

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Jakab Éva egyetemi tanár MTA doktora

Dr. Virág Csaba

Bírói attitűdök és perceseekmények a polgári perben.

**A kereset tárgya és a bizonyítás egyes kérdéseinek
vizsgálata az 1952. évi és a 2016. évi Pp. szabályozása
alapján.**

Doktori értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Osztoivits András egyetemi tanár

Budapest 2024.

Témavezetői ajánlás

A témavezetésem alatt álló jelölt, dr. Virág Csaba, évtizedes kutatómunkájának eredményeképp a polgári perrendtartás hatékonyságát meghatározó kérdést vizsgálja: a bíró hozzáállásának és a per menedzselésének (case management) tartalmi elemeit. A kereseti kérelemhez kötöttség, a felek kitanítása, a kereset hibáinak, hiányosságainak feloldása a perhatékonyság és a tisztességes eljárás egymásra ható és meghatározó jelentőségű kérdései. A dolgozatban vizsgált jogi rezsimek szorosan kapcsolódnak az igazságszolgáltatása céljához és társadalmi rendeltetéséhez is. A szerző komplex látásmóddal – interdiszciplináris kitekintéssel – lényegében teljes körű magyar irodalmi bázisra alapozva mutatja be, hogy a valóságtól elszakadó, az igazságot szem elől tévesztő igazságszolgáltatás nem tudja társadalmi rendeltetését betölteni.

Évszázados ívű polgári eljárásjogi vitát dolgoz fel az értekezés első része a felek rendelkezési jogának és a bíróság hivatalbóli eljárásának feszültségi pontjait mutatva be. A dolgozat történeti és dogmatikai áttekintését adja jogcím és a jogalap fogalmának, a bíróság kereset tárgyához kötöttségének, valamint az anyagi pervezetés gyakorlásának a polgári Magyarország időszakától a szociális jogi nézeteket át a megújult, jogállami perjog kodifikációjáig – részletesen elemezve a vonatkozó bírói gyakorlatot is.

A dolgozat második részében a szerző nyolcszáz bíró bevonásával készített kérdőíves kutatása empirikus eredményeit mutatja be. A polgári bírók viszonyulása az egyes perjogi intézményekhez és alapelvekhez, valamint a pártatlanságról és a bírói közrehatásról vallott bírói nézetek megismerése a jogásztársadalom számára is új ismeret. A tudományos vizsgálat eredménye a jogalkotó rendelkezésre állt a 2016. évi Pp. kodifikálása során. Így a kutatás segítséget nyújtott abban, hogy hatékonyan perjogi szabályok szolgálják a jogkereső polgárok alanyi magánjogi igényérvényesítését. Ezen önálló kutatás, és ahhoz kapcsolódóan a bírósági kollégiumok véleményének részletes elemzése a dolgozat tudományos értékét erősíti.

A dolgozat harmadik részében a szerző a bizonyítékok bírói értékelését, az ítéleti bizonyosságot kialakító szempontokat vizsgálja pontszerűen. Bírószági határozatok szövegelemzését bemutató – társszerzőkkel írt – publikációt a tudományos közönség nagy érdeklődéssel fogadta, és magas idézési mutatókat ért el. A bírói gyakorlat értékelését pszichológiai és kommunikáció tudomány eredményeivel együtt komplex módon, a társtudományok eredményeit is felhasználva mutatja be a jelölt.

A szerző rendszeres látásmódja végig érződik a dolgozatomban. A jogi fogalmakat és dogmatikai kifejezéseket pontos használja, azokat definiálja. Történeti megalapozást követően részletesen bemutatja a jogirodalom álláspontjait, nemzetközi kitekintést is adva a polgári perbeli bizonyításról és a bizonyítékok értékeléséről. A dolgozat tagolt szerkezete ellenére sikerül egy gondolat-logikai ívre, nevezetesen a bírói szemléletmódra felfűzni a jogelméleti témákat és az újszerű, tudományos vizsgálat eredményeit.

Mindezekre tekintettel a doktori értekezés formai és tartalmi követelményeknek megfelelő dolgozatot a műhelyvitára alkalmasnak tartom, a dolgozat nyilvános vitára, illetve védésre bocsátását támogatom.

Budapest, 2024. február 27.

Prof., dr. Osztoivits András

Köszönetnyilvánítás

Egy hosszú alkotófolyamat végén szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki észrevétellel, biztatással, a téma kapcsán felmerült gondolataival segített értekezésem elkészítésben.

Köszönöm témavezetőm, prof. Osztovits András türelmét, segítő támogatását és barátságát.

Köszönöm kollégáimnak és barátaimnak, Völcsy Baláznak, Éless Tamásnak, Varga Istvánnak és Szigeti Krisztina asszonynak, hogy elmélyült tudományos ismereteikkel és jótanácsaikkal segítették értekezésem elkészülését, valamint, hogy közösen írt publikációink gondolatainak felhasználását lehetővé tették.

Köszönöm a kutatás feltételeinek biztosítást az Országos Bírósági Hivatalnak és elnökének, Handó Tünde asszonynak, aki engedélyezte és támogatta a bírók perjogi gondolkodásának és attitűdjének mélyebb megismerését.

Köszönöm az ELTE ÁJK Polgári Eljárásjogi Tanszéknek és oktatóinak, kiemelten prof. Varga István tanszékvezető úrnak, hogy szakmai, oktatói közösségük tagja lehetek.

Köszönöm a KRE Jogtudományi Doktori Iskolájának, prof. Jakab Éva iskolavezető asszonynak és prof. Udvary Sándor úrnak szakmai segítségét; elő-opponenseim, prof. Pribula László és Völcsy Balázs urak tanácsait és a Doktori Iskola ügyintézőinek a munkáját.

Köszönöm feleségem, Dóra és családom szeretetét, türelmét és támogatását.

Tartalom

Rövidítések jegyzéke	10
Előszó	13
I. Az értekezés vizsgálati szempontjainak bemutatása	15
1. A perjog feszültségi viszonyai	15
2. A perjog feszültségi viszonyainak vizsgálati alaptézise	16
3. Empirikus vizsgálati megalapozottság	19
4. A bírói éthosz	21
5. Az attitűd fogalma és a bírói attitűdök belső összetevői	22
II. Hipotézisek	24
1. Első hipotézis	24
2. Második hipotézis.....	24
3. Harmadik hipotézis.....	24
4. A hipotézisek vizsgálatának kérdései és irányai	25
III. A bírói döntéshozatal	27
1. A bírói döntéshozatal elemei	27
2. A bírói jogértelmezés tartalma és annak modellje.....	30
IV. A jogalkotási folyamat történeti vázlata.....	38
1. Magyarország első egységes polgári perrendtartásának előzményei	38
2. A felperes keresetének tartalmi elemei a Ptr.-ben	40
3. Az 1911. évi polgári perrendtartás szabályozási szerkezete.....	40
4. Az rPp. rendelkezése a jogalap körében és a bíróság keresethez kötöttsége.....	44
5. Az érvényesített jog megjelölése az rPp.-ben.....	56
6. Az anyagi igazságosság – a szocialista perjog percélja.....	59
7. Ésszerű idő és a koncentrált per	62
8. A kereseti kérelemhez kötöttség a Pp. pertárgy-szabályozási rendszerében.....	66
9. A polgári per igazságossága és a perhatékonyság.....	71
V. A bíróságok kollégiumainak véleménye az új polgári perrendtartás koncepciójáról 2015. év elején	74
1. Az OBH új Pp. Kodifikációs Munkabizottságának kérdőíves kutatása	74
1.1. Attitűdmérés a Likert-féle skálázási eljárással	75
1.2. A felmérésben résztvevők - reprezentativitás	75
1.3. Az eredmények érvényessége.....	76
1.4. A kollégiumok kontroll véleményezése	76
1.5. Feltáró adatelemzés (EDA).....	77
2. A kérdőív 10 témakörében adott válaszok bemutatása	78
2.1. A Kódexben megjelenítendő perjogi alapelvekhez való viszony	78

2.2.	<i>Az osztott perszerkezet koncepciója, a perindítási-perfelvételi és az érdemi szak elkülönülése</i>	79
2.3.	<i>A keresetváltoztatás tilalma</i>	80
2.4.	<i>A bírói anyagi pervezetés új koncepciója</i>	81
2.5.	<i>A bíróság közrehatási kötelezettsége</i>	82
2.6.	<i>A bíróságnak a fél által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) történő kötöttsége</i>	83
2.7.	<i>A bíró által készített összefoglaló irat</i>	84
2.8.	<i>A bizonyítás rendszerében a magánszakértői bizonyítást és a jogsértő bizonyítékok felhasználását megengedő új szabályozása</i>	85
2.9.	<i>Egyfokú, devolutív hatályú perorvoslati rendszer és engedélyezéshez kötött felülvizsgálati perorvoslat</i>	86
2.10.	<i>Egységes perrendi szabályok kialakítása a leágazó perrendi szabályozás megszüntetése</i>	88
3.	<i>Az eredmények felhasználhatósága</i>	89
4.	<i>A koncepció fő kérdései körében azonosítható bírói viszonyulások</i>	90
4.1.	<i>Hivatalbóltság</i>	91
4.2.	<i>Anyagi pervezetés</i>	91
4.3.	<i>Jogi képviselővel eljáró felek</i>	92
4.4.	<i>A keresettel érvényesített (tárgyi) joghoz kötöttség</i>	92
4.5.	<i>Osztott perszerkezet és a percezúra</i>	93
4.6.	<i>Perrendi egység</i>	93
5.	<i>Az attitűdskála összegző értékelése</i>	94
VI.	<i>Bírósági észrevételek az új Pp. koncepciójára</i>	95
1.	<i>A bírósági kollégiumok állásfoglalásainak szövegelemzése</i>	86
1.1.	<i>A Kódex legfontosabb rendező elvei és alapvető rendelkezései</i>	97
1.2.	<i>Osztott perszerkezet (előkészítő és érdemi tárgyalási szakasz) koncepciója</i>	98
1.3.	<i>A kereset és a viszontkereset változtatásának tilalma</i>	100
1.4.	<i>Járásbírói bemeneti szint külön szabályozása</i>	101
1.5.	<i>Törvényszéki bementi szint szabályozásának elvei</i>	103
1.6.	<i>A bírói anyagi pervezetésének új koncepciója és a jogi képviselők részére nyújtott bírói tájékoztatás (a bírói közrehatás)</i>	104
1.7.	<i>A bíróság közrehatási kötelezettségének tartalma - „szerepvállalás a tényállás tisztázásában” és a „jogvita tárgyszerű kereteinek kialakítása”</i>	106
1.8.	<i>A bíróság felek által megjelölt tárgyi joghoz való kötöttsége</i>	108
1.9.	<i>Törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat</i>	109
1.10.	<i>A bizonyítás, ezen belül az igazságügyi szakértői bizonyítás megújítása és átalakítása</i>	109
1.11.	<i>Perorvoslati rendszer átalakítási koncepciója</i>	111
1.12.	<i>A perköltség koncepciója</i>	112

1.13.	<i>Egységes perrendi szabályozás koncepciója</i>	113
2.	Összegzése a kollégiumok által érintett témaköröknek.....	114
2.1.	<i>A perjog emberképe és a Ptk.-val való kapcsolata</i>	114
2.2.	<i>Keresetlevél tartalmi elemei</i>	115
2.3.	<i>Jogi képviselővel eljáró félre vonatkozó szabályozás</i>	116
2.4.	<i>Hasznos, aggályos és hiányzó témakörök</i>	118
VII.	Az érvényesített jog meghatározása	122
1.	A jogalap és a jogcím meghatározása a kereseti kérelem alapján	122
2.	A kereset tárgyának elméleti megközelítései	124
3.	A kereset tárgyának perjogi vizsgálata.....	127
4.	A kereset az rPp. alapján – a kéttagú pertárgyfogalom	131
5.	A kereset a Pp. szabályozása alapján – háromtagú pertárgyfogalom.....	138
5.1.	<i>Háromtagú pertárgyfogalom</i>	138
5.2.	<i>Eventualitás a Pp. rendszerében</i>	140
5.3.	<i>Az anyagi pervezetés</i>	142
5.4.	<i>A Pp. korlátozott precedensrendszerének hatása a bírói mérlegelésre és a perben állított anyagi jogra</i>	148
6.	A kereset tartalma a Szakértői Javaslat szabályozása alapján.....	168
7.	Összegzés	174
VIII.	A bizonyítási eljárás igazságossága - a bírói megismerés és mérlegelés	176
1.	A bizonyítási jog rendszere és szerkezeti tagolása – nemzetközi összehasonlító elemzés	176
2.	A bizonyítás lefolytatásának német, osztrák és francia mintái.....	178
2.1.	<i>A bizonyítás tárgya</i>	178
2.2.	<i>A német szabályozás</i>	180
2.3.	<i>Az osztrák szabályozás</i>	180
2.4.	<i>A francia szabályozás</i>	180
3.	A pervezetés német, osztrák és angol megoldásai szakértői bizonyítás során	181
3.1.	<i>Az osztrák szabályozás</i>	181
3.2.	<i>A német szabályozás</i>	182
3.3.	<i>Az angol szabályozás</i>	183
3.4.	<i>A szakvélemény, mint bizonyíték</i>	185
4.	A ténymegállapítás mérlegelhetősége	187
5.	A bizonyítás megkívánt szintjének külföldi gyakorlata	190
6.	A bizonyítás dogmatikai helyzete a magyar polgári perrendben	192
7.	A bizonyítás célja	195
7.1.	<i>Az (anyagi) igazság kiderítése</i>	195
7.2.	<i>Az alaki igazságosság érvényesülése</i>	197
8.	A szabad bizonyítás.....	199

8.1.	<i>A szabad bizonyítás perjogi elemei</i>	200
8.2.	<i>A szabad bizonyítás – a bizonyító erő szabad meghatározása</i>	202
9.	A magyar bírói gyakorlat szövegelemző vizsgálata a bírói mérlegelés tárgyában ...	205
9.1.	<i>Hipotézis</i>	205
9.2.	<i>Bevezetés és a vizsgálat bemutatása</i>	205
9.3.	<i>A bírói mérlegelés esetjogának szövegelemzési vizsgálata</i>	207
9.4.	<i>Az elemzés módszertana</i>	208
9.5.	<i>A bírói megismerés és meggyőződés</i>	208
9.6.	<i>Dogmatikai megállapítások a bírói mérlegelési tevékenységről</i>	213
9.7.	<i>A bírói gyakorlat szövegelemzése</i>	213
9.8.	<i>A bírói meggyőződést kialakító körülmények a bírói gyakorlatban</i>	215
9.9.	<i>A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználása a bírói meggyőződés kialakításban</i>	217
9.10.	<i>Az ítélet indokolásában megjelenő bírói meggyőződés</i>	221
9.11.	<i>A bírói meggyőződés a szakértői bizonyítás körében</i>	224
9.12.	<i>A bírói indokolás és a mérlegelés viszonya</i>	227
9.13.	<i>A felülmérlegelés – a meggyőződés feletti meggyőződés</i>	229
10.	Bírói interjúk az ítéleti meggyőződés kialakulásáról	231
11.	Összegző megállapítások a bírói mérlegelésről	232
12.	Interdiszciplináris igazságossági elemzések	235
12.1.	<i>Az igazságosság és méltányosság filozófiai megközelítése - igazságosság a szabad bírói mérlegelés vonatkozásában</i>	235
12.2.	<i>Az igazságszolgáltatás szervezeti igazságossága</i>	235
12.3.	<i>Az anyagi igazság elérésének elvi lehetősége az emberi emlékezet, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával</i>	238
IX.	Összegzés – a hipotézisek értékelése	246
1.	Első hipotézis	246
2.	Második hipotézis	248
3.	Harmadik hipotézis	250
4.	Az interdiszciplináris kutatási eredmények alapján levonható következtetések.....	251
5.	De lege ferenda javaslatok	252
	Summary	259

Rövidítések jegyzéke

1911. évi Pp.	1911. I. törvénycikk (Plósz-féle Pp.)
rPp.	1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
Pp.	2016. évi CXIII. törvény a polgári perrendtartásról
Abtv.	2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
Bpnp.	2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról
Brüsszel Ia rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
Brüsszel IIa rendelet	A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
Brüsszel IIb rendelet	A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről.
Bszi.	2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
Büsz.	14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól
Díjrendelet	3/1986. (II. 21.) IM rendelet az igazságügyi szakértők díjazásáról
EU-Fmh. rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról
E-ügyintézési tv.	2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól
E-ügyintézési vhr.	451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet az elektronikus ügyintézés részletszabályairól

Fmhtv.	2009. évi L. törvény a fizetési meghagyásos eljárásról
GDPR	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
I. Pp. Novella	2020. évi CXIX. törvény a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról
Itv.	1990. évi XCIII. törvény az illetékekről
Javaslat perrendtartásról	T/11900. számú törvényjavaslat a polgári
Kmtv.	2017. évi CXXVIII. törvény a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról
Költségmentességi Irányelv	A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról
Mt.	2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
Működési rendelet	31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
Nmjtv.	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
Nmjtv. Javaslat magánjogról	T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi
öZPO	österreichische Zivilprozessordnung, az 1895. évi osztrák polgári perrendtartást
Pp.	2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Pp. Novella Javaslat	T/13257. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
Ptké.	2013. évi CLXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

	hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről
Ptr.	1868:LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról
Se.	1893:XVIII. törvénycikk a 1868:LIV. törvénycikk módosításról (sommás eljárás)
Smtv.	2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól
Szaktv.	2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
Szj.	2016. évi Szakértő Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára
Tanúdíjrendelet költégtérítéséről szóló	14/2008. (VI. 27.) IRM rendelet a tanúk
Ügyrend	Az Alkotmánybíróság 1001/2013. (II. 27.) AB Tü. határozata az Alkotmánybíróság ügyrendjéről
Üttv.	2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről
Ütv.	2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
Vbtv.	2017. évi LX. törvény a választottbíráskodásról
Vht.	1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról

Előszó

A római jog örökségének élő hagyománya jellegadó sajátossága jogfilozófiai és perjogi gondolkodásunknak. A klasszikus római jogtudós Ulpianus szentenciája¹ olvasható a Kúria honlapjának nyitó oldalán:² *res iudicata pro veritate atcipitur*. A jogerős ítéletet igazságként kell elfogadni. A legfelsőbb bírósági fórum, a Kúria nem önlegitimáló célból rögzíti, hogy igazság feltétlen parancsa védi a felek jogvitáját eldöntő, végleges bírói döntéseket. Az igazság az egyedi jogvitában hozott bírói döntést és az annak alapjaként alkalmazott jogot univerzális, az emberi világon túli rend megnyilatkozásává emeli. A perjog rendszerében az igazság a valóságnak megfelelő döntést jelenti, és a társadalmi jogbéke, valamint az állami jogrend biztosítására alkalmas.³

A bíróságok szervezetéről szóló sarkalatos törvény kimondja, hogy a bíróságok a jogvitákat véglegesen döntenek el, és ítéleteik mindenkire kötelezők.⁴ A bíróságok döntéseit a jogbiztonság és a társadalmi jogbéke megvalósulása érdekében mindenkinek el kell fogadnia. Azonban a bírói döntések elfogadásának formális kényszere a jogot üres hatalmi eszközzé tenné. A bírói döntések alapjául felhívott anyagi jog elfogadhatóságát és a társadalom tagjai számára annak követhetőségét két feltétel biztosítja. Egyfelől az, ha az igazságnak a közösség által vallott ideáját hordozza mind tartalmában, mind külsőségeiben. Másfelől, ha az tisztességes, részrehajlás nélküli folyamat eredményeként születik meg ésszerű határidőn belül.

Ezen elfogadhatósági felfogás egyik előfeltevése, hogy az igazságos döntés egy közös társadalmi meggyőződésen nyugszik, amely a pozitív jogon túli, bizalmi hálózatot alkot. Ennek alapja, hogy az anyagi jogi norma mindenkinek az őt megillető jogokat biztosítja és csak a másikat megillető kötelezettség kikényszeríthetőségét engedi meg az osztó igazság szerint. A közösség tagjainak ebben való meggyőződése teremti meg, hogy a jogi normát érvényes jognak is tekintsék eziránti meggyőződésük szerint.⁵ A tételes jogi szabályok

¹ Ulpianus. D. 50, 17, 207.

² <https://kuria-birosag.hu/hu/splashify-splash>

³ Arisztotelész etikája az igazságosságot a koionia politika, a polisz (az állam) törvényes kereti között értelmezi a Politika 1253a részében. Az arisztotelészi az emberi természet által szükségképpen létrehozott állami igazságosságot akként határozza meg: „*igazságosnak azt mondjuk, ami a boldogságot s ennek elemeit az állami közösség számára létrehozza.*” ARISZTOTELESZ: Nikomakhoszi Etika. (Ford.: Szabó Miklós.) 1987. Budapest. Európa Kiadó Ötödik könyv 1129b

⁴ A Bszi. 2.§ és 6. §-a

⁵ JELLNIEK, George: Allgemeine Staatslehre. Julis Springer. Berlin 1922. 371. „Minden jog végső alapja az érvényességébe vetett, mással nem magyarázható (...) meggyőződésben rejlik” id.: JAKAB

kikényszeríthetősége a törvények uralmának, míg a jogi normákon túlmutató rend az igazságos világ megélésének lehetőségét biztosítja az egyén számára. Egy garantáltan igazságos világban érdemes egymásért felelősséget vállalni, egy megbízható világban érdemes befektetni egy közös jövőbe vagy egy hosszútávon megtérülő gazdasági vállalkozásba. A bírói igazságszolgáltatás ezért elsődlegesen a pozitív jogba vetett hitet hivatott biztosítani.⁶ Ugyanakkor a bírói döntések igazságossága iránti követelmény feltételezi a társadalom tagjainak egy közös igazságba vetett hitét, és egyben meg is erősíti azt.

Nem öncélú ezért annak vizsgálata, hogy a bírói döntések igazságosságát és annak észlelését mi biztosítja, és a bírók milyen attitűdöt képviselnek. Ez a perjog szempontjából azt a filozófiai és ismereteleméleti alapú kérdést veti fel, hogy a fél döntés iránti kérelme mennyiben köti a bíróságot, milyen mélységben kell a bírónak a valóságot és az igazságosságot kutatnia. Továbbá meghatározó kérdés, hogy a bizonyítékok, mint a valóság horgonyai a perben milyen ismervekkkel rendelkeznek. A per valósághoz kötöttségét biztosító tényeket milyen mérlegelési és meggyőződési szint mellett kell vagy lehet valónak elfogadnia a bírónak?⁷ Dolgozatom ezen kérdésfeltevések alapján, részben ismereteleméleti kérdésekre is keresi a perjogi szemléletű válaszokat.

András: A magyar jogrendszer alapelemei. jesz.ajk.elte.hu/jakab13.html#_ftn2; Jakob szerint: „egy norma attól válik normává, hogy azt jognak **hiszik**.” (A kiemelés tőlem.)

⁶ HARARI, Yuval Noah: Sapiens. Az emberiség rövid története. Animus Kiadó 2020.162-173.

⁷ A Pp. 265. § (1) bekezdése szerinti bizonyítási érdek szerint „a perben jelnetős tényeket annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság **valósnak** fogadja el.” Ehhez képest az 1911. évi I. törvénycikk 269. §-ának szerint „[A] bizonyítás azt a felet terheli, akinek érdekében áll, hogy a bíróság az állított tényt **valónak** tekintse.” (A kiemelések tőlem.)

I. AZ ÉRTEKEZÉS VIZSGÁLATI SZEMPONTJAINAK BEMUTATÁSA

1. A perjog feszültségi viszonya⁸

Magyarország Alaptörvénye a perbe vitt jogok és kötelesek elbírálása körében tisztességes, pártatlan és ésszerű határidőn belüli bírósági döntéshez való jogot biztosít a feleknek.⁹ Az Alaptörvény és a perjog szabályrendszere nem garantál objektív igazságon, valós történeti tényálláson alapuló bírói döntést. A tényállás esetleges feltáratlansága nem lehet akadálya a polgári perben hozandó érdemi döntésnek. A bizonyítási érdek és a bizonyítási teher intézménye közvetve biztosítják a jogerő és az ahhoz kapcsolódó alaki vagy anyagi joghatások beálltát.¹⁰ Ezért a pert egy jól meghatározható feszültségi viszony jellemzi. Ezen feszültség egyik eleme egy természetjogi alapú és így idealisztikus igény az igazságnak megfelelő döntésre. A másik komponense a vitás jogi helyzetek anyagi jognak megfelelő, végleges lezárása iránti igény, amely magában foglalja a bírói önkényt kizáró eljárási garanciák érvényesülését is. Az ítélt dolog intézménye a kereset tárgyában – a felek, a perbe vitt tények és jog azonossága esetén – elzárja az igazság érvényesítésének újabb és újabb perjogi útjait. Ugyanis, a jogállamiságból eredeztethető jogbiztonság követelménye magában foglalja a jogviták végleges lezárását és ezáltal a társadalmi szinten is érvényre jutó jogbéke iránti igényt.¹¹

A bírói döntés véglegessége nem garantálja, nem garantálhatja, hogy minden döntés megfeleljen az anyagi igazságnak. Az ítélt dolog nem azt jelenti, hogy minden ítélet igazságos lesz. A jogviták lezárása érdekében ez csupán azt biztosítja, hogy mindenkinek igazságként kell elfogadnia a bíróság jogerős döntéseit. Ebből következik egy újabb feszültségi helyzet, amelyet ÉLESS (2013) emelt ki a mai

⁸ A perjog feszültségi viszonyának fogalmát Varga István vezette be a tudományos diskurzusba és írta le ennek dogmatikai tartalmát. Az értekezés ezen címe alatt írtak Varga perjogi szemléleten alapulnak, valamint azok inspirálták annak tovább gondolását. VARGA István: Preambulum. Polgári perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja. (szerk.: Varga István) HVG-ORAC, Budapest, 2018., I. kötet 6-9.

⁹ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

¹⁰ VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. Eötvös Kiadó 2021. 23-25.

¹¹ Ezen állításra lásd az Alkotmánybíróság 5/1999. (III.31.) AB határozatát, amely utal a 9/1992. (I.30.) AB határozatban foglaltakra is. Ez utóbbi AB döntés az alaki és anyagi jogerőhatást a jogállamiság alkotmányos részének tekinti és kifejti, hogy az „[beálltához előírt feltételek teljesülése esetén] annak hatálya a határozat tartalmi helyességétől függetlenül beáll.”

magyar perjog szerkezeti kérdéseit vizsgálva.¹² Eszerint a polgári perben hozott döntéseknek az anyagi jogi norma által meghatározott való tényéken kell alapulnia, ezáltal az ítéletnek a valóságot kell reprezentálni. Akkor is, ha a bírói megismerés korlátozott a felek rendelkezési joga és a tárgyalási elv alapján. Ugyanis a való tények és azok bizonyítékai perbeli rendelkezésre állása a felek hatalmassága alá tartozik. Bár a polgári jogvitának a felek autonómiája és a konkrét esethez kötődő kontradikciós versengése a jellegadó sajátossága, de az individuális alanyi magánjog védelmét csak a valóságon nyugvó polgári ítélkezés tudja biztosítani. Ugyanakkor a valóságon nyugvó döntésnek előfeltétele a felek ügyükért való felelős magatartása és perbeli rendelkezési joguk megfelelő és hatékony gyakorlása.

A perjog bírói védelmi funkciója az anyagi jogi normákon alapul. Ezen normák hipotézise határozza meg azokat a lényeges, jogi szempontból releváns tényeket, amelyek az alanyi magánjogot egy adott jogvitában megnyitják (vagy megváltoztatják, illetve megszüntetik). Ezáltal az ítélkezés alapja szükségszerűen az anyagi jogi norma által meghatározott tények, amelyek valóságon alapulása meghatározza a bírói döntések igazságossági észlelését. A valóságtól eloldott bírói döntés nem felelhet meg az anyagi jognak, így az nem vezethet el sem az individuális sem az absztrakt jogvédelemhez.

2. A perjog feszültségi viszonyainak vizsgálati alaptézise

Kutatásom kiindulási tézise a fenti feszültségi viszonyok vizsgálata szempontjából az volt, hogy az egyén igazság iránti vágya és annak észlelése nem pozitív jogi alapú. A tételes jogszabály léte és tartalma nem célja, hanem eszköze az tisztességes eljárásnak és az abban meghozott, a társadalom tagjai által igazságosnak észlelt, végleges bírói döntésnek.

Ebből a tézisből pedig az következik, hogy apriori metafizikai igény, hogy az emberi viszonyokat egy magasabb rend, egy idea alapján értsük meg és annak megfelelően írjuk le a magánjogot szabályozó normákat.¹³ Ezen metafizikai megalapozottság az alapja annak, hogy a bírói éthosz megköveteli, míg a társadalom

¹² ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. *Közjegyzők Közlönye* 2017. 5. 113-18.; Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. *Magyar Jog* 2013.10. 613-616.

¹³ Az az evolucionista magyarázat, hogy egy közösség számára evolúciós előnyt biztosít egy közös hit, komplexebb szerveződést tesz lehetővé nem negligálja axiómánkat, hanem egy materiális alapú szemléletű magyarázattal megerősíti azt. Úgy is jellemezhetnénk ezt a jelenséget, hogy az anyagi, pozitív jog, valamint a természetjogi szemléletmódok az ontológiai cél kérdésében egybehangzók.

elvárja, hogy a bíróság igazságos döntéseket hozzon. Az európai jogfelfogás görög-római hagyománya szerint Themisz, és lánya Diké – valamint római megfelelője Justitia¹⁴ – a természetben és az emberi ügyekben az égi, isteni rendet tartja fenn. Az ítélkezés ezen mitológiai–metafizikai hagyományán alapul az igazságszolgáltatás (az angol justice, a német die Justize és a francia la justice) elnevezése is, amely a pozitív jogon túli, isteni rendre utal. Ugyanis amennyiben a pozitív jogon alapulna a társadalmi elvárás igénye a bírói döntésekkel szemben, akkor csak a törvényeknek megfelelő, jogszerű döntés elvárása fogalmazódna meg. Azonban a törvényeknek megfelelő döntések nem minden esetben teljesítik az igazságossági követelményt. A jog pozitív tartalmának megfelelő bírói döntés nem azonos az ügy igazságos eldöntésével.

A jogviták lezárása érdekében az Alaptörvény tiszteséges és ésszerű időn belül befejeződő peres eljárások iránti követelménye és az eljárásjogi jogerő intézménye azt biztosítja, hogy mindenkinek igazságként kell elfogadnia a bíróság végleges döntését. A társadalom jogi normában és a bíróság döntésbe vetett hite a kontinentális, római jogi alapú kultúrkörben azt követeli meg, hogy ne csak törvényeknek megfelelőek, hanem igazságosak is legyenek a jogvitákban hozott végleges döntések. A végleges egyedi döntést relativizáló kritikai megközelítés pedig csak a rendkívüli jogorvoslatok keretei között fogadható el. A jogerő után a pragmatikus és tudományos döntéselemzésnek is van helye, és az a jogfejlődés érdekében szükséges is. Azonban a döntés megkérdőjelezése a társadalom közös meggyőződését, a jog uralmába vetett hitet gyengíteni. A végleges döntés szerinti jogkövetés elmaradása pedig az adott közösség versenyképességét és az új kihívásokkal szembeni ellenállóképességét is gyengíti.

Kutatásom kiinduló pontja, hogy társadalom és az egyén igazság iránti vágyát nem jogpozitivisták alapú. Azon metafizikai jellegű kiindulási alapról vizsgálom az egyes eljárási intézményeket, hogy az igazságszolgáltatás és az annak keretrendszerét adó perjogot a pragmatikus szabályozási jellegén túl egy természetjogi idea hatja át. Ennek érzékelhető alapja az adott jogrendszerben élők közös hite, amelynek csak a megjelenési formája a pozitív jogi norma.

¹⁴ Themisz istennő Uranosz és Gaia lánya, Dikhé „az igazság” istennője pedig Themisz és Zeusz lánya volt. Diké Eunomia a „törvény” és „törvényhozás” és Eiréné „a béke” hórájával az emberek és istenek közötti harmónia megszemélyesítője. Themisz és Dike római megfelelője Justitia. Lásd részletesen: BARKÓCZI Dávid: Justitia, az igazságosság istennője. Az istennő alakja és ábrázolása a mitológiában és a jogtörténetben. Joghistoria 2015. 3. szám. 7-10.

A kiindulási pont vizsgálatára a bírók attitűdjének megismerése szolgált egy kérdőíves kutatás keretén belül. Továbbá elemzésre kerültek a Bíróságok Határozatainak Gyűjteményében közzétett releváns ítéletek indokolásai a bizonyítékok bírói mérlegelésének indokolásai. Vizsgálat alá vontam a Pp.-nek a perfelvételi szak formalizmusát és az iratváltásokra fókuszáló túlzó eventualitását,¹⁵ valamint annak preklúziót¹⁶ eredményező szerkezeti megoldásait.¹⁷

A Pp. rendszerében a preklúzió relatív formája a perfelvételi szak során a 203. § (1) és (2) bekezdésében írt szabályban jelenik meg, míg a végleges formája maga a perfelvételt lezáró végzés. Azonban a preklúzió bevett¹⁸ és helyes¹⁹ perjogi tartalma a bíróság aktív pervezető cselekménye: beavatkozás a perelhúzó magatartások megakadályozására. Ez rugalmas dogmatikai szabályozást feltételez és követel meg, szemben a Pp. megoldásaival, amelynek problematikus pontjai a Pp. hatálya alá tartozó ügyekben már kimutathatóak. Ugyanis az alapvetően formalista szemléletű, nem beengedő, a felek jogvitájának végleges rendezést – ezáltal végső soron a társadalmi jogbékét – akadályozó perjogi rendszer a bírói éthoszt és a társadalom igazságszolgáltatásba vetett hitét rombolja.²⁰ A Pp. perkoncentráció és az időbeli perhatékonyság célját sajátos perjogi alapelvvé emelő formalista és jogpozitivistá szemlélte jelentős jogalkalmazási problémákat²¹ és drasztikus

¹⁵ Eventualitás alatt azt a perjogi helyzetet értem, mikor meghatározott perceselexményeket az eljárás során csak megadott szakban vagy időpontban lehet hatályosan teljesíteni és máskor már nem, vagy csak korlátok között.

¹⁶ A Pp. rendszerében a preklúzió relatív formája a perfelvételi szak során a Pp. 203. § (1) és (2) bekezdésében írt szabályban jelenik meg, míg a végleges formája maga a perfelvételt lezáró végzés, és a fogalmat ezen kettős természetben használom ezen kontextusban. Azonban a preklúzió bevett és helyes perjogi tartalma a bíróság aktív pervezető cselekménye, beavatkozása lenne a perelhúzó magatartások megakadályozására.

¹⁷ SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. *Magyar Jog*, 2022/2., 65-75.

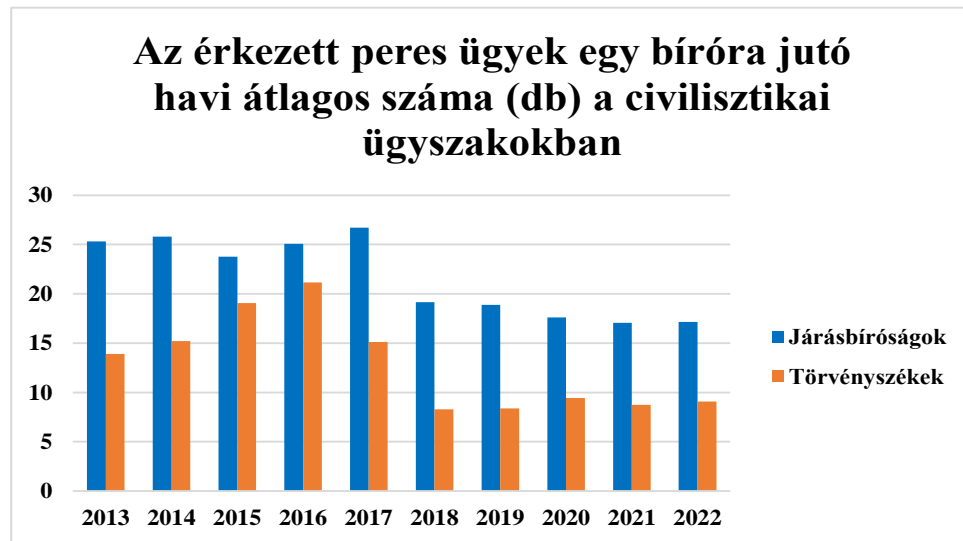
¹⁸ Az 1911. évi Plósz-féle Pp. biztosította a perbeli szabad cselekvés elvének [1911. évi Pp. 221. § 1. fordulat], korlátjaként a 222. §-ában azt a preklúziós szabályt állította fel, hogy "[A] bíróság a félnek az [...] oly utólagos előadásait és utólagosan ajánlott bizonyítékait, a melyek figyelembevételre a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé, hivatalból is figyelmen kívül hagyhatja, ha arról győződik meg, hogy a fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése végett szándékosan halogatta."

¹⁹ SCHAUER Hugo: A szóbeli tárgyalás elhalasztása. *Jogtudományi Közlöny* 1911. 47. 397-398.

²⁰ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság *Közjegyzők Közlönye* 2017/5., 15-16.

²¹ Lásd a Kúria „A keresetlevél visszautasításának vizsgálata” című joggyakorlat elemzését: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeny.pdf

ügyérkezési visszaesést eredményezett, ahogy az alábbi diagramról leolvasható ezen utóbbi hatás.²²

3. Empirikus vizsgálati megalapozottság

Kutatási kiindulási állításom abból a tételből indul ki, hogy a társadalom igazságszolgáltatással kapcsolatos véleménye minden jogrendszer legitimitásának kulcstényezője. Kiinduló állításomat közvetett módon egy empirikus vizsgálat eredménye igazolja. Egyben az emberek elővételezett (apriori) szubjektív igazságon alapuló értékrendjének meglétét is alátámasztja.

SIMON és SCURICH (2011) cikkükben²³ nagymintás, 600 fővel felvett kutatásban a bírósági döntések laikusok általi értékelését vizsgálták.²⁴ Valós, és bírósági eljárásban befejezett ítélet indokolásainak értékelésre kértek fel nem jogvégezett (laikus) személyeket. Kifejezetten azzal az instrukcióval, hogy a döntések érdemét, végeredményét ne vegyék figyelembe, csak a bírói döntés érvelését, meggyőző erejét értékeljék, minősítsék. Bizonyították, hogy a laikusok akkor találták elfogadhatónak a bírói döntések érvelését, ha egyetértettek a döntés eredményével, az ügy kimenetelével. A laikusok a bírók érveléseit nagymértékben elfogadhatatlannak tartották, amikor nem értettek egyet magával a döntéssel.

²² Az Országos Bírósági hivatal évente közzétett ügyforgalmi statisztikai adatai alapján. Lásd részletesen: <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/ugyforgalmi-adatok>

²³ SIMON, Dan – SCURICH, Nicholas: Lay Judgements of judicial Decision making. *Journal of Empirical Legal Studies* 2011. Vol. 8, issue 4. 709-727.

²⁴ Hatszáz résztvevő három bírói határozatot kapott, amelyek valós és jogilag megfelelő eljárás során hozták. Mindhárom döntéshez négyféle érvelést készítettek a vizsgálatban és a résztvevő laikusokat arra kérték, hogy értékeljék a döntések elfogadhatóságát és a döntéshozók legitimitását az érvelések tükrében. Kifejezetten a döntések kimenetelét, azok érdemét kérték, hogy ne vegyék figyelembe.

Azonban, amikor a kísérletben résztvevők egyetértettek a döntések kimenetelével, akkor nagyon elfogadhatónak találták az érveléseket, és szinte teljesen közömbösek voltak a bírók érvelési módja iránt, nevezetesen, hogy milyen részleteséggel, alaposággal indokolták a döntést.

Amikor a vizsgálat alanyai nem értettek egyet a döntés érdemével, az ügy eldöntésének kimenetelével, akkor valamennyi érvelést eltérő mértékben, de alapvetően elfogadhatatlannak találták. A döntés eredményének elutasítása esetén érzékenyek voltak a résztvevők a bírói érvelési módokra: magasabb minősítést adtak azokra a döntésekre, amelyekben a bírák döntései kitértek és ismertették mindkét álláspont – így az általuk helyesnek talált döntés – érveit. Ezzel szemben a legalacsony minősítést kapták azok a döntések, amelyek csak az ügy egyik szempontjait, és a pernyertes fél érveit tartalmazták és magával a végkimenetellel sem értettek egyet a résztvevők. Elfogadhatatlannak találták a kifejezetten rövid és szűkszavú indokolást, még azon ítéletekhez képest is, amelyek egyáltalán nem is tartalmaztak érdemi érvelést a döntés alátámasztására.

SIMON és SCURICH (2011) tanulmány nyitva hagyta annak lehetőségét, hogy a laikus közvélemény megítélését szakmai elit, azaz jogi szakértők befolyásolhatják, alakíthatják. Az anyagi és eljárásjogi keretek és szabályok ismertetésével, elmagyarázásával a szerzők hipotézise szerint kanalizálható a laikusok előzetes várakozása, a jogilag helytálló döntések elfogadottsága. Ez a helyzet közelebb áll a való élet gyakorlatához: a közvélemény bírósági határozatokkal kapcsolatos információinak nagy része jogi szakértőktől származik, akik a médiában jelennek meg és kommentálják a jogi döntéseket. SIMON és SCURICH újabb, 2013. évi vizsgálatában arra kereste a választ,²⁵ hogy a professzionális jogi vélemények milyen hatást gyakorolnak a laikusok bírói döntéshozatalra vonatkozó várakozásaira, minősítésre. A kutatás eredményei az mutatták, hogy a szakértői vélemények, kommentárok nem változtatják meg a résztvevők bírósági döntésekre vonatkozó értékelését a 2011. évi eredményekhez képest. A közvélemény értékelését továbbra is erősen befolyásolja, hogy a résztvevők eredendően egyetértenek-e a bírói döntések kimenetelével, azok konkrét eredményével. A laikusok szakértői véleményekre adott reakciói azonban hasonló mintát követtek, mint a bírók döntéseire adott értékeléseik.

²⁵ SIMON, Dan és SCURICH Nicholas: Judicial Overstating, 88 CHI.-KENT L. REV. 411 (2013). Elérhető: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol88/iss2/8>

Ugyanis a szakértők (egyezően a bírókkal) akkor minősülnek kompetensnek és véleményüket akkor tartották megbízhatónak, ha eleve egyetértettek az általuk javasoltakkal – illetve a bírók esetén az általuk hozott döntésekkel. Ellenben, ha a jogi szakértő javaslatai, véleménye nem esett egybe a résztvevők által előzetesen preferált eredményekkel, akkor azokat elvetették vagy megbízhatatlannak tartották.

Ezek az eredmények pedig azt sugallják, hogy a bíróságok ítéleteink értékelését még a szakmai elit sem tudja megváltoztatni, annak hatását még mérsékelni sem képes. Ennek hátterében pedig az elővételezett értékalapú attitűd központiség áll.²⁶ Ezen empirikus eredmények alapján állítom, hogy az igazság és az igazságos (helyes) bírói döntés értékalapú tételezettsége, annak apriori megléte meghatározó a jogrendszer és az igazságszolgáltatás legitimitása szempontjából.

4. A bírói éthosz

A bírói éthosz és a társadalom elvárása, hogy a judicatura igazságos döntéseket hozzon.²⁷ A törvényeknek megfelelő döntések nem minden esetben érik el ezt a célt: a jog pozitív(ista) tartalmának megfelelés a törvényes ítélet és nem az igazságos döntés magyarázatát adja.

Több, mint húsz éve folytatok ítélező tevékenységet, közel ezerhatszáz ítéletet és mintegy tízezer egyéb eljárásjogi és érdemi határozatot hoztam ez idő alatt. Számos döntésem során a felek eltérő előadásainak, egymásnak ellentmondó bizonyítékainak értékelésével és mérlegelésével bíráltam el a felek jogvitáit. Olyan múltbeli eseményeket kellett döntéseim tényállási alapjaként rekonstruálnom a tárgyalóteremben, amelyekre már annak résztvevői sem emlékeztek pontosan az időmúlás miatt és a szakértői vélemények is részben feltételezéseken alapultak több esetekben. Mindezek ellenére bírói cselekményekkel szembeni (belső és külső) elvárás minden ügyben az volt, hogy az ítélet igazságot szolgáltatson, biztosítson az alanyai magánjogában megsértett félnek jogvédelmet.²⁸

²⁶ MITCHELL, G.: Judicial decision making. Psychological Science and Law 2019. Guilford (Neil Brewer and Amy Bradfield Douglas eds.) 395-416.

²⁷ PRIBULA László: A jogalkalmazás szakmai kritikája. Gondolatok Dr. Kende Péter: Elorzott igazság című könyvéről. Jogelméleti szemle 2009.1. 2. <https://jesz.ajk.elte.hu/pribula37.mht>

²⁸ Lásd a 9/1992. (I.30.) AB határozatban, majd az Alaptörvény hatályba lépése után ezt megerősítő 30/2014. (IX.30.) AB határozat [76] bekezdésben foglalt indokolást, miszerint a polgári per végső célja a felperes és az alperes jogvédelmének biztosítása kell legyen.

A bírói perjogi cselekmények, az alaki és anyagi pervezetés, valamint az érdemi döntések és az azokhoz vezető perjogi utak vizsgálat tárgyává tehetők kvalitatív és kvantitatív vizsgálatok mentén. A perjogi igazságosság tudományos igényű keresése nehezebb feladat, mint egy perjogi fogalom dogmatikai kifejtése. Azonban bíróként a valóságnak megfelelő igazságos ítélet keresése mindenkor elsődleges. Ezen személyes érintettség okán is választottam kutatási témámnak a bírói cselekmények értékelését és azok perjogi igazságosságának egyes vonatkozásait.

A perbeli bírói cselekményeket és azok igazságosságát a bírói jogértelmezés, a bírói attitűd, az igazság és igazságosság filozófia aspektusai, az anyagi és eljárási jog kérdései, mint ítélkező bírót mindig foglalkoztattak. A társadalomtudományok eszközeivel ennek egyes aspektusait kívántam feltárni, hogy jobban megérthető legyen, milyen tudatos és tudattalan hatások, az emberi természet és elme milyen szükségszerűségei vezetik a bírót a döntéshozatala során.

5. Az attitűd fogalma és a bírói attitűdök belső összetevői

Az attitűd kifejezést abban az értelemben használom, mint valamely személyre, tárgyra vagy problémára vonatkozó általános és időben hosszantartó pozitív vagy negatív érzelm.²⁹ ALLPORT (1935) meghatározása szerint az attitűd tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapot, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén viselkedésére, reagálására.³⁰ Így adott esetben a bírók elemzés alá vont attitűdje a polgári eljárásjogi intézményeire, kifejezetten az alaki (eljárási) és az anyagi igazságosság felfogására és a bizonyítékok mikénti mérlegelésére meghatározó tényezőket jelenti.

ROSENBERG és HOVLAND (1960)³¹ álláspontja alapján az ordinális mérési adatok szerinti bírói véleményekben egy kognitív (ismereti), egy affektív (érzelmi) és egy konatív (cselekvési és viselkedési) összetevő együttes hatása jelenik meg.

²⁹ PETTY, R. E., CACIOPPO, J. T., & GOLDMAN, R.: Persona involvement as a determinant of argument-based persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, (1981). 41(5), 847–855.

³⁰ ALLPORT, G. W. (1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press.798–844.

³¹ ROSENBERG, M.J. and HOVLAND, C.I. (1960): "Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitudes." In M. J. ROSENBERG, C. I. HOVLAND (eds.), *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*. New Haven: Yale University Press

- A *kognitív (ismereti)* összetevő az attitűdgyárakra vonatkozó hiedelmek vélemények és elképzelések összessége. A kognitív összetevő meghatározza azt, hogy a felmérésben résztvevő bíró miképpen ítéli meg az attitűd tárgyat, azaz milyen konkrét ismereti, elképzelései vannak róla. E vonatkozásban a perjogi koncepció és annak mellékletei álltak rendelkezésre a bírók számára.
- Az *affektív (érzelmi)* összetevő az attitűd tárgyra vonatkozó kedvező vagy kedvezőtlen bírói érzéseket, viszonyulásokat tartalmazza. Ezekben tükröződik az a gyakorlati tapasztalat, amely ezen jogintézmények perekben való alkalmazása vonatkozásában lenyomatot képezett a bíró személyiségében.
- A *konatív (viselkedési)* komponens a bírók viselkedési szándékait és cselekvési tendenciáit tartalmazza, amelyet a bírók nyilatkozataiból ismerjük meg a tényleges perjogi intézményre vonatkozva.³²

Mindezek alapján az attitűdök a társadalmi és perjogi beágyazottságban érvényesülő perjogi folyamatokra vonatkoznak. Az attitűdöknek kimutatható egy érték kifejező (és önerősítő) funkciója is. Erre tekintettel a kérdőíves (kvalitatív és részben kvantitatív) kutatásban a bírók által a perjogi koncepcióra adott válaszok vonatkozásában vizsgálható és feltárható volt a bírók

- a hatályos perjogi szabályok vonatkozásában elfoglalt, és a gyakorlatban megvalósított magatartásának, viselkedésének igazolása és
- az ebben megnyilatkozó értékek iránti elköteleződése és hitvallása is.

Ezen aspektusból kiindulva a kérdőíves kutatás és a kontroll-csoport felmérés nem közvetlenül a perjogi koncepcióról kialakított véleményeket és érzéseket világítja meg, hanem a bírók viselkedését, illetve a per szerkezetére vonatkozó egyes lényeges kérdésekhez való viszonyát, értékorientációját. Ezen adatok a jogalkotás számára iránytűként szolgáltak egy a kifejezetten a „hagyományokra” építkező, azt figyelembe vevő koncepció alapján készülő, a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény kodifikációja során. Az adatok a törvény tervezetének korrekcióját, majd novelláris módosítását is segítették. Továbbá azok alkalmasak a perrend új szabályainak hatályosulására, a jogrendbe történő „élő” beépülésére vonatkozó következtetések levonására – az értekezésem első és második hipotézisének értékelése során.

³² Ezen aspektusból inkább arra lehet következtetni, hogy a jelenben hatályos perjogi valóságban hogyan viselkedik a bíró, mint arra, hogy hogyan viselkedne a perjogi intézmény alkalmazása során.

II. HIPOTÉZISEK

1. Első hipotézis

A magyar perjog általános elve, a jognyilatkozathoz kötöttség [rPp. 3. § (2) bekezdés és a Pp. 2.§ (1) bekezdés] a bírói gyakorlatban a felek által érvényesített joghoz kötöttségként és az eljárásjog igazságosságának a biztosítékaként azonosítható a bírói szemléletben.

2. Második hipotézis

A bírói attitűdben a mellérendelt felek egyenlőségének és a tisztességes eljárás biztosítása az elsődleges, és ebből következően a bírók az objektív (anyagi) igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalása helyett a felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a perjogi normák egyik céljának.

3. Harmadik hipotézis

A bírói gyakorlat alapján kimutatható egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik, és amely alapján meghatározzák az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is. Amennyiben kimutatható a bizonyítékok bírói mérlegelési tesztje, akkor annak perjogi és logikai attribútumai absztrakt módon leírhatóak.

4. A hipotézisek vizsgálatának kérdései és irányai

A/ Az anyagi és az alaki igazságosság fogalom pár jogdogmatikai és ismeretelméleti feszültsége és részint egymásnak ellenható értelmezése feloldható-e?³³ Továbbá ezen kérdés megválaszolásához más tudományterületek kutatásai hozzá tudnak-e járulni?

B/ Az alanyi magánjogi igényérvényesítés és a kereseti kérelemhez kötöttség viszonyában a bírói aktivitás és eljárás támogatási kötelezettség³⁴ miként hat ki az

- önrendelkezési jogra és ezzel összefüggésben a féluralomra,
- a félegyenlőségre,
- a tárgyi jog, mint a kereset jogalapjának megjelölésére, valamint
- a joghoz jutást támogatja vagy épp ezen szociális elem ellen hat-e a hivatalbóltság?

C/ A perbeli igény alakjának elemzésével a tisztességes lefolyású polgári per alapfeltételeit kívántam bemutatni. Ehhez a jogtörténeti és jogdogmatikai forrásokat tártam fel elsődlegesen a polgári perben érvényesítendő igény jogalapjának tükrében, másodlagosan a bíró mérlegelés egyes aspektusait bemutatva.

D/ A polgári perbeli igény objektív igazság elérésének lehetőségét, illetve ezzel szemben a fair eljárás – az alaki igazságosság – biztosítását előtérbe helyező nézőpontokhoz kapcsolódó bírói attitűdöket kívántam vizsgálni. Célom az volt, hogy ezáltal a polgári per igazságosságát jobban megismerjem, a jogszolgáltatás és igazságszolgáltatás elméleti kérdéseire általánosítható válaszokat találjak a polgári peres eljárás magyarországi gyakorlata alapján. Az értekezés két alapvető kérdést próbál vizsgálni e körben. Az egyik az, hogy a polgári per tényállásában rögzített³⁵

³³ Ezen kérdés háttérében az játékelméleti megközelítés áll, hogy a per igazsága egy nullösszegű játékként írható le, ahol az anyagi igazság növelése szükségképpen az alaki igazságosság szintjének (értékének) csökkenésével jár és viszont. Ennek dogmatikai megjelenése a per szerkezetét érintő kérdésben érzékelhető: amennyiben az inkvizitórius, a bíróság hivatali bizonyítási cselekményei kerülnek a szabályozás előtérébe, az potenciálisan növeli az anyagi igazság kiderítésének esélyét, de szükségképpen csökkenti a felek önrendelkezési szabadságát. Az egyik fél perbeli eredményességét támogató hivatalbóli percselekmények miatt a vesztes fél alaki igazsága (annak érzete) annyival csökken, amennyivel a pernyertes fél anyagi igazsága növekszik.

³⁴ Lásd a Pp. 6.§-ában előírt bírói közrehatási alapvetet és azt tartalommal kitöltő anyagi pervezetés Pp. 237.§-ában írt szabályát.

³⁵ A polgári perben a bíró a per eldöntésénél irányadó tényállást megállapítja, míg az annak alapját képező tényeket rögzíti. Jogi értelemben a tény az, amit a bíró igaznak fogad el, azonban a tények

tény megfelel-e, illetve megfelelhet-e egyáltalán a valóságnak, annak objektivitása állítható-e és ha igen milyen feltételek teljesülése mellett? A másik pedig, hogy a polgári perben megállapított tényállás alapján a tárgyi jognak megfelelő döntés megfeleltethető-e az igazságnak?

Ezen kérdéseket meghatározott módszerekkel vizsgáltam, amelyek a következők voltak.

- A hazai jogi szakirodalom lexikális feltárása és bemutatása.
- Az érvényesített joghoz kötöttséget meghatározó norma jogalkotói szándékának és bírói értelmezésének leíró jellegű dogmatikai elemzése, a proceduális igazságosság kritériumainak, valamint az ehhez kapcsolódó bírói attitűdök feltárása a releváns társtudományok, így a kognitív pszichológia, filozófia és jogszociológia eredményeinek bemutatása.
- Az Alkotmánybíróság polgári eljárásjogi norma értelmezése és a polgári per alkotmányos elveinek meghatározása az eseti AB határozatok elemzése.
- A bírói gyakorlat elemzése a polgári per alaki és anyagi igazság érvényesítése körében az érvényesített joghoz kötöttség és a fair eljárás szempontrendszerében.
- A bírói gyakorlat vizsgálata révén feltárt bírói attitűdök empirikus, kérdőív módszerével történő vizsgálata, kvantitatív mérése.
- A bírói attitűd kvalitatív megismerése a bírósági kollégiumok irányított vitái és bírói személyes interjúk révén – az egyes perjogi rezsimekhez való viszonyulás, valamint a perbeli igazságosság és az érvényesített joghoz kötöttség kérdéskörében.

Munkám befejezéseként pedig – összegezve kutatásink eredményét – a hipotézisek igazolhatóságát értékeltem és de lege ferenda javaslatokat is megfogalmaztam. Az új Polgári Eljárásjogi Kódex megalkotására 2013. évben életre hívott kodifikációs bizottság munkájában felkért tagként³⁶ kívántam felhasználni kutatás eredményeit.³⁷

bizonyítható, vizsgálattal igazolható olyan adatok, amelyeket egy adott (tudományos, társadalmi stb.) közösség valónak és mások által ellenőrizhetően helyesnek fogad el.

³⁶ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat rendelte el a polgári perjog, ezen belül a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését Németh János professzor emeritus elnök vezetése mellett. Előírta a Kormány, hogy el kell készíteni az új polgári perrendtartás koncepcióját, valamint téziseit, majd ki kell dolgozni és szakmai, illetőleg társadalmi vitára kell bocsátani az új perjogi Kódex szövegtervezetét.

III. A BÍRÓI DÖNTÉSHOZATAL

1. A bírói döntéshozatal elemei

A bírói döntéshozatal folyamata a polgári perben két alapvető elemre bontható:

- a magánjogi jogvita alapjául szolgáló tényállás megállapítására, valamint
- a tárgyi jogi norma alkalmazására.

A polgári eljárásban a múltbeli történések megismerése és azok értékelése zajlik a bíró szubjektív értékelése alapján, de szigorú normatív keretek között. A polgári eljárásban a bíró tényfeltáró és a bizonyíték értékelő tevékenysége meghatározza az eljárás jellegét és magát a döntést is. Ennek során a fél által a perben érvényesített jogi norma szerkezete és annak elemei határozzák meg a perben lényeges – az alperes vitatása esetén bizonyítandó – tényeket és azok megismerési módjait. A jogi norma tartalma elővételezi a megismerendő valóságot, és meghatározza a bíró vizsgálatának és mérlegelési tevékenységének keretét.³⁸

A bírói döntéshozatal során feltárt tények és az azok alapján rekonstruált valóság az eltérő perbeli pozícióban lévő felek különféle nézőpontjainak, értelmezéseinek egymásra ható egysége, szintézise. A polgári perben a felperes által állított tények és azok jogértelmezése verseng a keresettel szemben előadott alperesi ellenkérelmében tagadott és állított tényekkel, valamint jogi érveléssel.

A felek perbeli célja, hogy a bíróság – a bírói tényállás és jogi indokolás keretei között – ne az ellenfél tényelőadását és jogi álláspontját fogadja el. A polgári perben a felek által valóságként előadott események vonatkozásai a bírói megismerés keretében részben egymásba fonódó, részben egymást kioltó egységeként értelmeződnek. Az ítélet alapja bíróság által megállapított azon tényállás, amely a felek ténybeli előadásából, a bizonyítás eredményéből és a köztudomású tényekből szintetizált rekonstrukció. Ez a valóságot reprezentálja, de nem azonos azzal. A tényállást a perbeli jogvita eldöntése érdekében szükséges munkahipotézisként állítja

³⁷ VIRÁG Csaba: Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét In: Németh, János; Varga, István (szerk.) Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, HVG-ORAC (2014) 362-376.

³⁸ Utalok e vonatkozásban arra, hogy az anyagi jogi norma absztrakciós szintje, szerkezete, például a törvényi nyitott vagy egzakt módon zárt tényállása alapvetően határozza meg a perben vizsgálandó tények körét és a bírói mérlegelés határait. A Ptk. alapján „a nyilvánvalóan jóerkölcsbe” ütközés megítélése egészen más tények rendelkezésre állást és más, szélesebb mérlegelési tevékenységet tesz lehetővé és szükségessé, mint egy kölcsönszerződés alapján teljesített pénzfizetés határidőben történt teljesítésének megítélése.

fel a bíró.

A jogvitát eldöntő bíró perbeli cselekményei és határozatai szükségszerűen az eljárásjogi és anyagi igazság, igazságosság fogalmi körében artikulálódnak. Az eljáró bírónak – implicit módon mindenképp – állást kell foglalnia az igazság értelmezéséről. A felek relatív igazságáról, az általuk előadott tények igazságáról, ami a valóságnak megfelelését jelenti. Továbbá a jogvita anyagi jog szerinti minősítésnek igazságáról, ami a döntés érdemét érintő igazságossági megfelelés.

Ez a folyamat történhet úgy, hogy a bíró a tételes pozitív jogot feltétlen és szószerinti értelmezés keretéhez a legszorosabban kötődő módon tekinti igazságosnak. Ez esetben a jogszerű döntés egyben igazságos döntés is lesz (törvénypozitivizmus). A jogpozitivisták bírói megközelítés legfőbb jogértelmezési módszerei a nyelvtani (interpretacio grammatica), rendszertani (interpretacio systematica).³⁹ A jogpozitivisták felfogástól eltérően az igazságos eljárás és ítélet kritériumának választható egy idealisztikus tartalmú, jogon túlmutató, természetjogi alapú igazság. Ez esetben a bíró a jog írott szövegétől elszakadva annak célját, értelmét próbálja feltárni.⁴⁰ Ezen felfogás a bírótól a jogszabályok teleologikus értelmezését követeli meg,⁴¹ amelynek értékelései szempontja széles körűek: a közjó, a felek méltányos érdeke, a gazdasági racionalitás, a józan ész követelménye lehet. Ezen teleológiai értelmezés akár a tárgyi jogot lerontó, a contrario döntésre is vezethet, mert nem az írott norma az elsődleges, hanem annak célja.⁴²

Az igazság eltérő, jogpozitivisták és természetjogi fogalmi kiindulópontja is összefüggésben kell álljon a polgári eljárási szabályaival és annak bírói értelmezésével. Ugyanis a kifejezetten az anyagi igazság feltárását célul kitűző polgári per, másfelől az alaki igazságosságot, a fair eljárás,⁴³ harmadsorban pedig a jogérvényesítő félre és az egyedi jogépség biztosításra fókuszáló szociális per közötti jogalkotói választás szükségszerűen követeli meg a jogról és annak rendeltetéséről

³⁹ SZIGETI Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.

⁴⁰ Az Alaptörvény 28. cikke szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az AB 3/2015. (II. 2.) számú határozata szerint pedig „az Alaptörvénynek ez a rendelkezése a bíróságok számára alkotmányos kötelezettségként írja elő, hogy ítélkező tevékenységük során a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék” (7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33] és 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [29]).

⁴¹ JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. JeMa 2011.64. 189-214.

⁴² Ez a cél magánjog területén rendszerint a megsérült személyiségi vagy szerződési jog, illetve az eltolódott vagyoni viszonyok helyreállítását jelenti,

⁴³ A gyors, hatékony és a félegyenlőséget előtérbe állító eljárást értem e körben a fair eljárás alatt.

szóló értékválasztást.

Bírói tapasztalatom és kollégáim gondolkodásnak közvetlen megismerése alapján, úgy vélem, hogy a jogszabályoknak alávetett bíró perjogi igazságról vallott felfogását alapvetően meghatározza és behatárolja a tételes jogi szabályozás. Ebből eredően állítható, hogy a bírói beállítódás szükségképpen és legalább részben jogpozitivistá megközelítésű. A bíró jogszabályoknak való alávetettsége elsődleges alapfeltétel, amelyet a bírói meggyőződés sem írhat felül,⁴⁴ mert az ítélező függetlenség csak a normatív keretek között értelmezhető. Szükségszerű ez a szemléletmód abból adódóan is, hogy a kontinentális jogászai képzés és a jogászai hivatásrendek szocializációja is az írott jogi normákon alapul. A peres eljárásokban pedig a felek és képviselőik is szükségképpen az anyagi jog alapján őket megillető jog védelmét kérik: a peres eljárásokban az igényérvényesítés alapja nem a felek szubjektív vélekedése, hanem a tételes jogi normák alapján a feleket megillető jogok és kötelezettségek érvényesítése, azok sérelme.

A bírói döntéseket elsődlegesen behatároló tételes anyagi jogi keret további eleme a bírói döntéshozatal során kötelezően alkalmazandó alkotmánybírói precedensjogi gyakorlat.⁴⁵ A jog rétegződés-elméletének egyik meghatározó eleme az alkotmányi joganyag és annak alkotmánybírói, a rendes bíróságok által kötelezően alkalmazandó, így normatív kötőerejű tartalma. Ez a fogalom POKOLNÁL jelenik meg a jog új, modernkori alaprétegeként a szövegréteg, a dogmatikai réteg és a felsőbb bírósági esetjogi réteg mellett.⁴⁶ A felsőbb bíróságok esetjogának a jogrétegi jellege mellett az jogszociológia (előmeneteli) jellegű meghatározója is az alsóbb fokú bírói döntéshozatalnak. Az igazságszolgáltatási hierarchia szervezetszociológiája szerint ugyanis az alsóbb fokú bíróságok bírói meg kívánnak felelni a magasabb fokú bíróságok elvárásának, joggyakorlatának.

Mindezek alapján pedig a tárgyi jog jogpolitikai és társadalmi céljai a bírói attitűdön, a bírói esetjogon és alkotmánybírói döntéseken keresztül érvényesülnek. A perjogban meghatározó jelentőségű jogdogmatikai réteg szükségképpen rászorul a bírói eseti joggal való kiegészítésre. És ezáltal az írott jog szövegétől eltérő, azt már

⁴⁴ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. sarkalatos törvény 2.§ (2) bekezdése alapján a bíróságok a jogalkalmazási tevékenységük során biztosítják a jogszabályok érvényesülését, továbbá a 3.§ 2. fordulata szerint a független bírók „a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek”.

⁴⁵ Ezen tapasztalat jogelméleti leírást adta meg első ízben POKOL Béla: A jog rétegei. Jogtudományi Közlöny 1990/4. , 201-209.

⁴⁶ POKOL Béla: Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. kötet. Századvég Kiadó. 2005.

értelmező metanyelvi, azaz a jogot értelmező jogi réteg szükségképpen megjelenik a jogpozitivisták értelmezés keretei között is. A jog alkalmazása ezáltal szükségképpen értelmezési folyamat, amely még a jogpozitivisták szemlélet mellett sem áll meg a jog elsődleges forrásának, szövegének elemzésénél.

A bíró jogértelmezése, az alkalmazandó jog célkutató értelmezése is kizárta teszi, hogy egy szűk értelmű pozitivisták felfogást fogadjunk el kizárólagosnak. A jogot értelmező jogászok társadalom érték közvetítése, természetjogi felfogása még akkor is szerepet kap és jelentőséggel bír, ha az adott bíró a legszigorúbb pozitivisták értelmezési módszertant alkalmazza. Különösen igaz ez a közjogi absztrakt szabályainál és a magánjogi nyitott törvényi tényállásainál. Kiemelt ezen értelmezési és alapfelfogási kérdés a polgári eljárásjogi perceljút, a fél által érvényesített joghoz való köztöttség bírói szerepfelfogását meghatározó normák esetében. Ezen jellegzetességek vizsgálatához az érvényesített joghoz való bírói köztöttség és a bírói mérlegelés módszerainak feltárása különösen alkalmasnak látszik. Ezen kérdések vizsgálat megelőzően azonban a bírói jogértelmezés tartalmi összetevőit kívánom leírni.

2. A bírói jogértelmezés tartalma és annak modellje

A bíróságok a jogalkotó által írott magánjogi normák értelmezésekor nemcsak megállapítják annak tartalmát, hanem szükségképpen maguk is konstruálják a jogot.⁴⁷ A jogalkalmazás ezen, MENYHÁRD (2017)⁴⁸ elnevezésével „*valós modelljében*” a jog alkotása és alkalmazása nem válik szét: a bírói jogalkalmazás törvényeknek alávetettsége nem jelent szolgai, szubordinált szerepet. A bírósági döntések a társadalomban elfogadott értékeket az egyes tényállások által hordozott érdekek kiegyensúlyozása mentén jelenítik meg. Mégpedig WILBURG (1950)⁴⁹ által elsőként leírt azon követelmény alapján, hogy azonos eseteket azonos

⁴⁷ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat: „*A bírósági jogalkalmazás az adott jogvita eldöntésének keretei között természetesen visel magán olyan jegyeket, melyeken keresztül tevékenysége — különösen a Legfelsőbb Bíróság esetében — a jogalkotás határán járhat. A jogértelmezésre azonban vagy az adott jogvithoz kötődően, vagy a tartós jogalkalmazási gyakorlat egységének biztosítására irányulóan, ezek függvényében, ezek által feltételezeten és ezek keretei között kerül sor.*”

⁴⁸ MENYHÁRD Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In.: (szerk.: Chornowski Nóra – Smuk Péter- Szabó Zsolt-Szentmiklósy Zoltán) *A szabadságszerető emberek – Lieber Amicorum István Kukorelli Gondolat, Budapest, 2017. 299-309.*

⁴⁹ WILBURG Walter: *Entwicklung eines beweglichen System im Bürgerlichen Recht.* Kienreicht, Graz 1950. In: *Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Schuldrechts.* 163 AcP 1964. 364. és KOCH,

módon, különbözőket pedig eltérően kell elbírálni az eset körülményei alapján érvényre jutott társadalmi értékek alapján.⁵⁰

A polgári perben az igazságszolgáltatás feladata és célja az alanyi jog kutatása:⁵¹ annak megállapítása, hogy a feleket egymással szemben milyen jogok illetik meg, illetve milyen kötelezettségek terhelik. A jogalkotó által kodifikált normák kötelező erővel adják meg az általuk szabályozott tényállások alapértékelését. Azonban azok alkalmazása során, az egyes esetek különös körülményei szükségessé teszik a norma értelmezési tartományának meghatározását. Ennek egyik példája a jogirodalomban ZÖDI (2014)⁵² által a kártérítési jog területén elemzett objektív felelősségi alakzat, a veszélyes üzemi felelősség fogalmának követelménye. A magyar bírói gyakorlat más és más tényállási mozzanatok kiemelésével a veszélyes üzemi tevékenység absztrakt fogalmát jellemzően tágabb, kivételes esetekben pedig szűkebb értelmezését adja meg. A jog tartalmának megállapítása és kimondása az egyedi jogépség biztosítása körében válik élővé („*the right as participation in the creation of law*”),⁵³ az adott jogi fogalom („veszélyes üzem”) tartalma az egyes esetekben meghozott döntésekből állapítható meg.

Egy konkrét esetre nézve tudunk állást foglalni, hogy az alanyi jog keresése milyen tényállás mellett lehet eredményes. A törvény szövegének és a jog dogmatikájának a célja, hogy hipotetikus vizsgálat révén előre modellezhető legyen a bíróság döntése, és ezen várható döntés eredményéhez képest alakítható ki a felek magánjogi magaratásait. Nyilván minél konkrétabb a jogi norma, minél szűkebb és

Bernhard A.: Wilburg's Flexibile System in a Nutshell. in Helmut Koziol – Barbara C. Steininger: European Tort Law 2001. Springer, Wien – New York 2002. 545-548.

⁵⁰ PATYI András – VARGA Zs. András: Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében). Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 32.: „*A jogot szükségképpen érték kategóriává tesszük, mivel megalkotása során figyelemmel kell lenni a fizikai világ törvényszerűségeire, az emberből, mint személyből fakadó követelményekre, a társadalmi szükségszerűségekre és a társadalom manifesztálódott elvárásaira, melyek figyelembevételével megfogalmazható a joggal szemben az igazságosság követelménye.*”

⁵¹ Az alanyi jogot itt - jheringi értelmében - a tárgyi jog által védett érdekeknek tekintjük: „*Rechte sind rechtlich geschützte Interessen*” lásd: JHERING, Rudolf: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1906, 339.

⁵² ZÖDI Zsolt: Precedenskövetés és jogszabály-értelmezés. Állam- és Jogtudomány. 2014.3. szám, 60–85.

⁵³ Az alanyi jog (*Einräumung*) Kelsennél is jelent a jogalkotásban való részvételi jogot, azáltal, hogy jogosított alany keresetével egyedi bírósági norma létrehozását, a bírósági ítélet kimondását kényszeríti ki. Lásd: KELSEN, Hans: General Theory of Law and State. Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, 1999. 87.

Ez a szemlélet – bár kiinduló pontja jogpozitívista – alig tér el JHERING, R.: Küzdelem a jogért c. művének magánjogi keresetekkel történő jogérvényesítő aktivizmusától. Lásd: JHERING, R.: Kampf um das Recht. Nürnberg: Glock und Lutz, 1965, 197-199. (magyar nyelven: Rudolf von JHERING: Küzdelem a jogért. In VARGA Csaba (szerk.): Jog és jogfilozófia. Budapest: Szent István Társulat. 2001. 4.)

meghatározottabb a norma diszpozíciója (vagy a felek diszpozitív megállapodása) annál pontosabban jósolható meg a bíróság döntése, annál szűkebb a bírói jogalkalmazás értelmezési tartománya.

Azonban az absztrakt jogi normák és a generális klauzulák⁵⁴ értelmezése, ezek tényleges tartalmának meghatározása önmagában a jogi norma textualista értelmezésével nem végezhető el. A bíróság ezen normák tartalmát szükségszerűen – hasonlóan az alkotmánybíróság értelmezéséhez – előállítja, az írott szöveg mögötti „láthatatlan” tartalom alapján teszi élő joggá. E vonatkozásban utalok Hart⁵⁵ és Dworkin⁵⁶ vitájára, amely a nehéz jogesetek megoldása körében a pozitív (tárgyi) jogi rendelkezés hiányában az ún. bírói alkotott precedens jog létezésének körében alakult ki. A vita konklúziója szerint elképzelhető speciális esetekben, hogy a bíró, ha nem talál a jogvitára adekvátan alkalmazható tételes tárgyi jogot, elsődlegesen, általános jogelvek (generálklauzulák) és analógia alkalmazásával oldja meg az ügyet és hoz ítélet, míg szélsőséges esetben a jogelvekből szubszumált bírói jog alapján oldja meg a jogvitát.⁵⁷

A bírói jogértelmezés és társadalmi értékközvetítő tevékenység másik jellemző területe a személyiségi jogvédelem, az egyes személyiségvédelmi perekben való jogérvényesítés. Ezekben a perekben a mellérendelt jogalanyok az Alaptörvény, illetve a magánjog által védett pozícióinak érdekmérlegelését kell elvégeznie a bíróságnak.⁵⁸ Ez szükségképpen a jog, az Alaptörvény által védett értékek közötti választást jelent az adott tényállás jelentős körülményei, tényei alapján.⁵⁹

“We are under a constitution, but the constitution is what the judges say it is”^{60,61} Charles Evans HUGHES, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága bírójának

⁵⁴ Nyilvánvaló jóerkölcsbe ütközés, jóhiszeműség, tisztességesség követelménye, joggal való visszaélés tilalma, általában elvárható magatartás tanúsítása stb. vö.: BH2004. 21.: *„A szerződéses szabadság tehát nem korlátlan, a törvény nem fogadja el érvényesnek azokat a szerződéseket, amelyek nyilvánvalóan sértik az általánosan kialakult erkölcsi normákat.”*

⁵⁵ HART, H.L.A.: A jog fogalma. Osiris 1995. 279-318.

⁵⁶ DWORKIN, Ronald: *Laws’ Empire* Cambridge, Mass, Harvard University Press 1982. 4., 6., 31-33., 45., 93., 117.

⁵⁷ Ugyanakkor az ún. bírói jogot a sem Hart, sem Dworkin nem tartották a klasszikus törvényhozói hatalom által alkotott írott, tételes jognak.

⁵⁸ Lásd pl.: 7/2014. (III. 7.) AB határozat és 28/2014. (IX. 29.) AB határozat

⁵⁹ Lásd erre példának az Alkotmánybíróság a 7/2014. (III.7.) AB határozata óta következetes gyakorlatát, mely szerint *„az Alaptörvény IX. cikk (1) és (2) bekezdésében elismert szólás- és sajtószabadság kitüntetett helyet foglal el az alapjogok között, ami azzal jár, hogy egyrészt csak kivételes jelleggel kell engednie a korlátozására felhozott más jogokkal, illetve alkotmányos értékekkel szemben, másrészt a szabad véleménynyilvánítást korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.”*

⁶⁰ PRITCHETT, C. Herman: *Divisions of Opinion Among Justices of the U. S. Supreme Court, 1939–1941.* Cambridge University Press, *American Political Science Review* 02 September 2013.

– szállóigévé vált – gondolata a kontinentális jogrendszer keretei között, és az értekezésemben elemzett polgári eljárásjogi kérdésben is érvényes. A jogi norma tartalma az egyedi bíró döntésekben konkretizálódik: lesz érvényesíthető és kikényszeríthető élő jog vagy veti el a gyakorlat. Azonban a jogászi-bírói jogértelmezés szűkítheti és tágíthatja is a jogalkotói normában kifejezett igazságosság érvényesíthetőségének területét. Ez a bírói jogértelmezés élesen szembe kerülhet az általános közvélekedés elvárásával, mert a köznapi értelmű igazságosság fogalma karakterisztikusan eltérhet az anyagi jogi normákon és a konkrét jogeset tényein alapuló jogi, az igazságszolgáltatás által elérhető igazságosságtól.

Értekezésemben vizsgált perben érvényesített jog megjelölése, az ahhoz való bírói kötöttség kérdése pedig az eljárási igazság meghatározása vonatkozásában osztja meg a jogi szakírókat és a bírakat. A fél által meg nem jelölt vagy tévesen megjelölt jog helyett a jogvita helyes minősítése alapján meghozott ún. meglepetés ítéletet az igényét sikeresen érvényesítő fél helyesnek és igazságosnak, míg a marasztalt fél azt méltánytalannak érzékeli. A közvélemény a személyesen eljáró, jogban járatlan fél ügyében elfogadhatatlannak találja, ha formális ok, a tárgyi jog téves megjelölése miatt kerülne elutasításra a más, helyes jog alapján megítélhető igénye. Ugyanakkor a jogi képviselővel eljáró feleknél – kifejezetten a gazdálkodó szervezetek esetében – nincs olyan társadalmi igény, hogy a bírónak a *iura novit curia* elve alapján kelljen megtalálnia a helyes jogot. Azaz, a professzionális fél kifejezett kérelmétől eltérő jogi megoldással kellene segítenie a bírónak a téves jog alapján igényt érvényesítő professzionális feleket.⁶²

Eltérő válaszok szülehetnek arra a kérdésre is, hogy miként maradhat pártatlan és semleges a bíró, ha a fél helyett vagy kifejezetten a fél nyilatkozatától eltérő jogi érvek alapján marasztalja az azokkal szemben védekezni sem tudó másik felet. Az eltérő álláspontokban azonos, hogy az igazságosság követelménye áll az érvelések fókuszában, de ezen kiindulási pontból más és más következtetésekre juthatunk.

Az egyik aspektus szerint a felek egyenlőségének és önrendelkezési jogának biztosítása az igazságos eljárás biztosítója, amely formális a jogérvényesítés igazságos feltételeit adja a feleknek. A fél által érvényesített joghoz való kötöttség

⁶¹ *Az alkotmány hatálya alatt állunk, de az alkotmány az, amit arról a bírák mondanak.* (Fordítás tőlem.)

⁶² A szociális per joghoz jutást segítő intézményei jellemzően a magánszemélyek esetében kerülnek alkalmazásra.

alapja, hogy az egyéni érdekek és egyéni haszon érvényesítése az önrendelkezésen és a szabadságon alapul. Ennek ára az egyén felelőssége, gondossága saját ügye, érdeke érvényesítése iránt. Ugyanis a polgári perben, annak tárgyi sajátosságából eredően, döntően relatív szerkezetű, magánjogi jogérvényesítés történik a vitássá tett jogállapot tisztázásával. A polgári jogvita eldöntése elsődlegesen a felek önrendelkezésébe tartozó magánérdeke. Felmerül az az érv is, hogy a polgári per egy olyan zéró összegű „játék”, amelyben az egyik fél nyeresége szükségképpen a másik fél vesztesége. Ebből következően pedig a téves, az alanyi jog megnyitásra nem alkalmas jogot érvényesítő fél segítése, hibájának bírói kijavítása szükségképpen az ellenérdekű fél hátrányaként jelenik meg.⁶³ A magánjogi igényt érvényesítő fél igazságát szolgáló bírói aktivitás a kényszerű perben állásra kényszerített ellenérdekű fél, az alperes számára a pártatlan és tisztességes eljárás sérelmét okozhatja. Ugyanis az eljárásjogi igazságosság akként jut érvényre, hogy az eljárásjog közjogi normái, eltérést nem engedő módon kötelezik a bírót, hogy a perben mit tegyen és mit ne tegyen. Ezáltal a bírótól elvárt aktivitás minimum és maximum szintjét, a bírói hatalom korlátait a jogalkotó határozza meg a közvetlen hatású és kógens eljárásjogi normákkal. A felperes jogát hivatalból kikutató bírói ítélet igazságosnak még valóságossága alapján sem fogadható el a marasztalt fél számára. Ugyanis ez esetben az alperes védekezése az állított joggal szembeni tagadása másodlagos, alárendelt helyzetbe kerül: nem azt kutatja a bíró, hogy mi cáfolja a keresetet, hanem azt, hogy azt mi támasztja alá. A jogot érvényesítő fél segítése, tájékoztatása, a perbeli tényállítások valóságossága utáni aktív bírói nyomozás esetén a bíró már nem független, nem kívülálló és tiszta döntéshozó. Ha a bíró olyan jog alapján marasztalja az alperest, amelyre a jogérvényesítő fél nem is hivatkozott (meglepetés ítélet) az eljárás tisztességességét és végső soron a bírói döntés igazságtalanságát veti fel.

A másik álláspont szerint, a formális igazságossággal szemben az objektív, anyagi jogi igazságosság, mint a valóságnak megfelelő döntés érvényesülését biztosító bírói ítélet fogadható el csak igazságosnak. A bíró a felek magánjogi érdekkonfliktusában a jogrend védelmét, a jog uralmának érvényre jutását is biztosítja. Az anyagi és az eljárásjogi normákét egyidejűleg azzal, hogy ebben rendszerben az eljárásjog funkciója önálló, de nem öncélú, hanem az anyagi jogrend biztosítását szolgálja. Az ítélt dolog általi végleges konfliktusrendezéshez

⁶³ Lásd részletesen az értekezés VIII. fejezet 5. pontjában ismertetett kutatás eredményeit, amely részben a bíróságok Pp. koncepcióra adott szöveges véleményeit elemzem.

nyilvánvalóan kapcsolódik társadalmi-szociális érdek is.⁶⁴ A magánjogi jogvitákban a bíróság feladata a felek magánérdekén alapuló igény elbírálásán és annak kinyilvánításán túl a jogrend védelme, valamint a jog uralmának, a jog épségének fenntartása is.

Ezen két aspektus alapján bemutatott eljárási és anyagi jogi igazságossági kollízió vonatkozásban abból kell kiindulni, hogy a bírói a felek által a perben érvényesített jog értelmezésén és ezen alapuló döntésén keresztül a jövőre vonatkozó jogi érték közvetítés végez. Azaz, a bírói döntések egyfelől a múltbeli jogi tényeken alapuló egyedi jogépséget biztosítják, másfelől a jogegység megteremtése révén a jogalanyok jövőbeli magatartásának mércéjéül is szolgálnak. A polgári per közjogi szerkezetéből és a kontradikcióból következően külön-külön létezik egy bírói, egy jogász (ügyvédi) és egy társadalmi alapállás, egy-egy önálló erkölcsi paradigma, amelyben folyamatos áthatások-átalakulások zajlanak. Ezek az egyszerűbb, már kikristályosodott esetek során döntően egybeesnek. Ezen közmegegyezést tükrözi, képezi le az anyagi magánjog rendszere.

Azonban számos, tényállásfüggő esetben – például a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződési kikötések esetében – forradalmi változásra, paradigma váltásra kerülhet sor. Ez akkor következik be, ha a társadalmi, gazdasági folyamatok változásai szétfeszítik a jogrend alapjaként létező közmegegyezés rendszerét. Ugyanis sajátos viszonyban áll a jogrend és annak épsége a magánérdekekkel, valamint annak érvényesítését segítő perbeli bírói magatartásokkal is. Ideális esetben a jogászság alakítóan tudja a társadalmi, gazdasági folyamatok finomhangolást ellátni. Ebben a folyamatban a bírók jellemzően a formális, eljárási igazságot biztosítják és konzervatív szemléletű érték közvetítést végeznek. Ezen értékek a gyengébb gazdasági, társadalmi helyzetű felek védelmében és a közérdek érvényesülésének biztosításában nyilatkoznak meg. A bírói szabadság és a felek rendelkezési jogának szabályozása, lényegében a perjog rugalmassága, illetve merev formalizmusa határozza meg ezen kölcsönhatás jellegét és minőségét. Ezen folyamat perjogi természetű viszonyának megértéséhez a felek által a perben érvényesített anyagi jog dogmatikai vizsgálata szükséges az értekezés következő részben.

Ugyanakkor, mielőtt a perben érvényesített jog dogmatikai és történeti elemzését elvégezném ki kell emelnem a bírói jogértelmezés kapcsán, hogy az a

⁶⁴ A pernek ez a Franz Klein által kiemelt ún. szociális tartalma.

törvényhozói hatalom legitimációs ereje alapvetően eltér. A jogalkotói normaalkotás legitimitása közvetlen és választáson alapuló, és így a legmagasabb a demokratikus jogállamban. A jogalkotói legitimitás elsődlegesége akkor döntő, ha a társadalmi értékrend egy kérdésben bizonytalan, nincs szakmai konszenzus egy kérdésben. Valamint akkor, amikor a közvetlen és azonnali jogalkotói beavatkozás hatékonyabb a magánjog területén, mint egy lassabb, kiérlelt bírói gyakorlat kialakulása. Azonban a bírói legitimitás államszervezési, közjogi kérdés: a bírák (és kiemelten a precedens rendszerben primátussal bíró Kúria bírónak) kiválasztási-kinevezési szabályozásának és átláthatóságának a kérdése.

Rögzítenem kell azt is, hogy nem osztom azt a merev értelmezést, miszerint a bírói és kifejezetten a magánjogi jogértelmezés a törvényeknek, és a jogalkotónak alávetve működik. Jogalkalmazói nézőpontból nincs egyértelmű hierarchia, csak a legitimációs felhatalmazás nem vitatható különbsége állítható a jogalkotó javára, mert a magánjog mellérendelt, egyenjogú felek jogviszonyát szabályozza. Az egyes magánjogi tényállások jellemzően nem társadalmi érdek védelmét szolgálják, hanem a szerződési szinallagma és az érdekegyensúly fenntartását, valamint a személyiségi jogok védelmét. Ezen védelmi rendszer közvetve biztosítja a jogépség és jogrend védelmét. A magánjog területén a jogalkotás és a jogalkalmazás ebből következően pedig nem válik szét élesen: az a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti feladatmegosztással írható le a gyakorlat szempontjából. A bíróságok szükségszerűen a törvénytövegek és a generális klauzulák értelmezésén keresztül magánjogi normaalkotást végeznek, amelynek megjelenítenek morális tartalmakat⁶⁵ és társadalompolitikai célokat is.⁶⁶ A bíróságok törvényeknek alávetettsége a magánjog területén az jelenti, hogy az írott norma az értelmezés kiinduló pontja, alaprétege, amelytől a bírói jogértelmezés nem szakadhat el.⁶⁷

Ebben a felfogásban, a magánjogi igazságszolgáltatás keretében, nem értelmezhető és nem is használom azt a negatív jelentéstartalommal bíró – a

⁶⁵ Lásd példaként: 1/2008. Polgári Jogegységi határozat a genetikai ártalom következtében fogyatékosan született gyermek saját jogú kártérítési igényéről – 1/2014. PJE 2014. március 15. napját követően is megfelelően irányadónak tekinti.

⁶⁶ Lásd a bírói hivatás ezen esszenciális tartalmára vonatkozó érveket az angolszász jogirodalomból: DEVLIN, Patrick: *The Judge*. Oxford University Press 1979. és STEPHENS, Charles: *Fiat Justitia: Lord Denning and the Common Law* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2009).

⁶⁷ Az AB többek között a 3/2015. (II. 2.) AB határozatában kifejtette, hogy „*az Alaptörvény 28. cikkére is tekintettel a bíróságoknak az a kötelezettsége adódik, hogy ha olyan jogszabályt értelmeznek, amely valamely alapjog gyakorlását korlátozza, akkor a jogszabály engedte értelmezési mozgástér keretein belül az érintett alapjog korlátozását kizárólag a szükséges és arányos mértékű beavatkozás szintjére szorítsák.*” (Kiemelés tőlem.)

korlátozott precedens-rendszert bevezető törvényjavaslat indokolásban is megjelenő – minősítést, amely a bírói jogértelmezést „önkényesnek” minősíti, ha az eloldódik a törvény szövegétől, illetve, ha az egyedi döntésekben eltérő döntésekhez vezet. Egyrészt a jó bírói értelmezés⁶⁸ értéktételezése – ha az helyes – akkor az általánosan kialakult jóerkölcs normáinak talaján állva *sollen* és nem *sein* jellegű. Azaz, mindig arra irányul, amilyenek az ideális társadalmi értékek alapján a jognak lennie kellene, nem arra, ami ténylegesen van.⁶⁹ Ez szükségszerű feszültségforrás, de nem az „önkény” visszaélés-szerűsége miatt, hanem az igazságosság időtlen ideájának és annak a bíró szubjektumán keresztüli, metafizikai természete és az időben változó erkölcsi, valamint tárgyi (jog)szabályok esetenként felmerülő ütközése okán.⁷⁰ A szükséges bírói jogértelmezés az objektív teleologikus célkutatása [Magyarország Alaptörvénye 28. cikk] lehet téves, azonban azt alapvetően és jellemzően nem az önkényesség okozza, hanem logikai, következtetési hiba.

Továbbá a bírói jogalkalmazás egy társadalmilag hasznos és szükséges sajátossága, hogy az képes ellentartani a jogalkotó olyan kodifikációs megoldásainak, amelyek kifejezetten hibásak és alkalmazásuk súlyos – társadalmi vagy jogi – diszfunkciót eredményezne. Ezen utóbbi esetre példa a Pp. hatálybalépésekor alkalmazandó keresetváltoztatás fogalma a 7. § (1) bekezdés 12. pontjában. Ennek 2021. január 1. napjáig hatályos *a)* pontja szakítva az évszázados magyar és kontinentális szabályozási hagyományokkal, a tények megváltoztatását, „új vagy további” tény előadását kizárta a perfelvételi szakot követően főszabályként. Ezen szabály tarthatatlanságát⁷¹ a jogalkotó is belátta és azt az I. Pp. Novella 1.§ (3) bekezdésben módosította, de addig a bírói gyakorlat volt kénytelen az abszurd perjogi helyzetek elkerülése érdekében ezen norma hatását jogértelmezés körében gyakorlatilag *contra legem* negligálni.

⁶⁸ JAKAB András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *JeMa* 2010/1. 83-93.

⁶⁹ HABERMAS, Jürgen: *Between facts and Norms*. Polity Press, Blackwell, Cambridge 1997 225. In: Menyhárd (2017) 303.

⁷⁰ VARGA Ádám: Igazságosság kontra Igazság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról. *Iustum Aequum Salutare* XI. 2015.23. 131–139. [<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20153sz/07.pdf>] és FÖLDESI Tamás: Miért ne legyen közömbös a modern jog az igazságosság iránt? *Állam- és Jogtudomány*, 1986/2. 287.

⁷¹ A „további tény” fogalmának kodifikációs határozatlanságán túl a bírók egyáltalán nem voltak kötve a felek tényelőadáshoz a Pp. 342. §-a alapján, továbbá a polgári per kontradiktórium jellegével és a bizonyítási rendszer sajátosságával is szemben állt ez a megoldás.

IV. A JOGALKOTÁSI FOLYAMAT TÖRTÉNETI VÁZLATA

1. Magyarország első egységes polgári perrendtartásának előzményei⁷²

Az 1848-as polgári szabadságjogi mozgalom politikai célkitűzése, így elsősorban a törvény előtti egyenlőség, az egyén autonómiájának tiszteletben tartása és mindezek elvi alapját adó szabadság–eszmény a polgári eljárásjog területén is megjelent. Ez elsődlegesen a feudális polgári eljárásjogi formalizmus–, a kifejezett és jogilag rögzített jogegyenlőtlenség lebontásában, valamint a bíróság inkvizíciós (nyomozati elvű) jogkörének visszaszorításában jelentkezett.

A polgári perben a reform legfontosabb eleme a jogegyenlőség megjelenése volt. A perbeli feudális előjogok megszűnésével a bíróság előtti egyenlőség megvalósította, hogy mindenki ügyében azonos bíróság ítélt. Megszűntek a személyi kivételek bíróságok hatásköri és illetékességi szabályai körében azért, hogy mindenkire azonos tartalmú törvényi rendelkezés vonatkozott.⁷³ Az esélyegyenlőség gyakorlati érvényesülését pedig a szóbeliség és a közvetlenség elve biztosította, amely elsődleges és általános érvényű szabályként lett meghatározva. A szóbeliség biztosításának értelme és célja kifejezetten az volt, hogy a polgári per formalizált, írásbeli intézményét korábban igénybe venni nem tudó széles írástudatlan réteg igénybe tudja venni jogaik érvényesítése végett; magánjogi igényeik érvényesítésére bírói jogvédelmet kaphassanak.

A 1911. évi Pp. indoklása az egész polgári per legfontosabb újításának és az új törvény vezérelvének nevezi a szóbeliséget és a közvetlenséget: „[A]z *irányt, amelyet az új perrendtartás alkotásánál követni kell, a közvélemény és a törvényhozás világosan kijelölte. Már az 1868:LIV. tc. alkotásakor világos volt jogászközönségünk előtt, hogy az írásbeli per elejtésével a szóbeli, közvetlen eljárásban keresendő a megoldás*”. A képviselőház 1880. év április 23-án határozat útján is utasította az igazságügyi kormányt a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvein alapuló perrendtartás előkészítésére. A képviselőház igazságügyi

⁷² Értekezésemben a korabeli szöveget a mai helyesírási szabályok szerint közlöm, s valamennyi idézet tekintetében így járok el a jogszabályokat kivéve.

⁷³ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: NIZSALOVSKY ENDRE, Franklin-Társulat, Budapest, [1940], 35-36.

bizottsága pedig több alkalommal kifejezést adott annak a véleményének, hogy a polgári perjog gyökeres reformja a szóbeliségre fektetendő.⁷⁴

Az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotói ezen reformtörekvéseket a császári neoabszolutista kívánalmak mellett azonban csak igen töredékesen tudták teljesíteni. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1861) az 1848 előtti szabályozásra építettek és tartalmilag az igényelt rendszerszintű átalakulás megvalósításra nem volt alkalmas.

Az 1867-es kiegyezés után indultak el az Igazságügyi Minisztériumban az átfogó reformokat megvalósítani szándékozó jogszabály előkészítő- és törvényalkotói munkálatok. Az alig több, mint egy éves, és így nem kellően elmélyült, kodifikáció produktuma az átmeneti jellegű Polgári Törvénykezési Rendtartásról szóló 1868:LIV. törvénycikk lett. (a továbbiakban: Ptr.). A törvénycikk eszmei alapjául az 1852-es osztrák átmeneti eljárásjogi kódex, a Provisorische Civilprocessordnung szolgált, amelyet a magyar szabadságharc leverése után, mint közvetlenül alkalmazandó jogot vezettek be Magyarországon 1861-ig (az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotásáig). A törvénycikk elsődlegesen az írásbeli eljárást szabályozta, és kötött bizonyítási rendszerével együtt nehézkes rendszere a kor igényeinek nem felelt meg. A Ptr. többször módosították, így – többek között, jelentősen – a sommás eljárástól szóló 1893:XVIII. törvénycikkkel (a továbbiakban: Se.).⁷⁵ A Ptr. egészen 1915-ig volt hatályban Magyarországon.

⁷⁴ Indoklás a polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslathoz, In: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 196.

Az indoklás továbbá utal még arra is, hogy „a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában hozott 1868:XLIV. tc. 9. §-a kimondja, hogy a szóbeli eljárás behozataláig törvénykezésünk rendezése csak ideiglenesnek tekintendő. Az 1870:XVI. tc. 1. §-a pedig az ítélő bírák számát a fellebbviteli bíróságoknál megállapítván, rámutat arra, hogy a fellebbviteli bíróságok szervezetének végleges megállapítása csak akkor fog megtörténni, mikor a törvényhozás törvénykezési rendszerünket a szóbeliség és a közvetlenség alapjára fekteti. Azóta jogászgyűlések, a napi és a szaksajtó folyvást hangoztatták ezt az eszmét. Az 1893:XVIII. tc. megalkotásakor sem volt kétség arra nézve, hogy a szóbeliség a polgári eljárás egész vonalán megvalósítandó, és midőn a törvényhozás a teljes reform azonnali életbeléptetésére irányuló erős áramlattal szemben a részleges reformot határozta el, ezzel nem a teljes reform elejtése, hanem annak csupán elhalasztása mellett foglalt állást, arra az időre, amikor az átmenet idejének leteltével a mélyreható változás káros rázkódtatással nem fog járnai. Most, amikor a bírói szervezet kiépítésével a teljes szóbeli per előfeltétele már meg van teremtve, amikor az új eljárás alapelvei a sommás eljárás fennállása alatt a köztudatba már átmentek, amikor a sommás eljárás megnyugtató eredményei az alapelveknek a helyességét igazolják: a teljes reformnak semmi sem áll többé útjában.”

⁷⁵ HORVÁTH – KABÓDI – POMOGYI: A perjogok története, In: Magyar jogtörténet, szerkesztette: Mezey Barna, Osiris, Budapest, 1997., 363-364, 367-368.

2. A felperes keresetének tartalmi elemei a Ptr.-ben

A Ptr. 64. § (1) bekezdése⁷⁶ szerint a felperesnek keresetében meg kellett jelölnie követelése alapjául szolgáló tényeket és az abból származó jogalapot is. A Ptr. 248. §-a⁷⁷ pedig az ultra petitum-elvét tartalmazta: a bíróság határozatában (sem az ítéletben sem pedig a végzéseiben) a felek kérelmén nem terjeszkedhetett túl. A keresetében megjelölt jogalap kötötte a felperest is a keresete kijavítására nyitva álló határidőt követően – az alperes ellenkérelmének előadását követően – az 1911. évi Pp. miniszteri indoklása szerint is.⁷⁸ A Ptr. 68.§-a alapján⁷⁹ az alperes perbebocsátkozástól a felperes keresetben megjelölt jogalap tehát kötötte egyfelől a feleket és másfelől a bíróságot is az egész eljárás alatt.

Az egyszerűbb tényállású és/vagy jogi megítélésű ügyekben – ahol a felek jogi jártassága is szerény lehetett – az 1893-as Se. enyhített a Ptr. rigorózus formalizmusán a jogalap megjelölésének elhagyását szabályozva. A Se. 15. §-a⁸⁰ nem követeli meg a kereset jogalapjának megjelölését, csak a kereset alapjául szolgáló tények– és azok bizonyítékainak előadást, valamint a bíróság döntésére irányuló kereseti kérelem előterjesztését. A kereseti kérelem fenti tartalmi meghatározását – a kereset jogalapjának, tárgyi jogi megjelölését meg nem követelő szabályozást – veszi át, illetve folytatja az 1911. évi Pp. szövegezése is.

3. Az 1911. évi polgári perrendtartás szabályozási szerkezete

Az országgyűlés képviselőháza már 1880. áprilisában felkérte Emmer Sándor képviselőt és Plósz Sándor jogtudóst a közvetlenség– és a szóbeliség elvén alapuló, modern eljárásjogi kódex tervezetének megalkotására. Két tervezet készült el 1885.

⁷⁶ Ptr. 64. § (1) bekezdés: *„Felperes tartozik keresetében a jogalapot és tényeket, melyekből követelését származtatja, időrend szerint teljesen és világosan előadni, egyszersmind minden megkivántató bizonyítékát mellékelni; végül a kereset tárgyát a fő- és mellékkötelezettség vagy a követelt összeg és járulékai szabatos kitételével határozottan és röviden kifejezni.”*

⁷⁷ Ptr. 248. §: *„Az ítélet vagy végzés a felek kérelmén túl nem terjedhet.”*

⁷⁸ Indoklás [a polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslathoz], In: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 270.

⁷⁹ Ptr. 68. §: *„A beadott kereset kijavítása csak addig engedtetik meg, míg az ellenbeszéd elő nem terjesztetett. Ennek megtörténte után felperes se a kereseti kérelem jogalapját meg nem változtathatja, se a keresetlevélben foglalt követelését felebb nem emelheti.”*

⁸⁰ Se. 15. § (1) bek. 3. pont első mondat: *„A keresetnek magában kell foglalnia: az ügy megjelölését a tények előadásával, a melyekből felperes követelését származtatja és ezek bizonyítékaival, ugyszintén a kereseti kérelmet.”*

évre: a német dogmatikai irányvonalat képviselő Plósz-féle törvénytervezet,⁸¹ és az 1806. évi francia perjog alapján készült Emmer-féle tervezet. Ezek részletes elemzése meghaladja értekezésem kereteit és célját is. Ezért a jogirodalmi álláspontokat mutatom be kizárólag a jogalap vonatkozásában a XIX. század harmadik harmadában, majd az 1911-es Plósz-féle perjognak a Pp. perszerkezeti és pertárgyfogalmi előképi megoldásait elemzem.

PLÓSZ (1876)⁸² a keresetjogról írt művében a per célját akként határozza meg, hogy a bíróság kimondja valamely – a felek között vitássá tett – jog fennállását vagy fenn nem állását. A kereset alapvető, lényegi tartalmi elemeként ebből következően a jogalapot jelöli meg, amely a pert megalapozó (*peralapító*) jogállítást foglalja magában. Plósz szerint a jogalap elsődlegessége érvényesül akkor is, ha kereset jogalapja annak ténybeli alapjából, a felperes által kötelezően megjelölendő ténybeli alaptól tűnik is ki.⁸³ Plósz ugyanis azt nem teszi vitássá, hogy a jogalap nem kizárólagosan és még csak nem is elsődlegesen a határozottan megjelölendő tárgyi jogalaptól világlik ki. Ellenkezőleg: a jogalap a kereset egészéből és kifejezetten annak alapjául szolgáló tényekből ismerhető meg alapvetően. Így a keresetben az érvényesített jogi igénynek koherensnek kell lennie az alapjául előadott tényeknek és az annak alapján érvényesített jogállításnak. Ezen logikai rendszerben Plósz szerint *„a per csak jogállítások iránt jöhet létre, azaz, hogy a pernek tárgya csak oly állítás lehet, amely ha valónak találtatik, mint jog érvényesíthető. A perben tehát rendszerint egy jognak (...) kell állíttatni.”*⁸⁴ A peralapítás fogalma Plósznál két irányú: a felperes oldalán jogállítást, míg az alperes oldaláról jogtagadást foglal magában. Jogalapítás és jogtagadás nélkül a perbevitt igény vitája, kontradikciója nem képzelhető el. Ezen érvelés dogmatikai helyessége és gyakorlati érvénye mellett a dolgozatunk leíró részét követő fejezetében fogunk érvelni több további szempontból is megvizsgálva a kérdéskört.

A polgári perben a jog- és esélyegyenlőség reform eszményével összhangban az 1911. évi Pp. 129. § (1) bekezdés 3. pontja⁸⁵ a keresetlevél tartalmi kellékeinek és

⁸¹ PLÓSZ Sándor: A magyar polgári perrendtartás tervezete. Budapest, 1885. Egyetemi Könyvnyomda

⁸² PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, In: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 227-246.

⁸³ PLÓSZ (1876) 245.

⁸⁴ PLÓSZ (1876) 231-234.

⁸⁵ 1911. évi Pp. 129. § (1) bek. 3. pont: : „A keresetlevélnek magában kell foglalnia: [...] 3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, a melyet a felperes érvényesíteni akar, és határozott kérelmet. A jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani.”

e körben a jogalap előadásának feltételeit akként határozza meg, hogy a keresetben a jog előadását és határozott kérelmet kell tartalmaznia. A tárgyi jog alakszerű megnevezése nem volt kötelező az 1911. évi Pp. rendszerében, azonban a jogállításnak a keresetnek egész tartalmából megállapíthatónak kellett lennie, nem annak ún. „műneméből”.⁸⁶

Ebből következik Magyary álláspontja szerint az, hogy a kereset jogalapja nem szükséges kelléke a keresetlevélnek. Ezért a kereset szerinti idézést akkor is ki kell bocsátania a bíróságnak, ha a felperes csak tényt állít és jogot nem. Ez esetben azonban a bíróságot az érdemi döntés meghozatalakor sem kötheti a kifejezetten meg nem jelölt jog értelem szerűen.⁸⁷ Így az 1911. évi Pp. 129. § 1) bekezdés 3. pontja felesleges és kihagyható rendelkezés Magyary álláspontja szerint azért is,⁸⁸ mert az 1911. évi Pp. 394. § rendelkezése a bírói döntési ultra petitum korlátjaként csak a kereset összecszerúségre vonatkoztatható: „*A marasztalás a kérelmen túl nem terjedhet. Ez a szabály a kamatra, gyümölcsre és más mellékkövetelésre is alkalmazandó.*”

A jogtudomány és az ítélkezési gyakorlat a mai napig következetes abban, hogy a kereset tartalmi formalizmusát akkor és csak akkor értelmezi a jogalap vonatkozásában szűkítő szabályként, ha minden kétséget kizáró, egyértelmű jogszabályi előírás rendelkezik erről. Magyary érvelése is – nehezen vitatható módon – az ellentmondásos jogalkotói akaratot a magánjogi igényt érvényesítő fél javára értékeli a kereset tartalmi feltételei vonatkozásában. Az 1911. évi Pp. szabályozási rendszerében álláspontunk szerint sem lehetett eredményesen érvelni a jogalaphoz kötöttség, mint az ítéleti döntés korlátja értelmezése mellett. Ugyanis az 1911. évi Pp. szabályozási szerkezetéből, annak elméleti háttéréből következtethető elv, hogy az igény jogalapjának megjelölése nem szükségszerű eleme a keresetnek.

Azonban még ezen egyértelmű elvi szándék mellett is tetten érhető az 1911. évi Pp. 188. § (1) bekezdésénél⁸⁹ az ellentmondásos jogalkotói szövegezés – amely rendelkezés megegyezett a Se 31. § (1) bekezdésével.⁹⁰ Ugyanis az alperes (érdemi)

⁸⁶ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: NIZSALOVSKY ENDRE, Franklin-Társulat, Budapest, 1940., 345.

⁸⁷ Ezért nem is beszél róla MAGYARY az ítéleti rendelkezés határainál: MAGYARY (1940) 459.

⁸⁸ MAGYARY (1940) 345.

⁸⁹ 1911. évi Pp. 188. § (3) bek.: „*Nem tekintendő megváltoztatásnak: I. ha a felperes az érvényesített jog megváltoztatása nélkül annak megalapítására újabb tényeket hoz fel, vagy a felhozottakat kijavítja*”. A szabály egyértelműen a sommás eljárásból lett átvéve.

⁹⁰ Se. 31. § (2) bekezdés 1.: „*Nem tekintendő megváltoztatásnak: ha a felperes a keresettel érvényesített jog megváltoztatása nélkül annak megalapítására új tényeket hoz fel, vagy a*

perbe bocsátkozását követően a felperes az alperes beleegyezése nélkül már nem változtathatta meg utóbb a keresetét beleértve annak jogalapját is. Azaz, a jogalapot meg nem jelölő fél, a keresete alapjául szolgáló tényeket nem megváltoztatva, azokat nem érintve, a meg nem jelölt jogalapot utóbb még előadhatta. Ez esetben, mivel korábbi nyilatkozata e körben nem volt, az megváltoztatásnak semmiképp sem minősülhetett, azaz nem ütközött az 1911. évi Pp. 188. (1) bekezdésében szabályozott keresetváltatási tilalomba. Ugyanakkor azon felperes, aki megjelölte keresete jogalapját, az utóbb már e körben attól eltérő nyilatkozatot nem tehetett az alperes perbe bocsátkozása után.

Mivel a bíróság nem volt kötve a kereset jogalapjához a fent írt elemzés szerint (az egységes ítélkezési gyakorlat⁹¹ és a jogirodalmi álláspont szerint sem) indokolatlan és céltalan volt a jogalapot megjelölő felperest kvázi hátrányosabb perbeli helyzetbe hozni. A kereseti igényét eredményesen érvényesíthette a jogalapot meg nem jelölő és azt tévesen megjelölő felperes is pusztán a ténybeli alap elégséges és az anyagi jogvédelmet biztosító előadása eredményeképp. Azonban a hibás, téves jogalapot megjelölő felperes saját kereseti kérelméhez kötve volt az alperes perbe bocsátkozása után, de az igényt érdemben elbíráló bíróság már nem. Ezen szabályozás elméleti vagy gyakorlati célját nem tudtuk fellelni, így azt szabályozási, jogtechnikai hibának véljük. Tetten érhető benne azon elméleti, jogdogmatikai igény, hogy a kereset tárgya az ügy ura, az igényt érvényesítő fél által legyen meghatározott. Ugyanakkor a *iura novit curia* jogelvének lerontásától való tartózkodás, miszerint a jogot a bíróság ismeri és azt *ex officio*, a felek kérelmeitől függetlenül alkalmazza (*da mihi factum, dabo tibi ius*).

felhozottakat kiigazítja”. Az 1911. évi Pp.-be történő átvételről a jogszabály Indoklása szól [A polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslathoz], In: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 293.

⁹¹ A bírósági jogalkalmazási gyakorlat egységességének biztosítására a Legfelsőbb Bíróság irányelvei és elvi döntései tárgyában hozott 4.338/1949. (XII. 6.) MT rendelet biztosított lehetőséget. Ennek alapján a Legfelsőbb Bíróság elvi döntéseket hozhatott, melyek a bíróságokra kötelező érvényűek voltak (3.§), amelyeket a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa hozta meg (2.§). A tárgykörben a 4. sz. L. E. D. (1950) – Pkt. 6826/1949. számú döntés született. In: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai [I. kötet (1950. év)], szerkesztette: NIZSALOVSKY Endre, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1951, 13-15.; Ennek témánkat érintő elvi tételmondata: „*Ha a követelést támasztó fél által előadott tények valónak bizonyultak, és ezek a kereseti (vizontkereseti) követelést megalapozzák, egymagában a jogcím helytelen megnevezése a kereset (vizontkereset) elutasításának okául nem szolgálhat.*”

4. Az rPp. rendelkezése a jogalap körében és a bíróság keresetkezéskötöttsége

Az 1953. január 1-én hatályba lépett rPp. a kereset jogalapja körében módosította az 1911. évi Pp. 129. §-ának rendelkezését. Az 1911-es Pp. szerint a jognak előadása nélkül a kereset határozatlan volt, azonban az 1911. évi Pp. nem kívánta meg a jognak az alakszerű megnevezését, nem volt szükséges a törvény vagy a jogszabály idézése sem, hanem *„elegendő [volt], ha a jogállás a kereset egész tartamából, nevezetesen a kereset megalapítására szolgáló tények előadásából megállapítható”*.⁹² Ehhez képest az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja a jogalap, a tényállás és bizonyítékok előadásáról akként rendelkezik, hogy a pert megindító keresetlevél kötelező tartalmi elemeként abban fel kell tüntetni:

- az érvényesíteni kívánt jogot,
- az annak alapjául szolgáló tényeknek és
- azok bizonyítékainak előadásával.

Az rPp. 1953. január 1-től 1958. február 28-ig hatályos, az érdemi döntés keretei cím alatti 215. §-a szerint a *„marasztalás”*⁹³ a kereseti kérelemhez igazodik; azzal, hogy ez a szabály a főkövetelés járulékaire (kamat, költség stb.) is kiterjed. 1958. március 1-i hatállyal módosításra került a lefelé nyitott (és csak felfelé zárt) tartalmú kötöttség egyértelmű kimondása okán, miszerint *„a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelemben, illetőleg az ellenkérelemben”*.

Az rPp. jogalkotói teleologikus értelmezésű szándéka és nyelvtani értelmezése szerint a felperes által érvényesíteni kívánt jogot önállóan és külön nevesítve kell feltüntetni a keresetlevélben. Annak nem az alapjául szolgáló tényekből és bizonyítékokból kell kitűnnie, ahogy a korábbi, 1911. évi Pp. szabályozás előírta. Ugyanis az *„előadásával”* kifejezés társhatározó „val” ragja egyértelműen ezen különálló, konjunktív tartalmi feltételre utal. A kereseti kérelem kötöttség pedig jelenti egyfelől a kereset összegének felső korlátját az érdemi döntés vonatkozásában. Másfelől pedig azt is jelenti rendszertani értelmezés alapján, hogy a pert megindító kereset három konjunktív tartalmi eleméhez is, így a megjelölt

⁹² 1911. évi I. törvénycikk indokolása a polgári perrendtartásról. A 129. §-hoz. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91100001.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D46>

⁹³ A „marasztalás” kifejezés az 1911. évi Pp. 394. §-ának szövegszerű megisméltése. A marasztalás kifejezés csak a kereseti kérelem összegére vonatkozó jelentést hordoz, ahogy arra dolgozatunkban korábban már utaltunk.

érvényesíteni kívánt joghoz is kötve van a bíróság: a marasztalás körében értelmezendő összecszerű kötöttségen túli, többlet kérelemhez kötöttséget szabályoz az rPp. 215. §-a. Azonban ezen szigorú, formális értelmezéssel szemben az rPp. 4.§-ának rendelkezése hozható fel.

Ugyanis az rPp. a hatályba lépéstől 1995. augusztus 28-ig hatályban volt, az „Alapvető elvek” című fejezetben, 4. §-ának első mondata, mely szerint a bíróság csak „általában” van kötve a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz. Ezen alapvető rendelkezés az rPp. 215. §-ában írt *ne eat iudex ultra petita partium*⁹⁴ elvének nyitott tényálláskénti értelmezést teszi lehetővé.⁹⁵ Ez azt jelentette, hogy a bíróságot a kereseti kérelem összecszerűsége kötötte, annál többlet nem ítélt meg, de elbírálhatta a keresetet a fél által érvényesített jogtól eltérő jogalapon is. Ezen gyakorlat alapja azonban egy korábbi jogszabályi rendelkezés mellett született elvi döntésen, nevezetesen 4. számú Elvi Döntésen alapul. Ennek alapján, ha a követelést érvényesítő fél által előadott tények valóban bizonyulnak, vagy más perbeli személyek előadása, illetve egyéb perceselekményei a kereseti vagy viszontkereseti követelést megalapozzák, akkor a megjelölt és érvényesített jog (jogalap) helytelen megnevezése okán a keresetet, illetőleg a viszontkeresetet elutasításra nem kerülhetett még akkor sem, ha az igényt érvényesítő fél e körben egyáltalán nem jelölt meg jogot.⁹⁶ Ezen állásponton alapuló gyakorlat olyan, a törvényt lerontó szokás az 1911. évi Pp. hatályon kívül helyezését követően, amely bírói jogértelmezés kereteit már szétfeszíti. Ugyanis az eljárásjog kógens szabályozási szerkezetű: az kötelező a peres felekre és a bíróságra is. Attól sem a felek egyező akarattal sem a bíróság méltányosságából nem térhet el, még az értelmezési jogkörben sem. Az rPp. korábban hatályos 4. § rendelkezése normatív jellegű alapelv, amely a jogalkalmazás vonatkozásában a jogértelmező, illetve hízag kitöltő szereppel is rendelkezik normativitása mellett.⁹⁷ Az alapelvek konkrét tételes jogi rendelkezése a jogszabályok értelmezését és azok alkalmazását segítik a jogértelmezési határesetekben akkor, amikor a polgári perrendtartás szabályai a bíróság számára részleges, vagy teljes szabadságot biztosítanak.⁹⁸ Azonban ezen

⁹⁴ Saját fordításunkban: „bíró túl ne lépje a felek kérelmét”.

⁹⁵ BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben, Magyar Jog 1960. 10. 416-417.

⁹⁶ BAJORY (1960) 418.

⁹⁷ NÉMETH János: Alapvető elvek In. Német János (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I. kötet KJK Budapest 1999., 24.

⁹⁸ NÉVAI László: Alapvető elvek In. SZILBEREKY Jenő - NÉVAI László (szerk.): A polgár perrendtartás magyarázata I. kötet KJK Budapest, 1976. 54.

jogértelmezési szabadság a jelen esetben, az „általában” kifejezés kapcsán nem áll fenn. Ugyanis az rPp. 4.§-a nem ún. nyitott eljárásjogi tényállás: nem a bíróság dönti el, hogy a konkrét perbeli esetben fennáll-e vagy sem a kötöttsége a kereseti kérelemhez. Az általában kifejezés az jelenti, hogy ezen kötöttség mindig fennáll, amíg attól a kógens tartalmú eljárásjogi jogszabály eltérést nem enged.⁹⁹ A polgári magánjogi igények diszpozitív jogi természetével¹⁰⁰ ellentétes eljárásjogi álláspont, hogy a bíróság az autonóm jogalanyok egyes kereseti kérelmeihez kötve van, másokhoz pedig nem.

Az egységes joggyakorlat kialakításának nehézségére tekintettel pedig e körben a jogbiztonság alkotmányos elvét is sértené az, ha egyes bíróságok eltérő értelmezést adnának ügytípusonként vagy kereseti kérelem-típusonként az „általában” kifejezésnek. Végző érvünk szerint pedig az az értelmezés, hogy a bíróság kötve van a fél által érvényesített joghoz, ha helyes jogot (jogalapot) jelölt meg az igényt érvényesítő fél, míg nincs kötve, ha helytelen, az azt jelentené, hogy végző soron nincs kötve a bíróság a fél kérelméhez csak a bíróság által helyesnek tartott minősítéshez. Ez pedig nyilvánvalóan illegitim, contra legem értelmezés lenne, amely sértené a felek önrendelkezését magánjogi igényeik bíróság előtti érvényesítése során.

A kereseti kérelemhez és a kereseti kérelemben megjelölt, érvényesített joghoz kötöttség a polgári peres eljárás igazságossága körében a felek önrendelkezési jogához kapcsolódik rendszertanilag. A felek önrendelkezési jogának elvi, alkotmányos (alapjogi) tartalmát a 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatok fejtik ki. Az Alkotmánybíróság ezen határozataiban a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkére, az Alkotmány 54.§ (1) és 57.§ (1) bekezdésére alapítottan mondta ki, hogy az önrendelkezési jog korlátozhatatlan alapjog, a bíróság a felek döntési–rendelkezési szabadságát nem vonhatja el. A bíróság a fél kérelmétől nem térhet el: azon túl nem terjeszkedhet. Ugyanakkor a bíróság döntésének a kérelem egészére ki kell terjednie, azt ki kell mérítenie [az ítélet teljességének elve Pp. 213. § (1) bekezdés].

⁹⁹Ilyen tipikus eltérés elsődlegesen a különleges eljárások között találhatóak a személyállapoti (státus)-, a családjogi és a gondnokság alá helyezési perek körében. Ezen esetek részletes elemzése meghaladná kutatási területünk körét így e körben azokra csak utalunk arra a processzuális tartalmú tényre, hogy ezen esetekben a bíróság bizonyítási kötelezettsége is fennáll.

¹⁰⁰VÉKÁS Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére, PJK, 2001/3., 3-14.<http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/vekas-lajos-javaslat-a-szerzodesek-altalanos-szabalyainak-korszerusitesere-pjk-20013-3-14-o/865>

A polgári perben a rendelkezési jog¹⁰¹ a „ne eat iudex ultra petita partium” elve alapján tartalmilag az jelenti, hogy

- a bíró nem terjeszkedhet túl a felek kérelmein (ultra petitem);
- a perbeli cselekmények foganatosítására és a perbeli döntések meghozatalára csak a felek kérelme alapján és azok kifejezett keretei (rendelkezései) között kerülhet sor.

A felek által megjelölt jogtól (jogcímtől) eltérő perbeli cselekmények, és a jogcímhöz nem kötött ítéleti rendelkezés a fair eljárás követelményeibe¹⁰² ütközik, az a jogalkotó által deklarált polgári per céljával nem egyeztethető össze. Az anyagi, objektív igazság kiderítése a felek erre irányuló eljárásjogi rendelkezéseinek hiányában csak a tisztességes peres eljárás-, és a felek perbeli egyenlőségének sérelmével valósítható meg.

A polgári per igazságossága körében az rPp. szabályozása ellentmondást hordozott a VI. és VIII. Ppn. novellák rendelkezése folytán. Ez szükségképpen vezetett el egy új, eljárásjogi Kódex megalkotásához¹⁰³ a 2000-es évektől kezdődően a bírói gyakorlatban és az alább bemutatott jogirodalomban megjelent élesen szembenálló dogmatikai nézetek okán.

A kereseti kérelemhez kötöttség elvének történelmi hátterét, időbeli változását LUGOSI (2010)¹⁰⁴ foglalta össze tanulmányában. ÉLES és FARKAS (2010)¹⁰⁵ az 1995. évi LX törvény (a továbbiakban: VI. Ppn.), valamint az 1999. évi CX. törvény (továbbiakban: VIII. Ppn.) törvények folytán a jelenleg is hatályos polgári perrendtartás paradigma váltását elemezték az 1911. évi 1. törvénycikktől a hatályos Pp. szabályozásáig. A rendelkezési és a tárgyalási elv kiemelt jelentőségét hangsúlyozták a hatályos törvényi szabályozás alapján kiemelve, hogy hatékonyan pervitelt a kereset tárgyához, az érvényesített joghoz való kötöttség biztosítja a felek felelősségét előtérbe helyezve. A tisztességes polgári per átfogó ismertetését adta az eljárásjogi igazságosság alapelvei rendelkezéseit elemezve GADÓ (2000).¹⁰⁶

¹⁰¹ KENGYEL Miklós: A bírói hatalom a polgári perben. Osiris, Budapest 2003.

¹⁰² KISS Daisy: A fair eljárás In: A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években (szerk.: PAPP Zsuzsa) ELTE Eötvös Kiadó

¹⁰³ OSZTOVITS András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog 2010/3. 158-163.

¹⁰⁴ Ennek rövidített szerkesztett változata LUGOSI József: Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről. Magyar Jog 2010/11. számában 674-684.

¹⁰⁵ ÉLES Tamás - FARKAS Zsolt: A polgári perrel a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében Magyar Jog 2010/1. 1-12.

¹⁰⁶ GADÓ Gábor: Az eljárásjogi igazságosság a polgári perben Magyar Jog 2000/1. 18-43.

Összefoglalóan arra a következtetésre jutott, hogy az rPp. rendelkezései alapján a jogvita eldöntése körében a bíróságnak nem feladata az anyagi, illetve az objektív igazság kiderítése, hanem ennek helyébe az eljárás igazságosságának, a felek perbeli egyenlőségének biztosítása lépett, amelynek keretében a bíróság hivatalbóli (ex officio) eljárásának korlátját jelenti a felek kérelméhez való kötöttség.

A jogirodalom egységesen mutatott rá arra, hogy a követett bírósági gyakorlat nem fogadta el a fél által érvényesített joghoz kötöttség elvét. Az rPp. 3. § (2) bekezdésének kiterjesztő értelmezése a kereset alapjául szolgáló jog és a kereset jogcímének tartalom szerinti megállapítása, a fél nyilatkozatától kifejezetten ellentétes meghatározása nincs összhangban a polgári per jogszabályban deklarált jogelveivel és értékrendjével. A jogelméletben kimunkált feszültségeket a gyakorló bírák is érzékelték, az jelentékeny dogmatikai feszültséget okozott a különböző fokon ítélező bírák között.¹⁰⁷

A bírói gyakorlat kritikáját HAUPT (2000)¹⁰⁸ fogalmazta meg, aki ekkor elsőfokon – járásbírói bemeneti szinten – ítélező bíró volt. Álláspontját pergazdaságossági és a perbeli igazság érvényesülése szempontrendszeréből vezette le. Arra a következtetésre jutott, hogy a felek rendelkezési joga és a bíróság pártatlanságának biztosítása a jogcímhez kötöttség teljes érvényesülése esetén valósulhat meg. Ez biztosítja azt, hogy a bíróság a perbeli cselekményeket a felperes kereseti kérelmében megjelölt jog alapján megfelelően meghatározhassa, a bizonyítási kötelezettségről a feleket tájékoztathassa. Mindezek alapján van lehetősége a perben az alperesnek arra, hogy védekezését megfelelően, a felperes keresetében megjelölt jog, az alapjául szolgáló tények és bizonyítékai körében adekvátan megtehesse.¹⁰⁹ A peres eljárás keretében is érvényesülnie kell a jog ismerete vélelmének. A „jogcím” adekvát megjelölésének követelménye körében GADÓ (2000)¹¹⁰ azonban arra hívja fel a figyelmet – a liberális perrendi megoldás elkerülése végett, hogy a jogállítás kiterjesztett értelmezése az ügyvédkényszer általánossá válását mozdítja elő, és ez szükségszerűen indukálja az állami jogsegély

¹⁰⁷ Lásd többek között: BH 1997.530.; BH 2001.586.; BH 2004.250.

¹⁰⁸ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben, Magyar Jog 2000/10. 605-615.

¹⁰⁹ Haupt a jogi képviselővel eljáró felek esetében indokolatlannak tartja azt az ellenérvet, hogy a jogban járatlanság, a helytelenül, vagy tévesen megjelölt jogcímen történő kereset elbírálás hátrányt jelenthetne. A jogi képvisellett nem rendelkező felek esetében pedig arra hivatkozik, hogy a feleknek a közzétett és kihirdetett anyagi jogszabályokat ismerniük kell, ezek ismeretének hiányára anyagi jogi jognyilatkozataik vonatkozásában sem hivatkozhatnak eredménnyel.

¹¹⁰ GADÓ (2000) 25-26.

eszköz rendszerének átalakítását, mert a felek perbeli esélyegyenlősége csak ezáltal biztosítható.

SZŐKE és MOLNÁR (1997),¹¹¹ a Legfelsőbb Bíróság tanácselnök bírók a fenti állásponttal szemben a VI. Ppn. novella módosítását követően, de a VII. Pp. novella hatályba lépését megelőzően, arra az álláspontra helyezkedtek tanulmányukban, hogy a bíróságnak – a felperes kereseti tényállításához kötöttségből adódóan – a jogvitát az anyagi igazság elsődleges szempontrendszer alapján kell elbírálnia. Így a jogcímhez kötöttség elvének érvényesülését nem tartották indokoltnak. Ezzel egyező álláspontra jutott KENGYEL (1996)¹¹² is ebben az időben publikált írásában utalva arra, hogy az igazság kiderítésére történő törekvés megoldhatatlannak mutatkozik a tárgyalási elv VI. Ppn. novellájában foglalt hivatalból elrendelhető bizonyítás nélkül. Ezen álláspontot osztja dogmatikai alapú elemzésében KOVÁCS (2003).¹¹³ Álláspontja szerint a jogcím a jogcselekmény célja, amely nem azonos azzal a tételes joggal, amelyet a felperes keresetében megjelöl. Az rPp. 3.§ (2) bekezdése alapján a bíróság a felek nyilatkozatát annak tartalma szerint kell értelmeznie és vizsgálnia.¹¹⁴ KOVÁCS László álláspontja szerint a perbeli jognyilatkozatokat, amelynek tárgya perbeli cselekmény, meg kell különböztetni az anyagi jogi jognyilatkozatoktól, amelyek ezzel szemben joghatás előidézésére irányulnak. A keresetlevélben foglalt nyilatkozatokat a bíróság pedig tartalma szerint veszi figyelembe abban az esetben is, ha a fél jogi képviselővel jár el. Mindebből következően, a KOVÁCS álláspontja szerint, az érvényesíteni kívánt jog megjelölését nem lehet jognyilatkozatként értelmezni, mert az önmagában nem hoz létre joghatást, csak perbeli cselekmény végzésére irányul.

MOLNÁR (2009)¹¹⁵, a Kúria bírójája, a jogcímhez- és a kérelemhez kötöttség körében kifejti, hogy a bíróság „*a jogviszonyt mindig a helyes jogcím alapján köteles minősíteni és elbírálni*”, ezért az rPp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől –

¹¹¹ SZŐKE Irén - MOLNÁR Ambrus: *Jogalkalmazási kérdések a polgári perrendtartás módosításával kapcsolatban* Bírósági határozatok 1997/8. 631-636.

¹¹² KENGYEL Miklós: *A rendelkezési és a tárgyalási elv a polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után* Magyar Jog 1996/5. szám 278-285.

¹¹³ KOVÁCS László „Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? - észrevételek dr. Haupt Egon cikkére” című, a Magyar Jog 2003/9. számában megjelent cikkében

¹¹⁴ A Pp.3.§ (2) bekezdésének ezen értelmezése a többségi bírósági álláspont szerint általánossá vált, azonban azt HAUPT Egon vitatta az „És mégis jogcímhez kötött! - válasz Kovács László szerkesztő észrevételére” című a Magyar Jog 2003/12. számában megjelent írásában. A Pp.3.§ (2) bekezdésének értelmezése körében HAUPT Egon álláspontját osztjuk. E vonatkozásban a bíróság többségi jogértelmezését kiterjesztő, contra legem értelmezésnek tartjuk.

¹¹⁵ MOLNÁR (2009) 129-139.

annak tartalma szerinti értelmezés alapján – eltérhet. A tisztességes eljárás vonatkozásában a szerző kifejti, hogy ezen követelmény nem öncél, hanem tartalmi keret, és annak biztosítására szolgál, hogy a bíróság döntését kizárólag a tények és a jogszabályokra alapítsa. A perbe vitt társadalmi viszonyok érdemi megoldási igényével látja összhangban állónak a tisztességes eljárás követelményének azon értelmezését, hogy *„az irányadó jogszabályok összességének az oldaláról vizsgálja”* a bíróság a felek tényállításait és *„amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesíti”*. MOLNÁR (2009) összefoglaló, de részletekben nem indokolt álláspontja alapján, *„semmilyen érv nem szólhat a mellett, hogy pusztán a jogcím téves megjelölése miatt a kereset elutasításával a felet egy, vagy több újabb perre kényszerítse a bíróság”*. A kereseti kérelem elbírálása szempontjából releváns valamennyi tényről tartja szükségesnek és kötelezőnek a felek tájékoztatását az rPp. 3.§ (3) bekezdése alapján függetlenül attól, hogy a fél arra hivatkozik-e, azt megjelöli-e. A tájékoztatás alapjául, illetve háttéréül szolgáló anyagi jogi szabályok vonatkozásában a szerző kifejti, hogy arról a bíróságnak csak az ítélet indokolásában kell számot adnia. E körben a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.427/2005/4. sorszámú végzését ismerteti részletesen a szerző előadva, hogy a bíróságnak mindaddig nincs jogszerű lehetősége a kereset elutasítására, amíg *„elvileg lehet olyan kérelemben meg nem jelölt anyagi jogi jogszabály, amelynek alkalmazásával a kérelem teljesíthető”*.

Az anyagi és az eljárásjogi jognyilatkozatok éles, elvi megkülönböztetését a célzott joghatások kiváltása szempontján túlmenően indokolatlan. A rPp. és Pp. kógens, szűkítő értelmezést nem engedő közjogi szabályozási szerkezete kétségessé teszi, hogy az rPp. 3. § (2) bekezdésében és az azzal megegyező szövegezésű Pp. 110. § (3) bekezdésben írt „kérelem és nyilatkozat” fogalmát csak az eljárásjogi nyilatkozatokra szűkítse a bírói értelmezés. A jogalkotó ebbéli szándékát egyértelmű jogszabályi szövegezéssel kifejezésre juttathatta volna, de nem tette. Ezért a jognyilatkozatokhoz kötöttség kiterjed minden kérelemre és az abban foglalt minden anyagi és eljárásjogi nyilatkozatokra figyelemmel arra is, hogy ezen szabály az rPp-ben az alapelvek között, míg a Pp.-ben az egyéb általános szabályok között elhelyezésre rendszertanilag.

A perbeli jognyilatkozat, és így a kereset alapjául megjelölt jogcím kapcsolata az anyagi joggal közvetlen és szükségszerűen fennálló. Ez utóbbi körben az ítélet anyagi jogi kötőerejére (res iudicata) hivatkozom: a jogcímhez kötött polgári eljárásban hozott ítélet anyagi jogi kötőerővel csak az elbírált jog vonatkozásában

rendelkezik. A bíróságnak a fél jogi tartalmú nyilatkozatában megjelölt és meghatározott jogról kell döntenie, amely jogkérdésben a jogerős bírói döntés végleges. Ennek hiányában az rPp. és Pp. is a *res iudicata* fogalmát csak az azonos ténybeli alaphoz kötné, és konjunktív feltételként nem szabná – többek között – az azonos jog fogalmát is. Az rPp. rendszerében az érvényesített jog alapján kellett nyilatkoznia az ellenérdekű félnek és az rPp. 146. § (1) bekezdése a keresetváltoztatás megengedhetősége körében is az érvényesített jog vizsgálatát írja elő azzal, hogy az eredeti jogviszonyból eredőnek kell lennie. Ezen vizsgálat csak anyagi jogi tartalmú jognyilatkozatok esetén értelmezhető. Jogelismerés esetén is a bíróság a felek önrendelkezési jogán, perbeli jognyilatkozatain nem léphet túl: hivatalból nem vizsgálhatja a baleset körülményeit, nem folytathat le szakértői bizonyítást stb., azaz nem folytathat nyomozati elvű perceseleteket. Ha az érvényesített anyagi jog nem ütközik imperatív anyagi jogi normába, akkor a diszpozitív szerkezetű magánjogi dogmatika alapján a felek a polgári perben szabadon ismerhetik azt el, szabadon rendelkezhet a perbe vitt anyagi jogaikkal az rPp. 3.§ (2) bekezdése és a Pp. 2.§ (1) bekezdése alapján. A magánjogi jogviszonyok keretében – főszabályként – nincs ún. hivatalból üldözendő jogviszony: azaz bármely jogalany alkotmányos rendelkezési jogából eredően tehet olyan perbeli jogelismerő (jog)nyilatkozatot, amely alapján bírósági ítélet őt marasztalja vagy jóváhagyott egyezségben foglalt kötelezettsége keletkezik. Ennek korlátja szűk: a jogszabály kógens rendelkezéseibe ezen jognyilatkozat nem ütközhet. Az anyagi jog ismerete kvázi megdönthetetlen vélelem az alanyi magánjogi nyilatkozatok megtételekor függetlenül attól, hogy az bírósági tárgyalótermen kívül vagy ott történik-e.

A kereset joga a kötelelemhez hozzátartozó fogalmi elem, az alaki kényszerítés jogi szakirodalmi terminológiájával írható le. A példában írt elismerés joghatás kiváltására alkalmas: marasztaló ítélet alapjául szolgál, amelynek anyagi kötőereje van, az végrehajtás útján kikényszeríthető függetlenül attól, hogy a konkrét közlekedési helyzetben ki járt el jogellenesen. Ezen alperesi elismerés jogelismerés, és nyilvánvalóan perbeli jognyilatkozat is.

A „nyilatkozat” rPp. és Pp. szóhasználata nem szűkítő értelmű, mert a jognyilatkozat a nyilatkozatok általános kategóriájának egy részhalmaza. Logikailag levezethetetlen, hogy a jognyilatkozaton belül megkülönböztethető eljárásjogi- és anyagi jognyilatkozat, míg van ezek közé nem sorolható egyéb nyilatkozat. Az rPp. 3.§ (2) bekezdésének és a Pp. 2. § (2) bekezdésének szándékkutató és textualista

értelmezése is a többségi bírói gyakorlattól eltérő tartalmú értelmezéshez vezet. A felhívott törvényhelyek első bekezdései [rPp. 3. § (1) bekezdés, Pp. 2. § (1) bekezdés] általános tartalmú rendelkezésként fogalmazzák meg a bíróság a felek által előterjesztett kérelemhez és jognyilatkozatokhoz való kötöttségét. Ehhez képest az rPp. 3.§ (2) bekezdés második mondat és az azzal megegyező Pp. 110. § (3) bekezdés¹¹⁶ – a generális nyilatkozathoz kötöttséghez viszonyítva – speciális rendelkezésnek minősül annyiban, hogy a jogszabály szerint a bíróság a fél által előadott kérelmeket és nyilatkozatokat tartalmuk szerint veszi figyelembe nem pedig alakszerű megjelölésük alapján értelmezi és bírálja el. Ezen rPp. jogszabályhelyhez, az rPp. 3.§ (2) bekezdéséhez fűzött kommentárban NÉMETH János¹¹⁷ a felek kérelmének elnevezése és azok tartalma közötti összeütközés, illetve e körben tett téves megjelölés hibáinak hivatalbóli kijavításaként értelmezi azt, és az ismertetett eseti döntések is csak ezen körből merítenek. A fél jognyilatkozatának „tartalma szerinti”, kiterjesztő értelmezése nem pótolhatja a keresetlevél kötelező tartalmi elemeit, így kifejezetten a kereset jogcímének- és az annak alapjául szolgáló tények megjelölését.

Az anyagi igazság kiderítésének, megismerhetőségének filozófiai problematikája meghaladja jelen vizsgálódásunk kereteit. Annak nehézsége körében csak utalunk arra, hogy az igazság megragadásának logikai-empirista, hermeneutikai, szemantikai, pragmatikai és metafizikai megközelítése is adódik¹¹⁸ más-más válaszokat adva a kérdésre. A valamennyi jogcímen való elbírálás, és ezen körben történő tájékoztatás elérhetetlen elvi lehetőség. Az eljáró bírónak a mindentudás privilégiumát (ill. kötelezettségét) vindikálja, egyben az ügy urává emeli¹¹⁹ a felekkel szemben. Ez sérti a felek alapjogban gyökeredző önrendelkezési jogát, autonómiáját és végeredményében a felek perbeli egyenlőségét, mert előnybe helyezi a keresettel igényt érvényesítő felet. Az szükségszerűen az eljárás ésszerű időn belüli befejezhetőségének gátjává válik, egyben túlbizonyításhoz, az eljáró bíró bizonytalanságához¹²⁰ is vezethet. Értelmezhetlenné teszi az anyagi jogerő és az aktív perbeli legitimáció intézményeit és azok vizsgálatát. Ezen jogsérelmekhez,

¹¹⁶ Pp. 110.§ (3) bekezdés szerint a bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.

¹¹⁷ NÉMETH János: A polgári perrendtartás magyarázata. Komplex Kiadó Budapest 2007. 101-102.

¹¹⁸ ANZENBACHER Arno: Einführung in die Philosophie. Herder & Co, Wien 1992. 210-217.

¹¹⁹ Kutatási eredményeink alapján az első fokon ítélkező polgári bírák ezen jogértelmezést és bírói szerepfelfogást meghaladottnak tartják.

¹²⁰ „Elbíráltam-e valamennyi jogcímen már az ügyet?” kérdés felmerüléséhez vezetve.

hátrányokhoz képest a nem vitatható előnye (egy eljárásban a jogvita végleges lezárása, rendezése, az igazságszolgáltatás klasszikus fogalmának tartalmi teljessége) elhanyagolhatónak látjuk.

A jogelméleti igazságosság fogalmából (etikai-, jogfilozófiai-ismeretelméleti kategóriája) egyfelől az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárást, míg másfelől a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elve is levezethető. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbéli) releváns tény objektív feltárásával.¹²¹

Az rPp.3.§ (2) bekezdése alapján a bíróság – a törvény eltérő rendelkezései hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. Ezen jognyilatkozathoz kötöttség az rPp.121.§ (1) bekezdés c) pontjában írt, érvényesíteni kívánt, és a fél által megjelölt joghoz való kötöttséget is szükségszerűen jelenti. Ez lényegi különbség a jelenleg hatályos rPp. hatályba lépése előtt a Legfelsőbb Bíróság (Kúrai) által közzétett 4. számú elvi megállapításban kifejtett jogelvvvel.

A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) ezen, korábbi állásfoglalása szerint a jogcím helytelen megnevezése miatti keresetet, illetve viszontkeresetet elutasítani nem lehet, ha a fél által előadott tények valónak bizonyulnak, és ezek a kereseti követelést részben, vagy egészben megalapozzák.¹²² A Legfelsőbb Bíróság az rPp. hatályba lépése előtt keletkezett és fentebb idézett 4. számú elvi döntése a fél által megjelölt jogtól eltérő tartalmú döntést eredményez. Az szükségszerűen jelenti azt is, hogy a fél kérelme elleni, a fél rendelkezési jogához képest azon túllépő kereseti kérelmet bírálna el a bíróság.¹²³ Ezen jogértelmezést meghaladottnak és a hatályos rPp. rendelkezései mellett erősen aggályosnak tartjuk.

A Kúria az rPp. tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó szabályainak alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről szóló az 1/2009. (VI.24.) PK

¹²¹ MOLNÁR (2009)129-139.

A Fővárosi Ítéltábla tanácselnöke a tanulmányában azon véleményének ad hangot, hogy a Pp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől – annak tartalma szerinti értelmezés alapján – a bíróság eltérhet.

¹²² Lásd erre részletesen LUGOSI (2011) 677-679.

¹²³ Ezen elv sérelmét nem jelenti azonban a törvényi felhatalmazás alapján történő esetek, pl. a semmisségi ok hivatalbóli észlelése körében az rPtk.234.§ (1) bekezdésének alkalmazása, amelyre utal a BH2005.9. számban közzétett kollégiumi vélemény, továbbá a BH2007/191 számú, EBH1999.14 számú és BH2004.503. eseti döntései is többek között.

vélemény 2. pontja alapján bíróság rPp. 3. § (3) bekezdése szerinti tájékoztatásnak a kereseti (vizontkereseti) kérelem és az ellenkérelem (kifogás) alapjaként előadottakból kiindulva, az anyagi jogi szabályok szerint jelentős tényekre kell vonatkoznia. A tájékoztatásnak a kereseti kérelem, illetve ellenkérelemben a felek által megjelölt vagy hivatkozott anyagi jogi (implicit tárgyi jogi) kérelmek alapján kell megtörténnie, illetve ezen keretben történhet csak meg. A Kúria ezen jogértelmezését okszerűnek és kellően egyértelműnek tartjuk. Ezzel áll összhangban az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről szóló 2/2010. (VI.28.) PK vélemény 5a. pontjában kimondott elvi jelentőségű vélemény.

A Kúria álláspontja szerint a bíróság a kereseti tényállásban előadottakhoz, valamint a kereset tárgyához általában¹²⁴ kötve van. A kereseti kérelemhez kötöttség vonatkozásában a Kúria kiemeli, hogy ez nem jelenti azt, hogy a bíróság a fél által megjelölt jogcímhez is kötve van. Ha a fél által előadott tények a határozott kérelmet más jogcímen alapozzák meg – és az annak alapjául szolgáló tények bizonyítása – megtörtént, akkor a bíróság a fél kérelmének helyt adhat a fél által meg nem jelölt egyéb jogcímen is.

A PK vélemény az rPp. 3. § (2) bekezdésére és az rPp. 121. § (1) bekezdés *c)* és *e)* pontjaira és a 215. §-ára alapított indokolása koherens: a kereset tartalma a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem, amelyet az rPp. 121. §-a (1) bekezdésének *e)* pontja szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni. Az rPp. 3. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint a bíróság - főszabályként - a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz van kötve figyelemmel az rPp. 215. §-ának rendelkezésére is.

A Kúria álláspontja erre tekintettel az, hogy a polgári perben a bíróság a kereseti tényállásban előadottakhoz, valamint a kereset tárgyához, tehát a fél által érvényesíteni kívánt joghoz is általában, azaz főszabályként kötve van. Ezen érvelés a jogszabály teleologikus és textualista értelmezése alapján is vitathatatlan álláspontunk szerint.

¹²⁴Az rPp. a hatályba lépéstől 1995. augusztus 28-ig, az Alapvető elvek fejezetben hatályban volt, 4. §-ának első mondatának átvételét, visszahozatalát jelenti a tételmondat szövegezése. Ez a VI. és VIII. rPpn. novellák alapvető szemléletváltást hozó jogalkotása után mindenképpen figyelmet érdemlő bírósági attitűdöt jelez. Az „általában” kifejezést a Kúria a PK vélemény részletes indokolásából kitűnően „főszabályként”, a törvény kifejezett eltérést nem biztosító rendelkezése hiányában tartalom szerinti értelemben használja, amely felfogás helytálló és a tételmondat félreértésre okot adó megfogalmazásához képest kellően adekvát dogmatikai fogalom használat is.

A Kúria továbbmenően a jogalkotói pontatlanságot (a megjelölt jog és jogcím pontos tartalmi meghatározásának hiányát) tölti ki értelmezési jogkörében tartalommal, amikor az rPp. 121. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján megállapítja: a keresetlevélben az érvényesített jogot kell megjelölni, nem pedig a konkrét jogcímet. Így a kereseti kérelemhez kötöttség nem jelentheti a Kúria individualizált kereseti kérelem tanára alapított logikai érvrendszerében azt, hogy a bíróság a fél által tévesen megjelölt jogcímhez is kötve lenne függetlenül az annak alapjául szolgáló határozott kérelem és tényelőadás tartalmától. Ugyanis, ha a fél által – az ugyancsak kötelezően előadandó [rPp. 121. § (1) bek. c) pont] – tények a keresetet, vagy a viszontkereset más, egyéb nem hivatkozott jogcímen megalapozzák, a bíróság a jogviszonyt a jogszabályoknak megfelelően minősítheti.

A Kúria eljárásjogi érvelése a *res iudicata* fogalmát az „ugyanazon jog” konjunktív fogalmi eleme vonatkozásában relativizálja, bizonytalanná teszi. Ugyanis ezen értelmezés alapján eljuthatunk oda, hogy ugyanazon felek között, ugyanazon tények alapján a bíróság tartalmilag az összes jogcímen elbírálta az alanyi jogi igényt. Ugyanis, ha a bíróság nincs kötve a felek által megjelölt jogcímhez, és a keresetet a petitum és az igényt megalapozó tények alapján kell a bíróságnak elbírálnia, akkor az az anyagi jog kutatást is kell jelentse. Ez esetben pedig a bíróságnak számot kell vetnie a kereseti kérelem korlátai között valamennyi anyagi jogi megoldással, minősítéssel. A felek alkotmányos önrendelkezési joga is sérülhet, ha a fél által kifejezetten megjelölni nem kívánt jog alapján dönt a bíróság. Ekkor a felperes nem kérte elbírálni a meg nem jelölt jogot, az alperes meg nem tud védekezni a meg nem jelölt joggal szemben. Nem elfogadható, hogy az alperes csak az ítélet indokolásából ismeri meg először azt a jogot, amellyel szemben védekezhetett volna vagy védekeznie kellett volna. Ezen helyzetet a meglepetésítéletek fogalmával írja le a perjogi szakirodalom, és a Pp. egyik sarkalatos koncepcionális újítása kívánt lenni ennek kiküszöbölése helyeseltető módon.¹²⁵

¹²⁵ Szívós Kristóf: A perkoncentráció alapvető jellegéről 272-284. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19462/2/tanulmany-fulltext.pdf> Letöltés: 2021. 08. 28.

Szívós arra mutat rá, hogy a Pp. nem szabályozza a perfelvételi tárgyalás mellőzése esetén [Pp. 187. § c) pont] a bíróság összegezi-e és ha igen mikor a felek nyilatkozatait, ténybeli és jogi előadásait. A Pp. ezen hiátusa a kodifikáció során elkerülni kívánt „meglepetés-ítéletek” újra megjelenését eredményezheti.

5. Az érvényesített jog megjelölése az rPp.-ben

A felperes keresetében jogállításra köteles, amelyben megjelöli, megnevezi azon alanyi jogosultságát, amelyhez hozzá tartozik a kereseti joga (actio), és a kérelem oka (causa petendi) is. MAGYARI és NIZSALOVSKY (1940)¹²⁶ álláspontja szerint a felperes keresetlevelében szükséges és egyben elegendő az individualizálás elve alapján az, hogy a felperes által érvényesített jog más jogtól megkülönböztethető legyen.

Az 1911. évi Pp.-t követően az új Pp. bírói- és jogtudományi értelmezése körében nem lett egyértelmű, hogy a jogállítás milyen módon, milyen egzaktsággal szükséges megtenni. PLÓSZ (1986)¹²⁷ még azzal érvélt, hogy egységesen kodifikált, magánjogi kódex hiányában a meghatározott anyagi jogi norma fellelése és megjelölése nem várható el. Ezen indok érvényét lerontotta az 1959. évtől hatályos magánjogi kódex, az egységes Ptk. Ez lehetővé tette, hogy a felperes keresetében érvényesített – és keresetlevelében az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján megjelölendő – jogát konkrétan, a Ptk. tárgyi jogi normájának megnevezésével vagy pontos § számra hivatkozással jelölje meg. Harmadik lehetőségként (a jogalap neve és száma mellett) adódott még, hogy a korábbi, Pp. hatályba lépését megelőzően kialakított jogértelmezést és bírói gyakorlatot követve ne kelljen megjelölni a jogot. Ezen utóbbi lehetőség a tételes jogot lerontó szokásként (desuetudo) értelmezhető már csak az új és hatályos Pp. szabályozási rendszerére tekintettel.

A Pp. hatályba lépését követő jogirodalom elismerte, hogy helyes, ha a felperes keresete jogalapját megjelöli, azonban annak elmaradása, illetve téves megjelölése NOVÁK (1966)¹²⁸ szerint nem járhat hátránnyal a mulasztó félre nézve, azt a bírói gyakorlat nem kívánja meg. Álláspontja szerint a jogot általánosságban meg kell csak a felperesnek megnevezni, azonban annak pontos helyét nem. A helyes és konkrét jogszabályok megállapítsa a bíróságnak feladata, amelyet a kereset tényeihez igazodó jogalap alapján kell helyesen meghivatkoznia az ítéletében. A bírói gyakorlat az 1990-es évek elejéig azonban még ezen részben megengedő álláspontnál is szélsőségesebb – és a Pp. rendelkezéseivel sarkalatosan ellentétben álló – állásponton volt: a keresetben semmilyen jogalapot nem kell feltüntetni,

¹²⁶ MAGYARI-NIZSALOVSKY (1940) 915-916.

¹²⁷ PLÓSZ (1986) 231-232.

¹²⁸ NOVÁK ISTVÁN: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 258.

elegendő a ténybeli alap feltüntetése is. Ezen álláspont jelenik meg a Legfelsőbb Bíróság (a hatályos elnevezése szerint: Kúria) számos döntésben.¹²⁹

Ezen bírói gyakorlat alapján BAJORY (1976)¹³⁰ a Pp. Kommentárban ugyanezen követelményt tünteti csak fel, azaz kizárólag a kereset kötelező, egyben szükséges és elegendő, tartalmi elemeként az érvényesített jog alapjául szolgáló rövid tényállást várja el. GÁTOS (1999) az rPp. kommentárban kifejti az újabb, de a korábbival egyező ítélkezési gyakorlat alapján, hogy a bíróságok az rPp. 215. §-a alapján¹³¹ a kereseti kérelemben megjelölt összecszerűség vonatkozásában értelmezik a kérelemhez kötöttségüket. Azaz, ha a felperes javára megítélhető követelés fennállását lehet megállapítani, akkor függetlenül attól, hogy a felperes megjelölte-e egyáltalán vagy tévesen jelölte meg annak „jogcímét” a kérelemben írt összecszerűség erejéig azt megítélik.

A jogállítás szükséges eleme a keresetnek, de annak tartalmi meghatározása körében nem volt olyan jogszabályi előírás az rPp-ben, amely konkrét anyagi jogi jogszabályhely megjelölését, határozott és pontos § számra történő hivatkozását írta volna elő. E vonatkozásban HAUPT (2000)¹³² a szigorúan formalista, a konkrét jogszabályhely megjelölését megkövetelő álláspontja csak de lege ferenda, kifejezett ez irányú jogszabályváltozás folytán lett volna megkövetelhető. FARKAS és KENGYEL (2005) szerint is¹³³ az rPp. szabályozása a szubsztancialitás elvéhez áll közelebb a rPp.121.§ (1) bekezdése alapján. A kereset tartalma vonatkozásában az rPp. megkívánja a felperestől, hogy az érvényesíteni kívánt jogra vonatkozó releváns tényeket is részletesen adja elő. Erre tekintettel a felperesnek keresetlevelében tényelőadást, és azzal összhangban álló jogállítást is meg kell tennie. A jogállítás szükséges tartalmi eleme a keresetnek, amelynek a fent írt individualizációs elv

¹²⁹ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) által kigyűjtött és általunk ellenőrzött eseti döntésekben: Gf. I. 30008/1992. (BH 1993.111.); Legf. Bír. P. törv. V. 20 514/1979. (BH 1980.134.); Legf. Bír. Gf. II. 30 641/1982. (BH 1984.371.); Legf. Bír. P. törv. II. 21 024/1984. (BH 1985.431.); Legf. Bír. P. törv. II. 21 119/1984. (BH 1985.434.); Legf. Bír. Gf. V. 30 829/1989. (BH 1990.30.); Legf. Bír. P. törv. III. 20 717/1992. (BH 1993.239.).

¹³⁰ BAJORY PÁL: XI. fejezet, Határozatok, In: A Polgári perrendtartás magyarázata [I. kötet], szerkesztette: SZILBEREKY JENŐ – NÉVAI LÁSZLÓ, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 1040.

¹³¹ A Pp. 215. §-ával kapcsolatos, az összecszerűség kérdésében kialakult bírói gyakorlatot mutatják a SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) által e körben kigyűjtött határozatok: Legf. Bír. G. törv. I. 30 212/1978. (BH 1979.195.); Legf. Bír. Eln. Tan. G. törv. 32 035/1978 (BH 1979.304.); Legf. Bír. Pf. IV. 21 029/1992. (BH 1993. 508.); Legf. Bír. Gf. IV. 32 156/1992. (BH 1994. 272.).

¹³² Ezen formalista álláspontra lásd HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben. Magyar Jog 2000.10. 605-616.

¹³³ FARKAS József - KENGYEL Miklós.: Bizonyítás a polgári perben KJK Kerszöv., Budapest 2005. 48-49.

szerinti megfelelés szintjét kell elérnie. Nem elegendő és az rPp. rendelkezéseibe ütközött az a felfogás, hogy a feleknek csak ténybeli előadást tenni és annak alapján határozott kérelmet előterjeszteni. Ez szükséges, de nem elégség tartalmi feltétel a tárgyalás kitűzésére alkalmas, hiánytalan keresetlevél létéhez.

Ebből adódóan a kereseti tényállítás és jogállítás között felmerülhet feszültség és ellentmondás is. Ez esetben a bíróságnak a keresetlevelet vissza kellett adni az rPp. szabályozása mellett, és ezt tisztázni, orvosolni kellett már a perindítás során. Az idézés kibocsátására álláspontunk szerint csak olyan keresetlevél alapján kerülhet sor, amely szükséges és elégséges tényeket tartalmazza, valamint az határozott jogállítást is tartalmazott. A tényállítás és a jogállítás között elvi, logikai ellentmondás nem állhat fenn. Az rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pont első fordulata szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni az „érvényesíteni kívánt jogot”, valamint annak 2. fordulata szerint a megjelölt jog alapjául szolgáló tényeket és azok bizonyítékait is elő kell adni. Ezen elemek mindegyikét tartalmazó keresetlevél felel meg az rPp. követelményének, csak ez alkalmas az érdemi tárgyalásra bocsátásra. Ugyanis az alperes részére megküldött inkompatibilis és hiányos keresetre az alperes nem tudott határozott védekezést előadni, és számos esetben erre hivatkozva érdemben nem is bocsátkozott perbe. Ezen perjogi helyzet az rPp. keretei között jelentékeny jogalkalmazási problémát okozott, mert a keresetlevelet elutasítani már nem lehetett, hiánypótlásra nem volt lehetőség, így a Pp. 3. § (3) bekezdése alkalmazására sem volt lehetőség. Az elsőfokú bíróságnak tisztáznia kellett a keresetet, amely bírói eljárási cselekmény eredményessége a felperes rendelkezési jogával került kollízióba. Adott esetben a bíró azt sem tudta, hogy érdemben milyen keresetet kell elutasítania, annak tisztázása sem járt sikerrel, hogy mi a kereset tárgya, az elutasítás milyen körben eredményez ítélt dolgot.

E vonatkozásban a *iura novit curia* elvének¹³⁴ alkalmazása az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvről szóló R(84) 5. számú ajánlás 24. pontja alapján alakulhatott. E szerint az ítélet jogi indokolásában a „*da mihi factum, dabo tibi ius*”¹³⁵ elvét követve a bírónak nem kell szükségszerűen a felek által felvetett – vagy adott esetben fel sem

¹³⁴ KOCH, H. – DIEDRICH, F.: *Civil Procedure in Germany*; Kluwer Law 1998. 18.-19. A *iura novit curia* elv alapja, hogy a jogszabályok ismerete a bíróság feladata. A német jogban ezen elv akként érvényesül, hogy a fél számára lehetőségként adott és nem kötelezettség, hogy a keresete tényállításai mellett annak jogcímét is megjelölje.

¹³⁵ Ezen elv egyszerű fordításában „a mondj nekem tény, mondok neked jogot” tartalommal adható meg.

hozott – jogérvekhez kötődnie, hanem az indokolás kiterjedhet valamennyi szükségesnek ítélt jogszabályra. Ez azonban csak az ítélet indokolása körében irányadó. Az a keresetlevél fent írt tartalmi követelményeit nem érinti, a felek önrendelkezési jogát az semmiben nem rontja le. A bíróság jogosult és egyben köteles is az elé tárt jogvitát a helyes anyagi jogi minősítés szerint elbírálni,¹³⁶ és ítéletének indokolását arra alapítani. Azonban a kereset csak abban az esetben lehet alapos, vezethet a fél által elérni kívánt joghatáshoz, ha a helyes minősítés egybeesik a keresetlevél koherens jog és tényállításával, és azok bizonyítékaival.

6. Az anyagi igazságosság – a szocialista perjog percéljája

Az igazság, mint percel magyarországi kodifikálására az rPp.-ben került sor. Bár a tételes jogba az rPp. alább elemzett 1.§-ával került be az „anyagi igazság”, majd utóbb csak az „igazság” alapján biztosított jogrendezés alapelve, a honi jogtudományban már voltak ennek előzményei. A polgári korszak eredményének tekinthető 1911-es Pp. koncepciója is a valóságnak megfelelő tényekre alapított, igazságos döntést tekintette a per végcéljának.¹³⁷ Az 1911-es Pp.-ben nem voltak azonban alapelvek, így ezen kérdéskör szabályozása a tételes jogi rendelkezések között fel sem merülhetett. Nem mondható tehát, hogy a szocialista korszak perjogtudománya a polgári korszakéhoz képest újdonságként hozta volna elő igazságot, mint percelt. Azonban az nem vitatható, hogy az rPp.-ben tételes jogi, alapelvi rendelkezésként ez újdonság volt.

A polgári perrendtartás 1953. január 1. napjától 1972. december 31. napjáig hatályos eljárásjogi törvény (rPp.) 1. §-a az anyagi igazság alapján történő ítélezés biztosítását tűzte ki célul.¹³⁸ A Pp. harmadik novellájának (az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet: III. Ppn.) módosítását követően 1973. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig a Pp. 1. §-a szerint a jogviták eldöntését az „anyagi” jelző elhagyásával, csak az igazság alapján biztosítják a bíróságok. 2000. január 1. napjától

¹³⁶ MOLNÁR Ambrus: A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben. Magyar Jog 2009/3. 131.

¹³⁷ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 195.

¹³⁸ „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és az egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján biztosítsa.”

a Pp. 3. § (1) bekezdésében az anyagi igazság helyett fenntartotta az igazság kifejezést használatát.¹³⁹

Az „anyagi” jelző használata az igazság tartalmi, a bírósági eljárást érdemben nem befolyásoló kiegészítés volt. Ezen jelzős szerkezetű terminológiára használatának az volt a célja, hogy a szocialista korszak perjog-tudománya élesen elhatárolódjon a korabeli szóhasználattal „burzsoá perjogtól” és annak formális (alaki) igazságot előtérbe állító liberális jelzővel illetett felfogásától. Ugyanis a formális (alaki) igazságosság csupán a perbe vitt tényeken alapuló igazságot foglalta magában. Azonban ezen formális igazságosságra épülő burzsoá perrendben sem a bizonyíthatatlan tények lehetőségét, sem a formális igazságot nem tartották a szocialista igazsággal összhangban állónak a korabeli jogtudósok.¹⁴⁰ A formális igazság elnevezés azonban hibásnak tartották a szocialista jogtudósok, mert álláspontjuk szerint a formális igazság nem igazság.¹⁴¹ CSIKY (1962) mutatott rá arra is,¹⁴² hogy az igazsággal szinonim fogalmi kifejezések az anyagi igazság, az objektív igazság fogalmak, ezért indokolt és egyben célszerű is igazság kifejezés használata megkülönböztető jelző nélkül.

Beláthatjuk, hogy a formális (alaki) igazságot előtérbe helyező polgári eljárásjog rendszerében a bíróság felek által előadott kérelemhez, tényekhez és megjelölt tárgyi joghoz kötöttsége szükségszerű. A fél által érvényesíteni kívánt jog vizsgálata a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul. A bíró a fél előadást annyiban vizsgálja, illetve vizsgálhatja ebben a burzsoá (adverzális jellegű) rendszerben, amennyiben azt a másik fél vitássá teszi. A nem vitatott tényeket valóban kell elfogadni, és csak azt kell vizsgálni, hogy azok alapján a fél által megjelölt jogkövetkezmény alkalmazható-e. Míg a vitássá tett tények esetén sem a való tények rögzítése érdekében folyik a bizonyítás, hanem a fél által állított, valóban mondott tények igazolása végett (vagy éppen azok megcáfolása iránt). Ugyanis, ha a bíróság a felek keresetben megjelölt jogalaphoz, a bizonyítási indítványokhoz és kérelmekhez kötve van, akkor nem terjeszkedhet túl a perbe vitt tények körén sem, nem vizsgálhatja azok valósággal való viszonyát sem. A perbeli

¹³⁹ Pp. 3. § (1) bek.: „A bíróságnak az a feladata, hogy a jelen törvény céljának (1. §) megfelelően az igazság kiderítésére törekedjék.” Hatályos: 1973.01.01.-1999.12.31.

¹⁴⁰ HÁMORI Vilmos: Az igazság és megállapítása a polgári perben, in: Magyar Jog 1961. évi 11. szám 511.; CSIKY Ottó: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514.

¹⁴¹ CSIKY (1962) 514-515.

¹⁴² CSIKY (1962) 516.

két fél állítása, illetve contardictioja közül a bírónak a burzsoá, polgári perrendben a valószínűbbet, a valódibbnak látszót kell megtalálnia és bizonyítást ex officio nem végezhet. A formális, perbeli igazság szélső értéke lehet az a helyzet, hogy két valótlán tényállítás (vagy hamis, ténybelileg valótlán beismerés) közül a kisebb mértékben valótlant, a kevésbé hamisnak látszót lehet és egyben kell kiválasztania a bírónak. Az ilyen bírósági döntés nem volt a szocialista perjog-tudomány által igazságosnak nevezhető és elfogadható. Azonban a perbeli jogvita végső lezárása és az ítélt dolog dogmatikája alapján az alaki formális szempont szerint meghozott ítélet semmiben nem különbözött a hivatalbóli bizonyítással elérni gondolt anyagi igazságon alapuló ítélettel. A megkülönböztető jegy egy perjogon kívüli, ideológiai szempont volt. A szocialista ideológia filozófia és közgazdasági háttérének elemzése meghaladja értekezésem kereteit. Ezért csak arra utalok a kérdést leegyszerűsítésével, hogy a szocialista perjog igazság fogalma mögött az meggyőződés mutatható ki, hogy a társadalmi osztályok közti vagyoni és érdekérvényesítési különbségek kiküszöbölését szolgálta.¹⁴³ Ezen belül kifejezetten a munkásosztály jogérvényesítési lehetőségének, jog előtti egyenlőségének biztosítását kívánta a szocialista, anyagi igazság fogalmában testet öltő percél biztosítani.¹⁴⁴

A szocialista, anyagi igazságot a per céljává emelő rendszerben szükségképpen a kereseti kérelmen túlterjeszkedő, aktív bírói magatartás áll. SOLT (1965) mutatott rá,¹⁴⁵ hogy ezen aktív bírói attitűd szoros kapcsolatban áll az objektív igazság elvével. Ugyanis a materiális igazság akkor érvényesülhet szélesebb körben, amikor a bíróságot nem kötik a felek nyilatkozatai, kérelmei. A szocialista korszak jogirodalmában Csiky és Névai is élesen szembe helyezkedett azzal az eljárásjogi szemlélettel, amely a polgári pert két fél magánügyének és magánérdekének tekintette. Ugyanis NÉVAI (1962) a szocialista perjog a rendelkezési elvet nem tartotta elsődleges alapelvnek, és vallotta „a szocialista bíróság nem lehet bekötött szemű Iustitia.”¹⁴⁶ Míg CSIKY (1962) szerint, ahol a bíró csak a felek által feltárt tényekre alapozottan dönthet, és meg kell elégednie az így szükségszerűen adott formális igazsággal a döntés nem lehet valóságos és helyes. Ezért a kérelmen

¹⁴³ WEBER, Max: Rendek, osztályok és vallás. In.: Max Weber: Vallásszociológia: a vallási közösségek típusai. [ford. Erdélyi Ágnes] Helikon Könyvkiadó, Budapest, 2005. 104–170.

¹⁴⁴ SZALAI Miklós: A munkásosztály marxista fogalmai. Múltunk 2007/2. 105-123.

¹⁴⁵ SOLT KORNÉL: Az elsőfokú ítélkezés korlátai a polgári perben. Jogtudományi Közlöny 1965. évi 6. szám 234.

¹⁴⁶ NÉVAI LÁSZLÓT idézi: CSIKY OTTÓ: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514.

túlterjeszkedő ítélkezési gyakorlatot elméletileg is helyesnek tartotta az objektív igazság, mint percél elérése érdekében.¹⁴⁷

A „valóság-hű ítélkezést” – általában – a kérelmen túlterjeszkedő bírósági tevékenység megfelelőbben képes biztosítani, mint a kérelemhez kötött ítélkezés. Bár Solt nézete széles körben elfogadott volt és látszólag logikus következtetésnek is tűnik, annak kvantitatív igazolása nem ismert. A bírói tapasztalat alapján ugyanis a felek a perben nem két irreális és a valóságtól elrugaszkodott, fiktív tény-, illetve valóságrendszerrel ütköztetnek. A kontinentális és ezen belül is a szocialista perjog alapján született és közzétett ítéletekben a felek két egymáshoz közel álló, koherens tényalapot kísérelnek meg elfogadtatni. Ezek olykor árnyalatnyi ténybeli különbsége a levont jogkövetkezmény, illetve jogi diszpozíció értelmezési tartományára vonatkozik. Másik jellemző esetben az ellenérdekű fél nem az amúgy is okirattal bizonyított jogviszony létét, fennálltát vitatja, hanem az abból eredő jogok és kötelezettségek teljesítését vagy azok milyenségét, mennyiségét. A polgári jogvita és az abból eredő polgári per sajátossága mindkét rendszerben döntően azonos a nagy számban előforduló ún. gyakori esetekben. Az eltérés így inkább abból adódik, hogy az egyik rendszerben a fél és csak a fél jogosult saját érdekében, saját maga számára legkedvezőbb perbeli cselekményeket megtenni, míg a szocialista perrendben – a Solt szerint a burzsóá perrendnél „valóságosabb” ítéletet eredményező rendszerben – a bíróság ex officio ebbe beavatkozhat. Bár az anyagi igazságot elérni kívánó perjog a valóságot pontosabban elérő döntéseket eredményezhet, azonban az ideológiai diszfunkciója esetén a hibák, a bírói tévedések száma és mértéke megnőhet. Az ideológiai alapú bírói törekvés torzíthatja és akár elenyésztetheti a döntés valóságnak megfelelését. Továbbá pont a közvetlenül érintett felek lesznek a perben passzívak, akik a saját igazságuk legjobb ismerői és saját maguk érdekeinek legjobb kijárói lennének.

7. Ésszerű idő és a koncentrált per

Az rPp. alapvető elveinek rendelkezései között, önállóan nevesített, alapvető bírósági feladatként fogalmazza meg a jogalkotó a Pp. 2. §-ában a perhatékonyság

¹⁴⁷ CSIKY OTTÓ: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514.

elvét.¹⁴⁸ A perek ésszerű időn belül történő befejezése a polgári per igazságosságával, a Pp. 1. §-ában a törvény igazságosságával van a legszorosabb kapcsolatban. A Pp. 3. §-a pedig a perkoncentráció elvét határozza meg akként, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbíráható legyen.¹⁴⁹

Az rPp. 2. § (1) bekezdés rendelkezése az „ésszerű határidő” fogalmat mintegy önmagával határozza meg (tautológia), az nem alkot önálló definíciót. Ezen határozatlanság szükségszerűen vezet el a jogelv érvényesítése körében annak bizonytalanságához. Ezen bizonytalanság eredően pedig a gyakorlati alkalmazásának kerülését vagy épp kiterjesztő értelmezését eredményezheti. Míg a perhatékonyság rPp. 2. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezése normatív jellegű volt, amely a jogalkalmazás vonatkozásában a jogértelmező, illetve hézag kitöltő szereppel is rendelkezett,¹⁵⁰ addig a perkoncentráció Pp. 3. §-ának alapelvi meghatározása, lévén az tartalmilag nem alapelv. Csak utalok ehelyütt is arra, hogy az rPp. 141. § (2) bekezdése¹⁵¹ ezen alapelv érvényesülésének tartalmi keretszabálya, amelynek garanciális biztosítéka az rPp. 141. § (6) bekezdése¹⁵² és a Pp. 3. § (4) bekezdése. Az rPp. alapelvi tételes jogi rendelkezései a jogszabályok értelmezését és azok alkalmazását segítik a jogértelmezési határesetekben, illetve akkor, amikor a polgári perrendtartás szabályai a bíróság számára részleges, vagy teljes szabadságot

¹⁴⁸ A Pp.1992. évi LXVIII. törvény 1. §-ával módosított Pp. 3. § (2) bekezdésében jelentkezett először tételesen „a perek ésszerű időn belül történő befejezésének” megfogalmazása, amely a bíróság hivatalbóli (ex officio) kötelezettsége volt. Ez az 1993. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig (a VIII. Ppn. hatályba lépéséig) hatályos szabályozás korábbi Pp. 3. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a perek „alapos és gyors tárgyalásra” történő utalását váltotta fel.

¹⁴⁹ A Pp. „törekvésként” határozza meg az egy főtárgyalás elvét, amelynek egyfelől nincs szankciója, így üres norma, másfelől pedig a perfelvételi tárgyalások számát nem határolja be.

¹⁵⁰ NÉMETH János: Alapvető elvek. in NÉMETH János (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata. KJK-Kerszöv Budapest 1999. I. kötet) 24.

¹⁵¹ Pp. 141. § (2) bekezdése szerint a bíróság - ha ez a tényállás megállapításához szükséges -, a feleket felhívja nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait - a per állása szerint - a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. Ha a bizonyítás lefolytatása az első tárgyaláson ennek ellenére nem lehetséges, vagy csak részben lehetséges, a bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett elrendelheti a per további előkészítését.

¹⁵² Pp. 141. § (6) bekezdése szerint, ha a felek valamelyike tényállításának, nyilatkozatának előadásával, bizonyítékainak előterjesztésével – a (2) bekezdésben előírt kötelezettsége ellenére – alapos ok nélkül késlekedik, és e kötelezettségének a bíróság felhívása ellenére sem tesz eleget, a bíróság a fél előadásának, előterjesztésének bevárása nélkül határoz, kivéve, ha álláspontja szerint a fél előadásának, előterjesztésének bevárása a per befejezését nem késlelteti.

A Pp. 3. § (4) bek.: „A bíróság a bizonyítás elrendelését mellőzni köteles, ha a bizonyítási indítványt a fél neki felróható okból elkésetten, vagy egyébként a jóhiszemű pervittel össze nem egyeztethető módon terjeszti elő, kivéve, ha a törvény eltérően rendelkezik.”

biztosítanak.¹⁵³ Ezzel szemben a Pp. alapelvei ilyen hézagkitöltő szereppel már nem bírnak, így a tárgyalat 3.§-ban szabályozott perkoncentráció elve sem.

A perkoncentráció nem alapelvi, normatív szabály, hanem jogalkotói cél: annak a perjog rendszerének jellegéből és az egyes pontszerű rendelkezésekből kell(enne) megvalósulnia. Alapvetően az rPp.-ben a keresetváltoztatás parttalansága, a felek általi folyamatos újólagos tények előadása miatti „befejezhetetlenség” ellenhatásaként jelet meg a perkoncentráció alapelvként a Pp.-ben. Az rPp. rejtett cezúráját (rPp. 138.§ és 139.§-ai) felváltotta az 1911-es Plósz-féle Pp. hagyománya alapján megfogalmazott osztott perszerkezete és a főtárgyalási modell. Az osztott perszerkezetre, amelynek helyes és ezáltal alapvetően a szóbeliségre és a bírói kanalizált pervezetésre (a felek anyagi jogállításait anticipáló anyagi pervezetésre) alapítható a jogalkotó ezen célkitűzése a hatályos Pp.-ben. Ezt a helyeselhető célt rontja le a Pp. túlszabályozott, merev és alapvetően az írásbeliségre épülő perfelvételi szabályozása, amelyről az értekezés korábbi részében adtam részletes kritikai elemzést kiemelve az eventualitás kedvezőtlen megjelenését.

Az eljárásjogi igazságosság fogalma tartalmilag az utóbbi évtizedek jogalkotási folyamata során döntően átalakult.¹⁵⁴ Az „ésszerű időn” belüli befejezés és a perkoncentráció elve azt a feszültségi pontot mutatja meg a perjogi szabályozásban, hogy az anyagi, ún. objektív igazság kiderítése nem a polgári per deklarált célja. Ezzel szemben a perjog alapelvei a tisztességes¹⁵⁵ (a pártatlan, fair és hatékony) eljárás feltételeinek biztosítását,¹⁵⁶ az ún. alaki igazságosság érvényre jutását kívánja biztosítani, amelynek egyik meghatározó elemeként tekint a jogalkotó a perek gyors befejezésre. A perhatékonyságot ezáltal, álláspontom szerint tévesen, azonosítja az rPp. VI. és VIII. novelláját követően az rPp. és a Pp. a gyors befejezéssel, és a felek tévedésének jogával.

A Pp. VI. majd a VIII. novellája e körben alapvető paradigmaváltásként volt értékelhető a magyar perjogban az objektív anyagi igazság kiderítésével szakító és a fél rendelkezési joga által meghatározott jogcímhez kötöttség körében is.¹⁵⁷ Azonban

¹⁵³ NÉVAI László: Alapvető elvek in SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata. I. kötet KJK -Kerszöv Budapest 1976 54.

¹⁵⁴ FÖLDESI Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében. Magyar Jog, 2003/8. 467-473.

¹⁵⁵ KISS Daisy (2009) 334.

¹⁵⁶ Pp. 2000. január 1. napjától hatályos 2. § (1) bekezdése szerint a bíróság feladata „csak” az, hogy „a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse”.

¹⁵⁷ ÉLES – FARKAS (2010) 1-12.

a bírói gyakorlatban ez a szemléletváltozás akkor elmaradt,¹⁵⁸ és elementáris erővel jelent meg a Pp. formalista szabályozását követően.¹⁵⁹ A bírósági gyakorlatban mind a jogcímhez kötöttség, mindpedig a házassági vagyoni perekben a nem valamennyi tulajdonostárs perben állására vonatkozó jogértelmezés jelenleg nem tekinthető általános gyakorlatnak. Ennek az lehet az egyik – és álláspontunk szerint alapvető – magyarázata, hogy a másodfokú bíróságok és a Kúria eseti döntései meghatározóak a bírói szervezetben. Ezáltal a változás a hierarchikusan szervezett intézmények jellegadó sajátossága szerint felülről meghatározott.

Az anyagi- és alaki igazságosság konstrukciója közötti választás nemcsak elméleti jelentőséggel bír. A Pécsi Ítéltábla (Pf.III.20.018/2011/2.; BDT2011.74.) eseti döntésre is figyelemmel gyakorlati következménye is jelentékeny arra tekintettel, hogy az eljáró tanács tagja a polgári per igazságossága körében milyen alapállást foglaltak el. A Pécsi Ítéltábla az objektív, anyagi igazság kiderítésére irányuló cél elsődlegessége helyett a tényleges jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elvét érvényesítette. Ezzel tartalmilag pragmatikai kiindulópontot foglalt el az Ítéltábla azon a helyeselhető elvi alapon, hogy a keresetben állított alanyi jog fennállását vagy fenn nem állását csak akkor és annyiban lehet vizsgálni, ha a polgári pert lefolytatható és befejezhető jogi diskurzusba helyezjük. Azaz, ha a polgári pert annak céljainak megfelelően használjuk, illetve egyáltalán használhatóvá tesszük. Ennek hiányában sem az alaki- sem pedig az anyagi igazság érvényesüléséről (sőt a jogállamiság elvének való megfelelésről sem) beszélhetünk. Ezen pragmatikai megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbéli) releváns tény objektív feltárásával.¹⁶⁰ Ezen teljességet igénylő bizonyítás körében történő tájékoztatás egyfelől elérhetetlen elvi lehetőség, másfelől a perek ésszerű időn belül történő befejezését is aggályossá teszi.

¹⁵⁸ HAUPT (2000) 605-615.

¹⁵⁹ Lásd a Kúriának a keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgyában felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményét (lezárva: 2020. február 15-én.) 48-52. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitasanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeny.pdf

¹⁶⁰ MOLNÁR (2009) 129-139.

8. A kereseti kérelemhez kötöttség a Pp. pertárgy-szabályozási rendszerében

A Pp. alapelvi szinten [Pp. 3. § a perkoncentráció elve] rögzített legfontosabb célkitűzése a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása,¹⁶¹ amely az ésszerű időn belüli elbírálást és a bírói út igénybevételének hatékonyságát foglalja magában. A Pp. koncepciója a fél rendelkezési jogára, saját ügyének viteléért való egyéni felelősségére épül.¹⁶² Ennek alapján A Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pontja alapján a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján. A keresetlevél ezen tartalmi követelménye túlmegy azon, hogy a jogállításnak elegendő a kereset tartalmának egészéből kitűnnie. Ugyanis a kötelezően megjelölendő jogalap a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja szerint „az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít”. A fogalmat meghatározó norma szerinti a felperesnek nem kell valamennyi jogszabályt megjelölnie, amelyek a követelésé megalapozzák, hanem elegendő csak az azt közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározó jogalapot előadnia.¹⁶³ A jogalap, mint a pertárgy harmadik kötelező tartalmi eleme megjelölhető az anyagi jogi konkrét jogszabály és annak szakaszával (törvény neve és § száma) vagy a jogi norma tartalmának pontos feltüntetésével is.¹⁶⁴

A Pp. ezen megoldását az tette szükségessé a jogalkotó szerint, hogy elkerülhetőek legyenek az ún. meglepetésítéletek.¹⁶⁵ Ennek konkrét megvalósulását a Pp. 342. § (3) bekezdés biztosítja, miszerint az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Ebből következően a Pp.-ben a 2. § (2) bekezdése szerinti kérelemhez kötöttség egyben a jogállításhoz kötöttséget is magában foglalja: az ítéleti döntés csak olyan jogra alapítható, amelyre vonatkozóan a fél a perben jogállítást tett. A jogállítás körében nem érvényesül a rPp. 3. § (1) bekezdése szerinti tartalom szerinti elbírálás, mert a Pp. 110. § (3) bekezdésnek ezen szabálya csak az eljárásjogi nyilatkozatokra alkalmazható a bíróság általános

¹⁶¹ T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról. Általános indokolás 232-239. Forrás: <https://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2022. szeptember 1.)

¹⁶² T/11900. 232-239.

¹⁶³ WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny, Budapest, 2017. 350.

¹⁶⁴ WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Nagykommentár a 2016. évi CXXX. törvényhez.* 170. § 3. pont. A felperesi jogállítás. 2016. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/427/id/A19Y2172.KK/ts/20220901/lr/chain14828> (2023.06.13.)

¹⁶⁵ WOPERA (2016) 170. § 3. pont A felperesi jogállítás.

intézkedési kötelezettségének körében, a fél anyagi jogi nyilatkozatainak tartalmára nem.¹⁶⁶

A petitumhoz és az állított joghoz kötöttséghez képest a bíró azonban nincs kötve a felek tényállításhoz, valamint a megjelölt jog és az azt megalapozó tények összekapcsolása vonatkozásban előadott jogi érveléshez sem [Pp. 170.§ (2) bekezdés d) pont]. Az érdemi döntés tehát alapítható olyan tényekre, amelyet a felek a perben nem állítottak a Pp. 2. § (2) bekezdésben írt rendelkezési alapelv látszólagos sérelmével. A felek nyilatkozatához kötöttség feloldását részben az igazolja, hogy a bizonyítás a felek kérelmén alapul, másrészt pedig ez az érdemi döntés valóságon alapuló, objektív szempontú igazságosságát biztosítja. A valós tények alapulhatnak a bíróság hivatalos tudomásán, lehetnek köztudomású tények vagy azok peranyagba kerülése megtörténhet a perbeli bizonyítás során. Azt előadhatja tanú, tartalmazhatja szakértői vélemény vagy okirat, esetleg szemletárgy is.

Ezen felfogás dogmatikai alapja az, hogy az ítékezés alapja szükségszerűen az anyagi jogi norma által meghatározott tények. A bírói döntés alapjául vett tények valóságon alapulása pedig alapvetően meghatározza a társadalmi jogbékét, a jogviták megnyugtató lezárásának lehetőségét. Mert a valóságtól eloldott perjog nem felelhet meg az anyagi jognak, azt a felek, és kiemelten a pervesztes fél nem érzékelheti igazságosnak, annak önkéntes teljesítése kétséges lesz.

A felek által nem állított tények megítélése azonban nem szimmetrikus: más az értékelése a fél jogállítást megalapozó és más az azt cáfoló tényeknek. Ugyanis a kereset elutasítása olyan tények alapján, amelyeket a fél nem állított azt jelenti, hogy az alperes által vitatott tényeket a felperes nem tudta bizonyítani vagy az alperes sikeres ellenbizonyítást vezetett. Azonban, ha a fél által állított tények nem nyitják meg az általa érvényesített jogot, majd csak a bíróság a fél rendelkezésétől, nyilatkozatától eltérően megállapított tények teszik a keresetet alapossá, akkor az a pártatlan bíróság látszatát sértheti. Ezen problematika feloldása a bírói közrehatással, az anyagi pervezetés eszközével, végeredményben pedig a bíró személyében rejlő tulajdonságok által oldható fel, így az empátia, a nyitott és érthető kommunikáció, a világos pervezetés és a körültekintő szóbeli és írásbeli indokolás megfelelő alkalmazásával.

¹⁶⁶ A BDT2021.4408. számú eseti döntés szerint a Pp. 110.§ (3) bekezdése nem értelmezhető úgy, hogy a bíróság a jogi képviselővel eljáró fél által előterjesztett határozott kérelmet átminősítse és olyan kérelemnek tekintse, amely az adott tényállás mellett alkalmas lehet a fél számára kedvező döntés meghozatalára.

A Pp. hatálybalépéskor a Pp. 176. § (1) bekezdés *j*) pont értelmében keresetlevél visszautasítási ok volt, ha „az nem tartalmazza a 170. §-ban, illetve törvényben előírt egyéb kötelező tartalmi elemeket, illetve alaki kellékeket vagy a felperes nem csatolta a Pp. 171. §-ban, illetve törvényben előírt egyéb kötelező mellékleteket. A Pp. ezen professzionalitást megkövetelő változás a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a keresetlevelek 14 %-ot visszautasították a bíróságok, majd 2018-ban a polgári-gazdasági és munkaügyi ügyszakban 23%-al csökkent az érkezett ügyek száma a 2017-es bázisév ügyforgalmához képest.¹⁶⁷ A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye szerint¹⁶⁸ pedig a visszautasításra vezető okokat vizsgálva az volt megállapítható, hogy a leggyakrabban, a visszautasított ügyek 29 %-ában (összesen 330 ügyben) a Pp. 176. § (1) bekezdés *j*) pontján alapult a visszautasítás, amelyet a keresetlevél érdemi részét érintő hiányosság alapozott meg. A keresetlevél érdemi részének hibája jellemzően a petitum határozatlansága volt, majd számarányában ezt követte a tényelődadás, valamint a jogi érvelés nem megfelelő volt. Kiemelendő, hogy bár a Kúria a túlzottan merev bírói jogértelmezést találta a nagy arányban visszautasított keresetlevelek egyik okának, de ezen bírói jogértelmezés a közjogi norma, a perjog kógens szabályainak következetes és betű szerinti alkalmazását jelentette. Ettől eltérő jogértelmezés és megengedőbb bírói gyakorlat egyfelől a Pp. deklarált professzionális perrendre modellezett koncepciójával állt volna ellentétben, másrészt *contra legem* értelmezés lett volna. Ugyanis, ha a keresetlevél tartalmilag hiányos, akkor bár helye lehet hiánypótlásnak, de a Pp. 115. § (5) bekezdése szerinti tartalom szerinti elbírálás elve nem alkalmazható. Mert a Pp. 176. § (2) bekezdésének *e*) pontja kötelező visszautasítást írt elő. Anyagi pervezetést pedig nem alkalmazhatott a bíróság mert a jogalkotó a a perfelvételi nyilatkozatok tartalmára vonatkozó bírósági közrehatást szabályozó Pp. 237. §-át a Kódex XIV. fejezetben „A perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakban alkalmazandó közös rendelkezések” cím alatt helyezte el.¹⁶⁹ Ebből következően pedig a keresetlevél hiányossága miatt elrendelt hiánypótlást nem lehet az anyagi

¹⁶⁷ WOPERA Zsuzsa: Jogtudomány vagy jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai. In: Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3) különszám 717.

¹⁶⁸ A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. 2020. 9.

Elérhető: https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/keresetlevelvisszautasitanak-vizsgalata-targykoreben-felallitott-joggyakorlat-elemzo (2022.10.11.)

¹⁶⁹ WOPERA (2017) 361.

pervezetés körébe vonni. Azért sem, mert az anyagi pervezetés korlátjaként a Pp. 237. § (5) bekezdése a felek rendelkezési jogát, a kérelemhez kötöttség elvét állítja. Az alaki pervezetés, így a hiánypótlás esetén [Pp. 115. § (1) bekezdése] azonban ilyen korlát nem érvényesül, mert az alaki pervezetés az eljárás törvényességét biztosítja, amely nem lehet a felek rendelkezési jogának alávetni.

A Pp. formalista szemléletű szabályozásának grammatikai értelmezése szerint nem lehet a Pp. 6.§-a alapján a bírói közrehatást kifejtteni a keresetlevél tartalmi hiányosságai vonatkozásában. Ez esetben a keresetlevelet hiánypótlásra kell visszaadni, és csak annak eredménytelensége esetén kell visszautasítani [Pp. 176. § (2) bekezdés]. Az I. Pp. Novella ezen hiánypótlást előíró módosítását megelőzően azért került sor nagy arányban a keresetlevelek visszautasításra a jogi képviselővel eljáró felek esetében, mert a perkoncentráció elve (Pp. 3.§), és a bíróság közrehatási tevékenysége (Pp. 6.§) nem tiszta alapelv, hanem perjogi szabályok által biztosított eredmény. A perkoncentráció a Pp. szerkezetében olyan társadalom elvárás, olyan a bírósággal szemben megfogalmazott követelmény, amely a perek gyors lezárását azonosítja a hatékonysággal.¹⁷⁰ Ezen jogalkotói értékválasztás nem a valóságnak megfelelő tényállás feltárásán alapuló és az anyagi jognak megfelelő érdemi döntés iránti igényt helyezi a perrend fókuszába. A Pp. a peres eljárás egyszerűbb, gyorsabb befejezését emeli elsődleges, alapvető pozícióba. Amely felfogás a jogalkalmazót az eljárás formalista alkalmazásának irányába kényszeríti. Ugyanis a Pp 6. §-a szerint a bíróság „a perkoncentráció érvényesülése érdekében” gyakorolja közrehatási tevékenységét. Ennek következménye lett a Kúria visszautasítások joggyakorlatát elemző csoportjának azon megállapítása, hogy a bírók a felek jogvitájának megnyugtató és végleges rendezést szolgáló és az eljárás szakszerűségét biztosító cselekmények helyett, az ügyek minél gyorsabb lezárását tekinti a polgári per új, paradigmaváltást hozó alapelvének. Ezen felfogást elsődlegesen nem a bírói attitűd váltotta ki, hanem a jogalkotó kifejezett ezirányú szándéka. A perjog kógens szabályozási rendszerében ezen visszautasítást előtérbe helyező – és alapvetően téves – normatív megoldással szemben nem volt mozgástere, ellentartási lehetősége a bírói karnak. A jogalkotó az I. Pp. Novella módosító rendelkezéseivel ismerte el a Pp. szerkezetének ezen diszfunkcióját – több más szabályozással együtt. A Kúria joggyakorlat elemzése által feltárt anomáliákra tekintettel a Polgári perrendtartás

¹⁷⁰ VARGA István: „A törvény hatálya és az alapelvek” in Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I. (Budapest: HVG-Orac 2018) 22.

módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény, az I. Pp. Novella 2021. január elsejei hatállyal enyhített a kötelező visszautasítás szigorú szabályokon. Módosította az I. Pp. Novella – többek között – a kereseti kérelemre vonatkozó rendelkezéseket az rPp. kodifikáció-technikai megoldásával; kiegészítve a Pp. 176. § (6) bekezdését azzal, hogy a keresetlevél perfelvételre való alkalmassága szempontjából nem vizsgálható az ügy érdemi értékelési körébe tartozó kérelem, jog és tényállítás, illetve érvelés, valamint az sem, hogy a felperes által megjelölt bizonyítékok, bizonyítási indítványok alkalmasak-e, illetve elegendők-e a keresetlevélben foglaltak alátámasztására.¹⁷¹

A perfelvételi szakban a bíróság közrehatása mellett a felek határozzák meg és véglegesítik a jogvita kereteit [Pp. 183. § (1) bekezdés]. A bíróság közreműködő anyagi pervezetése mellett elsődleges a felek rendelkezési joga [Pp. 2. § (1) bekezdés és 237. § (5) bekezdés], amely a bíróság döntési korlátját jelenti [Pp. 2. § (2) bekezdés és 342. §] a bíróság számára a felperes véglegesített igénye, az érvényesített joga vonatkozásban. A Pp. 342. § (3) bekezdése szerint – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – az érdemi döntés ugyanis nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Azonban az anyagi pervezetésnek nem feladata valamennyi lehetséges, de nem érvényesített igény felderítése, az ehhez szükséges bizonyítékok felkutatása. A bíróság aktivitása nem terjedhet ki elő nem terjesztett igényekről való tájékoztatásra az új tények, új szempontok perbe vezetésére a PJD2019.32. számú eseti döntése alapján. Az anyagi pervezetés nem jelent általános tájékoztatási kötelezettséget, szerepe csupán arra korlátozódik, hogy a felek tényállításait, nyilatkozatait tisztázza és konkretizálja, adott esetben alkalmat adjon a kiegészítésre. A fél keresetváltogatással csak akkor élhet, ha a megváltoztatott kereset ugyanabból vagy – ténybeli és jogi alapon összefüggő – jogviszonyból ered, mint a korábbi kereset. [185. § (1) bek.]. Az érdemi tárgyalási szakban keresetváltogatásnak főszabály szerint már nincs helye, annak kivételes eseteit és az arra irányuló kérelem szabályait részletesen Pp. 215-219. §-ai tartalmazzák. Az érdemi tárgyalási szakban a bíróság a perfelvétel során meghatározott és érvényesített jog által kijelölt tényekre vonatkozó bizonyítást folytat le, majd bírálja el a perbeli jogállításon alapuló kereseti kérelmet [Pp. 214. §

¹⁷¹ Az értekezés tartalmi keretét meghaladja annak értékelése, hogy a 2021. január 1. napjával hatályos I. Novella keresetlevéllel szemben támasztott követelménye az rPp. szabályozáshoz képest is megengedőbb. A professzionális perrendben ugyanis a jogi képviselő által készített keresetlevél teljes érdemi részének hiánya is hiánypótlást eredményez és nem a keresetlevél visszautasítását.

(1)]. Azonban amennyiben a tények igazoltak, bizonyítottak, de azok inkompatibilisek a megjelölt jogalappal, akkor a kereset megalapozatlan és azt el kell utasítani. Ez jelentékeny változás az rPp. kéttagú pertárgyfogalma közötti bírói gyakorlathoz képest, amely a Kúria (a meghozatalkor: Legfelsőbb Bíróság) 2/2010. (VI.28.) PK vélemény 5.a. pontjában írt, és az értekezés korábbi részében részletesen elemzett álláspontban összegezhető.

A Pp. által bevezetett háromtagú pertárgyfogalom jogállítási, jogalap megjelölési kötelezettsége [Pp. 170. § (2) bekezdés b) pont és 7.§ (1) bekezdés 8. pont] perfüggőség (litispendentia) az „ugyanazon jog” feltétel fennállását egyértelművé teszi. A perfüggőség alatt a polgári pernek azt a függő jogi helyzetét értem, amely a keresetlevél ellenérdekű félnek (alperesnek) történő szabályszerű kézbesítésével jön létre. A perindítás hatályának beállásával a per megindulása akadályát képezi, hogy ugyanazon felek közötti ugyanazon jog iránt, ugyanabból a tényalaptól származó újabb per megindítható legyen [Pp. 360.§ (1) bekezdés].¹⁷² A jogazonosság anyagi jogi értelemben nem egyezik meg a jogalap azonosságával.¹⁷³ De a perfüggőség eljárásjogi szempontjából ezen terminus technikusok azonos megítélések alá esnek, mivel a perfüggőséghez az anyagi jogosultság azonossága mellett az előterjesztett igény jogalapjának a megegyezősége szükséges. A jogalap azonosságát a jogi érvelés megváltoztatása nem érinti a perfüggőség vonatkozásban, azonban a kereset tárgyának, a jogállításnak megváltoztatása kihathat arra. Ennek értékelése a háromtagú pertárgyfogalom mellett problémamentes.

9. A polgári per igazságossága és a perhatékonyság

A perhatékonyság elve a polgári eljárás igazságosságának egyik aspektusa, amely a jogviták költséghatékony rendezését, azok gyors lezárását tekinti elsődlegesnek.¹⁷⁴ Az alaki igazságosságot előtérbe állító polgári perben a felek által szolgáltatott (és bizonyított vagy a másik fél által kétségbe nem vont) tények alapján alkalmazott anyagi- és eljárási szempontból helyesen kiválasztott, és megfelelően

¹⁷² JANCsó György: A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Első kötet. Athenaeum, Budapest 1912. 404.

¹⁷³ SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggőség, JURA, 2009/2., 165-174.

¹⁷⁴ NYILAS Anna: A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei. Phd értekezés, Debrecen 2011. 9-15.

alkalmazott jog biztosítja a polgári per igazságosságát, és az eljárás ésszerű időn belüli befejezését.¹⁷⁵

Az anyagi igazságosság alapjául szolgáló tényállás feltárása, illetve feltárhatósága, valamint az objektív igazságnak megfelelő bírói döntés meghozatalának nehézsége kétirányú polgári perben. Egyfelől a felek önrendelkezési joga elvi, alapjogi korlátot tartalmaz: az önrendelkezési jog korlátozhatatlan alapjog, a bíróság a felek döntési–rendelkezési szabadságát nem vonhatja el.¹⁷⁶ A polgári perben a rendelkezési jog¹⁷⁷ a „ne eat iudex ultra petita partium” elve alapján tartalmilag az jelenti, hogy bíróság a fél kérelmétől nem térhet el. A perbeli cselekmények foganatosítására és a perbeli döntések meghozatalára csak a felek kérelme alapján és azok kifejezett keretei (rendelkezései) között kerülhet sor. A bíróság – főszabályként – a felek kérelmein túl nem terjeszkedhet sem percselekményei sem ítéleti döntése vonatkozásában.

Mivel a bíróság döntésének a kérelem egészére kell ki terjednie, ezért a felek által érvényesített jogtól eltérő ítéleti rendelkezés a fair eljárás követelményébe ütközik: az alaki igazságtalanságot eredményez. Az anyagi, objektív igazság kiderítése a felek erre irányuló eljárásjogi rendelkezéseinek hiányában csak a tisztességes peres eljárás-, és a felek perbeli egyenlőségének sérelmével valósítható meg a Pp. eljárásjogi szabályozás mellett.

A múltbeli események objektív „valóságossága” csak a szubjektum megismerő tevékenységében, illetve azáltal létezik.¹⁷⁸ A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, „lefényképezi” és tényszerűen raktározza a múltbeli eseményeket, hanem szükségszerűen alakítja, konstruálja is.¹⁷⁹ Hétköznapi tárgyak felidézése során nem a valóságban tapasztalt képeket idézzük fel, hanem rögzült, illetve tapasztalatainkból absztrahált valóságot¹⁸⁰ (konstruktív emlékezet). Az absztrakciós emlékezeti konstrukció folytán a tények és a hozzáadott következtetések láncolata

¹⁷⁵ SCOTT Richard: Recent Trends in the Reform of Civil Procedure 35-46.; RECHENBERGER - KLICA: Procedural Law on the Threshold of a Mileneum. XI. World Congress on Procedural Law. 165-195.

¹⁷⁶ Lásd az Alkotmánybíróság 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatai és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkét.

¹⁷⁷ KENGYEL Miklós: A bírói hatalom a polgári perben. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

¹⁷⁸ GREENWALD, A.G. – KLINGER, M.R. – SHUE, E.S.: Activation by marginally perceptible („subliminal”) stimuli: Dissociation of unconscious from conscious cognition. Journal of Experimental Psychology 1995. General, 124. 22-42.

¹⁷⁹ SEIFERT, C.M. – ROBERTSON, S.P. – BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. Journal of Memory and Language 1985. 405-422.; LOFTUS, G.R.- LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

¹⁸⁰ BADDELEY (2001) 40. (Rubbin és Kontis 1983-as vizsgálata alapján, lásd a 179. lábjegyzetben)

szétválaszthatatlanul össze tud mosódni. Egy elhangzott beszélgetés felidézett emlékéből utóbb nem lehet kiválasztani a tényleg elhangzott kijelentéseket és azt, amit mi magunk szükségszerűen hozzáadunk.¹⁸¹ Az emlékezet tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon megbízhatatlanok: a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.¹⁸² Az 1976-ban Angliában Lord DEVLIN által vezetett bizottságot állították fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.¹⁸³ Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbéli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel.

¹⁸¹ ATKINSON, R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH, E.E. – BEM D. J. (1994.) 243.

¹⁸² RUBIN, D. C. – KONTIS, T. C.: A schema for common cents. *Memory and Cognition*, 1983.11. 335-341. in ADDELEY (2001) 38-40.

¹⁸³ http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee; A tanúmeghallgatás módszere, technikája is erősen befolyásolja a felidézett emlék pontosságát.

V. A BÍRÓSÁGOK KOLLÉGIUMAINAK VÉLEMÉNYE AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS KONCEPCIÓJÁRÓL 2015. ÉV ELEJÉN¹⁸⁴

1. Az OBH új Pp. Kodifikációs Munkabizottságának kérdőíves kutatása

Az OBH 2014. november 15. napján felállított új Pp. Kodifikációs Munkacsoportja a bíróságok szakmai kollégiumainak véleményét kérte az IM által közzétett „Az új polgári perrendtartás koncepciója” című anyag társadalmi vitájában. 26 bírósági kollégiumból 24 tárgyalta meg a koncepciót 2015. február-március hónapban, amelynek során a kollégium bírái 17 kérdésből álló és összesen 10 témakört érintő – általam készített – kérdőívet is kitöltöttek a koncepció fő kérdéseire való viszonyulásukat megadva.¹⁸⁵

A kutatás célja a bírák új perrendtartáshoz, illetve annak legfőbb téziseiről (és ezen belül annak újításairól) történő közvetlen információszerzés volt. A vélemények megismerésnek nem volt – még közvetve sem – szándéka a Koncepció jogpolitikai vagy dogmatikai minősítése. Az operacionalizált mérési módszer a bírák értékelő viszonyulásának, beállítódásának általános tartalmának mérésére és arról történő képalkotására volt alkalmas.

A vizsgálat implicit, közvetett eredménytől azt vártam, hogy annak a jogalkotó felé történő visszajelzése a normaszöveg finomhangolást teheti lehetővé.

- Egyfelől a bírók hozzáállása alapján támogatott koncepcionális elemek magasabb absztrakciós szinten, rugalmasan kerülhetnek megfogalmazásra. Ez utat enged a bírói jogértelmezésnek, amely a konkrét esetekben teljeskörűen tudja érvényre juttatnia jogalkotói szándékot, kellő hajlékonyságot biztosítva a jogépség érdekében az egyedi ügyekben.
- Másfelől a bírók által elutasított vagy kifejezetten negatív attitűddel értékelt koncepcionális elemek átgondolási lehetőségét biztosíthatta. Ennek során a jogalkotó a bírói álláspont ellenére megvalósítandó rezsimeket konkrétabb, pontosabb elvárást kifejezésre juttató módon fogalmazhatta (volna) meg vagy dönthetett volna annak elhagyása mellett is.

¹⁸⁴ Az új polgári perrendtartás koncepciója 2015. január 14. Utolsó letöltés: 2023.02.04.
<https://20152019.kormany.hu/download/6/42/40000/20150224%20PP%20koncepci%C3%B3.pdf#!DocumentBrowse>

¹⁸⁵ A kutatást az OBH Jogszabály-veleményezési Osztálya készítette, amelynek munkatársaként vezettem ezen projektet. A kutatást az OBH akkori elnöke, dr. Handó Tünde, engedélyezte.

1.1. Attitűdmérés a Likert-féle skálázási eljárással

A koncepcióhoz való bírói viszonyulás megismeréshez közvetlen mérési módszerű, attitűd skálás kérdőívet használtam.¹⁸⁶ Csak visszautalok az I. fejezet 5. pontja alatt definiált attitűd fogalomra – amelynek értelmében használom ezen viszonyulást: a tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapotként, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén (az adott esetben a bíró) viselkedésére, reagálására.¹⁸⁷ Az ötfokozatú ún. Likert-skála méri a koncepció egyes főbb elemeihez, mint itemekhez való bírói viszonyulást. A bíróságok kollégiumainak tagjainak öt fokozatú skálán kellett elhelyezniük a koncepció egyes elemeire vonatkozó kedvező, illetve kedvezőtlen vagy semleges viszonyulásukat meghatározó értéket – mindösszesen 17, a koncepció fő fejezeteihez igazodó kérdés esetében.

1.2. A felmérésben résztvevők - reprezentativitás

803 törvényszéki, ítéltáblai és kúriai bíró juttatta vissza a kitöltött kérdőívet. Azonban nem minden kérdésre válaszolt a 803 bíró. 748 és 803 vélemény érkezett egy-egy kérdésre a Likert-skála szerinti megfelelő, egy válaszlehetőség megjelölésével. A kérdőív a polgári kollégium törvényben meghatározott tagjai részére került megküldésre és a polgári kollégiumok tagjainak 80%-a azt kitöltötte. A két megye, amely nem tárgyalta meg a felmérés eredményeit és írásbeli észrevételek nem küldött az OBH részére, annak tagjai is kitöltötték a kérdőívet.

Az ország valamennyi vármegyéjének polgári kollégiumi tagjai részt vettek a felmérésben. A reprezentativitás a bíróságok (a törvényszékek, az ítéltáblák és a Kúria) polgári kollégiumai vonatkozásban állapítható meg országosan. A nagyobb, jellemzően legalább tíz vagy még hosszabb idejű ítélkezési tapasztalattal rendelkező bírák attitűdjét mutatja meg a reprezentatív felmérés eredménye. Ugyanis a kollégiumi tagság hosszabb bírói szolgálati idő utáni előmenetel alapján létesülhet a törvényszéki, ítéltáblai vagy Kúriai beosztás alapján.

A kérdőív kitöltése anonim volt, annak felhasználásáról a bírákat előzetesen tájékoztatásra kerültek. Így megjelölésre került az is, hogy a felmérés, a koncepció dogmatikai tartalmának elemzésére önmagában nem alkalmas és annak nem is az a szándékolt célja.

¹⁸⁶ BABBIE, E. (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. kiadás). Budapest, Balassi Kiadó, 172- 173.

¹⁸⁷ ALLPORT (1935) 843.

1.3. Az eredmények érvényessége

A kérdőívekre a kollégiumok tagjainak több, mint 80 %-a válaszolt. Ez az arány a teljes vizsgált kör adathiányaként értelmezhető, és nem mintavételi eljárásra. Ezt támasztja alá a válaszok elmaradásának törvényszékenként átlagos eloszlása. A kapott adatok a vizsgálni kívánt statisztikai sokaság közel teljes körű részvétele okán bírói kollégiumok véleményét mutatják meg, azt reprezentálják.

A kapott eredmények vonatkozásában a kollégiumok felkérésre kerültek, hogy a koncepciót, illetve az arra adott válaszokat és azok értékét tárgyalja meg, és arról – lehetőség szerint szóban – az egyes itemek vonatkozásában a véleményét is írásban jelenítse meg. Ez az attitűd skála alapján szerzett eredmények elemzését, azok háttérének feltárását volt hivatott szolgálni, amely a társadalomtudományi kutatás gyakorlatában a bevett, ún. fókuszcsoport kontroll vizsgálat „egyidejű” alkalmazást jelentette.

1.4. A kollégiumok kontroll véleményezése

A kollégiumok írásbeli vélemények alapján, amelyek külön és szó szerint kerülnek közlésre, értelmezhetőek és vizsgálhatók az egyes attitűdök hátterei, illetve azok kialakulásának indokai. Ezek révén feltárható az, hogy a koncepció mely elemei voltak azok, amelyek megfogalmazása, tartalma volt félreérthető vagy nem teljesen világos. Ez esetben az attitűdök olyan viszonyulást, aggályokat és félelmeket jelentettek meg, melyek kifejezetten és konkrétan nem jelentek meg a koncepcióban. Azonban az azokhoz való kedvezőtlen bírói beállítódást nem is oszlatta el a koncepció megfogalmazása és tartama. A bírák alapállása és viszonyulása a perjog egyes intézményeihez vonatkozásában nem nélkülözi a személyek céljainak és szempontjainak érvényre jutását, ahogy a bírák értékrendjét és a gyakorlati tapasztalatból kiszűrődő felelősségét sem.

A felmérés operacionalizált eredményeinek szöveges kontrollvizsgálata alapján beazonosíthatók voltak, melyek azok a koncepcionális eljárásjogi rezsimek, amelyekkel teljes vagy igen jelentős körben azonosult a bírói kar és támogatásáról biztosította azokat. Emellett - a kapott robosztus eredmények alapján - láthatóvá vált az ún. tiszta bírói ítélkező funkció köré csoportosuló, bírók által aggályosnak talált kérdéskör (anyagi pervezetés, hivatalbóliség, tájékoztatás, előkészítő irat bírói

szerkesztése stb.). E vonatkozásban azonosíthatók volt azon jogintézmények, és azon közvetlen jogtechnikai megoldások, amelyekkel szemben jelentős félelmek és kedvezőtlen bírói beállítódás mutatkozott meg.

Hangsúlyozandó, hogy a Likert-féle attitűd skálás kérdőíves felmérést nem az IM koncepciójának pontozásos értékelése, hanem a fentiekben részletes kifejtett bírói attitűdök mérésére vonatkozó, a kodifikáció sikerességét elősegítő felmérés volt.

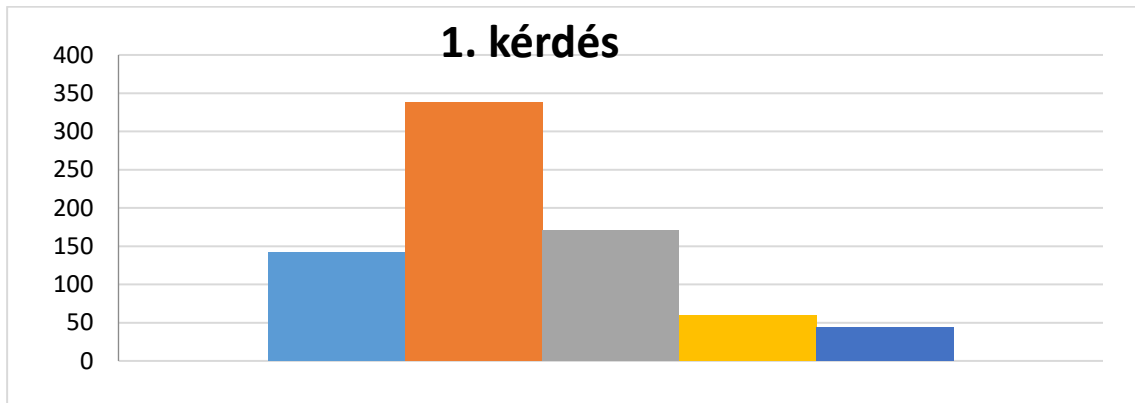
1.5. Feltáró adatelemzés (EDA)

A statisztikai vizsgálatok első lépéseként feltáró adatelemzést végeztünk el (Exploratory Data Analysis). Ennek célja az volt, hogy az adatok vizuális ábrázolása és alapvető leíró statisztikai mutatók kiszámítása által az adatsor legszembetűnőbb jellegzetességeit áttekintő jelleggel, emberközeli módon megjelenítsük. Ezáltal azonosíthatjuk a kirívó eseteket és az esetleges adatrögzítési hibákat, valamint döntéseket hozhatunk a későbbiekben használt matematikai statisztikai eljárásokra vonatkozóan [Field, (2005); Howell, (2002)].¹⁸⁸ Ezen módszer alkalmazásával azonosíthatóak lettek a robosztus és egyértelmű vélemények alapján azon tárgykörök, amelyek részletes vizsgálata és elemzése a kodifikáció későbbi fázisában nem mellőzhető az eljárásjogi reform sikere érdekében és azon kérdéskörök is, amelyek alkalmazott megoldásai következetesen megjelenítendőek.

¹⁸⁸ FIELD, A. (2005): *Discovering statistics using SPSS* (2nd ed.). London: Sage Publications. 63–106.; HOWELL, D. C. (2002): *Statistical methods for psychology* (5th ed.). Pacific Grove, CA: Duxbury, Thomson Learning. 15–72.

2. A kérdőív 10 témakörében adott válaszok bemutatása

2.1. A Kódexben megjelenítendő perjogi alapelvekhez való viszony

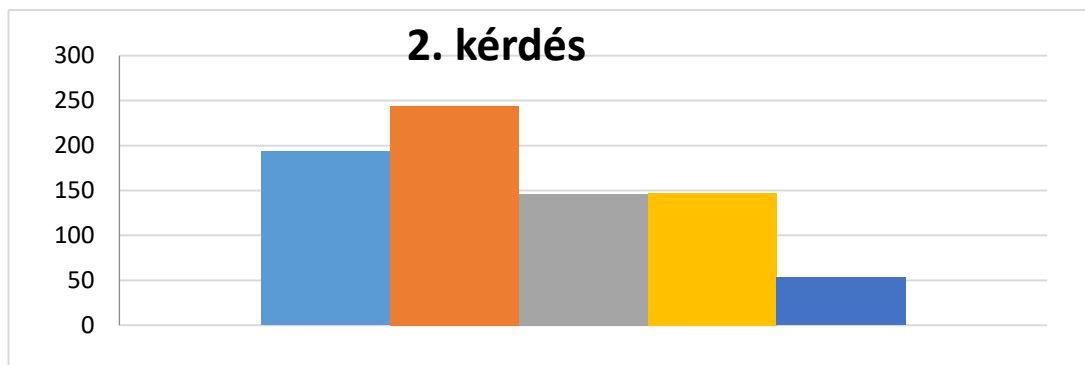

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- Az 1. kérdésre a kollégiumi tag bírák fele része többnyire egyetért a javasolt alapelvi megoldással, további mintegy 20% -a pedig teljesen egyetért azzal. Ez elsődlegesen azzal kapcsolatos pozitív attitűdöt, azon koncepció támogatását jeleníti meg, hogy e kódex elején legyen egy rövidebb, a legfőbb alapelveket megjelenítő fejezet.
- A jogalkotó koncepciójában jelezte, hogy az alapelvi fejezetben a rendelkezési elv, a jóhiszemű pervitel elve, a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége, a bírói közrehatás, valamint a koncentrált pervitel elvét kívánja megjeleníteni, mint a perjog egészét átható célokat. Ugyanakkor rákérdeztem kifejezetten a bírói közrehatás koncepcionálisan új alapelvi kötelezettségére külön is az 5. számú kérdésben, amely ezen támogató attitűdhez képest nagyobb részt elutasító volt. Így az adott kérdésre adott támogató visszajelzés, nem vonatkoztatható egyenként az abban megjeleníteni szándékozott alapelvekre.
- A két elsőfokú bemeneti szinten megjelenő egységes szabályozás és a per logikai egységének megteremtése mellett ez a koncepció az rPp.-ben megjelent számos

- ún. leágazó perrend (kisértékű perek¹⁸⁹, kiemelt pertárgyértékű perek, stb.) elvetésével való bírói egyetértést jelzi a válaszok megoszlása.
- Az alapjaiban teljesen eltérő eljárási rendeket és külön eljárások lefolytatására nem specializálódtak a bírók, így egy bírónak több perrendet kellett tárgyalnia, amely alkalmazási nehézséget jelentett. Emellett a leágazó perrendek kialakításnak perhatékonysági célja számos esetben betarthatatlan határidői¹⁹⁰ a bírók ellenérzését váltotta ki a leágazó perrendekkel kapcsolatban. Ez megjelenik abban robosztus attitűdben, amely támogatja az egységes, tehát a több eltérő perrendet felszámoló koncepciót.

2.2. Az osztott perszerkezet koncepciója, a perindítási-perfelvételi és az érdemi szak elkülönülése

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

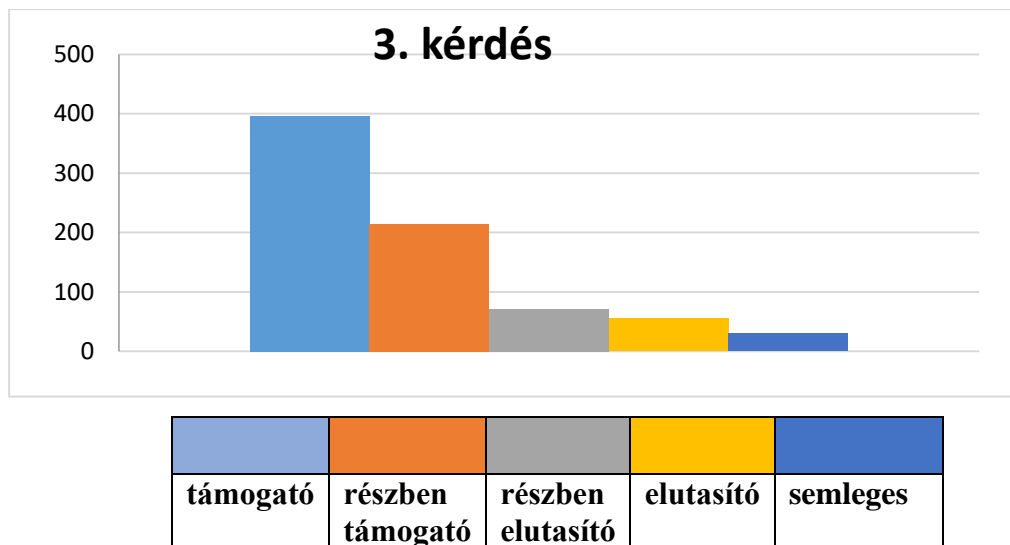
- A percezúra hangsúlyos megjelenése, az 1911-es Pp. perrendi megoldásához történő visszatérést jelent, amely a koncepció jellegadó sajátossága. Egy nem túl jelentős támogató többség mellett nagy számban jelezték kétségeiket, illetve kifejezett egyet nem értésüket a kollégium bírói.

¹⁸⁹ 1997. évben a VII. Pp. Novella vezette be a kis pertárgyértékű ügy fogalmát, ami a helyi bíróság hatáskörébe tartozó, kettőszázezer forint pertárgyértéket meg nem haladó vagyoni jogi ügyeket jelenti. Ezen ügyek vonatkozásában az általános polgári peres eljárásoktól különböző, azokhoz képest egyszerűbb megoldásokat tartalmaznak és a fellebbezési jog értékhatárhoz kötötten korlátozott.

¹⁹⁰ Fekete Fruzsina: A kisértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. Eljárásjogi Szemle. 2017.1. 58-65.

- Kifejezetten azért figyelmeztető ez az attitűd, mert a bírói kar egységes abban, hogy megoldást kell találni a per befejezését ellehetetlenítő korlát nélküli keresetváltogatást és a lényeges tények elhúzódo előadását megengedő perrendi szabályokkal szemben. Bár erre a problémára a perfelvételi szakot követő prekluzió, az adott szakban teljesíthető perceselexmények későbbi szakban történő kizárása, illetve feltételhez kötése megoldást kínál, azonban ezen megoldás megosztotta a bírakat.
- A 3. kérdésre, a keresetváltogatás tilalmára adott egyértelmű támogató attitűd mellett nyilvánvalóan a 4. kérdésre, az anyagi pervezetés új szabályára adott elutasító válaszban keresendő az osztott perszerkezet koncepciójával szembeni nagyobb számú elutasító vélemény.

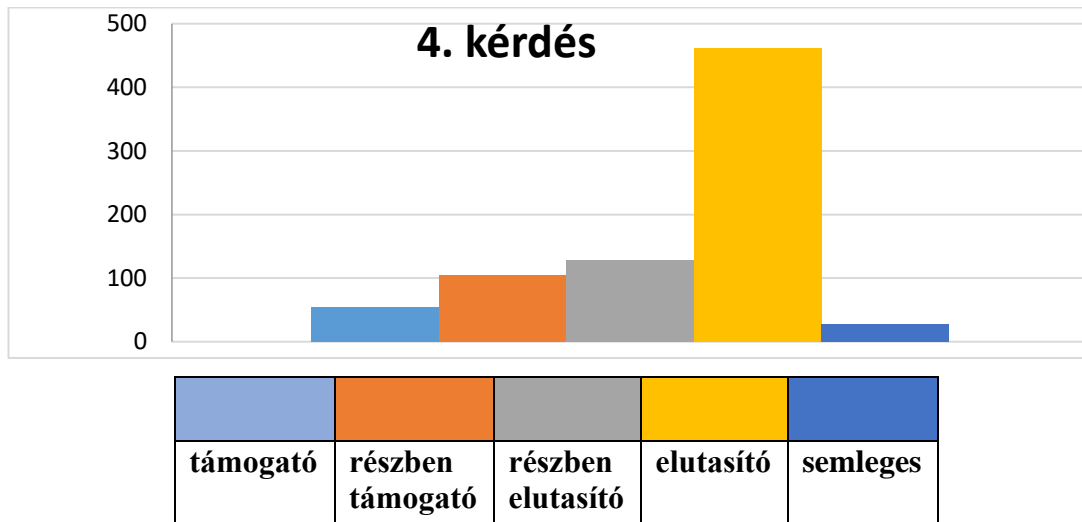
2.3. A keresetváltogatás tilalma

- A keresetváltogatás tilalmát a kollégiumi tag bírák döntő része (látványosan megjeleníthető módon) támogatta. A koncepció javaslata szerint a felek korlátozás nélkül csak a perfelvételi szakban változtatnák meg a perfelvételi nyilatkozataikat, így – többek között – a keresetüket, viszontkeresetüket és az érdemi ellenkérelmüket, valamint bizonyítási indítványjaikat.
- A percezurat követően, a perfelvételi szak lezárultával, az eljárás későbbi részében csak a felek önhibáján kívüli ok igazolása mellett, kérelemre és bírói engedélyt követően, vagy a rendes perorvoslat fellebbezési eljárás azon esetében

– amikor a bíróság anyagi pervezetésének hibája miatt kerül ismételt megnyitásra másodfokon a perfelvételi szak – lehetséges a perfelvételi nyilatkozat módosítási, megváltoztatása.

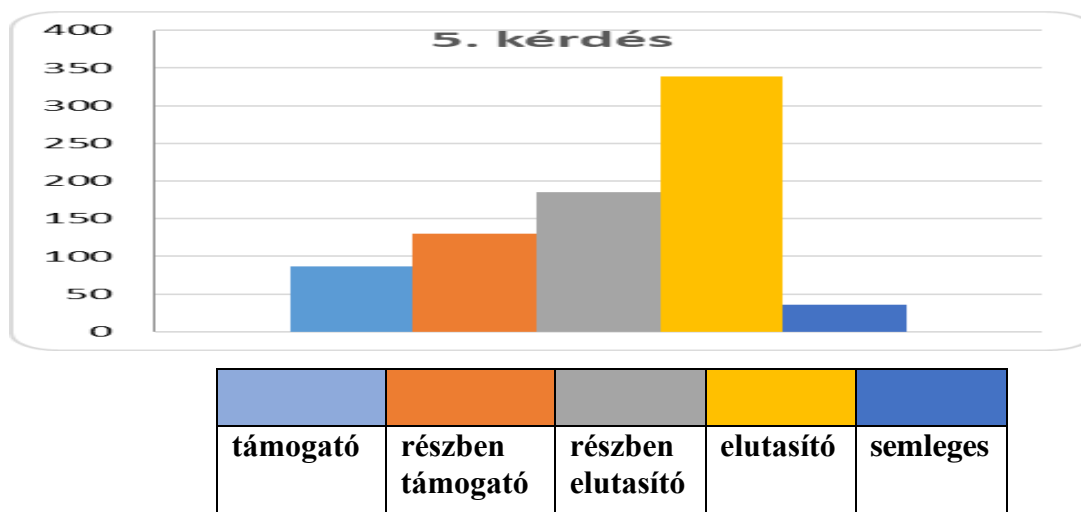
2.4. A bírói anyagi pervezetés új koncepciója

- A koncepció, amely a bírói gyakorlatban az rPp. 3. § (3) bekezdésében foglalt bírói tájékoztatási kötelezettség dogmatikai megújítást és a szélesebb bírói aktivitást (case management) követel meg – a bírói közrehatási kötelezettség alapelveinek konkrét tevékenységét megfogalmazva – szinte egyöntetű elutasítást kapott a bíróktól.
- A koncepció ezen elemével csak minden ötödik kollégiumi tag bíró tudott azonosulni. Az anyagi igazság bírói kutatása, a felperes jogérvényesítésének előmozdítása, a félegyenlőség elvével és a tisztességes eljárás bírók által tételezett tartalmával ellentétes koncepcionális megoldásaként véleményezték a kollégium tagjai.
- Jelzi ez az attitűd azt is, hogy anyagi pervezetés fogalmának dogmatikai tartalmának félreértették a bírók, annak „anyagi” jelzője megzavaró volt a német fogalom tükörfordítása mellett.¹⁹¹

¹⁹¹ Ezen a helyütt is jelezzük, hogy a bírói (anyagi)pervezetést alapelvi szabályként kívánta elhelyezni. Ezáltal az nem konkrét normatív tartalmú szabályként jelent volna meg, hanem a perrend elvi magjaként.

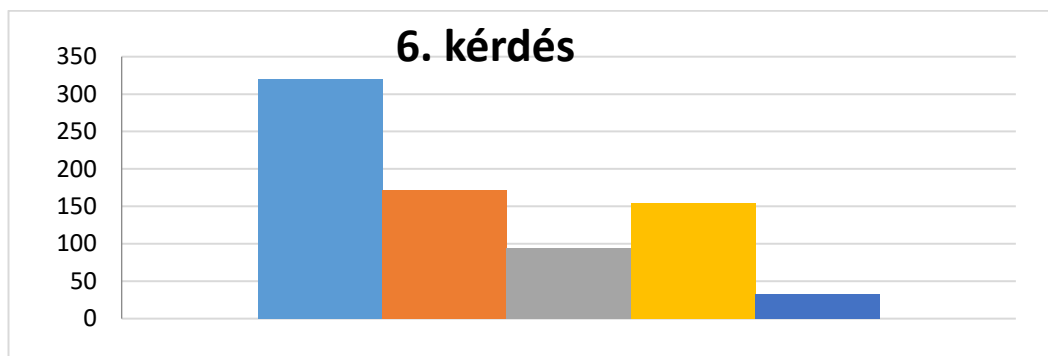
2.5. A bíróság közrehatási kötelezettsége

- Az aktív bírói közreműködés kodifikációs koncepciója azt a cél szolgálja, hogy a bíróság elősegítse a felek jogérvényesítését, a peranyag koncentrált rendelkezésre bocsátását a rendelkezési elv (a felek magánautonómiájának) érvényre jutása mellett. Ennek jogalkotói célja a perkoncentráció, mint új alapvető fogalom biztosítása, amely a perhatékonyság és a pergazdaságosság növelésével időt és költséget takarít meg az államnak és a feleknek egyaránt.
- Ezen cél a válaszadó bírók nagyobb részének elutasítását váltotta ki. Ennek leíró bemutatása mellett jelezzük, hogy ezen attitűd a bírói szerepfelfogás megváltozásának és egy aktívabb, a felek jogérvényesítést támogató permenedzseri felfogás elutasítást is jelenti.
- A jogalkotó koncepciójában jelezte, hogy a bíróság szerepének erősítése lenne az egyik meghatározó újítás a kódexnek, amely törekvés – bár eltérő mértékben, de – valamennyi újrakodifikált európai perrendben hangsúlyosan jelent meg. A koncepció az aktív bírói pervezetés követelményének alátámasztásra hivatkozott az Európa Tanács igazságszolgáltatás hatékonysága biztosításáért felállított bizottságának (CEPEJ) a 2006. évi ajánlására is.¹⁹² E szerint az eljárásoknak a lehető legkoncentráltabbnak kell lenniük úgy, hogy egy tipikus eljárásban az érdemi döntés mindösszesen két, egy előkészítő és egy bizonyítást lefolytató tárgyaláson befejezhető legyen.

¹⁹² European Commission for the Efficiency of Justice: Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings. Strasbourg, 8 December 2006 CEPEJ (2006) 13.

2.6. A bíróságnak a fél által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) történő kötöttsége

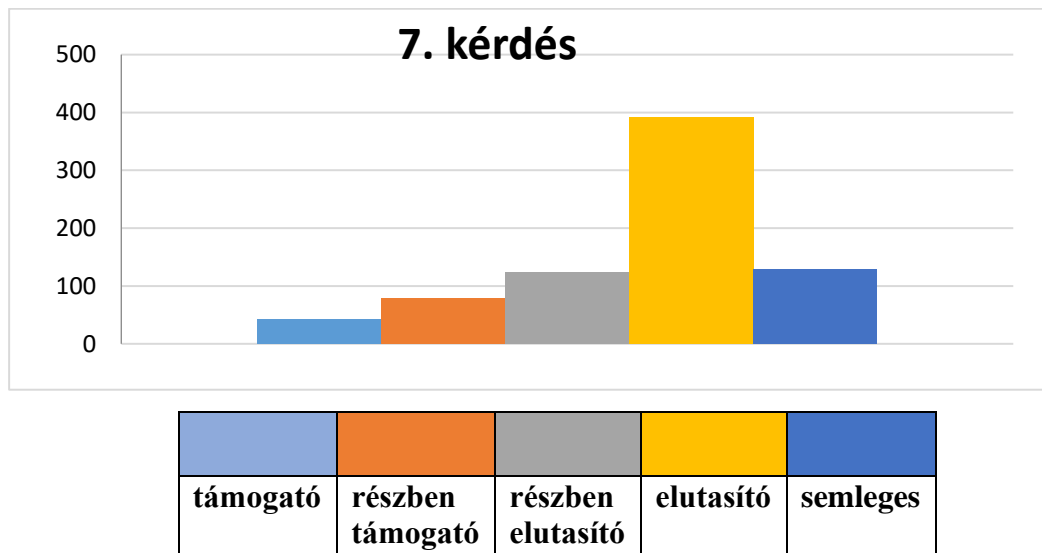
támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges
----------	------------------	-------------------	-----------	----------

- A jogalkotó koncepcionális újjátként fogalmazta meg a tárgyi joghoz való kötöttséget, amelyet a bírák meghatározó többsége teljes egészében és jelentős száma többnyire támogatta.
- A támogatott koncepció alapja egy professzionális perrend, amelyben a jogi képviselőt valamennyi fél számára kötelező, és így a jogi képviselővel eljáró fél köteles határozott jogállítást tenni, amelyben az érvényesíteni kívánt jogot a konkrét jogszabályhely (a jogalap) vagy a jogszabályi rendelkezés (az anyagi jogi jogszabály normatív tartalmát adekvát módon kijelölő „jogcím”) megjelölése útján köteles meghatározni.
- Jogalap a koncepció szerint a fél által meghatározott anyagi jogi rendelkezés, amely a bíróság számára kötelező. A fél által meg nem jelölt anyagi jog alapján nem bírálhatja el a fél kereseti kérelmét a bíróság, a felek számára nem lehet a döntés alapjául szolgáló jog meglepetés. Másfelől a fél által megjelölt jogalap egyértelműen kijelöli azokat a törvényi tényállási elemeket, amelyek fennállása (anyagi jogi) jogosultságot alapoz meg.
- A koncepció és a bírák meggyőző támogatása kirajzolta az rPp. kapcsán a 2000-es években lefolytatott jelentős dogmatikai tárgyú jogirodalmi vita lezárásának szándékát.¹⁹³ A bírák véleménye koherens volt a bírói eljárástámogatás ellenzése és a felek rendelkezési jogának konkrét, jogalap megjelölését előíró szabályának

¹⁹³ HAUPT (2000) 605-615.

támogatásával. Ezzel szemben a jogalkotó egy koncepcionálisan kevert megoldást vázolt fel, a felek és a bíróság közötti feladatmegosztást kiegyensúlyozni szándékozó koncepciójával. Ezzel kapcsolatban azonban a bírák hozzáállása elutasító volt azzal, hogy a tárgyi joghoz kötöttségen alapuló megoldással azonosulni tudtak. A bírói attitűd előre jelezte, hogy a bírók aktív közrehatási tevékenység gyakorlása helyett nyitottak egy formalista, a fél rendelkezési jogának maximális elfogadásra. Ez pedig azt jelentette, hogy a professzionális perrend szabályai között a bírók a kógens szabályok szigorú, a fél felelőségét felerősítő értelmezésre nyitottak.

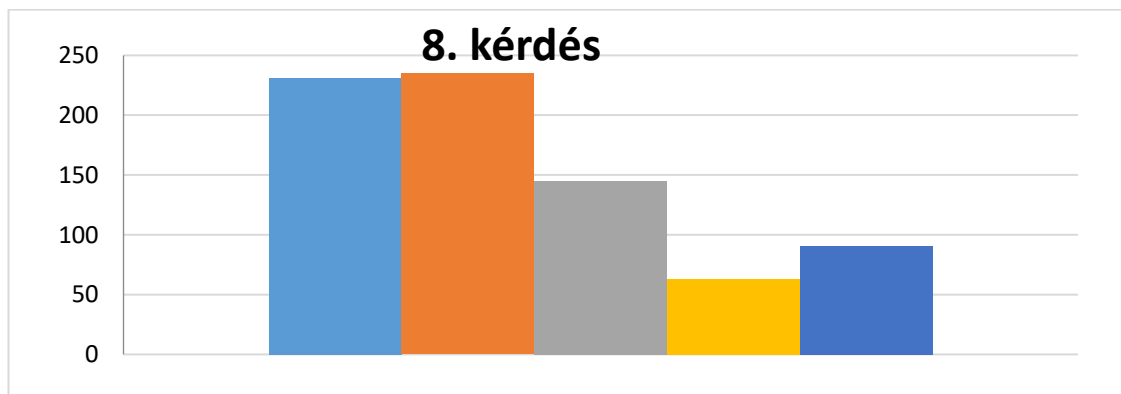
2.7. A bíró által készített összefoglaló irat

- A kollégiumi tag bírók egyöntetűen elutasítják az osztott perszerkezetben azt a koncepciót, miszerint a perelőkészítő szakaszt lezáró – és a perfelvételi tárgyaláson meghozott – végzésben a bíró tájékoztatni legyen köteles a feleket a perfelvételi szakaszban rögzülő tény- és jogállításokról, az indítványokról és a bizonyítási teher telepítéséről.
- A koncepció szerint e végzésnek megfelelően rögzülnek a kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás és ellenkérelem tényállításai, és ezen végzéshez azok változtatására, illetve bővítésére később csak kivételesen, a törvény által meghatározott feltételek teljesülése esetén lenne mód.
- A felek individualizált jogállításának meghatározása, szubsztatanciálása a

járásbíróági perrendben mindenképpen a bíró feladata kell legyen. A bizonyításra szoruló tények meghatározása, a bizonyítási érdek és a bizonyítási teher meghatározása az rPp. 3. § (3) bekezdése alapján kialakult és elfogadott gyakorlat. Erre tekintettel az összefoglalással szembeni elutasítás az ügy tényállításaihoz kötődik meghatározó részben. Mivel a bíróság nincs kötve a felek által előadott tényekhez, ezért az érdemi tárgyalási szakot, a bizonyítást megelőzően előadott tények bírói összefoglalása, annak esetleges terjedelme okán túlzott adminisztratív tehernek tűnt a bíróknak dogmatikai előny nélkül. A koncepció alapja az a dogmatikai, valamint gyakorlati szempontok alapján is vitatható és a perjogi hagyományokkal szakító jogalkotói szándék, hogy a tényállítások perfelvételt lezáró végzés meghozatala utáni változtatása is a kereset megváltoztatásnak minősüljön.

2.8. A bizonyítás rendszerében a magánszakértői bizonyítást és a jogsértő bizonyítékok felhasználását megengedő új szabályozása

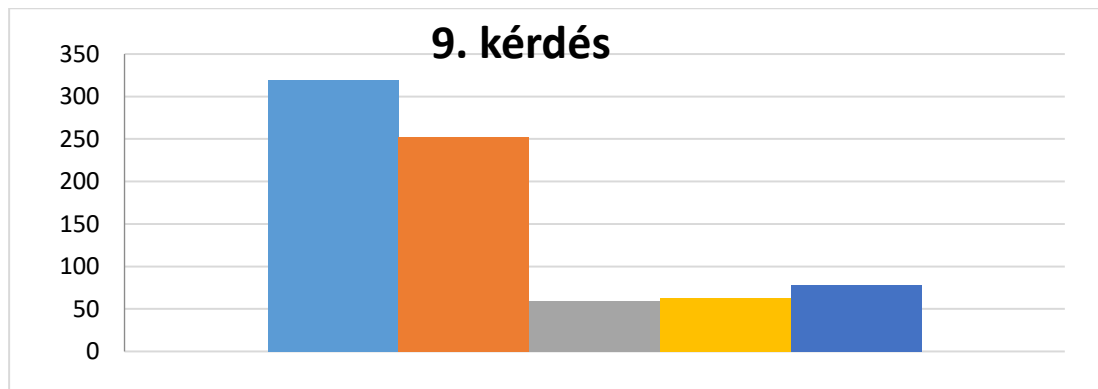

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges
----------	------------------	-------------------	-----------	----------

- Az új polgári perrendtartás koncepciójának a szakértői bizonyítás területén a hatályos szabályozás mélyreható reformját a bírók többsége támogatta. Azonban azzal szemben egy nem elhanyagolható számú és jól artikulált, jellemzően a Fővárosi Törvényszék bíróihoz köthető ellenérvek fogalmazódott meg. Eszerint ez a kérdéskör komoly veszélyeket rejt magában az eltérő gazdasági környezetekben.

- A jelentős támogatás oka, hogy a jogkereső polgárokon túl a túlterhelt bírák részéről igénye merül fel a lassú, nehézkes, több egymásnak ellentmondó szakvéleményt produkáló szakértői bizonyítási rendszer korrekciójára.
- Az igény dogmatikai megalapozása kiemeli, hogy olyan rezsim megalkotása szükséges, amely összhangban áll a tárgyalási elvvel és a felek rendelkezési jogával. Ennek egyik megoldása a javasolt magánszakértői modell, amely a felek feladatává is lehet tenni a szakvélemények beszerzését.¹⁹⁴
- A támogatott koncepció alapja és célkitűzése, hogy a szakértői bizonyítás szabályait teljes összhangba kell hozni a perrendtartás alapelveivel – különös tekintettel a rendelkezési elvre. Valamint egy hatékony és a bírói közrehatást és munkaterhet csökkentő új szakértői bizonyítási rendszer mellett az igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozás felülvizsgálatát is el kell végezni. Ezáltal a szakértői rendszer diszfunkciójával szembeni állásfoglalásként is értékelhető ezen innovatív, de jelentékeny veszélyeket is magában rejlő koncepcionális újítás.

2.9. Egyfokú, devolutív hatályú perorvoslati rendszer és engedélyezéshez kötött felülvizsgálati perorvoslat

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges
----------	------------------	-------------------	-----------	----------

¹⁹⁴ A magánszakértői modellnek két alternatívája volt. Egyrészt megtartható lett volna a bíróság által kirendelt szakértő alkalmazásának módosított modellje, amelyben a bíróság rendeli ki a szakértőt, de ebben a felek közreműködését, megegyezésük bíróságra kötelező elemét lehetett volna szabályozni. Másrészt a szakértő, mint a bíróság közreműködő (társ)szerve jelent volna meg, amely modellben az anyagi igazság fokozott érvényesülése mentén akár ex officio bírói cselekmény lett volna a különös szakértelmet igénylő tények bizonyításra a szakértő.

- A kollégiumok döntő, minősített többsége támogatta a jogalkotó által javasolt perorvoslati koncepciót, amely fenntartja az egyfokú és átszármaztató (devolutív) hatályú rendes perorvoslati hagyományokat.
- A perorvoslati rendszer pontszerű átalakításának szükségességét a magasabb fokú, perorvoslati bíróságok már a koncepciót megelőzően jelezték, amelyeket a jogalkotó – a bírói gyakorlat más jogfejlesztő megoldásaival együtt¹⁹⁵ – beépített a javasolt perorvoslati koncepciójába. Ez és a jogorvoslati rendszer alapelemeinek stabilitása magyarázza a döntően a nagyarányú támogatást.
- A rendes perorvoslat módosítására vonatkozó bírósági javaslatok középpontjába a tárgyaláson kívüli elbírálás lehetővé tétele állt. Ennek indoka egyrészt a fellebbviteli bíróság jelentős ügyterhe és tárgyaláson történő elbírálás időigényessége, másrészt az volt, hogy gyakorta a felek egyike sem jelent meg a másodfokú tárgyaláson. A bírók javaslata jelenik meg a koncepcióban e körben, nevezetesen, hogy csak a felek kérelmére (bármelyik fél indítványára) legyen szükség másodfokon tárgyalás tartására.¹⁹⁶
- Megjelent a koncepcióban az a gondolat, hogy a fellebbezés tartalmi elemeit a törvény szigorúbban határozza meg, amely a professzionális perrend és a jogi képviselők fokozott felelősségének nagyarányú támogatottságával mutat korrelációt.¹⁹⁷
- A felülvizsgálat szabályozásán a koncepció ugyancsak bírósági és kifejezetten a Kúriáról szármató egy elemében kíván változtatni, nevezetesen, hogy engedélyezési eljáráshoz javasolja kötni ezen jogorvoslat igénybevételét. A felülvizsgálat szabályozásának a külföldi jogokban is mert többfajta modelljeinek ugyanis közös vonása, hogy a legfelsőbb bíróság nem automatikusan, minden felülvizsgálati kérelmet bírál el érdemben, hanem csak a joggyakorlat egésze

¹⁹⁵ Lásd a Kúria 1/2016. (II. 15.) PK véleményének pontját, továbbá – többek között – a BDT 2014.3.190. és BDT 2009.2052. számú határozatait.

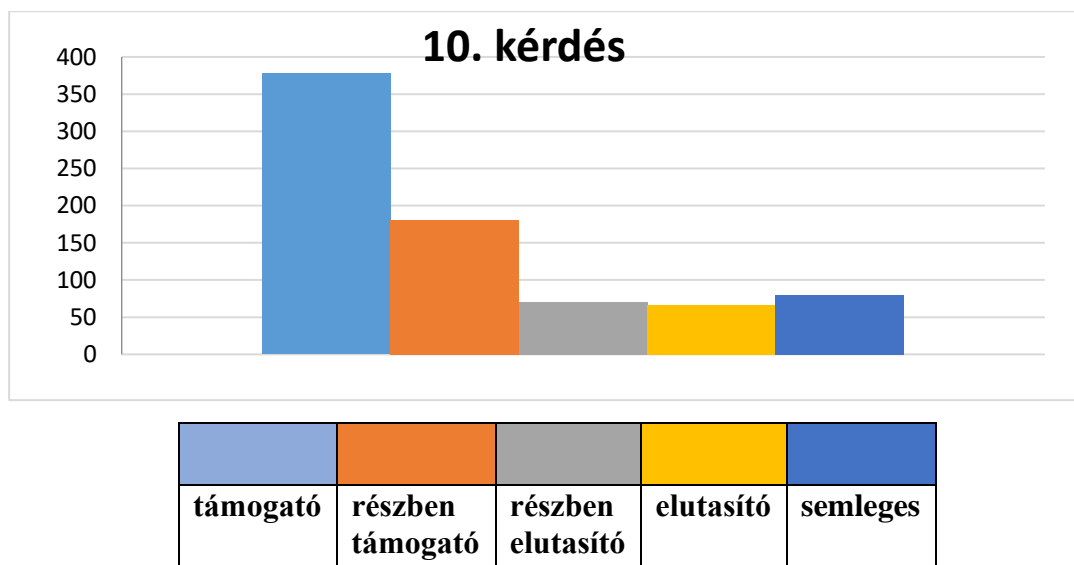
¹⁹⁶ Ehhez a javaslathoz kapcsolódok az, a koncepcióban még meg nem jelenő bírósági javaslat, hogy a kötelező (abszolút) hatályon kívül helyezendő elsőfokú ítélettel ügyekben azt a másodfokú bíróság tárgyaláson kívül és soron kívül tegye meg.

¹⁹⁷ A másodfokú bíróság fellebbviteli jogkörének kérdése és annak tartalmi kötöttsége szorosan kapcsolódik a rendelkezési jog kontra hivatalbóliság, (igazság keresése a jogorvoslati eljárásban) jogpolitikai és dogmatikai témaköréhez, amelyet KENGYEL Miklós: Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben című dolgozott fel részletesen Akadémiai doktori értekezésben. Pécs 2003. Letöltés 2023. július 23. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf

számára fontos jogkérdéseket érintő ügyekben jár el.¹⁹⁸

- A jogszerűségi szempontú felülvizsgálatot és a ténybeli alapú perújítást a jogerős bírósági ítéletek és egyéb, az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen igénybe vehető önálló – nem fellebbviteli jellegű – rendkívüli perorvoslatként kívánja a koncepció megtartani.
- A rendkívüli jogorvoslatok implicit és Németh János által megfogalmazott dogmatikai célja, amelyet a bírók által nagyszámban támogatottak az, hogy a támadott jogerős határozat által „okozott jogsérelem egy újabb bírósági határozat által, közvetlenül a sérelmezett határozatra visszaható módon megszüntetésre kerüljön”.¹⁹⁹

2.10. Egységes perrendi szabályok kialakítása a leágazó perrendi szabályozás megszüntetése

- A két elsőfokú bemeneti szinten megjelenő egységes szabályozás és a per logikai egységének középpontba állítását az involválta, hogy az rPp.-ben megjelent számos ún. leágazó perrend (kisértékű perek, kiemelt pertárgyértékű perek, stb.) jelent meg. Ez a perjog dogmatikai egységét megbontotta, megtöbbszörözte a polgári perjogi szabályokat, ami számos hibalehetőség forrásává vált az eltérő

¹⁹⁸ VARGA István – SZABÓ Imre – ZAICSEK Károly: *A határozati és a perorvoslati fejezetek egyes kodifikációs kérdései*, In: Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 574-575.

¹⁹⁹ NÉMETH János: *Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban*. Akadémia Kiadó 1975. 52.oldal

szabályozási rezsimeik okán.

- Az alapjaiban teljesen eltérő eljárási rendeket és külön eljárások lefolytatására nem specializálódtak a bírók, így egy bírónak több perrendet kellett tárgyalnia, amely alkalmazási nehézséget jelentett. Emellett a leágazó perrendek kialakításnak perhatékonysági célja számos esetben betarthatatlan határidői²⁰⁰ a bírók ellenérzését váltotta ki a leágazó perrendekkel kapcsolatban. Ez megjelenik abban robosztus attitűdben, amely támogatja az egységes, tehát a több eltérő perrendet felszámoló koncepciót.
- A bírácoknak és az ügyfeleknek is nehezen volt követhető, hogy az adott, egyes leágazó perrend milyen speciális szabályok mentén halad, pertárgyértéktől függően eltérő döntések születtek, és széttartó joggyakorlat a jogbiztonságot veszélyeztette. A bíróságok (és az ügyvédi hivatásrend) felől érkező kritikák nyomán változást hirdető koncepció döntő támogatásra talált a kollégiumok tagjainál.

3. Az eredmények felhasználhatósága

A kutatás eredményei alapvetően a kodifikáció jövőbeli, normaszöveg szintű szabályozásának struktúrájára, finomhangolására vonatkozó eredményekkel szolgált. A kiadott kérdőív vonatkozásában a bírácok felé jeleztem, hogy önmagában ezen eredmények és kutatás az egyes jogintézmények dogmatikai tartalmát, illetve jogpolitikai céljának értékelésére nem alkalmas.

A viszonyulási visszajelzések vonatkozásában az mutatkozik meg, hogy a bírácok értékrendszerébe miként van jelen, abban hogyan tükröződik az egyes eljárásjogi rezsimekkel kapcsolatos érzelmi és gondolati beállítódás. De ugyanakkor az is állítható másik megközelítésből, hogy az adatok prediktív módon mutatják meg azt, hogy a koncepcióban megfogalmazott perjogi megoldások a bírácok pervezetésére és az eljárásjogi valóságához való viszonyára milyen befolyást fognak jelenteni, ha a koncepció szerint alakulna a normaszöveg. Azaz, a bírácok az adott perjogi rezsime a jogalkotói célt támogató, azt megvalósító módon fogják-e értelmezni és alkalmazni. Vagy épp ellentétesen: a koncepció egyes elemének elutasítása ellenére bevezetett

²⁰⁰ FEKETE Fruzsina: A kísértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. Eljárásjogi Szemle. 2017.1. 58-65.

perjogi megoldást meghajlítva, esetlegesen egyenesen *contra legem* alkalmazzák, illetve próbálják meg értelmezni majd a bíróságok.

A fent írtakra tekintettel ezen eredmények, mint háttér tanulmány, a kodifikátor számára fontos jelzéssel szolgálnak az esetleges félreértésekből adódó, illetve nem teljesen koncepcionális megfogalmazásból adódó aggályok jelzése, illetve feltérképezése vonatkozásában. Fontos a bírák attitűdjének ismerete abból a szempontból is, hogy a perjog új intézményeinek a jogalkotó által várt alkalmazása és élővé tétele a pert vezető és azt irányító bíró személyiségén döntően és nagy mértékben múlik, ahogy arra a Kodifikációs Főbizottság Szerkesztőbizottságának Konceptió tervezet I. tanulmány is utal.

Ha a bírói viszonyulás és attitűd döntően vagy teljes egészében pozitív, támogató egy perjogi intézmény irányában, akkor a szabályozás generális absztrakciós szintje is a kívánt hatást eredményezheti. Azonban a negatív, elutasító attitűd egyértelmű és általános megjelenése esetén az egyes jogintézmények szabályozási tartalmának átgondolása vagy annak konkrét és részletes szabályozás-technikai érvényesítése indokolt a közjogi jellegű és *ius cogens* szabályozási jellegű perrendi normák egyértelmű gyakorlata érdekében. Ugyanis a negatív bírói attitűdök figyelmen kívül hagyása – a negatív érzelmi és kognitív viszony okán – leronthatja vagy egyenesen *contra legem* alkalmazásra és értelmezésre vezetheti a bírót az adott perjogi rezsím a gyakorlati alkalmazása során.²⁰¹

4. A koncepció fő kérdései körében azonosítható bírói viszonyulások

A perbeli együttműködés és annak szervezése: a tiszta ítélkező bírói funkció

A 6., 7. és 9. kérdés, három, robusztus jellege miatt egyértelműen azonosítható nemleges attitűd a bírói aktivitást, a perbeli főszemélyek felelősség megosztására vonatkozó kérdéskör tartalmazta. E vonatkozásban az anyagi pervezetés új koncepciója, a jogi képviselő részére nyújtott tájékoztatás tartalma, a bírósági közrehatási kötelezettség, a tényállás tisztázása és a perben érvényesített jog meghatározása, valamint a törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló

²⁰¹ HUGHES Ch., E.: Speech before the Chamber of Commerce, Elmira, New York (3 May 1907); published in *Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908* (1908), p.139.

irat készítése volt az írásbeli kontrollválaszok alapján beazonosítható aggályos szabályozási terület.

A kérdéskörhöz tartozik a tárgyi joghoz a jogcímhez kötöttség, amelyre a 8. kérdés vonatkozott, és teljesen dominánsan támogatott koncepcionális elem volt. A 8. kérdés a negatív értelemben megfogalmazott bírói aktivitás kérdésköre volt, így kapcsolható a 6., 7. és 8. kérdésekhez, és kezelhető egy eljárásjogi kérdésként a fent írtak szerint. Ennek alapján egy irányba ható bírói attitűdöt mutattak a válaszok: a bírák a tiszta ítélkezői, bírói funkció alapján és annak érvényre jutása mellett pozitív az érzelmi viszonyulásuk a bírói hivatáshoz, illetve ennek eljárásjogi tartalmához.

4.1. Hivatalbóltság

A szóbeli vélemények megerősítették, hogy ez a bírói függetlenség, a pártatlanság, a fegyveregyenlőség biztosításának indokában mutatkozott meg ezen pozitív tartalmú viszonyulás. Akkor jelent meg a negatív érzelmi viszonyulás, illetve elutasítás, ha a hivatalbóltság, a bíró bármelyik fél részére nyújtott egyoldalú segítség, a felek ügyeikért vállalt felelőssége helyett vagy annak rovására jelent meg a bíró aktivitás és a bírói gondoskodás a pertárgyi kereteinek kijelölése (meghatározása) vonatkozásában.

4.2. Anyagi pervezetés

A véleményekből az is látszik, hogy a bírák nem értették félre az anyagi pervezetés tartalmát. Kifejezetten a koncepcióban nem szereplő, de egyértelműen negatívan meg nem határozott, és a jelzett „*különböző intenzitású és kiterjedtségű*” és a normaszöveg megalkotása során „kiemelten vizsgálendő” kérdés hatásainak és értelmezési tartományaira hívták fel a figyelmet.

A Koncepció maga is fontosnak tartotta kiemelni,²⁰² hogy a mindez „*nem jelentheti az anyagi igazság kiderítése és a hivatalbóli eljárás kötelezettségének előírását*”, amelyre a bírák - megerősítve a Koncepció ebbéli tézisét – fokozottan felhívták a figyelmet. Azonban jelezték, hogy az anyagi pervezetés 3. számú mellékletben hivatkozott modellje a pártatlanság, a tiszta döntési funkció ellen hatnak és milyen nem kívánt hatásokat eredményezhetnek. Ezen bíró vélemények megjelenést erősítette az, hogy a Koncepció maga is arra utal, hogy annak részletes

²⁰² Az új polgári perrendtartás koncepciója (2015) 11.

tartalmát a jövőben kell pontosan meghatározni, míg a mellékletben irányadó mintaként eltérő és a szociális per sajátosságait magán viselő, hivatalbóltság elemeit is alkalmazó eljárásjogi modellek kerültek bemutatásra.²⁰³

4.3. Jogi képviselővel eljáró felek

A bírák a *jogi képviselővel eljáró felek* esetén – függetlenül attól, hogy a jogi képviselet kötelező előírás alapján vagy az a fél autonóm választásán – egyöntetűen elutasítják az aktív bírói közrehatást, a jogi képviselők „fokozott” vagy akár csökkentett mértékű kioktatást, tájékoztatását. A bírák álláspontja alapján a professzionális jogi képviselőtől a bíró nem vehet át olyan feladatokat, amelyek elvégzésre képes és nem avatkozhat be olyan kérdésekbe, amelyek a felek és képviselőik kizárólagos uralma alatt állnak figyelemmel arra, hogy a képviselt felek rendelkeznek a per viteléhez szükséges jogi ismeretekkel is. Ezen aktív bírói közrehatás a perben résztvevő hivatásrendek profiltisztaságát sértené és a bíróságok (végső soron az állam) kártérítési felelősségét is indokolatlanul fokozná gyengítve egyidejűleg a felek fokozott felelős perbeli eljárásának alapelvét.

4.4. A keresettel érvényesített (tárgyi) joghoz kötöttség

A keresettel érvényesített és abban határozott módon megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség koncepciójához támogató, azt helyeslő tartalmú attitűdöt fejeztek ki bírók. Ezen megoldás egyfelől a felek perbeli felelősségét hangsúlyozza ügyükért, másfelől kiemeli a perbeli főszemélyek alkotmányos önrendelkezési jogának – a perbeli rendelkezési jogban testet öltő – szabadságát és annak védelmét a bírói önkénnytől.²⁰⁴

²⁰³ Példaként említhető a hivatalbóltság megjelenésére a Koncepció által az anyagi pervezetés egyik modellszabályaként hivatkozott az osztrák polgári perrendtartás [vorbereitende Tagsatzung: öZPO 258. § (1) bekezdés]. A ZPO 351-467. §-ai a bíróság döntéshozatalát segítő szakértőkre vonatkozóan a bíróságot széles diszkrecionális jogkörrel ruházzák fel, amelynek gyakorlása során nem köti a felek – még egyező – nyilatkozata sem.

KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

²⁰⁴ Egy további item volt ezt meghaladóan egyértelműen negatív attitűdöt kiváltó: a közigazgatási Pp. szabályozásának elve. Azonban itt nagyon jelentős volt a semleges és választ nem adó bírák száma, és az önálló közigazgatási kódex megalkotásával szemben ellentétes, negatív érzelmek nem mutatkoztak meg. Itt a részletszabályok, illetve a közigazgatási eljáráshoz tartozó ügytípusok meghatározásának kérdésköre volt vitás. Azonban ezen kérdést a jogalkotó közjogi erővel is bíró döntésében az önálló közigazgatási perjog vonatkozásában eldöntötte, így ezen kérdés további elemzése és értelmezése okafogyottá vált.

A bírók ezen attitűdje azt mutatja, hogy per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatásának érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják az új Pp.-ben ennek érvényre jutását. Ez egyben egy passzívabb bírói magatartás igenlését jelenti. Ugyanis ezen attitűd ellenérzést mutat a bírói anyagi jogi kitanítási kötelezettsége iránt figyelemmel az anyagi pervezetést és a bírói közrehatási kötelezettséget elutasító (4. és 5. kérdés) válaszokra is. A bírói aktívabb szerepvállalás elutasítása összefügg a koncepció ún. professzionális perrend koncepciójával, nevezetesen azzal, hogy a felek számára a perben a jogi képviselő kötelező. A nem laikus képviselők esetében pedig a bírók a iura novit curia elvének háttérbe szorítását tartják helyesnek, azt csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében látják indokoltnak a később elemzett bírói írásbeli véleményekből kitűnő álláspont szerint.

4.5. Osztott perszerkezet és a percezúra

Ezt meghaladóan megállapítható volt az is, hogy az osztott perszerkezet koncepciójával, valamint ezzel részben összefüggően a járásbírói szint szabályozási elve vonatkozásában került jelzésre a jogalkotó felé óvatos és körültekintő szabályozási igényre utaló bírói attitűd. Ezen perszerkezeti kérdéseket alapvetően meghatározó új rezsimek óvatos és pontos szabályozására hívják fel a figyelmet a bírók. Egy, a perbeli főszemélyek felelősségét arányosan szabályozó és a felek rendelkezési jogát is egyértelműen és elsődlegesen kifejező osztott perszerkezet megfelelő eszköze lehet a perkoncentráció elvének gyakorlati érvényre juttatásánál. E vonatkozásban egy rugalmas, az ügyek egyedi sajátosságaihoz és jellegéhez igazodni képes perrendi szabályozás szükségességét emelték ki a bírók.

4.6. Perrendi egység

A bírók egy egységes peres eljárási rend, mindkét bemeneti szinten alapvetően azonos, a perek logikai egységét megjelenítő szabályozás kialakításához viszonyulnak a pertárgy minőségétől függetlenül pozitív módon. Az ügyek hatékony, gyors befejezést nem a privilegizált határidők, a soron kívüliség és különleges eljárási rendek elaprózódó kialakítása jelentheti álláspontjuk szerint. Ebből következően a bírók az ún. „kis-perrendek” létét nem tartják szükségesnek; a

gyengébb fél perjogi védelmének szükségességét más eszközök alkalmazásával tartják elérendőnek.

A perek időszerű befejezést az egyszerű, világos és egységes perrendi szabályok érvényesülése biztosíthatja a bírák véleménye alapján, ahogy arra az IM új Pp. koncepciója is helytállóan mutat rá. Ennek érdekében egységes és egy irányba ható, a felek eljárás-támogató kötelezettségének elvét ténylegesen megjelenítő perrendi reformot támogatnak pozitív módon.

5. Az attitűdskála összegző értékelése

Az egyes itemek, a koncepció főbb elemeire adott bírósági vélemények alapján a perjogi koncepciót és a perjogi reformfolyamattal kapcsolatban a bírák alapvetően és döntően pozitív attitűddel viszonyulnak. Az is megállapítható, hogy a koncepciót a 17 kérdésre adott 12 egyértelmű támogatottság alapján a bírók alapvetően, irányában, gondolati egységét tekintve is támogatják a perrend megújításnak koncepcióját.

Azonban bírák – a Kodifikációs Szerkesztőbizottság Koncepció tervezet I. tanulmányban megfogalmazottakkal egyetértve – egy óvatos és kismértékű bírói feladat és felelősség módosításhoz viszonyulnak pozitív attitűddel. A bírói tiszta döntéshozói funkció profiltisztasága mellett a felek felelős vitarendezésnek szervezését a hivatalbóliság elemei nélkül támogatják a rendelkezési jog feltétlen érvényre juttatása mellett. A perek hatékony elintézését általában lehetővé tevő, rugalmas szabályok Koncepció szerinti kialakításához alapvetően és egyértelműen pozitív módon állnak hozzá a bírák, a perrendi Koncepciót – az anyagi pervezetés tartalmát leszámítva – a perjog megújítást támogatva.

VI. BÍRÓSÁGI ÉSZREVÉTELEK AZ ÚJ PP. KONCEPCIÓJÁRA²⁰⁵

Az IM új Pp. koncepciójának sarokpontjaival szembeni bírói attitűdök Lickert-skálás felmérését követően megkértem a bírói szakmai testületeket, hogy kollégiumi ülésen vitassák meg az anonim kérdőívek eredményeit. A kollégiumi ülések írásbeli anyagát jegyzőkönyvvezető rögzítette és az adott bíróság kollégiumvezetője tisztázta le és küldte meg az írásbeli anyagot. Az üléseken elfogadott többségi álláspont került jellemzően ismertetésre megjelölve a kisebbségi véleményeket észrevételeket is.

A kollégiumok jellemzően kiegészített üléseket tartottak, arra a titkárokat és egyes helyeken a fogalmazókat is meghívták. A fogalmazók és a titkárok kérdőíveket nem töltöttek ki, azonban véleményeik a kollégiumi ülésen megjelenhettek. Az írásbeli anyagokat, jegyzőkönyveket címszavak szerint tematizáltam és kvantitatív elemzési módszerrel vizsgáltam meg. Kiemelendő, hogy a bírósági vélemények általam összegzett eredményét visszajelezte az Országos Bírósági Hivatal az Igazságügyi Minisztérium (IM) Kodifikációs Főosztályának és prof. Wopera Zsuzsa perjogi kodifikációért felelős miniszteri biztos asszonynak.²⁰⁶

Az új polgári perrendtartás koncepcióját 2015. januárjában fogadta el a Kormány, amely tizenhat nevesített szempontok mentén kívánta kialakítani a törvény rendelkezéseit. Ezek szempontok kollégiumok általi véleményezését kértem az alábbi sarokpontokat kiemelve - és ezek véleményezést kérve - a megismert attitűdök alapján:

- a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása;
- új alapelvek a hatékonyság szolgálatában - a perkoncentráció elvének hangsúlyos érvényesítése;
- a perelterelést, a felek közötti egyeztetést előmozdító eljárési szabályok kiépítése;
- osztott perszerkezet bevezetése - a peres eljárás perelőkészítő szakra és érdemi

²⁰⁵www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf. Utolsó hozzáférés: 2019. július 15., a továbbiakban: Koncepció)

²⁰⁶ Megjegyzendő, hogy a Pp. kodifikációt irányító Igazságügyi Miniszter a bírósági észrevételekre – általa aláírt – válaszlevelet küldött a kodifikáció során az OBH részére. Ebben megköszönve a munkát, egyben kritikai észrevételének is hangot adott azzal kapcsolatban, hogy a bírák értékelték, „pontozták” az előterjesztett koncepció egyes elemeit. Hangsúlyozandó, hogy a Lickert-skála alkalmazásával készült kérdőíves felmérés tudományosan megalapozott és bevett módszertan. Az adott esetben sem a kodifikációs anyag minősítést hivatott szolgálni, hanem az alkalmazandó jogászok, bírák attitűdjét mutatja meg a tárgybeli koncepcionális elemekkel kapcsolatban. Ez pedig fontos visszajelzés a jogalkotó számára, amely adatok részbeni figyelembevételére végül sor is került a Pp. kodifikációja során.

- tárgyalási szakra bontása, a perelőképzítés szerepének erősítése;
- a perelőképzítő szakasz lezárásával rögzülő kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás, bizonyítási indítványok a perkoncentráció érdekében (ezt követően ezek változtatása csak kivételesen, a törvény által meghatározott feltételek teljesülése esetén lehetséges);
 - a perkoncentrációt biztosító, az elsőfokú bemeneti szintek sajátosságaira tekintettel kialakított eltérő eljárási szabályok;
 - a törvényszéken induló perekben a professzionális pervitel garanciájaként a kötelező jogi képviselő előírása;
 - a különleges perekre vonatkozó szabályozás fenntartása mellett annak rögzítése, hogy a védendő érdekek és kiemelt szempontok mentén kizárólag az indokolt eltérések fogalmazhatók meg az egyes különleges perek esetében;
 - a munkaügyi perek szabályainak az új polgári perrendtartásról szóló törvényben, a különleges eljárások közötti rögzítése;
 - a közigazgatási bíráskodásra vonatkozó szabályok külön törvénybe foglalása;
 - a választottbírói eljárásra vonatkozó szabályozásnak változatlanul külön törvényben szabályozása;
 - az elsőfokú bemeneti szintek sajátosságaira tekintettel kialakított eljárási szabályok miatt a kis értékű perekre és a kiemelt jelentőségű perekre vonatkozó külön szabályozás mellőzése;
 - a csoportper hazai szabályainak megalkotása;
 - a „jó gyakorlatok” - a szabályozási céloknak megfelelő bírói jogalkalmazói gyakorlat - beemelése az új polgári perrendtartásba;
 - az elektronizáció szerepének erősítése.

2. A bírósági kollégiumok állásfoglalásainak szövegelemzése

A kollégiumi írott állásfoglalások **szó szerinti közölt részeit vastaggal szedve jelölöm**, amely egyben a gondolati, dogmatikai érvek csomópontjait is megmutatja. A kollégiumi szövegek tematikus csoportjai után szürke keretben a megfogalmazott álláspontok következtetéseit és a jogalkotó által alkalmazott kodifikációs megoldásokat mutatom be. Dolgozatom ezen kutatási része, leíró, deskriptív jellegű, így ezen a helyen a megjelenő véleményeknek nem adom kritikáját, csupán

bemutatom és dogmatikai jellegű szövegelemzést készítek.

Értekezésem ezen részében a bírósági kollégiumok véleményeinek kizárólag az I. hipotézis vizsgálata körében releváns részeit elemeztem. Azokat a szövegkorpuszokat, amelyek a bírói közrehatás, a per jogi és ténybeli kereteinek kialakítása, a bizonyítás, a jogorvoslat és a per szerkezeti elemeivel álltak kapcsolatban. Ezen vélemények körében 360 oldalnyi szöveg szintetizált és strukturált elemzését mutatom be az alábbiakba.

2.1. A Kódex legfontosabb rendező elvei és alapveti rendelkezései

A koncepció szerint²⁰⁷ egy rövid és kizárólag a kódex legfontosabb elveit megjelenítő alapveti szabályozással szemben átláthatóbbnak és következetesebbnek tartotta volna két törvényszék, **ha a koncepció az alapelvek teljességére törekedne, és lehetőleg egy „blokkban” kerülnének szabályozásra a per jog sajátos alapelvei.**²⁰⁸²⁰⁹ Azonban javaslatként az fogalmazódott meg, hogy alapvetiként csak olyan feltételt kell szabályozni, amely áthatja a teljes eljárást. Ettől csak akkor lenne indokolt eltérni, ha valamely az eljárás egy meghatározott szakaszára irányadó.

Az alapveti rendelkezések körében több törvényszék²¹⁰ szükségesnek tartotta az egyes **alapelvek közvetlen alkalmazhatóságának, hízagkitöltő szerepének megjelenítést.** Továbbá javasolták, hogy a megszegésük esetére megfelelő jogkövetkezmények kerüljenek előírásra. Az alapelvek be nem tartása miatti szankciók alkalmazása esetén azonban felmerül a bíróságot e körben terhelő tájékoztatási kötelezettség kizárásának szabályozása.²¹¹ Ugyanakkor kisebbségi véleményként megjelent az is, hogy az alapelvek megszegése esetére történő **jogkövetkezmények előírását azért aggályos, mert kikényszeríthetősége megkérdőjelezhető.**²¹²

²⁰⁷ Az új Pp. koncepció az alapveti szabályozása a törvény elején külön fejezetben mindössze néhány alapvetet – vezérlő elveket – jelenítene meg, így a rendelkezési elvet, a perkoncentráció elvét és az együttműködés elvét, a jóhiszemű pervitel elvét, amely az rPp. I. fejezetében megfogalmazott elvekhez képest jóval szűkebb körű alapveti rendelkezést feltételez.

²⁰⁸ Kiemelem, hogy a vastagon szedett szövegrészek az adott kollégium szó szerinti véleményét tartalmazzák.

²⁰⁹ Szekszárdi Törvényszék, Kecskeméti Törvényszék

²¹⁰ Kecskeméti Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

²¹¹ A gyakorlat szerint a pénzbírság alkalmazásnak feltételes az előzetes figyelmeztetés, különös tekintettel a jogi képviselő nélkül eljáró félre, akitől nem várható el a jogszabály széleskörű ismerete. Ennek alapján a bí ezt elvetették, mert ezen tájékoztatás a per elhúzódsához vezethet, amely ellentmondásos a gyors és hatékony eljárás biztosításával.

²¹² Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság

A perkoncentráció és a felek és a bíróság együttműködése (közrehatása), mint új alapelvek kapcsán megjelent, hogy ezen kiemelt célkitűzések hatékony érvényesülése végett a jogalkotónak indokolt lenne megfogalmaznia, hogy *jogi képviselők kötelesek ügyfeleiket a megfelelő együttműködés elérése érdekében a szükséges tájékoztatással ellátni.*²¹³ Már itt az alapelvek között kellene utalni arra is, hogy ezen szabályok megsértése adott esetben szankció alkalmazását vonja maga után.

2.2. Osztott perszerkezet (előkészítő és érdemi tárgyalási szakasz) koncepciója

A Kúria az osztott perszerkezettel kapcsolatosan részletes dogmatikai álláspontot fejtett ki. Álláspontja szerint az *osztott perszerkezet lényege, hogy a jogvita kereteinek tisztázása elkülönüljön a bizonyítási eljárástól, és a jogvita eldöntésétől.*²¹⁴ A Kúria bíráinak álláspontja szerint *az előkészítő szakaszban kell tisztázni a jogvita kereteit:* a feleknek kölcsönösen meg kell tenniük valamennyi tényállításukat, elő kell terjeszteniük jogi álláspontjukat, ideértve az ellenfél jogi hivatkozásával kapcsolatos kifogásaikat és észrevételeiket is. *A bíróság ezt a folyamatot mintegy katalizálja, egyfelől felhívja a feleket a jog és tényállításaik közötti esetleges ellentmondások feloldására, a nyilvánvaló hiányosságok pótlására.*

A Kúria arra mutatott rá, hogy a perfelvételi tárgyalás tartásának kötelezettsége nem jelenik meg a koncepcióban, mert *a perfelvételi tárgyalás csupán az egyik lehetséges módja az előkészítő szakasz lefolytatásának.*²¹⁵ A Kúria szerint azonban *szükséges, hogy az adott ügy sajátosságaira tekintettel mind a járásbírói, mind a törvényszéki szinten a bíróság dönthessen arról, hogy az előkészítő eljárást milyen formában (perfelvételi tárgyalás, írásbeli előkészítés) folytatja le.*²¹⁶ A járásbírói bementi szint szabályozásának ugyanakkor kellően rugalmasnak kell lennie: amennyiben mindkét (illetve valamennyi) peres fél jogi képviselővel jár el, a törvényszéki bemeneti szint szerinti, alapvetően írásbeliségen

²¹³ Szolnoki Törvényszék

²¹⁴ Kúria

²¹⁵ Koncepció 13. oldal 4. bekezdés 5. francia bekezdése, Koncepció 14. oldal 6. bekezdés 4. francia bekezdése szerint mind a járásbírói, mind a törvényszéki elsőfokú eljárásban megengedi az írásbeli előkészítést és ebben az esetben a perfelvételi tárgyalást nem kell tartani.

²¹⁶ A Kúria példaként hivatkozott arra az estre, hogy a járásbírói szinten is előfordulhat olyan bonyolult megítélésű jogi ügy, amelyben a feleket jogi képviselő képviseli, és az írásbeli előkészítés indokolt.

alapuló előkészítés látszik indokoltnak a Kúria szerint.

Az előkészítő szakasz végével a bíróságnak rögzítenie kell a jogvita kereteit: a felek releváns tényállításait és jogi hivatkozásait meg kell határozni. Más bíróság is kiemelte, hogy *biztonságot adhat az elsőfokú bírónak, hogy a jogvita kereteit meghatározhatja, lezárja a perelőkészítő szakaszt egy végzéssel.*²¹⁷ Ezen végzés vonatkozásban a bíróságok annak fellebbezhetőségét tartották indokoltnak, bár erről a koncepció nem tartalmazott állásfoglalást. A jogerőreálláspontjaik szerint *a jogerőre emelkedése után már nem lehet a tárgyalás berekesztéséig újabb igényeket felhozni.* Amennyiben nem fellebbezhető a perfelvételét lezáró határozat, akkor *a szabályozásnak semmi értelme nincs, mert a bíróságnak úgyis az érdemi határozatában kell számot adnia a végzésbe foglalt döntéséről, amennyiben pedig fellebbezhető, úgy az másként - mint a közbelső ítélettel összefüggésben történik - nem valósítható meg, mint akként, hogy az eljárás nem folytatható addig, amíg e végzés jogerőre nem emelkedik. Ez pedig nyilvánvalóan nem gyorsítja, hanem lassítja a pert.* Ahogy egy merev, eltérést nem engedő szabályozás is, ami *az egyszerű megítélésű ügyekben is kötelezővé teszi az osztott perfelvételt.*²¹⁸

Nem világos azonban a Kúria szerint, hogy mi a bírói tévedés következménye: orvosolható-e az eljárás folyamán (a jogvita kereteit megszabó végzés utóbb módosítható-e), milyen felelősséget visel a bíró az előkészítő szakaszban adott tájékoztatásért, illetve annak hiányáért. Még élesebb kritikai álláspont szerint *teljes mértékben téves a koncepcióban meghatározott szabályozási irány a perelőkészítő tárgyalás céljával kapcsolatosan. E cél ugyanis nem lehet az, hogy a bíróság előzetesen értékelje a felek nyilatkozatait, s abban a kérdésben foglaljon állást, hogy az adott fél mit akart mondani.*²¹⁹

A második, érdemi szakaszban az előkészítő szakaszban tisztázott keretek között sor kerül az egyes tényállítások valóságának bizonyítására, a jogvita érdemi elbírálására. Ebben a szakaszban a felek – kivételes esetektől eltekintve – új tényállításokat, új jogi hivatkozásokat már nem
Megjelentek kritikai vélemények is az osztott perszerkezet bevezetésének perhatékonyasága vonatkozásban.²²⁰ A vélemény szerint az ésszerű időn belüli elbírálás követelményébe ütközik a kötelező két eltérő szak bevezetése, *mivel*

²¹⁷ Fővárosi Törvényszék

²¹⁸ Székesfehérvári Törvényszék

²¹⁹ Miskolci Törvényszék

²²⁰ Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, Egri Törvényszék

lényegében a bíróságnak ugyanúgy le kell folytatnia a jelenleg hatályos Pp. szerinti eljárást, és csak az eljárás részeinek elnevezése lesz új. *A bíróságok eddig is egyfajta osztott perszerkezet alkalmaztak*²²¹ annyiban, hogy az eljárás elején a legalapvetőbb kérdéseket tisztázták, a kérelmeket pontosították. Emellett az *osztott perszerkezet – különösen annak cezúrájával kapcsolatos bírói feladatköre – a bírói munkát nehezíti ahelyett, hogy azt egyszerűsítene*. A perlekedő felek pervittel kapcsolatos felelős magatartásának előírása és felelősségük növelése szükséges a pontos kereset és ellenkérelem előterjesztése vonatkozásban.²²² A bíróságok kiemelték, hogy az *rPp. 3. § (3) bekezdésének bevált rendelkezése továbbra is szükséges, de elégséges is volt a perfelvétel hatékonyságához*. Az rPp 3.§ (3) bekezdése alapján jelent meg a bíróság anyagi jogi tájékoztatási kötelezettségének kritikája.²²³ Megfogalmazódott élesen az is, hogy *a bíró nem prejudikálhat, a jogi képviselők pedig nem jogi közvetítők, hanem ők – felek; ne a bíróság hozza meg, hogy mi a kereset, ellenkérelem*.²²⁴ A „meglepetés ítéletek” elkerülése azzal biztosítható, hogy a jogcímhez kötöttséget kötelezővé teszi az eljárási jog, ahogy erre egyébként utal is a koncepció. E vonatkozásban megjelenő általános kritika arra vonatkozott, *hogy a bíróság közrehatási kötelezettségének, valamint a bíróság anyagi pervezetésének elképzelései nem egyeztethetők össze a tisztességes eljárás alapvető követelményével*. A koncepció szerinti szabályozás az ésszerű időn belüli határozathozatal ellen is hat, lerontva ezzel a perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának célját.²²⁵

2.3. A kereset és a viszontkereset változtatásának tilalma

A Kúria arra mutatott rá az osztott perszerkezet szigorú preklúziós koncepciója mentén, hogy a keresetváltoztatás lehetőségét csak akkor lehet szigorúan szabályozni, ha a felek által perbe vitt tényállítások és az ellenfél védekezése teljes körben ismertek és azok rögzültek. Azonban a preklúzió mindenképpen a jogvita végleges befejezése és a társadalmi jogbéke ellen hat: előfordulhat, hogy a bizonyítási eljárás bizonyos szakaszában a fél belátja, hogy korábbi hivatkozását, állítását nem tudja bizonyítani, ennek megfelelően módosítja keresetét, amelynek

²²¹ Gyulai Törvényszék

²²² Észak-Magyarországi Közig-Munkaügyi Regionális Kollégium

²²³ Kaposvári Törvényszék

²²⁴ Észak-Magyarországi Közig, - Munkaügyi RegKoll. és Egri Közig-Munkaügyi Bíróság

²²⁵ Szekszárdi Törvényszék

következtében a per gyorsabban befejezhető lenne.²²⁶

A bírósági vélemények azonosították az új Pp. perhatékonysági célkitűzését a per minél rövidebb vagy észszerű időn belül történő befejezésével, amit az osztott perszerkezetben alkalmazott preklúzió elősegít a kollégiumok szerint. Kisebbségi álláspontként jelent meg az, hogy ezáltal *túl merev lesz az egész eljárásjog”, a felek közötti valamennyi jogvita egy eljárásban elbírálását akadályozza.*²²⁷Másfelől a felek hatékony és feleős együttműködését előíró szabályok és annak szankciói nélkül a bíró *magára maradhat azzal a törekvésével, hogy a per időszerű befejezését elősegítse.*

2.4. Járásbírósági bemeneti szint külön szabályozása

A Kúria, kisebbségi véleményében arra következtetésre jutott, hogy az általános hatáskörű bíróság változatlanul a járásbíróságnak kellene lennie.²²⁸ A Kúria szerint az előkészítő szakaszban nem tehető éles különbség a törvényszék és a járásbíróság eljárása között: a Kúria bírái nem tartották indokoltnak azt a különbségtételt, *hogy a járásbíróság előtt főszabályként perfelvételi tárgyalásra, míg a törvényszék előtt főszabályként írásbeli előkészítésre kerül sor.* Azt tartották helyes szabályozási módnak, hogy mindkét elsőfokú bemeneti szinten *a bíró választhassa az előkészítés másik módját is.* Álláspontjuk szerint *lehetőséget kell biztosítani arra is, hogy az első fokon eljáró járásbíró – ha ezt az ügy bonyolultsága megkívánja – az ügyet háromtagú tanács elé utalhassa* és a járásbíróság – ha az ügyben felmerülő jogkérdések bonyolultsága ezt indokolja – a felek számára kötelező jogi képviseletet írjon elő.²²⁹

A Kúria szerint a járásbírósági szinten, ahol a felek az ügyek kisebb jelentőségére tekintettel jellemzően személyesen járnak el, *a szóbeliség, a felek kötelező megjelenése és a bíró tájékoztatási kötelezettsége a tárgyalás előkészítése körében nagyobb hangsúlyt kell kapjon.* Más bíróságok véleménye szerint is, ha a törvényszék lesz az általános bemeneti szint, akkor *nem tűnik védhetőnek a bemeneti szintek közötti lényeges különbségtétel, ugyanis mind a két bemeneti szinten jellegében túlnyomórészt hasonlóak azok az anyagi jogi szabályok a*

²²⁶ Salgótarjáni Törvényszék

²²⁷ Alföldi Közig. - Munaügyi RegKoll.

²²⁸ Ezen a szinten indul a bíróság elé kerülő peres és nemperes ügyek mintegy 90%-a, ami a járásbírósági perrend általános szabályozását indokolja.

²²⁹ Kúria

*pertárgy értékétől függetlenül.*²³⁰ Továbbá az az érv is megjelent, hogy az ügyek többségében a bírósági szinten is jogi képviselővel járnak el a felek,²³¹ valamint az, hogy *teljesen indokolatlan csekélyebb jelentőséget tulajdonítani a bírósági szintnek, feltételezve azt, hogy ott kevésbé jelentős perek zajlanak, jogi képviselet nélkül.*²³²

A szóbeliség elsődlegességét kiemelő kúriai állásponttal szemben megjelent az az álláspont is, hogy a szóbeliség és az írásbeliség nagyobb súlya is elfogadható, de mindenképpen *probléma a kétféle eljárás egyidejű létezése.*²³³ Indokként az egyes ügytípusok speciális elintézési módja került kiemelésre: *a bíróság munkájának jelentős részét teszik ki a közüzemi díjakkal, parkolási díjakkal, stb. kapcsolatos triviális ügyek, amelyek szóbeliséget egyáltalán nem igényelnek. A törvényszék érkezésében tetemes hányadot tesznek ki a személyiségi jogi perek, illetőleg a közigazgatási, bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti perek, amelyekben viszont a szóbeliségnek van nagyobb tere.* Megerősíti ezt az álláspont, hogy a szóbeliség főszabályának érvényre jutását rontja a felek gyenge megjelenési hajlandóságára is;²³⁴ továbbá, hogy *jelenleg a kísértékű perek tárgyalása során a bíró rendszeresen egyedül ül a tárgyalóban, mert a felek (képviselek) nem járnak el a tárgyalásra, illetve a felperesek rendszeresen nem jelennek meg, kérve a tárgyalás távollétükben történő megtartását.*²³⁵

Szervezetpszichológiai ellenérvként került megfogalmazásra, *hogy az igényérvényesítést segítő aktív bírói anyagi pervezetés jellemzően ezen [bíróság] a szinten jelenik meg a koncepcióban. Ez pedig nem számol azzal a szervezeti struktúrával, hogy a bírósági szinten vannak a kevesebb gyakorlatú bírók,* akik az elvárt aktívabb bírói anyagi pervezetés jelentősebb terhet eredményezne. Az elsőfokú bírósági eljárásban felmerülő kötelező jogi képviselet megvalósítása során a méltányolható joghoz jutás szociális szempontja pedig a jogi segítségnyújtás intézményén keresztül lenne biztosítható.²³⁶

²³⁰ Budapest Környéki Törvényszék

²³¹ Kecskeméti Törvényszék

²³² Miskolci Törvényszék

²³³ Debreceni Törvényszék

²³⁴ Kaposvári Törvényszék

²³⁵ Szekszárdi Törvényszék

²³⁶ Szekszárdi Törvényszék

2.5. Törvényszéki bementi szint szabályozásának elvei

A többségi bírósági álláspont nem ellenezte a törvényszéki perrendre modellezett, egységes perrend kialakítását. Ennek legfőbb érveként az jelent meg, hogy bár az ügyek döntő része a járásbíróságok előtt indul és fog indulni, de járásbírósági hatáskörbe tartozó ügýtípusokra az egységes polgári peres eljárás modellezése célszerűtlen. Ennek alapja, hogy az ügyforgalmi, statisztikai adatok szerint azok *igen jelentős részét a családjogi, a személyi állapottal összefüggő és más hasonló perek teszik ki*. Így a legtöbb járásbíróság előtt induló – jellemzően személyállapoti – perek változatlanul fenntartandó speciális, különleges szabályozás alá esnek. A bírósági vélemények szerint a járásbírósági pereknek nincsen olyan absztrakciós szintje, amely egy egységes peres eljárási rend modelljéül szolgálhatna, amelyet főszabályként lehetne megfogalmazni. E vonatkozásban hivatkoztak arra is a bírák, hogy *a hatályos Pp. anomáliái, joggyakorlati bizonytalanságai gyakran éppen arra vezethetők vissza, hogy hiányzik az egységes modellre szabott főszabály és ahhoz képest az eltérések, kivételek koherens összhangját megteremtő koncepció*. A többféle, szerteágazó, ezért gyakran egymásnak szükségképpen ellentmondó eljárási szabályozás érvényesülése nem helyes jogalkotói megoldás.

A kötelező jogi képviselettel szemben számos ellenérvet hoztak fel a bíróságok azzal, hogy azokban felvetett problémák megoldása esetén elviekben nincs akadálya ezen szabályozás kodifikálásának a bonyolultabb és összetettebb tény-és jogkérdések esetén. A Kúria szerint a kötelező jogi képviselet *szükségtelenül terhelné meg a társadalmat, és a jogi segítségnyújtás miatt érintett állami költségvetést*.²³⁷ Ezért álláspontjuk szerint csak a keresetet benyújtó felperes és a jogorvoslattal élő fél részére indokolt kötelezővé tenni a jogi képviselet. *A bíróság gyámkodó, atyáskodó, gondoskodó magatartása helyett a perrendnek azt az üzenetet kell hordoznia, hogy az kiszámítható, a magánjogi jogérvényesítést kereső és ügyükért felelősséget viselő magatartást vár el*.²³⁸ A fokozott írásbeliség elvárását a kötelező jogi képviselet esetén tartották elfogadhatónak a bírók.²³⁹

²³⁷ Kúria

²³⁸ Szegedi Ítélető tábla

²³⁹ Szegedi Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

2.6. A bírói anyagi pervezetésének új koncepciója és a jogi képviselők részére nyújtott bírói tájékoztatás (a bírói közrehatás)

Az alapelvek közül az anyagi pervezetés a bírák többségének elutasítására talált, alapvetően az alaki pervezetési cselekményektől megkülönböztető „anyagi” jelző értelmezése miatt. A szinte egyhangú vélemények szerint a bíróság általi jogi minősítés szükségtelen és indokolatlan. Bár ezen alapelv fogalmát a koncepciója 62. oldalán a kérdésfeltevés, hiánypótlás, nyilatkozattételre felhívásban adta meg, amiben a bírósági vélemények szerint semmi újdonság sincs,²⁴⁰ mert a bíró aktív pervezetése eddig is kívánatos szakmai munkamódszer volt. Az elutasítás arra vonatkozott, hogy ezen alapelv szerint a bírót anyagi jogi tájékoztatási kötelezettség, az érvényesített anyagi jogba történő beavatkozás terhelné a „meglepetés ítéletek” elkerülése érdekében.²⁴¹

A Kúria álláspontja szerint az anyagi pervezetéssel²⁴² kapcsolatos aggályok lényege az, hogy sérülhet a rendelkezési jog, a függetlenség és a pártatlanság látszata, a fegyverek egyenlőségének elve. A fél jogi ismereteinek hiányát elsősorban a jogi képviselőt hivatott orvosolni, nem a bíróság tájékoztatása. Ezért a Kúria szerint az nem fogadható el, hogy a bíróság a tájékoztatási kötelezettség teljesítése révén bármelyik fél részére „megnyerje a pert”. Ugyanakkor, a bíróság rámutattak arra is, hogy az anyagi pervezetés valójában nem jelenti a felek kitanítását, mert annak az az elsődleges célja, hogy az eljárás felesleges, meddő vitákkal, érdektelen tények bizonyításával ne húzódjék el, és másodlagosan pedig az, hogy elkerülhetők legyenek az ún. meglepetés-ítéletek. Egy mérsékelt és differenciált (jogi képviselő nélkül eljáró felek és valamennyi fél által tévesen értelmezett irányadó jog) bírói közrehatás és anyagi pervezetést támogató érvként merült fel, hogy téves jogcím esetén az alperes nincs tisztában, hogy miként kell védekeznie és a felek bizonyítási kötelezettsége is kétséges lehet az eljárás során.

A Kúria szerint az elfogadható, hogy a bírónak joga legyen arra, hogy közölje

²⁴⁰ Debreceni Ítéletábrla

²⁴¹ Fővárosi Törvényszék, ahol a bírák 79%-a utasította el az anyagi pervezetés alapvető koncepcióját

²⁴² A Pp. 237.§-ában nevesített anyagi pervezetéssel kapcsolatos jogelméleti viták 1995-től a Pp. módosítások kapcsán nagy hangsúllyal jelentek meg. 1995-ig az anyagi igazság kiderítésének követelményében, a hivatalbóli bizonyítás lehetőségében és a széleskörű tájékoztatási kötelezettségben megnyilvánuló officialitás hangsúlyosan jelent meg a polgári eljárásban. A Pp. 1995-ben elfogadott módosítása ezzel szemben a felek tisztességes, pártatlan eljárásához való joga biztosítását hangsúlyozta, a hivatalbóli bizonyítás kivételességében és a tájékoztatási kötelezettség szűkítésében megnyilvánuló, a rendelkezési jogot hangsúlyozó szemléletet tükrözve. Ezt követően azonban a Pp. 3. § (3) bekezdésének kodifikálásával ismét nagyobb szerephez jutott a bíróság pervezetési tevékenysége.

a féllel, ha az általa előadott tényállításokból az általa előterjesztett kereset nem következik, vagy a fél elé tárja a felsőbbíróvási iránymutató határozatot, ha azzal ellentéte jogértelmezésére alapítja érvelését. A fontos az, hogy a bíró nem azt mondja meg a félnek, mit kell kérnie ahhoz, hogy a kérelmét a bíróság teljesítse, csak azt közölje a féllel vele, ha a kérelme adott formában nem teljesíthető. Kiemelendő, hogy az anyagi pervezetés a bíró számára csak jog, lehetőség legyen, ne kötelezettség.²⁴³

Az anyagi pervezetés célja és értelme annak elkerülése, hogy a vitában olyan döntés születhessen, amely nem véglegesen zárja le a jogvitát, de dogmatikailag a jogvita annak vizsgálata, hogy megilleti-e a felperest az általa érvényesített jog. Ezért a bíróságok véleménye szerint *amennyiben a bíróság egy másik jog állítására hívja fel a felperest, úgy nem a jogvitát oldja meg, hanem egy újabb jogvitát generál,*²⁴⁴ amelyet aztán a bíróság ismételten elbírállhat. Az ellenérv másik fordulata szerint pedig viszont, ha azt állítanánk, hogy a per célja a fél problémájának megoldása, úgy sem a pártatlanság elvével, sem a bíróság igazságszolgáltatási funkciójával nem fér össze az arról szóló tájékoztatás, hogy milyen jogot érvényesítsen a felperes, hiszen ez a felperesi jogi képviselő feladata, ami a bíróságokra hárulna. Mivel a koncepció több helyen hangsúlyozza a felek eljárás-támogatási kötelezettségét, a feleknek a per vitelében való aktívabb részvételére vonatkozó elvárást, de az nem egyeztethető össze az anyagi jogi pervezetéssel. Ugyancsak indokolatlan a kötelező jogi képviselet esetén a széleskörű anyagi pervezetés,²⁴⁵ ami a hivatalbóltság és a prejudikáció megjelenése felé vinné el a perjogot. Ezzel szemben *az autonóm felek részére biztosítani kell a tévedés lehetőségét.*²⁴⁶

Kifejezetten több véleményben megjelent,²⁴⁷ hogy az új Polgári perrendtartásnak vissza kellene térnie a Pp. 2000. január 1. előtti azon rendelkezésére, amelyben a jogviták eldöntését az igazság alapján kívánta biztosítani. Ennek hiányában a bírói munka jogi ügyintézői munkává degradálódik az igazságszolgáltatás épp a lényegét veszíti el.

Aggodalmukat fejezték ki a bíróságok amiatt is, hogy a nem megfelelő

²⁴³ Kúria, Debreceni Ítéltábla

²⁴⁴ Fővárosi Törvényszék

²⁴⁵ Egri Törvényszék

²⁴⁶ Miskolci Törvényszék

²⁴⁷ Debreceni Ítéltábla, Egri Törvényszék, Szolnoki Törvényszék

anyagi pervezetéséből eredő kárfelelősség miatt.²⁴⁸ Kifejezett példaként említették a bíróságok azt az esetet, amikor a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésétől eltérő jogi álláspontja folytán hatályon kívül helyezi vagy az általa helyesnek tartott anyagi pervezetést követően megváltoztatja az elsőfokú ítéletet.

2.7. A bíróság közrehatási kötelezettségének tartalma - „szerepvállalás a tényállás tisztázásában” és a „jogvita tárgyszerű kereteinek kialakítása”

A koncepcióban a bíróság anyagi jogi pervezetése és a bíróság közrehatási kötelezettsége igen szoros kapcsolatban állnak egymással, de a bíróságokat arra kértem, hogy azt külön-külön értékeljék az attitűd skálán, majd annak eredményét írásban is. Egységes álláspont korrelációt mutatott az anyagi pervezetést elutasító állásponttal, de új szempontok, érvek is megjelentek.

Arra mutattak rá a bíróságok, hogy a bíróság közreműködésének tartalmát **összhangba kell hozni a felek rendelkezési jogával, a tisztességes, pártatlan eljárás elvével, és el kell kerülni, hogy a bíróval szemben lehetetlen következményeket támasszanak.**²⁴⁹ Kiemelésre került, hogy a gyakorlati tapasztalatok szerint a perek elhúzódásának legfőbb oka a perkoncentráció hiánya: a per késői szakaszában sem lehet megállapítani, hogy a felperes milyen jogot állít, és ennek érdekében pontosan milyen – az adott anyagi jog szempontjából releváns – tényállításai vannak, az alperes jogtagadása pedig pontosan min alapul, és ennek érdekében mely releváns felperesi tényállításokat vitat, illetve mely releváns körben tesz ellentétes tényállításokat. Ezek tisztázása, egyértelműsítése támogatható a közrehatás keretében.

Azonban a bírósági közrehatás mértéke csak a jogvita **tisztázása és előrébb vitele érdekében lehet indokolt, minden más esetben a bíróság részéről az eljárás menetébe való szükségtelen beavatkozás**, a bíróság tekintélyét romboló magatartás akkor is, ha pervezetése után helyt ad a keresetnek és akkor is, ha azt anyagi pervezetése szerinti kiegészítés, módosítás után mégis elutasítja. A bíróságot nem közrehatási kötelezettség terheli, nem vállal szerepet a tényállás tisztázásában, nem tartozik felelősséggel a jogvita tárgyszerű kereteinek a kialakításáért, hanem **tisztázza a felek jog- és tényállításait. Az elsőfokú bíró egyértelműsítetteti a fél jogállítását, felhívja a felet az ahhoz szükséges tényállítások megtételére, majd – ha szükséges –**

²⁴⁸ Fővárosi Törvényszék, Miskolci Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

²⁴⁹ Kúria, Fővárosi Törvényszék

a bizonyítási eljárás eredményének mérlegelését követően elbírálja, hogy a felet megilleti-e az általa érvényesített jog.

A bírói közrehatás dogmatikai érvrendszere is megfogalmazásra került akként, hogy a felek magánautonómiája alapján a bíróságnak semmiképpen nem lehet a feladata a felperes által érvényesíthető és az alperes által teljesíthető igény keresése, hiszen a bíróság nem ismeri a tények teljességét, azokat egyedül a peres felek ismerik, akik nem adják elő, sok esetben nem is akarják előadni az összes tényt.²⁵⁰ A bíró ezért nem kereshet sem tényeket, sem jogot: azokat a felek adják elő, melyeket ezt követően a bíróság elbírál. Mivel ***a pert a felperes kezdeményezi, ő kényszeríti perbe az alperest, így annak következményeit is egyedül a felperesnek kell viselnie, hogy „nem találja el” a helyes jogot.*** Az ezzel kapcsolatos bármilyen bírói segítség sérti az alperes jogait.²⁵¹ ***A Bszi. 2. §-a nem a viták végleges rendezésének elvét tartalmazza, hanem azt, hogy a bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról döntenek véglegesen.***²⁵² A bíróságnak a Bszi. 2. §-a alapján nem az a feladata, hogy a felek jogviszonyát teljeskörűen és véglegesen rendezze, hanem azt kell eldöntenie véglegesen, hogy az általa állított és érvényesített jog megilleti-e a felperest az állított és bizonyítani megkísérelt tények alapján.

A bíróság anyagi jogi pervezetésének a vélemények szerint a következőket kell jelentenie:

- a bíróság kérdéseivel egyértelműen tisztázza, hogy a felek milyen jogot állítanak, milyen jogot kívánnak érvényesíteni;
- a felek jogállítása alapján a bíróság beazonosítja a tárgyi jog irányadó rendelkezését;
- az így beazonosított jogszabályi rendelkezés alapján a bíróság rákérdez valamennyi alanyi jogot megnyitó tényre;
- ha a fél rákérdezés alapján sem tesz meg egy – az adott alanyi jog érvényesítéséhez – szükséges tényállítást, vagy a jogállítást (tényt vagy jogot nem tagad) és a tényállítást ellentmondásban állnak egymással, úgy erről a bíróság tájékoztatja a felperest, és felhívja a szükséges tényállítás megtételére, az ellentmondás feloldására;

²⁵⁰ Az egyes jogviszonyok, az azokkal kapcsolatos tények és érvényesíthető igények a valóságban olyan sokrétűek, hogy a bíró ezekkel kapcsolatos bármilyen – a valóság teljes ismerete nélküli – értékelése, a lehetőségek általa történő felajánlása nem lehetséges. A bíró a valóságnak csak a felek által ismertett kis szeletét ismeri az érvelés szerint.

²⁵¹ Fővárosi Törvényszék

²⁵² Fővárosi Törvényszék

- összefoglalják a fél általuk értelmezett, megértett álláspontját;
- tájékoztatják a felek a bizonyításra szoruló tényekről és arról, hogy melyik félnek áll érdekében a bizonyítás, illetve melyik fél terhére esik az egyes bizonyítás sikertelensége.

2.8. A bíróság felek által megjelölt tárgyi joghoz való kötöttsége

A felsőbb bíróságok (Kúria, Ítéletáblák) elfogadhatatlannak tartották, hogy a ténybelileg megalapozott kereset elutasítására pusztán azon az alapon kerüljön sor, mert a fél kereseti kérelme alapjául rossz jogcímet jelölt meg. Ez nem lenne összeegyeztethető a per társadalmi rendeltetésével,²⁵³ mert a jogvita végleges rendezésének igénye ellen hat az, hogy ***a tévesen megjelölt jogcím folytán bekövetkezett pervesztés miatt újabb pert kell indítania a felperesnek.***²⁵⁴ A bíróságok arra a korábbi, a iura novit curia elven és a kéttagú pertárgyfogalmon alapuló gyakorlatra hivatkoztak, hogy a kereseti kérelemhez kötöttség fogalma nem azonos a jogcímmel kötöttséggel: a bíróságot a felek által felhozott tényállítások és a fél által előterjesztett kereseti kérelem köti.

A Kúria bíráinak álláspontja szerint a ***felek által állított és bizonyított tényállítások alapján a jogviszony minősítése a bíróság feladata*** és az adott tényállás mellett a per érdemében arról kell döntenet, hogy ***a kereseti kérelem megalapozott-e, nem pedig az, hogy azt pontosan melyik jogi indokok támasztják alá.***

Ugyanakkor az alsóbbfokú bíróságok bíráinak meghatározó többsége (mintegy 69%-a) támogatta a háromtagú pertárgyfogalom folytán és az osztott perszerkezet következtében a felek által megjelölt jogcímmel kötöttség koncepcióját. A támogató érvelésekben az jelent meg, hogy ***a perelőkészítő szak célja éppen az, hogy rögzüljenek a tényállítások, a jogállítások, a bizonyítási indítványok, ezért a bíróság sem térhet el ezektől.***²⁵⁵ Kiemelésre került, hogy ezáltal a kötelező jogi képviselők részéről nagyobb felkészültség, alaposabb munka és aktívabb hozzájárulás várható, ami a per koncentrált és időszerű befejezését segíti elő. ***A feszes eljárási szabályok követése akkor valósulhat meg, ha a bíróság a jogcímmel***

²⁵³ Kúria

²⁵⁴ Debreceni Ítéletábla

²⁵⁵ Fővárosi Törvényszék

*is kötve van, mert eltérő jogcímek más bizonyítást is igényelnek rendszerint.*²⁵⁶

2.9. Törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat

Egyetértettek a bíróságok azzal, hogy az előkészítő szakaszt mindenképpen egy, a jogvita ténybeli és jogi kereteit rögzítő végzéssel kell lezárni.²⁵⁷ Azonban emellett az ezzel azonos tartalmú összefoglaló irat készítését szükségtelennek és adminisztratív jellegű tehernek tartották.²⁵⁸ Felmerült még a prejudikálás veszélyének és az eljárás megakasztásának (perjogi vita az anyagi jogot elbíráló perben) ellenérve is.²⁵⁹ Ugyanakkor az rPp. 3.§ (3) bekezdésének bevett gyakorlata alapján szükségessként jelölték meg a *vitatott és így bizonyításra szoruló bíróság által relevánsnak tartott tényállítások bíróság általi összegzését, ami hatékonyan elősegítheti a per kereteinek egyértelmű kijelölését.*²⁶⁰

2.10. A bizonyítás, ezen belül az igazságügyi szakértői bizonyítás megújítása és átalakítása

A szakértő perbeli szerepének és a szakértői bizonyításra vonatkozó rendelkezések alkalmazási bizonytalanságából indultak ki a bírósági vélemények. A szakértői perbeli szerepének véleményei akként különültek el, hogy a szakértőt bizonyítási eszköznek és ebből adódóan a bíróságtól elkülönülő külső személynek tekintették, vagy a bíró társának, a bíró szakértelmének hiányát pótló, bíróhoz tartozó személynek. Amennyiben a szakértő továbbra is bizonyítási eszközként kerül szabályozásra, akkor is szükségesnek találták a bíróságok a szakértőkre vonatkozó speciális joganyag átdolgozása, *mert az jelenleg igen széttagolt, nehezen áttekinthető, sok esetben nem koherens saját szabályozásával és az eljárási törvényekkel sem.*²⁶¹ Az elméleti tisztázatlanságból és a szabályozás inkoherenciájából (officialitás – felek rendelkezési joga), valamint a kompetens szakértők alacsony számából²⁶² fakad a bíróságok szerint a perek igen jelentős elhúzódnása a szakértő bevonásával folyó eljárásokban.²⁶³ Alapvetően aggályosnak

²⁵⁶ Szolnoki Törvényszék

²⁵⁷ Kúria

²⁵⁸ Kúria, Fővárosi Törvényszék, Kecskeméti Törvényszék, Alföldi Közig-Munkaügyi RegKoll.

²⁵⁹ Kecskeméti Törvényszék

²⁶⁰ Fővárosi Törvényszék

²⁶¹ Fővárosi Törvényszék, Kecskeméti Törvényszék

²⁶² Gyulai Törvényszék

²⁶³ Fővárosi Törvényszék

találtak a bíróságok, főleg vidéken, hogy a szakértő kirendelés körében a felek közreműködését és együttműködését (szakértő személyében való megegyezés) növelje az új kódex.²⁶⁴ Aggodalomra adott okot az a koncepcionális elképzelés, hogy a szakvéleményt a felek szerezhetik be (magánszakértői bizonyítás), mert *az ehhez szükséges anyagi erőforrással rendelkező fél a perben indokolatlan előnyhöz juthat*. A szakértői bizonyítás körében is szükségesnek tartották a bírák *a felek rendelkezési jogának bizonyos mértékű határok közé szorítása, lehetőség szerint oly módon, hogy a peranyag szolgáltatási kötelezettséget, amely a szakértői vélemény megalapozott beszerzéséhez szükséges, a feleknek már a szakértőt kirendelő végzést megelőzően végleges jelleggel teljesíteniük kellene*.²⁶⁵ Csak kivételesen lehetne újabb bizonyítékok benyújtását, különösen okirati bizonyítékok benyújtását lehetővé tenni már a szakértői vélemény elkészítése utáni időszakban.

Felmerült az a javaslat, hogy *meghatározott szervezeti egységenként (pl. megyénként) a törvényszékek maguk alkalmazzanak, igazságügyi alkalmazottként a legfőbb szakterületekre* (pl. becsüs–tárgyszakértő, pszichológus szakértő, közlekedési kárszakértő, ingatlanforgalmi, műszaki, építész) *egy-egy szakértőt, akik tisztában lennének a megyei sajátosságokkal, értékviszonyokkal* (lokalitás).²⁶⁶ Több bíróság is annak a véleményének adott hangot, hogy a szakértőhöz intézendő kérdéseket a bírónak kell meghatározni, mert ellenkező esetben már a kérdések tartalma és iránya is a fél állításának alátámasztását szolgálhatja.²⁶⁷ A magánszakértői modellel kapcsolatos ellenérvek csomópontjában az jelent meg, hogy *a magánszakértők mindig csak az egy oldalú előadás alapján készítik el a magánszakértői véleményt, nem látják előtte a bizonyítás eredményét, a releváns tényeket nem veszik figyelembe*. Ezért a hiányos és ellentmondásos magánszakértői véleményekből többet kell beszerezni egy eljárásban, azokat ütköztetni kell és *a végső következmény az, hogy a bírónak kell kirendelni új igazságügyi szakértőt*, ami jelentősen elhúzza a pert. Az is megfigyelhető, hogy a magánszakértői vélemények lényegesen egyszerűbbek, általános megállapításokat tartalmaznak, és össze sem hasonlíthatók a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértői vélemények terjedelmével, részletességével, aprólékosságával (számítások, fényképek, részletes

²⁶⁴ Balassagyarmati Törvényszék, Gyulai Törvényszék

²⁶⁵ Szekszárdi Törvényszék

²⁶⁶ Gyulai Törvényszék

²⁶⁷ Szolnoki Törvényszék, Gyulai Törvényszék

tényfeltárás).²⁶⁸

2.11. Perorvoslati rendszer átalakítási koncepciója

A perorvoslati rendszer átalakításának azon koncepcionális elemeire vonatkozó szövegeket, bírósági véleményeket elemeztem, amelyek az igazságosság, a helyes döntés meghozatalának kérdését érintették.

Több észrevétel vonatkozott arra az esetkőre, amikor a nemzeti bíróság téves jogi (vagy ténybeli) alapon hozta meg döntését és azt az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata utóbb ítéletében megállapította. Ezen esetben a bíróságok szükségesnek tartották, hogy az új Pp. a perújítási eljárás keretében, vagy más módon biztosítsa azt a lehetőséget, hogy ha az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapítja az Egyezmény megsértését polgári perben, akkor az eljárás megismételhető legyen.²⁶⁹ Megfogalmazódott – részben érintve a fenti kérdéskört –, hogy az Alkotmánybíróság több határozatában kimondta, hogy valamely jogszabály nem csak akkor minősül a visszamenőleges jogalkotás tilalmába ütközőnek, ha a jogalkotó a jogszabályt kifejezetten visszamenőleges időpontra vonatkozóan léptette hatályba, hanem akkor is, ha a jogszabály kifejezetten nem rendelkezik, ám a szabályt a hatálybalépése előtt létrejött jogviszonyokra is alkalmazni kell. Ezen „széles értelemben vett visszaható hatályú” jogalkotás esetén lehetőséget kell adni a feleknek arra, hogy ha ezáltal rájuk sérelmes jogi helyzet állt elő, kérhessék a jogerősen lezárult jogvita újratárgyalását.²⁷⁰

Fontosnak tartott a Kúrai egy hatékony, az eljárás felgyorsítására alkalmas jogorvoslatot, továbbá az eljárás elhúzódása miatti méltányos elégtételt biztosító jogorvoslatot a perek ésszerű időn belüli befejezésének biztosításra. A Kúria ennek keretében szükségesnek tartotta a felülvizsgálati eljárást, mint rendkívüli perorvoslatot engedélyezéshez kötni. Ennek indoka az volt, hogy a jogegységesítő funkció hatékony ellátás érdekében szükséges az ügyek beengedése és válogatása, amely egyben háttérbe szorítja az egyedi jogépség szempontját, amelynek biztosítása nem a Kúria általános és legfontosabb feladata. A javaslat szerint a vagyoni jogi ügyekben egy értékhatár bevezetése is indokolt lenne, amely érték alatt kizárt lenne az engedélyezés is, mint abszolút korlát.

²⁶⁸ Szolnoki Törvényszék

²⁶⁹ Kúria

²⁷⁰ Lásd erre vonatkozóan a Kúria Pfv.I.21.386/2014. számon folyt felülvizsgálati ügyét

Egyhangúan támogatták a bíróságok a másodfokú eljárásokban a főszabály szerint bevezetendő tárgyaláson kívüli elbírálás főszabályát. Ennek indokaként azt hozták fel a bíróságok, hogy a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálásának jogintézménye alkalmas eszköze az eljárások gyorsításának, a másodfokú eljárás mielőbbi befejezésének.²⁷¹

2.12. A perköltség koncepciója

A perköltség koncepciója egyfelől a joghoz jutás (access to justice) szempontjából kapcsolódik a polgári perrend igazságosságához, másfelől a per lefolytatásával felmerülő költségek és azok pernyertesség-pervesztesség arányában történő viselésének szabályai a jogviták bíróság előtti rendezését segíteni vagy esetlegesen gátolni is tudják.²⁷² Ezért lényeges elem a bíróságok szerint, hogy a költségkedvezményekről és a perköltség viseléséről a bíróság vagy más állami szervek dönthetnek-e, továbbá az is, hogy milyen szabadság, milyen mérlegelési rugalmasságot biztosít a jogalkotó a bíróságnak e tárgykörben.

A bírósági észrevételek szerint komoly jogalkalmazási nehézségeket okoz a bíróságoknak a költségkedvezményekre vonatkozó szabályozás alkalmazása, ezen belül a fizetési meghagyásos nemperes eljárásban, illetve a peres eljárásokban történő engedélyezési rend eltérése, illetve az, hogy az jogi segítségnyújtó szervezet a pártfogó ügyvéd kirendelése kapcsán szintén kapcsolódik a rendszerhez és a különböző résztvevők egymáshoz való viszonya nem teljesen koherensen szabályozott.²⁷³

A bíróságok részben támogatandónak találták azt az elképzelés, hogy a költségkedvezmények engedélyezéséről ne a bíróság döntsön. Ennek egyik indoka, hogy a költségkedvezményről való döntés ítélkezési feladatokról történő leválasztása, külső szerv hatáskörébe utalása elősegítené azt, hogy a bíró ténylegesen az ügy érdemével foglalkozhasson, s a rászorultság kérdésében való döntéshez ne kelljen további intézkedéseket tennie.²⁷⁴ Továbbá praktikus, hogy a fél életkörülményeit ismerő, különálló szervezet, a felek lakóhelyéhez közel eső

²⁷¹ Szekszárdi Törvényszék

²⁷² Az indokolatlanul megadott költségkedvezmény gyakran vezet okatlan, felesleges perlekedéshez, míg a költségkedvezmény biztosításának hiányában a felek nem tudják igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

²⁷³ Kúria

²⁷⁴ Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság

önkormányzati adóhatóság.²⁷⁵ Ezzel szemben más bíróságok pont arra hívták fel a figyelmet, hogy *ennek mindenképpen bírósági hatáskörben kell maradnia, hiszen épp a bírósághoz való fordulás jogának érvényre juttatása kérdésében való döntést jelenti, melyről a bíróságok tudnak megalapozott határozatot hozni.*²⁷⁶

2.13. *Egységes perrendi szabályozás koncepciója*

A bíróságok fontosnak és helyesnek tartották egybehangzóan az egységes perrendi szabályozás koncepcióját, különösen a kisértékű perekre²⁷⁷ és a kiemelt jelentőségű perek szabályozásnak megszüntetésre vonatkozó elképzelést. A leágazó, különleges szabályok alapján lefolytatandó perrendek (kisértékű perek, kiemelt jelentőségű perek, TSZSZ-perek, stb.) megalkotását a Kúria, kezdettől fogva vitatta, mert számos elméleti és gyakorlati aggályt vetettek fel, és azok a gyakorlatban sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

A Kúria szerint a perrendtartáson belül helye lehet különleges eljárásoknak, de egy különleges eljárás megalkotásának akkor van értelme, *ha azt az eljárás tárgyának sajátosságai megkövetelik, vagyis a felek rendelkezési jogának korlátozott volta (státuszperek), a felek egymáshoz fűződő aszimmetrikus viszonya (közigazgatási, munkaügyi per), a perben hozható döntés kötött jellege (végrehajtási perek) ezt indokolják*, önmagában az eljárás gyorsításának szándéka nem.²⁷⁸

A vélemények szerint a peres eljárásnak alapvetően egységesnek kell lennie mindkét bemeneti szinten, és mindkét szinten lehetőleg kerülni kell a leágazó perrendeket. Amennyiben valamely ügycsoportra nézve a specialitása folytán eltérő szabályozás indokolt, az csak kivételes eltérő részletszabállyal, és csak a specialitáshoz szükséges mértékben jelenhet meg.²⁷⁹ Valamilyen különleges, védendő érdek a felek személyéből, illetve az anyagi jog szabályaiból adódóan speciális eljárási igény, vagy pergazdaságossági megfontolás indokolhatja a különleges

²⁷⁵ Történelmi példaként az ún. „szegénységi bizonyítvány” intézménye merült fel.

²⁷⁶ Észak-Dunántúli Közig-Munkaügyi RegKoll.

²⁷⁷ A statisztikai adatokra figyelemmel megállapítható, hogy a kisértékű perek jelen szabályozási módja különös tekintettel az rPp. 388. § (2) bekezdésében és az rPp. 391. §-ában szabályozott szoros határidő tartása csak oly módon valósulhat meg, hogy a már korábban kitűzött ügyek beállításra kerülnek és a beállított ügyek helyére kerül kitűzésre a kisértékű ügy

²⁷⁸ Kúria

²⁷⁹ Kecskeméti Törvényszék

eljárások kódexbe emelését.²⁸⁰

3. Összegzése a kollégiumok által érintett témaköröknek

3.1. *A perjog emberképe és a Ptk.-val való kapcsolata*

Két kollégium részéről is megfogalmazódott (Szegedi Ítéltábla és Fővárosi Törvényszék), hogy Polgári perrendtartás koncepcióját illetően alapvető fontosságú, hogy hangsúlyosan jelenjen meg *az a kiindulópont, hogy az új Pp. a szemléletmódjában és részletszabályaiban is az új Polgári Törvénykönyvvel legyen összhangban*. Ennek indokaként azt fogalmazták meg a bírák, hogy a polgári per az anyagi jogi magánjogi jogviták lefolytatásának a szükséges mértékű garanciális rendelkezésekkel körülhatárolt törvényes eljárási fóruma. *A polgári per szabályozásának koncepciója nem térhet el a magánjogi jogviszonyok anyagi jogi koncepcionális szemléletétől.*²⁸¹

A bírák amellet érveltek, hogy az új Ptk. monista elven épül fel, egységesen szabályozza a gazdasági élet professzionális szereplőinek, továbbá más szervezeteknek és a természetes személyeknek a vagyoni viszonyait. A szintén monista elven felépülő régi Ptk.-hoz képest ugyanakkor koncepcionális eltérést jelent, hogy az új Ptk. kodifikációs szabályozási modellje *a professzionális vagyoni viszonyokra szabott*. Ebben a logikai konstrukcióban a főszabály a piacgazdaság professzionális vagyoni viszonyai, az eltéréseket az új Ptk. speciális rendelkezésként akkor fogalmazza meg, ha az üzleti élet szereplői (vállalkozások) természetes személyekkel kerülnek jogviszonyba. Ekkor a „gyengébb fél védelme” egyfajta pozitív diszkriminációt, relatív kógenciát igényel. Ebben a relációs viszonyban nevezi az új Ptk. a természetes személyeket fogyasztónak.

Ez a szemléletmód rámutat egyfelől arra a megközelítésre, hogy a perjog az anyagi jog szolgálóleánya, másfelől a megmutat egy markáns kisebbségi bírói álláspontot, amely szerint az anyagi jog szabályozási szemléletmódja, és ezzel összefüggésben az anyagi jogok hatékony érvényesítése az elsődleges.

Ezen bírói attitűd a perjogot nem a jogérvényesítés közjogi keretének, alkalmazott alkotmányjognak tekinti, hanem az anyagi magánjog érvényesítését biztosító

²⁸⁰ Szolnoki Törvényszék

²⁸¹ Szegedi Ítéltábla

funkcionális jogi instrumentumnak.²⁸² A Pp. preambuluma erre a bírói visszajelzésre is figyelemmel rögzíti, hogy a jogszabály megalkotásának egyik kiemelt célja volt a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében.

3.2. *Keresetlevél tartalmi elemei*

A Fővárosi Törvényszék Kollégiuma kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a koncepció általánosságban hangsúlyozza, hogy a bíró ítélező tevékenysége az elsődleges, ezzel szemben a jogi képviselő nélküli, sőt a jogi képviselővel történő eljárásban a keresetlevéllel kapcsolatos követelményeket oly mértékben fellazítja, hogy a per első tárgyalását szinte panasznapra ügyintézésé degradálja. A bírák álláspontja szerint a keresetlevéllel kapcsolatos jelenlegi (rPp. szerinti) szabályozás is túl megengedő, még éppen elfogadható.

A bírák azzal érveltek,²⁸³ hogy a ***perek mielőbbi befejezését az szolgálja, ha kizárólag olyan kereset kerül tárgyalásra, ami már nem szorul pontosításra.*** Amennyiben a fél nem kíván vagy nem képes elfogadható kereset előterjesztésére, úgy ennek szankciója az eljárás megtagadása kellene, hogy legyen. A ***legaktívabb bírói közreműködés sem tudja kikényszeríteni a szakszerű eljárást,*** valamint a legaktívabb bíró sem tudja kikényszeríteni a kereset megfelelő pontosítását, ha a félnek nem az az érdeke, hanem pl. az időhúzás, vagy egyéb peren kívüli érdek.

A keresetlevéllel szemben támasztott követelmények lazítása azt is eredményezné a bírák szerint, hogy a jogi képviselők kizárólag a törvényi minimumot teljesítenék, a perrel kapcsolatos munka és felelősség nagy részét a bíróságra hárítva. A koncepció ezért szükségszerűen eredményezné az ügyek számának növekedését, az ügyek elhúzódását, a bíró adminisztratív terheinek növekedését.²⁸⁴

²⁸² E helyütt kivételt tesztek és a kritika mentes, leíró jellegű bemutatás mellett utalok arra, hogy ezen a perjogot az anyagi jog szubordinált szolgálójának tekintett szemlélet tarthatatlan és meghaladott. Az absztrakt anyagi jog annyiban és olyan tartalommal lesz élő, követett jog, amennyiben az bírói úton kikényszeríthető. Az írott jogi szabály és vele szemben a jogérvényesítés (és ennek során a jogértelmezés) szükségképpen egy összekapcsolódó, egymást feltételező és kiegészítő funkcióként írható le elméletileg és gyakorlati szempontból is.

²⁸³ Fővárosi Törvényszék

²⁸⁴ Ezen általánosan megjelenő bírói érvelés, mely szerint fordított arányosság van a keresetlevél követelményi szintje és a bíróságra érkező ügyek száma között a Pp. bevezetése után igazolódott. Bár számos egyéb változás összetett hatásával is magyarázható ez a kapcsolat, így például az illetékkedvezmények szűkítése vagy a kötelező jogi képviselő előírása a törvényszéki perrendben, de

Az első tárgyalásnak arra kellene szorítkoznia, a bíróság azt vizsgálja meg, hogy mi a végleges kereset és védekezés, az így kibontakozó jogvita alapján pedig szükséges-e bizonyítási eljárás lefolytatása. A gyakorlatban az rPp. mellett is ez valósul meg, csak nem olyan formálisan, mint a koncepció szerint. A koncepció éppen azzal indokolja például az ügyész szerepének csökkentését, hogy a rászoruló felek támogatása egyéb módon is megoldható. E megállapítás mellett **indokolatlan a keresetlevéllel szemben támasztott követelmények lazítása**, mivel a rászorulók a jogi segítségnyújtás keretében megkaphatják a keresetlevél megszerkesztéséhez szükséges szakmai segítséget.²⁸⁵

Ezen álláspont az IM perjogi koncepcióján alapul, amely a Pp. 2016. évben hatályba lépett szövegében már nem jelent meg. Kifejezetten a határozott bírói jelzések alapján gondolta át a jogalkotó a kötelező bírói hiánypótlásra épülő perindítási szakra vonatkozó koncepcióját, amelyet csak a jogi képviselő nélküli eljárásban tartott fenn a kodifikátor.

3.3. Jogi képviselővel eljáró félre vonatkozó szabályozás

A jogi képviselet előírásának szükségességét azzal a dogmatikai, perjog logikai érveléssel támasztották alá a bíróságok, hogy a perben a bíróságnak a felperes jogállításáról kell döntenie, amely jogállítás a tárgyi jog valamely rendelkezését hívja fel, amely továbbmenően meghatározza az alanyi jogot megnyitó tényeket. Tényállításaival a félnek így azokat a tényeket kell megjelölnie, melyek a tárgyi jog előírásaival összhangban alkalmasak az általa érvényesíteni kívánt alanyi jog megnyitására. A fél tényállításainak és jogállításának ezért egységet kell képezniük, azok nem választhatók el egymástól.

A felperes jogállításával szemben az alperes jogtagadása, valamint a felperes által állított tények vitatása vagy azokkal ellentétes alperesi tényállítások állnak. Jogállítás és jogtagadás nélkül a perbe vitt igény vitája nem képzelhető el. A per alapvető logikai egységének így szükségszerűen minden bírósági szinten meg kell valósulnia, függetlenül a követelés összegétől, a felperes által érvényesített alanyi

ezek mellett egy meghatározó faktor, hogy milyen bemeneti követelményszintet állít fel a jogalkotó a magánjogi igények bírói jogvédelméhez.

²⁸⁵ Fővárosi Törvényszék

jogtól, valamint függetlenül a felek jogi képviselétől is.

Erre figyelemmel felvethető, hogy *nem lehet a bírósági szinttől és a jogi képviselettől függővé tenni:*

- a keresetlevél és az ellenkérelem tartalmi elemeit (hiszen azok a per alapvető logikai egységéből fakadnak, legfeljebb azok hiányára eltérő jogkövetkezmények írhatóak elő, elutasítás vagy hiánypótlás),
- a bíró anyagi jogi pervezetésének tartalmát (mert ez szintén a per alapvető logikai egységéből ered), a fellebbezés tartalmi elemeit (hiszen a fellebbezésnek minden szinten és minden fél esetén szükségszerűen azt kell tartalmaznia, hogy a fél milyen döntést kér a másodfokú bíróságtól és milyen okból, legfeljebb ezen elemek hiányára eltérő jogkövetkezmények írhatóak elő, elutasítás vagy hiánypótlás).

A fenti követelmények – a Fővárosi Törvényszék Kollégiumának e körben részletesen kifejtett nézete szerint – *logikai szükségszerűségek, melyek minden bírósági ítélezési szinten elengedhetetlenek minden peres fél esetén*. A bíróság nem tekinthet el az elengedhetetlen jogállítástól és tényállításoktól, a perben szükséges egyéb nyilatkozatoktól azért, mert a fél nem rendelkezik jogi képviselővel, de nem is válhat az egyik fél segítőjévé azért, mert a fél – sok esetben tudatosan – nem vesz igénybe jogi képviselőt.

A bíróságok véleményének alapját az a gondolat és szabályozási megoldás adja, mely szerint a bírósági szint vagy a jogi képviselet csak az elsőként alkalmazandó jogkövetkezmény körében vehető figyelembe. Ez annak lehet az alapja, hogy a bíróság a nem teljes, elbírálásra nem alkalmas keresetlevelet a professzionális jogi képviselő eljárása esetén visszautasítja, vagy azt hiánypótlásra visszaadja (a hiányok megjelölésével) a laikus, személyesen eljáró félnek. A hiánypótlást meghaladóan a jogi képviselet hiányából eredő hátrányokat a jogi segítségnyújtás keretében kell orvosolni a bíróságok többségénél megjelenő álláspont szerint. Ugyanis a bírói megközelítés szerint a per alapvető logikai egységére és az ügyfélegyenlőség követelményére tekintettel a peres eljárásban ettől eltérő bírói támogatásra nincs lehetőség.²⁸⁶

²⁸⁶ A jogalkotó ezen bírói alapállás szerint fogalmazta meg a törvényszéki perrend szabályait a Pp 176.§-ban. Azonban annak eredménye, a keresetlevelek visszautasításnak magas száma miatt 2021. január 1. napjától hatályos I. Ppn. novella módosításával minden bemeneti szinten, függetlenül a jogi

3.4. *Hasznos, aggályos és hiányzó témakörök*

Hasznos témakörök

Ezek azok a szabályozások, amelyeket egyrészt megtartandónak, másrészt az új perrendben – elsődlegesen a jó bírói gyakorlat alapján - a kodifikálandó lenne. A bíróságok ezeket meghatározó módon a **gyors, hatékony, átlátható és kiszámítható** perrend és igazságszolgáltatás megvalósításának eszközeként említették és támogatnák. Ezek között szerepel a nem vagy nem kellő súllyal megjelenő rezsimek is.

Kodifikálandó jó gyakorlatként nevezték meg a bíróságok, hogy:

- a Pp.-nek tartalmaznia kell a felek **személyes adatainak hatékonyabb védelmére** vonatkozó szabályokat, különösen a pertársak egymás közti viszonyaiban;
- megtartandó a **bíróságok kizárásával** kapcsolatos gyakorlat, azzal, hogy kodifikálni kellene, hogy **kizárási kérelmet csak az érdemi határozat meghozatala előtt lehessen benyújtani**, valamint, hogy csak azzal a bírósággal szemben lehet benyújtani, amely előtt az ügy folyamatban van.²⁸⁷
- **A Pp. 141. § (1) és (6) bekezdésének helytálló szabályai** az osztott perszerkezet szabályaival nehezen hozható összhangba az új eljárásrenddel, de az a bírók szerint szükséges lenne.²⁸⁸

A bírói kollégiumok érvelése azonosul a koncepció legfőbb célkitűzésével a hatékony igazságszolgáltatást megvalósító perrenddel. Az új Pp. koncepciója alapvetően eltérő szabályozási rendszert fogalmaz meg, amely összességében, tartalmában egymásra épülő koherens szabályozási elvekben összpontosul, ezért az rPp. szabályaiból az új koncepcionális rendszerbe beilleszthető, azzal összhangban álló szabályozást a régi perrendi szabályokból nehéz volt találnia a bíróknak.

Aggályos témakörök

Ezek azok a témakörök, amelyeknek a megfogalmazása, illetve a koncepcióban

képviselőt meglététől a keresetlevél Pp. 170. §-ában írt bármely tartalmi követelmény hiánya miatt kötelezővé teszi a bírók számára a hiányok pótlására szóló felhívás kiadását.

²⁸⁷ Gyulai Törvényszék

²⁸⁸ Szekszárdi Törvényszék

foglalt tartalma problémásnak vagy bármilyen szempontból aggályosnak, homályosnak mutatkozik. A kérdőívre adott válaszok, és a részletes vélemények alapján egyértelműen megállapítható, hogy a kollégium tagjai a koncepcióban megfogalmazott témakörök közül

- ***a bírói anyagi pervezetés koncepcióját,***
- ***a bíróság közrehatási kötelezettségének tartalmát és***
- ***a törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irattal***

kapcsolatos elképzeléseket tartják a leginkább vitatott területnek.

Azon konkrét, pontszerű és a bírók által felhozott témakörök, amelyek megfogalmazása vagy a koncepcióban foglalt tartalma problémásnak, aggályosnak, homályosnak mutatkozik az alábbiak:

- ***hatáskör kérdése***, mely ügyek tartoznának járásbírói és melyek törvényszéki hatáskörbe;
- ***a bemeneti szintre*** vonatkozó szabályozás nem alkalmazható valamennyi, jelenleg a járásbírói hatáskörébe tartozó pertípusra (pl. családjogi perek);
- nem indokolt a ***járásbírói és a törvényszéki eljárások közötti lényeges különbségtétel.***

Az osztott perszerkezettel kapcsolatban aggályos:²⁸⁹

- ***prejudikálás veszélye és***
- ***a bíró túlzott szerepvállalása.*** E vonatkozásban a konkrétan megjelenő érvelés az, hogy gyakorlatilag a bíró „gyártja” a keresetlevelet, amit majd elbírál. A bíróság feladata a jogviták elbírálása, nem pedig a konzultáció és tanácsadás.
- ***A perelőkészítés során eljáró bíró későbbi perszakaszban való részvétele***
- ***a perfelvételt lezáró végzés fellebbezhetősége, megváltoztathatósága;***
- a nyilvánosság kérdése az előkészítő szakaszban;
- keresetmódosítás, viszontkereset előterjesztésének időpontja akként, hogy a bíróság a perfelvételi tárgyalás végeztéig legyen lehetséges.
- Az egyszerűsített indokolás intézménye vonatkozásában a koncepció maga is említi, hogy „indokolt annak vizsgálata, hogy csak akkor kelljen a bírónak részletesen indokolni ítéletét, amennyiben azt bármelyik fél meg kívánja fellebbezni”, ugyanakkor az rPp. 221. § (3)-(5) bekezdései lehetővé teszik a

²⁸⁹ BKT Polgári és Közig-Munkaügyi Kollégium

rövidített indokolást, ezért **szükségtelen a Be. megoldását átvenni.**²⁹⁰

- Általánosnak tekinthető vélemény szerint az egyes bemeneti szintek szerinti eltérő szabályok szükségtelenek, a jogalkotónak a járásbíróság előtt megjelenő felek felkészültségével, hozzáértésével kapcsolatos feltételezését (jelesül, hogy az számottevően alacsonyabb szintű a törvényszék előtt megjelenő felekénél) a tapasztalat nem igazolja. Ezzel szemben az általános szabályoknak a professzionalitás feltételezésén kellene alapulniuk bemeneti szinttől függetlenül, a kivételeknek pedig nem a bemeneti szinthez, hanem a perek jellegéhez kellene igazodniuk. Nem támogatandó a kötelező jelenlét előírása a járásbíróság perfelvételi tárgyalásán, amely szükségtelen, életszerűtlen, nem költséghatékony.

Hiányzó témakörök

A bíróságok a koncepció által nem érintett és pontszerűen meghatározható témakörök között az alábbiakat jelezték a bíróságok:²⁹¹

- joghatósági kérdések;
- határidő (kézbesítés valós időszükséglete) és ezen belül a soronkívüliség kérdése;
- bírósági titkárok eljárási jogainak pontos meghatározása;
- a jogellenesen beszerzett okiratok felhasználhatóságával kapcsolatos kérdések;
- illetékesség vonatkozásban egy központi elosztás rendszer felállítása;
- az ideiglenes intézkedés szabályainak újragondolása;
- a fél anyanyelvhasználatával kapcsolatos joga biztosításával kapcsolatos szabályok;
- a csoportperек bevezetésével egyidejűleg az egyszerű pertársaságban történő perlést korlátozni vagy megszüntetni lenne indokolt;
- az ügyek automatikus elosztása a bíróságok között a fizetési meghagyásos eljárások közjegyzők közti elosztásához hasonlóan;
- a ***kötelező mediáció tárgyaláson kívüli bármely ügykategóriában elrendelhetősége.***²⁹²

A bírósági észrevételek szerint a koncepció a ***perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának célja mellett nem foglalkozik azzal a problémával, amikor a peres feleket megillető rendelkezési elvből következik be a pertartam elhúzódása,***

²⁹⁰ Észak-Dunántúli Közig-Munkaügyi Regionális Kollégium

²⁹¹ BKT Polgári, Közig-Munkaügyi Kollégium, Gyulai Törvényszék, Fővárosi Törvényszék, Pécsi Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

²⁹² Szekszárdi Törvényszék

adott esetben mindkét peres fél kölcsönös gazdasági, vagy egyéb érdeke érvényesítése okán [rPp. 137. § (1) bekezdés a) pontja]. Ezen jogintézmények újragondolása, ehhez kapcsolódóan adott esetben a felek rendelkezési jogának törvényi szintű, racionális korlátok közé szorítása vagy terelése indokoltnak tűnik.²⁹³

Indokolt a jogi segítségnyújtás intézményének kiszélesítése azzal, hogy azon ügyfelek, akinek a keresetlevél megfogalmazása gondot, problémát jelent, mind nagyobb számban fordulhassanak ide. E körben indokoltnak tartanánk a bírósági „panasznap” intézményének megszüntetését, hiszen a jogi segítségnyújtás ezt a feladatot átvinné. Ezáltal a bíróság nem kerülhetne abba a helyzetbe, hogy adott esetben bírósági titkár vagy fogalmazó által felvett keresetlevél hiánypótlására kerüljön sor.²⁹⁴

Az *írásba foglalási határidőről* szóló szabályozás jelenleg nem veszi figyelembe a tárgyalási szünet, a szabadság, az esetleges táppénz idejét, mert a bírácoknak nincs tárgyalási kedvezmény a hosszabb szabadság előtt. Így az utolsó héten született ítéletek írásba foglalása (aláírása) több esetben szabadság alatt történik, igaz ez a nyári és a téli szabadságokra is.²⁹⁵

A gyakorlati tapasztalatok szerint a perindítás, illetve perbebocsátkozás valós okai sok esetben nem a koncepció által idealizált jóhiszemű jogkereső állampolgár motivációjának felelnek meg, annak igen gyakran egyéb okai vannak (például fizetési kötelezettség elodázása, az alperes bíróság elé kényszerítése). Ezért nagyon fontos mind a koncepció, mind a kész szöveg vizsgálata abból a szempontból is, hogy az ilyen motivációval rendelkező peres felek vonatkozásában is megfelelően alkalmazható lesz-e, az ilyen felek vonatkozásában milyen eredménnyel járhat az adott megoldás.²⁹⁶

²⁹³ Szekszárdi Törvényszék

²⁹⁴ Nyíregyházi Közig-Munkaügyi Bíróság

²⁹⁵ Észak-Magyarországi Közig-Munkaügyi Reg.Koll. - Nyíregyházi Közig-Munkaügyi Bíróság

²⁹⁶ Fővárosi Törvényszék

VII. AZ ÉRVÉNYESÍTETT JOG MEGHATÁROZÁSA

A dogmatikai és történeti elemzést követően bemutattam a Pp. Konceptiójára alapján felmért bírói viszonyulásokat (attitűdöket) az egyes perjogi megoldások vonatkozásban. Értekezésem ezen fejezetében az érvényesített jog, a jogalap és a jogcím fogalmának meghatározására térek rá. Ugyanis ezen fogalmak használata az elmúlt évtizedek jogirodalmában nem volt következetes. Nem kerülhető meg ezen definíciós feladat arra tekintettel sem, hogy a „jogcím” elnevezés 1950 óta az eljárásjogtudomány állandó terminológiája, amelyet azonban a keresettel érvényesített jog, illetve „jogalap” tartalommal is használ a szakirodalom.²⁹⁷ A definiálást követően a keresetjog és a pertárgyfogalom elméleti kérdéseket tárgyalom, majd ezt követően a VI. Ppn. Novella²⁹⁸ hatályba lépése²⁹⁹ óta eltelt majd három évtized jogdogmatikai következményeit vizsgálom meg gyakorlati szempontból. Értekezésem ezen fejezete a hatályos Pp. szabályozási megoldásainak és azt módosító I. Pp. Novellának bemutatásának zárul, ezen belül kiemelten a háromtagú pertárgyfogalmat és a korlátozott precedensrendszer egyes dogmatikai kérdéseit tárgyalom. E körben számba veszem Kodifikációs Munkabizottság által kidolgozott Szakértő Javaslathoz kapcsolódó megoldásait és annak dogmatikai megalapozását. Az értekezés ezen részben a polgári per céljával és alapelveivel összefüggésben leíró módon mutatom be a vizsgált jogi jelenséget.

1. A jogalap és a jogcím meghatározása a kereseti kérelem alapján

A fogalmi meghatározás körében keresetlevél alatt azt az írásbeli beadványt értem a Pp. 169. §-a és az rPp. 121.§ (1) bekezdése alapján, amely a felperes első eljárás perceselegményeként a per megindításához szükséges adatokat és a keresetet tartalmazza.³⁰⁰ Kereset absztrakt fogalmát pedig a polgári per útján érvényesíthető alanyi jog védelmének eszközeként használom.³⁰¹ A jogalap pedig olyan jogi tény

²⁹⁷ A 4. sz. L. E. D. 1950. március 24. – PKT. 6826/1949. szám In: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai (I. kötet, 1950. év), szerkesztette: NIZSALOVSKY ENDRE, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1951, 13.

²⁹⁸ A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény.

²⁹⁹ Hatályba lépett: 1995. augusztus 29-én

³⁰⁰ A keresetlevél nem kizárólagos eszköze a perindításnak, pl. a fizetési meghagyás iránti kérelem a kötelezett ellentmondása folytán perré alakul.

³⁰¹ Ezen definíció forrásaként lásd részletesen: MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: Magyar Polgári Perjog. Budapest, 1939. 350. és Novák István: Kereset a polgári perben, Budapest 1966. 915.

vagy jogi értelmű cselekmény, amelyből alanyi (magán)jog származik.³⁰² A jogcímet anyagi jogi tartalmú fogalomként használom,³⁰³ a tárgyi jogban meghatározott jogi tartalmoként (titulus iuris).³⁰⁴ A jogcím, mint jogi cél³⁰⁵ perjogi értelemben a kérelem oka, amelynek helyes és általam használt terminus technikus a érvényesíteni kívánt jog (causa petendi).³⁰⁶

A keresettel érvényesített jog fogalmának megközelítése kétirányú lehet. Egyfelől jelenti az alanyi jogosultságot (alanyi jogot), és ebben az értelemben azt, hogy valakinek valamihez joga van. Másfelől pedig a tárgyi jogot: azon jogszabályok összességét, amelyek az érvényesített alanyi jogot megalapozzák.³⁰⁷ „A kereset tárgyául szolgáló jognak minden esetben az anyagi jog által meghatározott jognak kell lennie.”³⁰⁸ A tárgyi jog és a kereseti jog kapcsolata pedig abban áll, hogy csak olyan igény érvényesíthető a polgári perben, melynek a tárgyi jogban nevesített, konkrétan meghatározott rendelkezése létezik. Ezen állítás ellentéte pedig az, hogy nem érvényesíthető eredményesen a polgári perben olyan kereseti jog, amely semmiféle módon nincs meghatározva a tárgyi jogban legalább az Alaptörvény, mint a jogforrási hierarchia csúcán álló alkotmányos szintű szabályozásban. Mert nem képzelhető el törvényes (legális) jogerős és kikényszeríthető döntés pozitív jogi megalapozás nélkül. Ugyanis a pozitív jog által nem meghatározott – még generálklauzulaként sem szabályozott – (jogi)helyzetre nem hozható jogállami keretek között megalapozott döntés.³⁰⁹

Mindezekből következik, hogy „a kereset tárgyaként megjelölt alanyi jogosultság – ha minimális mértékben is, de – tárgyi jog általi meghatározottsága kötelező”.³¹⁰ A tárgyi jog diszpozíciója fogja meghatározni ugyanis azon jogi tényeket is, amelyeket a félnek a perben állítani – az alperes vitatása esetén bizonyítania – szükséges, hogy az alanyi magánjogának bíró védelmét elérje. Csak

³⁰² KOVÁCS László: Mit jelet a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek Haupt Egon cikkére. Magyar Jog 2003. 9. 553.

³⁰³ VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013.1. 28.

³⁰⁴ PARLAGI Máttyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. Magyar Jog 2013.4. 223-224.

³⁰⁵ VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2021. 154-156.

³⁰⁶ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben Magyar Jog 2000.10. 609.

³⁰⁷ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intéstitúciói, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 68.

³⁰⁸ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293.

³⁰⁹ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) 23.

³¹⁰ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) 24.

utalunk e helyen arra a dolgozatunkban később részében részletesen elemzett azon két dogmatikai kérdéskörre, hogy

- a fél által a kereset tárgyaként meghatározott tárgyi jog fogja behatárolni a bírói döntés korlátját (ultra petita, a kereseten túlterjeszkedés tilalmának elve szerint) és
- határozza meg az anyagi jogerőhatás (res iudicata) tárgyi terjedelmét a végleges és kikényszeríthető ítéleti döntés vonatkozásban.

2. A kereset tárgyának elméleti megközelítései

A perbeli jogvita olyan emberek közötti viszony, amelyet a tárgyi jog szabályoz.³¹¹ Ebből pedig okszerűen következik, hogy a polgári perbeli kereset tárgya olyan jogviszony vagy jogosultság lehet, amelyet pozitív, tárgyi jog határoz meg. NOVÁK (1966) szerint³¹² az érvényesíteni kívánt jog a kereset tárgya, amely komplex magánjogi jogviszony esetében több tárgyi jog is lehet. Létező, és megnevezhető tárgyi jogi jogforrás és annak konkrét jogszabályhelye hiányában a kereset jogilag megalapozatlan, meghatározatlan, mert a bírónak ítélete indokolásban konkrét jogszabályhelyre kell hivatkoznia.³¹³

A bíróság jogi indoklási kötelezettségének nem tesz eleget az rPp. 221. § (1) bekezdése és a Pp. 346.§ (5) bekezdése³¹⁴ alapján, ha az alkalmazott jogot és alkalmazásának okait nem jelöli meg. Tehát a bíróságnak legkésőbb ítélete indokolásában meg kell jelölnie a felperes szubszanciált vagy individualizált jognyilatkozata alapján, hogy a perbeli igény, a kereset jogalapja mi volt. Az rPp. hatálya alatt, amikor a félnek nem kellett a jogalapot a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjában meghatározott konkrét „*az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés*” alapján megjelölnie, akkor is az ítélet indokolásának azt tartalmaznia kellett. Azonban, ha a kereset jogi alapja csak az eljárás legvégén, a bíróság érdemi, az (elsőfokú) eljárást

³¹¹ FÖLDI – HAMZA (1998) 69.

³¹² NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 19-21.

³¹³ NÉVAI LÁSZLÓ – SZILBEREKY JENŐ: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 359.

³¹⁴ Pp 364.§ (5) bekezdése alapján „[A] **jogi indoklás tartalmazza az ítélet alapjául szolgáló jogszabályokat** és szükség esetén azok értelmezését (...) azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: a Kúria közzétett határozata), vagy az arra irányuló indítványt elutasította.” Az rPp. 221. § (1) bekezdése szerint pedig „[A]z **ítélet indokolásában** röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, **hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik.**” (kiemelések tőlem)

befejező határozatából derül ki, az nem nevezhető tisztességesnek az alperessel szemben. Ez esetben ugyanis a keresettel szembeni ténybeli és jogi védekezés lehetősége korlátozott, adott esetben kizárt. Ez oda vezetett az rPp. alkalmazása körében, hogy a felperesek pertaktikai okokból szándékosan nem nevezték meg keresetük jogalapját. Ezzel elnehezítve az alperes keresettel szembeni védekezését, de mivel a bíróságnak hivatalból nem kellett feltárnia a jogvita valamennyi releváns tényét, ezért a peres felek eljárásjogi helyzete egyenlőtlen volt. Ugyanis a tárgyalási elven alapú eljárási szabályok, így az rPp. és a Pp. rendelkezései mellett az inkvizitórius eljárás kiegyenlítő funkciója nem tud érvényesülni. A felek rendelkezési jogát alapelvi szinten biztosító rPp. és a Pp. szabályozási struktúrájában a felperesnek, valamint a viszontkeresetet előterjesztő alperesnek az rPp. alapján individualizáltan kell, míg a Pp. alapján szubsztatanciálisan, azaz pontos jogszabályhely alapján kell megjelölnie az igénye alapjául elbírálni kért anyagi jogot. Ennek hiányában a polgári per a keresetlevelet benyújtó, igényt támasztó fél számára egyoldalú előnyt biztosítana a kényszerűen perben álló alperessel szemben.

Az *anyagi jogi keresetjog* elmélete szerint a kereseti jog kizárólag az alanyi magánjogi jogosultságon alapulhat, mert keresetindítási jogosultságot csak a magánjog alapján fennálló jog nyitja meg.³¹⁵ A perrendi keresetjogi szemléletű elméletek nem az anyagi jogi igény jogosultság oldaláról közelítik meg ezt a kérdést. Az *absztrakt keresetjog* megközelítése szerint az állammal szemben áll fenn a kereseti jog. Ennek alapján a felperes arra van joga, hogy az állam igazságszolgáltatás szerve, a bíróság tárgyalja le az ügyét és azt érdemben bírálja el az általa állított alanyi magánjogi jogosultságát.³¹⁶ Ezen megközelítésben a felperesnek elég csak állítania a tárgyi jog szerint őt megillető jogot, függetlenül attól, hogy annak érvényesítésére áll-e fenn keresetőségi joga (*legitimatio ad causam*). Így ezen elmélet szerint általános perlési jogosultságként ragadható meg a kereseti jog. Függetlenül attól, hogy van-e megsértett személyi vagy vagyoni magánjoga, a kereset érdemben alapos-e vagy sem. A *konkrét keresetjog elmélete* szerint nem absztrakt módon, hanem a ténylegesen fennálló, alapos magánjogi igény eredményes elbírálásához van joga a felperesnek, nem általánosságban a bírósághoz forduláshoz. A vegyes jellegű, ún. *kettős keresetjogi elmélet* összekapcsolja az

³¹⁵ Ezen elmélet azonban sem a *legitimatio ad causam* hiánya miatt, sem pedig az anyagi jogi igény alaptalansága miatt elutasított keresetek elméleti megalapozását nem teszi lehetővé.

³¹⁶ KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári Perrendtartás általános részéről. Budapest 2009. 425.

absztrakt és a konkrét keresetjog elmélet tartalmát.³¹⁷ A hatályos perjog a perakadályainak rendszere alapján [Pp. 176.§ (1) bekezdés *e*) és *g*) pontok] az absztrakt keresetindítási jog szempontjából szabályozza a perlési jogosultságot azzal, hogy a bíróság csak kivételesen és tételes jogi felhatalmazás alapján utasíthatja vissza a keresetlevelet. A kereshetőségi jogról is érdemben kell döntenie a bíróságnak, ahogy a Kúria azt precedensképes BH2018.82. számon közzétett határozatában kimondta: annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy a felperesek igényérvényesítési jogosultsága (kereshetőségi joga) az alperesekkel szemben fennáll-e, az ügy érdemére tartozó olyan anyagi jogi kérdés, amelynek tárgyában a bíróságnak ítélettel kell határoznia. A bíróság az rPp. 130. § (1) bekezdés *g*) pontja alapján is csak akkor utasíthatja el a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül, ha abból érdemi – azaz a jog vagy jogos érdek – vizsgálata nélkül is megállapítható volt a perbeli legitimáció hiánya.³¹⁸

A keresetjogi elméletek tárgyalása alapján látható, hogy azok jellegadó részét képezik az alanyi magánjogi igény állítása vagy annak fennállása. Ez szoros logikai egységet képez a magánjogi tényállás szerinti tényekkel: ugyanis a felperes csak azon alanyi jogát tudja eredményesen kérni a bíróságtól, amelyet az általa a perben állított tények majd megalapoznak.³¹⁹ Azonban ezen logikai egység mellett is látható, hogy a perben állítandó tények tartalmát is az anyagi jogi norma határozza meg, ahogy az igény állításnak jogosultságát is az nyitja meg.

Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének meghatározáshoz pedig ugyancsak a keresettel érvényesített jogot [Pp. 204. § (1) bekezdés] kell meghatározni, mert a Pp. 360. § (1) bekezdése alapján csak a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet emelkedik jogerőre. Ezen kérdéskört VÖLCSEY (2021) elemezte szinte valamennyi dogmatikai szempontból kimerítő részletességgel, így itt csak utalunk a monográfiájára.³²⁰ A Pp. 170. § (2) bekezdés *a*) pontja szerinti kereseti kérelem nem segíti a bírót. Ugyanis csak a kereseti kérelem anyagi jogi tartalmának, az „*érvényesíteni kívánt jog*” meghatározásával,³²¹ a Pp. 170. § (2)

³¹⁷ KISS (2009) 426.

³¹⁸ Kúria Pfv. I. 20.918/2017.

³¹⁹ ÉLESS Tamás – PARLAGI Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai. (szerk.: Németh János – Varga István). HVG-ORAC Kiadó 2014., Budapest, 355–361.

³²⁰ VÖLCSEY (2021) 201-236.

³²¹ Az rPp. nem tartalmazta azt, hogy miként kell megjelölni az érvényesíteni kívánt jogot. Így a bírónak azt az alapelvek és a perjog dogmatikai rendszere alapján kellett a felek rendelkezési joga alapján azt az előadott tények és bizonyítékok alapján megállapítania [rPp. 121. § (1) bekezdés *c*)

bekezdés *b)* pontjában megjelölt jogalap értelmezésével érhető el adekvát szinten.³²² Így a bírósághoz fordulás jogából és annak keresetjog elméletéből is belátható, hogy a kereset tartalmának legalább individualizált jogállítást kell tartalmaznia, valamint a jogállítást alapjául szolgáló tények és bizonyítékok megjelölése szükséges és elengedhetetlen a fair eljárás eléréséhez. A fél jogvédelmi igénye és az ítélet anyagi jogerőhatásnak fennmaradáshoz fűződő érdeke is³²³ szükségképpen a fél által érvényesített jogon és az arra alapított kérelmen alapul.

3. A kereset tárgyának perjogi vizsgálata

Az rPp. sem a kereset, sem a per tárgyát nem határozza meg explicit módon. Azonban a mértékadó jogirodalmi álláspont szerint³²⁴ az érvényesíteni kívánt jog minősül a kereset tárgyának. Az érvényesíteni kívánt jog anyagi jogon alapuló követelés, más jog vagy jogviszony³²⁵ lehet. Ezen pertárgyfogalmat a pertárgy értékének meghatározására irányadó szabályozás tartalmazza, mely szerint: a kereset tárgya az érvényesített követelés vagy más jog.³²⁶ Ezen meghatározás a Pp. szabályozási megoldása körében is irányadó és fenntartható.³²⁷ A kommentár irodalom meghatározása szerint³²⁸ az anyagi jogi követelés vagy más jog a félnek a másik féllel szemben érvényesíteni kívánt joga. A textualista értelmezés alapján követelés is jognak minősül, a „vagy más jog” kizáró vagy logikai kapcsolata alapján.³²⁹

pont], hogy az rPp. 3. § (3) bekezdésben írt bizonyítási felhívásnak eleget tudjon tenni. Lásd erre részletesen: PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. Magyar Jog 2013.4. 223-227.

³²² LESZKOVEN László: Újra a jogcímmel kötöttség kérdéséről. Gazdasági Jog 2009. 12. 22-26.

³²³ SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő – Bevezetés a jogerőtanba. Eger 1938.

³²⁴ KENGYEL Miklós: A keresetindítás. In A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk: Németh János – Kiss Daisy) Budapest 2010. 488.

³²⁵ A BH2001. 586. számú eseti döntésében a Kúria kimondta a keresetlevélben előadottak tartalmának értékelése korában, hogy „a kereset tárgya lehet minden olyan jogviszony, amelyből eredő jogvita eldöntése polgári perben kérhető”.

³²⁶ Pp. 24. § (1) bekezdés

³²⁷ Azzal a megjegyzéssel, hogy a kereset tárgya a Pp. fogalomhasználata mellett nem lehet a BH2001. 586. számú esetben is említett jogviszony, mert az nem azonos tartalmú fogalom a Pp. rendszerében az érvényesíteni kívánt joggal. Ennek igazolására lásd a Pp. 173.§ (1) és (2) bekezdéseit a valódi tárgyi és az eshetőleges keresethalmazat szabályozását, ahol egy jogviszonyból eredően több anyagi jog érvényesítését teszi lehetővé.

³²⁸ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdogozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293.

³²⁹ Az ezen állásponttal koherens és követett ítélkezési gyakorlat szerint (BH1997. 411.; BH2001.132.) a pertárgy értékének megállapításánál a Pp. 24. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezéseket nemcsak a marasztalásra irányuló keresetekre kell alkalmazni, hanem akkor is irányadóak, ha a kereset marasztalás helyett a szerződés létrejöttének vagy létre nem jöttének, továbbá érvénytelenségének vagy érvényességének a megállapítására irányul.

Eljárásjogi szempontból a keresetlevél bírósághoz történő benyújtásával a felperes és a bíróság közötti kétoldalú (felperes-bíróság), majd a keresetlevél másik féllel való közlésével egy ugyancsak kétoldalú (alperes-bíróság) közjogi jogviszony jön létre. A perindítás hatályainak beálltával [rPp. 128. § és Pp. 180. § (1) bekezdés³³⁰] pedig egy hárompólusú jogviszony létrejötte is állítható,³³¹ mert a kontradikciós viszonyban álló felek cselekményei kihatnak egymásra. Azonban a háromoldalú jogviszonyban a perbeli főszemélyek kapcsolata nem közjogi jellegű, mert a háromoldalú jogviszonyban közjogi és magánjogi elemek keverednek, a felek közvetlenül nem, csak a bíróság eljárásjogi cselekményei által kapcsolódnak össze. Ezért perjog-dogmatikai szempontból helyesebb két kétoldalú, tisztán közjogi jogviszonyból való kiindulás.

Anyagi jogi értelemben a felperesnek, mint jogosultnak az alperessel, mint kötelezettel szemben fennálló magánjogi követelése a keresetlevél benyújtásával már nemcsak a peresített igény, hanem eljárásjogi értelemben vett jogalap is.³³² Az igény az itt használt értelemben nem külön alanyi jog, hanem az alanyi jognak az a létszakasza, amikor a jog kényszer igénybevételével, bírói jogvédelem eszközével is érvényesíthetővé válik.³³³ A perindítás hatályának beálltával létrejövő két kétoldalú jogviszony eljárásjogi konstrukciója okán indokolt és szükséges az anyagi jogi értelmű jogcím kifejezés helyett az érvényesített jog (jogalap) megnevezés használata. Ugyanis a felperes, függetlenül az alanyi igényének kötelezettjétől az alperestől, kér bírói jogvédelmet egy állított jogának megsértése miatt. A felperes keresetlevele folytán a perindítási szakban egy kétoldalú (felperes-bíróság) eljárásjogi jogviszonyban, egy nemperes eljárásban vizsgálja a bíróság a per személyi és tárgyi előfeltételeinek fennállása, negatív értelemben pedig a pert gátló körülményeket és azok hiányát. Bár nem vitatható módon a két fogalom (jogcím-jogalap) ugyanazon magánjogi igény az anyagi- és eljárásjogi megnevezésének tekinthető, de eljárásjogi szempontból a jogalap kifejezés használata elfogadható

³³⁰ rPp. 128. §-a alapján a perindítás hatályai a keresetnek, illetőleg a viszontkeresetnek (147. §) az ellenféllel való közlésével állnak be. A Pp. 180. § (1) bekezdése szerint pedig – érdemben azonosan az rPp. rendelkezésével – a perindítás joghatásai a kereset közlésével állnak be.

³³¹ A felek bíróság felé tett közös kérelmei, így pl. a felek közös kérelme az eljárás szünetelése iránt, egyszerűbben értelmezhető egy hárompólusú jogviszonyban, de nincs logikai akadály annak, hogy két eltérő közjogi jogviszonyban tett egyező nyilatkozatként értelmezzük a felek közös nyilatkozatát.

³³² MAGYARY GÉZA: A magyar polgári peres eljárás alaptanai: A perbeli cselekmények tana, Franklin-Társulat, Budapest, 1898, 155., ahol a Magyary által használt terminológiában a peresített jogviszony, illetve az arra vonatkozó jogszabályhely megegyezik a kereset jogalapjával.

³³³ LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 2002. 280

dogmatikailag. Ugyanerre a következtetésre jut SZÉCSÉNYI-NAGY (2002)³³⁴ azzal, hogy az anyagi- és eljárási vizsgálati szempont és cél indokolja álláspontja szerint az eltérő elnevezés és eljárásjogi kontextusban a jogalap kifejezés használatát. A perindítás szakaszában a jogalap a felperes által a perben érvényesíteni kívánt jog fogalmát jelenti. A jogcím kifejezés részletes elemzését e fejezet következő 5. pontjában mutatom be figyelemmel arra, hogy az az rPp.-hez kapcsolódó jogirodalom és bírói gyakorlat bevett műszava volt.

Az osztott tárgyalási rendszerű perjogban keresettel érvényesített jog a per előkészítő szakaszának metszeténél fordul át jellemzőn érvényesített joggá, a bírói döntésre irányuló határozott kérelem jogalapjává. Az rPp. egységes-osztott szerkezetű perrend volt, amelynek ún. rejtett cezúrája az első tárgyaláson történt meg (rPp. 138. §), amikor a felperes vagy az elnök által ismertetett és a felperes által fenntartott vagy módosított keresetre az alperes szóban előterjesztette ellenkérelmét (rPp. 139.§). Az alperes által előadott alaki védekezés, amely a per megszüntetésére (rPp.157. §) irányult, vagy érdemi védekezést, illetve ellenkövetelést (vizontkeresetet, beszámítást) tartalmazott a felperes kereseti kérelmével szemben. Az alperesnek ebben elő kellett adni az alperesnek az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. Ezzel pedig a per ténybeli és jogi kerete, valamint a bíróság hatásköre és illetékessége is rögzült.

A Pp. tiszta osztott szerkezetű tárgyalási rendszerű, amelyben az állítási szakot a bizonyítási szaktól a perfelvételt lezáró végzés meghozatala [Pp. 194. § (1) bekezdés] metszi el.³³⁵ A perfelvételt lezáró végzés meghozataláig nem rögzül a jogvita anyagi jogi tartalma sem véglegesen, mert a Pp. 170. (2) bekezdés *b*) pontja szerinti jogállítást a felperes a Pp. 185.§-a szerint – legfeljebb pénzbírság szankciójának a terhével, de – szabadon megváltoztatja perfelvételi tárgyaláson. Ezáltal a keresettel érvényesített jogát a felperes a perfelvétel során szabadon megváltoztathatja, kiegészítheti vagy a keresetlevélben előadott jogát teljesen ki is cserélheti. Ez egyfelől a korábbi jogállítások elenyészését jelenti a Pp. 185. § (4)

³³⁴ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) 47.

³³⁵ Megjegyzem, hogy a két szakot megelőzi a keresetindítási szak, amely a keresetlevél bíróság általi befogadásával és a keresetlevél alperes részére történő kézbesítésével zárul. Ezen szakban csak a felperes és a bíróság közti kétoldalú, tisztán közjogi jogviszony áll fenn, kontradikció nélkül.

bekezdésének kifejezett szabályozása révén,³³⁶ másfelől új érvényesíteni kívánt jog perbeli előadását teszi lehetővé.

Amennyiben a bíróság az érdemi tárgyalási szakban a Pp. 222. § (1) bekezdése alapján elrendeli a perfelvétel kiegészítését, akkor csak a változással érintett részben kerül vissza az eljárás a perfelvételi szakba, amely perfelvételi részt a bíróságnak majd ismételten le kell zárnia [Pp. 222.§ (4) bekezdés]. Ezen szabályozás alapján állapítja meg VÖLCSEY (2021) helytállóan,³³⁷ hogy a Pp. osztott tárgyalási rendszerében a perfelvételt lezáró végzés meghozatalával fordul át a keresettel érvényesíteni kívánt jog „*az alperes védekezésre okot adó véglegesített igényé*”, a keresettel érvényesített joggá.³³⁸ A fél által érvényesített jog és annak rögzítése olyan jelentős kérdése a pernek a bírói edukáció során, hogy a Pp. kodifikálása során DÖME (2014), aki a Kúriai tanácselnöke, tanulmányban azon dogmatikai érvelést fejtette ki – amelyet a bírósági vélemények döntően támogattak –, hogy a perfelvételt lezáró ún. „közbenzóló végzés” legalább az érvényesített jogot a jogszabály megjelölésével tartalmazza.³³⁹

A jogállítási logikai láncolata a polgári perben a következő: nincs perben érvényesített jog a fél által megjelölt érvényesíteni kívánt jog nélkül és nincs nem folytatható le a per nélkül. Ugyanis a perben a bíróságnak a per ténybeli elemeit és bizonyítékait az érvényesíteni kívánt jog alapján kell rögzíteni, ehhez képest kell a kontradikció során az alperesnek nyilatkoznia a jog és az azt megalapozó tények elismeréséről vagy azok tagadásáról.³⁴⁰ Majd az érvényesített jog megalapozottságáról kell döntenie a bírónak az ítéletében: annak az alanyi jognak a fennállásáról kell állást foglalnia, amelynek az érvényesítése körében a tárgyi jog egy szabályát hívta fel a felperes [a Pp. 342. § (3) bekezdésének értelmezése alapján].³⁴¹ A megjelölt tárgyi jogi norma tényállása határozza meg, hogy a felperesnek a perben mely jogilag

³³⁶ Pp. 185.§ (4) A keresetváltoztatás előtti nyilatkozathoz kötődő keresetlevél előterjesztési, illetve perindítási joghatások a perfelvételt lezáró végzés meghozatalával elenyésznek.

³³⁷ VÖLCSEY (2021) 131.

³³⁸ Kimutatva azt is, hogy a bírósági gyakorlat az EBH 2011.2351. és a BDT2012.2647. eseti döntéseiben ezen fogalmi distinkciót nem teszi meg.

³³⁹ DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenzóló határozat. In Egy új polgári perrendtartás alapjai (Szerk.: Németh János – Varga István) 2014. Budapest 398.

³⁴⁰ Érdemi ellenkérelem hiányában a bíróságnak meghagyást kell kibocsátania [Pp. 181.§] vagy a jog elismerése esetén a kereseti kérelem szerint kell marasztalnia az alperest [Pp. 199.§ (6) bekezdés].

³⁴¹ Pp. 342. § (3) bekezdésének negatív tartalmú megfogalmazása szerint „*a törvény eltérő rendelkezése hiányában az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.*” Míg a döntés teljességének normatív követelménye, a Pp. 341. § (1) bekezdése szerint a

releváns tényeket kell állítania [Pp. 170.§ (2) bekezdés c) pont] és az alperes vitatása esetén bizonyítania.³⁴²

4. A kereset az rPp. alapján – a kéttagú pertárgyfogalom

A keresetlevél részei: a kereset tartalma, a kereset tárgya [rPp. 121. § (1) bekezdés c) pont első és második fordulója] és a kereset alapja [az rPp. 121. § (1) bekezdés e) pont].³⁴³ A keresetlevél kötelező tartalmi elemei az rPp. rendszerében tehát a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem (*a kereset tartalma*), valamint az érvényesíteni kívánt jog (*a kereset tárgya*) és az annak alapjául szolgáló tények és azok bizonyítékainak megjelölése (*a kereset alapja*) volt.³⁴⁴ A kereset alapját azok a tények határozzák meg, amelyre felperes a perben érvényesíteni kívánt jogát alapítja. Mindezek alapján a kereset alapja a tárgyi joghoz kötődő jogállítás, így az meghatározott jogi tartalmat is jelenti (*causa proxima*), amelyet a keresetlevél kötelező kellékeként kell feltüntetni annak alapjául szolgáló jog az annak alapjául szolgáló tények és bizonyítékai megjelölésével [rPp. 121. § (1) bekezdés c) pont].

A tárgyi jog tartalma szerint a tételes jogszabállyal egyezik meg. *„Az alanyi jog pedig egy adott szubjektumhoz kapcsolódó, a tárgyi jog által védett, érvényesítésre alkalmas jogosultságot fejez ki. (...). A jogalap az a jogi tény vagy jogcselekmény, amelyből alanyi jog keletkezik, a jogcím pedig a jogcselekmény célja.”*³⁴⁵ Az rPp. rendszerében a Legfelsőbb Bíróság az 1950. évi 4. számú elvi döntésétől kezdve³⁴⁶ és ennek nyomán az alsóbb fokú bíróságok, valamint a jogirodalom is széles körben a „jogcím” elnevezést használta következetlen dogmatikai tartalommal. Ezért szükséges ezen fogalom vizsgálata és jelentésének meghatározása.

³⁴² ÉLESS – PARLAGI (2014) 356.

³⁴³ A kereseti kérelem rendelkezéseit az rPp. 3.§ (1) bekezdése, 3.§ (2) bekezdése, 121.§ (1) bekezdése, 213.§ (1) bekezdése, és 215.§ határozza meg, továbbá az rPp.247.§ (1) és 253.§ (3) bekezdése, 267.§ (1) bekezdése, 272.§ (2) bekezdése és 275.§ (2) bekezdése tartalmaz még rendelkezéseket e körben.

³⁴⁴ LUGOSSY József: Keresetjog és kereseti jog. Jog, állam, politika 8. évf. 4. sz. 2016. 167-183.

³⁴⁵ GAJDOS István: A jogcímhez kötöttség a polgári perben (kézirat 2012.) 3.

³⁴⁶ A Legfelsőbb Bíróság az 1950. évi 4. számú elvi döntése szerint *„a jogcím helytelen megnevezése a kereset elutasításának alapjául nem szolgálhat”*. A BH. 1980. 341. számú eseti döntésben az LB rögzítette, hogy a bíróság feladata a kereseti kérelem alapjául szolgáló jogviszony elbírálása a jogszabályok helyes alkalmazásával, amely bírói döntést nem gátolhatja meg az, hogy *„a felperes követelésének jogcímét helytelenül jelölte meg”*. A jogcím fogalomhasználata mellett a fent írtakkal azonos dogmatikai álláspont egységes volt a bírói gyakorlatban (lásd: BH 2004. 504.; BH 2004. 250.; BH 2003. 362.; ÍH 2004. 97.; BDT 2006. 43. és BDT 2007. 69.)

A jogcím fogalmát a tételes jog, az rPp. normaszövege nem tartalmazza. Erre tekintettel a jogcím fogalmát anyagi jogi értelemben használja a jogi szakirodalom azzal, hogy az „az alanyi jogosultságnak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése”.³⁴⁷ Ebben az értelemben a jogcím a perbeli igényt érvényesítő fél alanyi jogának a megnevezése, annak címe. Ennek alapján a jogcím (*titulus iuris*)

- a tárgyi joghoz kötődő,
- konkrétan nevesített és
- a tárgyi jogban adekvátan meghatározott

jogi tartalmat jelenti, és ebben az értelmében használjuk.

Az rPp. szabályozási keretei között a jogcím és a jogalap szinonimaként kerül használatra, amelynek dogmatikai alapjaként és okaként az egyetemi római jogi oktatásban évtizedekre visszamenő fogalomhasználata azonosítható.³⁴⁸ A FÖLDI és HAMZA (1998) értelmezésében³⁴⁹ azt a jogi célt jelenti mind a jogcím mind pedig a jogalap, „amelynek érdekében a jogalanyok valamilyen jogi tényt véghezvisznek”. A szerzők a jogcímet a jogalap szinonimájaként használják és vagylagos hivatkoznak azokra általában. A BRÓSZ-PÓLAY meghatározáson alapuló FÖLDI-HAMZA definíció alapján, ha a keresetet, mint jogi tényt fogjuk fel, akkor annak célja maga a jogérvényesítés. A kereset jogcíme pedig – továbbmenően – a bírósághoz fordulás alaptörvényi védelemben részesülő alkotmányos joga.³⁵⁰ Ezen alapjog pedig a szuverén jogalkotó által nevesített tárgyi jogban korporálódik: a keresetben az adekvát magánjogi igény megnevezése lesz a bírói jogvédelem alapja. Ezen értelmezés nem ütközik az általam fentebb körülírt fogalomhasználat dogmatikai elvébe.

Az rPp.-n alapuló bíró gyakorlat és a Pp. hatályba lépéséig a jogtudomány a tárgykörben a jogcím fogalmát nem az általam meghatározott *titulus iuris* és nem a

³⁴⁷ KENGYEL Miklós: *A polgári peres eljárás kézikönyve* Bp., 1995. 37.

³⁴⁸ Brósz Róbert, Móra Mihály és Pólay Elemér professzorok közös 1967-ben és 1968-ban megjelent két kötetes római jogi jegyzetében, majd az 1974-ben megjelent Brósz Róbert és Pólay Elemér professzorok Római jog című munkájában szerepel ezen fogalomhasználat. Lásd: HAMZA Gábor: Egykorú hallgatói észrevételek a Brósz-Móra-Pólay-jegyzetről. *Acta ELTE*, tom. LII, ann. 2015, 47-51.

³⁴⁹ FÖLDI – HAMZA (1998) 312.

³⁵⁰ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bekezdése alapján „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.” A korábbi alkotmányos szabályozása a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (Alk.) 57. § (1) bekezdésében tartalmilag ezzel túlnyomó részt megegyezően rendelkezett: „A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelezségeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

FÖLDI-HAMZA-féle ekvivalencia értelemben használja. A kereset tárgyának megnevezéseként használt jogcím fogalmat SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) tette kritika tárgyává,³⁵¹ amelynek helyes és általam is mindenben osztott logikai felépítése a következőképp foglalható össze:

- A XIX. századi jogirodalom és a polgári perrendtartások szövege nem használja a jogcím megnevezését;
- a keresettel érvényesített magánjogi igény alapja a tényállítás és nem a jogállítás;
- a kereset tárgya pedig a tárgyi jog által meghatározott jogosultság vagy jogviszony.
- A XIX. század perjogi irodalma és az utóbbi évszázad két perrendtartása közül az egyik sem használja a kereset tartalmának meghatározására, a kereset tárgya értelemben a jogcím kifejezést.
- A XIX. század végi jogirodalom³⁵² nem beszél a kereset jogcíméről, hanem a jogállítás kifejezést használja. Ez tartalmában megegyezik a felperesi peralapítással.
- Az 1911. évi Pp. jogállításról, mint az az érvényesítendő jog előadásáról szól szövegezése szerint.³⁵³
- Az rPp. rendelkezése az „érvényesíteni kívánt jog” kifejezést használja.³⁵⁴

A NÉMETH (1997) szerint a kereseti igény egyik alapelemét tények egy specifikus és meghatározott csoportja alkotja, azok, amelyekből a felperes az érvényesítendő jogát származtatja. „A tény – joghatást előidéző körülmény (cselekmény, esemény, állapot stb.), amely jogviszony keletkezését, módosulását, megszűnését eredményezi.”³⁵⁵ A polgári per megindításának előfeltétele a felperesi jogállítás, amely egyben kötelezettség is a pert kezdeményező félnek.

³⁵¹ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002)

³⁵² PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, In: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 232-234.

³⁵³ 1911:I. tc. 129. § (1) – számozatlan – bekezdés 3. pontja: „A keresetlevélnek magában kell foglalnia: 3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, a melyet a felperes érvényesíteni akar, és a határozott kérelmet. A jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani.”

³⁵⁴ Pp. 121. § (1) bek. c) pont.

³⁵⁵ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 292.

A pert megindító, keresetlevelet előterjesztő félnek a keresetben az általa megjelölt tényről vagy jellemzően tényekről pozitív vagy negatív állítást kell megfogalmaznia. Ebben vagy az kell állítania, hogy a megjelölt tények végbementek, megtörténtek, vagy azt, hogy azok nem következtek be vagy nem úgy és akként, ahogy azoknak végbe kellett volna menniük. *„A keresetet előterjesztő fél tehát arra van kötelezve, hogy a tények valóságát vagy valótlanágát állítsa a bíróság előtt. Ilyen állítás hiányában a keresetnek alapja hiányozni fog és ennek következtében a kereset eleve alkalmatlan lesz arra, hogy vele a bíróság érdemben foglalkozhassék.”*³⁵⁶

A kereseti igény – ténybeli – alapja tényállás, amely jellemzően nem egye tény, hanem a tények egész sorozatából álló összetett komplexum. A kereseti tényállás egyes elemeinek (tényeinek) okszerűen összefüggésben kell állnia egymással és az alperesi ellenkérelem, az alperes védekezés alapjául szolgáló tényekkel is. Végeredményben pedig a bírósági döntés alapjául szolgáló ún. ítéleti-bírói tényállással is kapcsolatban kell állni a kereseti tényállásnak.³⁵⁷ A felperes keresetének helyt adó döntés esetén szükségszerű ez a kapcsolat, míg az azt elutasító érdemi döntés esetén negatív értelemben mindenképpen fennáll bizonyos kapcsolat akként, hogy a felperes által állított tények bizonyítása sikertelen volt.³⁵⁸

A pertárgyan azon aspektusa fontos az értekezésem témakörében, amely az érvényesíteni kívánt jog meghatározásának adekvációs szintjét érinti. Ezért a bíróság joghatóságát, a perfüggőség, az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmét, valamint a hatáskör és illetékesség pertárgytani összefüggéseit nem érintem.³⁵⁹ Az egytagú pertárgyfogalom elmélete – az egytagú pertárgy fogalom határozott kérelmét (petitum) kiegészítve – megköveteli azon tények előadást, amelyek megalapozzák a felperes kereseti kérelmét (petitumát). Azon tényekét, amelyek megnyitják valamely anyagi jogi szabály alkalmazását a bíróság számára a felek per tárgyáról történő rendelkezési jogát megtartva.

³⁵⁶ NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 19-21.

³⁵⁷ NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 247-248.

³⁵⁸ E körben nem érintettük azt az esetkört, amikor a felek vitája tiszta jogkérdés, és a tényállás nem vitatott: a peres felek a múltbéli tényeket egyezően adják elő vagy a felperes által a bíróság elé tárt tényállást az alperes nem teszi (bírói felhívás ellenére) vitássá.

³⁵⁹ Ezen kérdésekre lásd részletesen ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése. In Egy új polgári perrendtartás alapjai. (szerk.: NÉMETH János – Varga István) Budapest, 2014. 377-392.

Mivel a tényelőadás keletkezteti a kéttagú pertárgyfogalmat alkalmazó perrendekben magát az igényt megnyitó jogot, így a tényelőadásnak alkalmasnak kell lenni a petitumban kért joghatás kiváltására. A tények alapján pedig a jogi minősítést a bíróság végzi el akként, hogy beazonosítja az a konkrét tárgyi jogban szereplő jogszabályhelyet, amely alapján a jogvita, petitumban írt kérelem tartalma szerint véglegesen rendezhető. Az rPp. szabályozása a kéttagú pertárgyfogalom struktúrájára épül, mert a meghatározott kérelemben [rPp. 121. § (1) bekezdés e) pont³⁶⁰] az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján az érvényesített jogot a tények (és az azt alátámasztó bizonyítékok) előadásával kell megjelölnie a félnek. Az rPp. a releváns tények előadásának tartalmaként a jog alapjául szolgáló valamennyi tény megjelölését követelte meg (*szubsztanciálás elve*). A bírói gyakorlat sem elégedett meg a jogot a legszűkebb módon beazonosító tények egyediesített előadásával (*individualizáció elve*).³⁶¹ Megkövetelte, hogy az érvényesíteni kívánt jog megkülönböztethető legyen a többi, a perbeli jogvita elbírálásánál nem releváns jogszabályoktól.

Ezzel kapcsolatos feszültség abban jelentkezett, hogy elméletileg és gyakorlatilag is lehetetlen a bíró számára a felperes keresetlevele alapján az összes releváns tény beazonosítása. Azt kell vizsgálnia a bírónak, hogy a fél állítja-e az általa beazonosított törvényi tényállás diszpozíciója szerinti valamennyi tényt. Az is problémát jelentett, hogyha több lehetséges törvényi tényállás alkalmazása jöhetett szóba az előadott tények és a keresett petituma alapján. Ugyanis ekkor azt kellett beazonosítani, hogy mely törvényi tényállásokhoz tartozó tényeket állította a fél. Ez ahhoz vezetett, hogy a felek – jellemzően bírói hiánypótlási felhívásra – minél részletesebb tényelőadást tettek, hogy az érvényesíteni kívánt joguk beazonosítható legyen.

Ezen értelmezési, bírói megértési helyzet azonban a fél rendelkezési jogába ütközött akkor, ha a fél általa teljeskörűnek tartott tényelőadásán túl a bíróság további nyilatkozat előadásra hívta fel. Ugyanis a felek a magánjogi jogviszonyaikat

³⁶⁰ Lásd példaként erre BDT2002. 663. számú eseti döntést, amelyben a bíróság arra mutatott rá, hogy a marasztalásra irányuló kereseti kérelem esetén, ha a felperes a marasztalási összeget felhívás ellenére sem jelöli meg, a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának van helye. Ugyanis konkrét összeg megjelölése nélkül a kereset nem felel meg a Pp. 121. § d) és e) pontjában foglalt követelményeknek.

³⁶¹ Lásd az újabb joggyakorlatból a BDT2017. 3707. számú eseti döntését, mely szerint azon kereseti kérelem, hogy a bíróság alkalmazza az érvénytelenség jogkövetkezményeit a törvényi rendelkezésekben foglaltak szerint, a Közbeszerzési Döntőbizottság által indított érvénytelenségi perben sem felel meg a határozottság követelményének.

szabadon tölthetik ki tartalommal, és ennek megfelelően magánjogi igényeik bíróság előtti érvényesítéséről is szabadon rendelkezhetnek. A fél cselekménye nélkül polgári pert bíró nem folytathat le (ne procedeat iudex ex officio). A bíró pedig kötve van a fél által előadottakhoz, a perjog rendelkezési elvének negatív tartalma korlátot állít fel a bíró számára: sem mást, sem többet nem ítélt meg, mint amit a fél maga kér (ne eaut iudex ultra petita partium). Ezen elvek alapján a bíró általi jogi minősítés meghatározó. Ez a minősítés a jog megkövetelt ismerete és annak alkalmazása alapján³⁶² a bíróság feladata a iura novit curia elv alapján. Azzal, hogy a bírói minősítése és indokolása nem korlátozódik kizárólag a felek által előadott és felvetett jogi érvekre, hanem az kiterjedhet a bíróság által a jogvita elbírálása szempontjából szükségesnek tekintett valamennyi jogszabályra és megoldáshoz szükséges valamennyi jogi érvelésre.³⁶³ Ennélfogva olyan anyagi jog vizsgálatára is, amelyre a felek a perben nem hivatkoztak, amelyre vonatkozó kontradikció nem történt: jogállítás, jogtagadás és jogi érvelés előadásának hiányában.

A felek perbeli rendelkezési autonómiáját az Alkotmánybíróság az 1994. évi 1. számú elvi jelentőségű döntésében az emberi méltóság jogából vezette le. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a perbeli rendelkezési jog *„magában foglalja az önrendelkezés szabadságához való alkotmányos alapjogot (...) Az önrendelkezési jog fontos tartalmi eleme — egyebek között — az egyén joga arra, hogy az igény állapotába került alanyi jogait a különböző állami szervek, így a bíróság előtt is érvényesítse. Az önrendelkezési jog azonban, mint az általános cselekvési szabadsághoz való jog, a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja. Mivel ez a jog az egyén autonómiájának védelmére szolgál, általában mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy jogai és törvényes érdekei védelmére nyitva álló és alkotmányosan biztosított hatósági igényérvényesítési utat igénybe veszi-e vagy attól tartózkodik.”*³⁶⁴ A kérelemre történő eljárás alapelve korlátozhatatlan.³⁶⁵ A kérelemhez kötöttség privátautonómiájának korlátozása pedig kivételesen lehetséges egyrészt az anyagi jog imperatív szabályai alapján, másrészt a

³⁶² vö: Bszj. 2. § (2) bekezdésében írtakkal, miszerint *a bíróságoknak a jogalkalmazási tevékenységük során biztosítani kell a jogszabályok érvényesülését.*

³⁶³ Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(84) 5. számú ajánlás 24.pontja az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvben

³⁶⁴ 1/1994. (I.7.) AB határozat 2.1. pontja [előzményeként lásd a 9/1992. (I.30.) AB határozatot]

³⁶⁵ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés vö. a felek választottbírói szerződésével

bíróság officialitását kimondó – anyagi és eljárásjogi – szabályok alapján.³⁶⁶ Erre tekintettel volt aggályos az a bírói gyakorlat, amikor a felet tényelőadása kiegészítésre hívták fel a rendelkezési elvet lerontva, ha az kompatibilis a jogállítással és ellentmondás mentes volt. Ez esetben ugyanis abból kell kiindulni a rendelkezési elv megfelelő alkalmazásával, hogy a fél egyebet vagy mást nem kíván előadni alanyi magánjoga bíróság előtti érvényesítése során.

Ezen körben felmerülő jogalkalmazási kétségek során jelent meg az érvényesített jogot megnyitó elsődleges, valamint a jog beazonosításhoz nem szükséges egyéb, ún. másodlagos tények kérdésköre. Bár a Kúria elnöke által felállított „Új Pp. Konzultációs Testület” az új Pp. értelmezése körében vizsgálta ezen kérdést, de az ott elfogadott álláspont megmutatja az rPp. alkalmazása során kialakult a bírói értelmezést. A Kúria Konzultációs Testülete szerint elsődleges tény az, ami közvetlen alapját képezi az érvényesíteni kívánt jognak, és így a keresetnek.³⁶⁷ Ezen álláspontnak megfelelő anyagi jogi szemléletű, kötelmi-dogmatikai álláspont szerint, amelyet ugyancsak ítélkezők bírók fogalmaztak meg, az elsődleges tények keletkeztetik a kötelmet, míg a másodlagos tények a kötelelem tartalmát határozzák meg.³⁶⁸ A bírói aktivitás, a szubsztanciálást a per megindításakor teljeskörűen megkövetelő magatartás kérdése egyértelműen azonosítható feszültségi pont volt az rPp. perindítási szakaszában. Ez a feszültségi helyzet tette szükségessé dogmatika szempontból a jogi tények tipizálását.

A BDT2007. 1580. számú eseti döntése szerint, ha a fél a keresete alapjául szolgáló tényekkel összhangban nem álló jogi minősítést alkalmaz, a bíróságnak a kereset tartalmának megállapítása és a jogvita érdemi eldöntése során az előadott tényekből kell kiindulnia. A bírói gyakorlatban megjelenő fenti eseti döntésben kifejtett érvelés szerint a fél által hivatkozott téves jogi minősítés, a követelés jogcímének hiányos vagy helytelen megjelölése a bíróságot nem köti; a felhozott és bizonyított tényekre a jogszabályt a bíróságnak kell alkalmaznia. A bíróságnak a határozata meghozatalánál a megfelelő jogszabályi minősítést kell alkalmaznia, tehát a fél által tévesen megjelölt, a fél hibás minősítésen alapuló „jogcíme” a bíróságot nem köti. Ahogy ez a 2004. évtől a bírósági gyakorlatban megszilárdult a

³⁶⁶ Lásd erre példaként az illetékről vagy a kiskorú gyermek tartásáról szóló ideiglenes döntés [Pp. 492.§]; továbbá pl. a kellékszavatossági igények közüli bírósági választás jogát [Ptk. 6:161.§] vagy a kártérítés módjának bíróság általi megválasztás jogát [Ptk. 6:527.§ (3) bekezdés].

³⁶⁷ <https://kuria-birosag.hu/hu/uj-pp-jogert>

³⁶⁸ CSESZNOK Judit – GÁL Edit: A jogviszony fogalmának értelmezési problémái a polgári perrendtartásban. Magyar Jog 2018. 10. 579-580.

BH2004.504., a EBH 2004.1143, majd az EBH 2006.1422. és BH2009.17. számú eseti döntések nyomán. A Legfelsőbb Bíróság 2/2010. (VI.28.) PK véleménye, már csak konstataálta ezt a gyakorlati helyzetet az 5a. pontjában, miszerint a bíróság a fél által megjelölt kereset tárgyához és az előadott tényekhez „általában van kötve”, de a megjelölt jogcímhez nincs, mert az rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pontja alapján „*az érvényesített jogot kell a keresetlevélben megjelölni, nem pedig a konkrét jogcímet*”.

Azonban a bírói értelmezés az individualizálás és szubsztanciálás közötti jelentékeny eltérése okán szükségképpen érintette a jogbiztonság követelményét. Azt az eltérő bírói követelményszint gyengítette az ugyanazon vagy hasonló esetekben alkalmazott esetenként megengedő, máskor túlzóan szigorú bírói attitűdök következtében. Ezen helyzettel szemben kialakult bírói viszonyulás jelent meg a Pp. koncepciójára adott bírósági véleményekben, kiemelten a jogcím megjelölésének és a bíróság ahhoz való kötöttségének támogatásban. És abban a jogalkotói szándékban, hogy az új perrendi kódexben a háromtagú pertárgyfogalmat, a jogállítás követelményét kodifikálta [Pp. 170.§ (2) bekezdés b) az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján kell előadni [Pp.7.§ (1) bekezdés 8. pont].

5. A kereset a Pp. szabályozása alapján – háromtagú pertárgyfogalom

5.1. Háromtagú pertárgyfogalom

A Pp. háromtagú pertárgyfogalma az rPp. szabályozásához képest a jogállítás szubsztanciált előadásának követelményével történő kiegészítést jelenti. A Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjának értelmező rendelkezése definiálja is a jogalapfogalmát lezárva az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja körüli évtizedes jogelméleti és gyakorlati vitát és széttartó értelmezést. A jogalap az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít.

A jogalap tehát a keresettel, viszontkeresettel, beszámítással érvényesített perbeli igénynek, továbbá ellenkérelemben előadott anyagi jogi kifogásnak valamely konkrét tárgyi jogi rendelkezésén álló szubsztanciális alapja. A jogalap ezen törvényi meghatározása szerint egyértelműen kijelöli a törvényi tényállás hipotézise alapján azokat a releváns tényeket, amelyek fennállása kiváltja a kereset petitumában kért joghatást, amely a perben érvényesített magánjogi igény eredményes bírói jogvédelmét megnyitja. A jogalap megjelölésének ezért konkrétnek kell lennie: vagy

a jogszabály és annak pontos szakaszának, vagy az anyagi jogi jogszabály normatív tartalmának (pl.: a Ptk. veszélyes üzemi károkozás) pontos, kétséget kizáró megjelölésével.

Ezt a szigorúbb értelmezést tárgította ki a legújabb bírói gyakorlat BH2023. 298. számú eseti döntésben. A Kúria kifejtette, hogy nem jelenti a jogállításhoz való kötöttséget rögzítő Pp. 342. § (3) bekezdésének és ezen keresztül a rendelkezési elv [Pp. 2. § (2) bekezdés] sérelmét, ha a bíróság anélkül alkalmaz általános kártérítést, hogy a felperes a keresetében a kártérítés mértékét annak alapján kérte volna meghatározni. Ezen gyakorlat a jogvita végleges rendezésének gyakorlati szempontjait érvényesíti, szemben a Pp. szigorúbb, formalista megközelítésével. A bírói értelmezés elhatárolási pontja az, hogy a pontosan meg nem jelölt jog, az adott esetben a kár mértékének meghatározása körében az általános kártérítés nem minősül az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározó és annak alapján az igény támasztására feljogosító anyagi jogi jogszabályi rendelkezésnek. Tehát, ha a pontosan meg nem jelölt jog nem minősül az érvényesített alanyi jognak, vagyis a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontjában meghatározott kereset tárgyának, akkor annak pontos megjelölése nem eljárásjogi feltétele az eredményes perlésnek.³⁶⁹ A kereset tárgyát a bírói gyakorlat szűken értelmezi: az adott esetben csak az tekinthető annak, hogy milyen kárkötelem alapján állítja a fél az őt megillető követelés fennállását.

A Pp. 170. § (2) bekezdés *a)*, *b)* és *c)* pontja szerint a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni – a bíróság döntésre irányuló – határozott kereseti kérelmet (*petitum*), az érvényesíteni kívánt jogot és a kereseti kérelmet megalapozó tényeket. A felperesnek tehát a jogállítása megtételéhez el kell végeznie az érvényesíteni kívánt igényét megalapozó jog minősítését, amely a Pp. 342. § (3) bekezdése alapján köti a bíróságot. A fél által megjelölttől eltérő, más anyagi jog alapján nem teljesíthető a felperes keresete: a helytelen minősítés szükségképpen a perveszteségét eredményezi.

A perfelvételi szakban a bíróság közrehatása mellett a felek határozzák meg és véglegesítik a jogvita kereteit [Pp. 183. § (1) bekezdés]. A bíróság közreműködő

³⁶⁹ Ugyanis az általános kártérítésnek a Ptk. 6:531. §-ában írt szabálya a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség közös szabályai között helyezkedik el, és a meg nem állapítható mértékű kár megtérítésének módjáról rendelkezik. A BH 2023246. számú eseti döntése is kifejti, hogy a kártérítés iránti perben a Pp. alkalmazásában érvényesülő jogcímmel a kártérítés iránti anyagi jog érvényesítéséhez való kötöttséget jelenti, ami nem azonos az anyagi jogi kárfogalommal a Ptk. 6:522. § (2) bekezdés *a)*, *b)* és *c)* pontjaiban a kártérítési kötelezettség terjedelme körében meghatározott kárösszetevőkhöz (kárfajtákhoz) való kötöttséggel.

anyagi pervezetése mellett elsődleges a felek rendelkezési joga [Pp. 2. § (1) bekezdés és 237. § (5) bekezdés], amely a bíróság döntési korlátját jelenti [Pp. 2. § (2) bekezdés és 342. §] a bíróság számára a felperes véglegesített igénye, az érvényesített joga vonatkozásban. A Pp. 342. § (3) bekezdése szerint – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – az érdemi döntés ugyanis nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.

5.2. *Eventualitás a Pp. rendszerében*

Míg a perfelvételi szakban korlátlanul, legfeljebb pénzbírság szankciója mellett változtathatja meg a fél a keresetét, addig az érdemi tárgyalási szakban csak a tények és a jogalap összefüggését, kompatibilitását igazoló jogi érvelést változtathatják meg a felek korlátok nélkül. A kizárólag a jogi érvelésben megnyilvánuló keresetváltogatás csak abban az esetben lehetséges, ha azt a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követő anyagi pervezetés tette indokolttá, és azzal közvetlen okozati összefüggésben áll [Pp. 215. § (1) bekezdés *c*) pont]. A Pp. 2021. január 1. napját megelőző szabályozásának, a Pp. 215. § (1) bekezdés *a*) és *b*) pontja kizárólag a tényállítás, a jogállítás, illetve a kérelem vonatkozásában biztosította annak lehetőségét, hogy – a Pp. 217. §-ában írt feltételek mellett – a fél saját kezdeményezésére (azaz ne a bíróság által elvégzett valamely perbeli cselekmény következtében) keresetet változtasson. A bíróságok az érdemi tárgyalási szakban jellemzően nem folytattak anyagi pervezetést, ezért ezen esetekben fel sem merülhetett, hogy az érdemi tárgyalási szakban folytatott anyagi pervezetéssel közvetlen okozati összefüggésben keresetváltogatás történhessen.

Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy a Pp.-ben hangsúlyosabban jelenik meg az eshetőlegesség (eventualitás). Az eventualitás lényege abban foglalható össze, hogy *„az egymást ki nem záró perbeli cselekményeket a fél ugyanazon határnapon vagy határidőben”* köteles végezni, azzal a jogkövetkezménnyel, hogy *„ha a fél azon kifogásokat és ellen kifogásokat, amelyeket egy periratban együttesen s azon bizonyító eszközöket, amelyeket előzetesen felhozni elmulasztott, egy későbbi időpontban többé nem hozhatja fel.”*³⁷⁰ CZOBOLY (2014) ezen általam is osztott meghatározás alapján a felek azokat az érveiket és azok

³⁷⁰ CZOBOLY Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, 2014. 141. A szerző e körben MAGYARY Gézára (A magyar polgári peres eljárás alaptanai, Franklin társulat, Budapest, 1898.) utalva fejti ki nézeteit.

alátámasztására szolgáló tényeket és bizonyítékokat is kötelesek előadni, amelyek csak az ellenfél bizonyos irányú védekezése esetén válna csak szükségessé. Azaz, a felek valamennyi általuk relevanciával bíró közzétett eseti döntésre hivatkoznak már a perfelvételi irataikban és a perfelvételi tárgyaláson. Ezáltal pedig a peranyagot növekedik jellemző módon szükségtelenül és indokolatlanul, mert a bíró a per ténybeli és jogi kereteit és azok alapján a perben lényeges kérdések körét még nem határozta meg [Pp. 237. §].

Az eventualitás indokolatlanul növeli a bíróságok leterheltségét, hiszen a Pp. 346. § (5) bekezdése alapján valamennyi a felek által hivatkozott közzétett eseti döntéstől történő eltérés esetén indokolási kötelezettség keletkezik. Ez is alátámasztja azt, hogy az eventualitás a strukturált pervitel és a strukturált pervezetés ellen hat, az esetek többségében felesleges munkára kényszerítve mind a feleket, mind a bíróságot.³⁷¹ Ezért VIRÁG - VÖLCSEY (2020) közösen írt cikkében³⁷² felhívta a jogalkotó figyelmét – CZOBOLY (2014) érvelésére hivatkozva – arra, hogy a Pp. szabályozása miatt a *„felperes (...) nem koncentrálhatja első körben a támadását egy jogi álláspont alátámasztására, hiszen annak sikertelensége esetén már nem tud a stratégiáján változtatni. Ebből kifolyólag aztán a felek minden az ügy szempontjából csak hipotetikusán fontos tényt és bizonyítékot is gondos pervitelük mellett előterjesztenek, amelyek csak abban az esetben válnak relevánssá, ha tényállításaikat az ellenfél cáfolja. Ennek viszont egyenes következménye, hogy a bíróságot elárasztják az irreleváns tényállítások és bizonyítékok, amelyek nagymértékben megnehezítik a tisztán látást és így az eljárás koncentrációját.”*³⁷³ Kifejtettük, hogy a felek az érdemi tárgyalási szakban a jogi érvelés részeként jelentkező közzétett, kúriai határozatokat nem lesznek képesek a peres eljárás részévé tenni, hiszen kizárólag a jogi érvelés megváltoztatása – mint keresetváltoztatás – csak a bíróság anyagi pervezetése eredményeként történhet meg [Pp. 215. § (1) bekezdés c) pont]. A jogi képviselővel eljáró felperes jogállításhoz szükségszerűen hozzátartozik a jogalap, és főszabályként a jogállítást a jogalap útján kell megtenni. Ha a jogi képviselővel eljáró felperes által előadott érvényesíteni kívánt jog és az ezzel összefüggésben előadott jogalap nem megfelelő, a kettő között ellentmondás áll fenn,

³⁷¹ ÉLESS Tamás: Perfelvételi szak: In: (szerk.): VARGA István: A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 845. 2203. bek.

³⁷² VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári per kapcsolata. Magyar Jog. 2020/3. 125-135.

³⁷³ CZOBOLY (2014) 141.

úgy a felperes lényegében nem tett jogállítást, így a keresetlevél visszautasítható [Pp. 176. § (1) bekezdés j) pont].³⁷⁴ Az anyagi pervezetésnek a Pp. szerkezeti okából a perindítási szakban nem lehet helye, mert a Pp. 237.§-ban történő elhelyezésből adódóan az csak a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakban alkalmazható közös szabály. Bár a beadvány hiányossága miatt az alaki pervezetés, a hiánypótlás szabályának alkalmazása sem merülhet fel, mert formálisan az érvényesíteni kívánt jog megjelölésre került, de azon eljárást tartom követendőnek, hogy elsődlegesen a perfelvétel során az alábbi 6.3. pontban részletesen bemutatott anyagi pervezetés eszközével éljen a bíró. Míg az alperes érdemi ellenkérelmének előterjesztését gátló helyzetben pedig a keresetlevél hiányának pótlására hívja fel a felperest.

Mindezek alapján perjog-dogmatikai szempontból jelentős változtatás volt, hogy a jogalkotó a 2020. évi I. Ppn. módosítása szerint a keresetváltogatásnak már csak az minősül, ha a fél a keresetével összefüggésben előadott korábbi jogállításhoz képest eltérő vagy további érvényesíteni kívánt jogot állít, a bíróság döntésre irányuló határozott kérelmét (petitum) egészében megváltoztatja, kérelme valamely részét (összepszerúségét és/vagy tartalmát) megváltoztatja vagy további kérelmet terjeszt elő [Pp. 7.§ (1) bekezdés 12. pont]. Ezen szabályozás már összhangban áll a korlátozott precedens-rendszerben a jogi érvelés szerepét betöltő Kúria BHGY-ban közzétett határozataira történő hivatkozás követelményével. Ennek alapján az érvényesített jogalap keretei között a felek a teljes peres eljárás időtartama alatt, a preklúzió adott esetben kedvezőtlen, gátló hatásának jogkövetkezménye nélkül hivatkozhatják a Kúria precedensképes határozatait.

5.3. *Az anyagi pervezetés*

Az anyagi pervezetés részletes elemzése nem tárgya az értekezésemnek, annak az érvényesített joggal kapcsolatos dogmatika és bírói értelmezését vizsgálom. Részletesebben a korlátozott precedensrendszer vonatkozásban, a Kúria BHGY-ban közzétett jogértelmezésétől eltérő fél általi értelmezés kapcsán mutatom be a 6.4.2. pont alatt az anyagi pervezetés gyakorlatát. A perjogi ezen intézményt, amelyet ÉBNER (2018) elemezte³⁷⁵ a honi szakirodalomban átfogó jelleggel, majd BALOGH (2019)³⁷⁶ és KISS (2020)³⁷⁷ vizsgálta.

³⁷⁴ VÖLCSEY (2022)

³⁷⁵ ÉBNER Vilmos: Anyagi pervezetés. In.: (Szerk.: Varga István) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. I/III. HVG-ORAC Budapest 2018. I. kötet 963-1002.

³⁷⁶ BALOGH Norbert: A bíróság közrehatási kötelezettsége és anyagi pervezetése az új Pp.-ben. Magyar Jog, 2019/9., 496-503.

Az anyagi pervezetésnek az a célja, hogy a fél perfelvételi nyilatkozatának hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó jellege – a bíróság közrehatása mellett – kijavításra kerüljön, illetve a fél a perfelvételi nyilatkozatát teljes körűen előadhassa [Pp. 237. § (1) bekezdés]. Az igényérvényesítés helyes módjának biztosítása teszi lehetővé elvi szinten a felek megfelelő anyagi jogi jogvédelmét. Az ehhez szükséges aktív bíró magatartást törvényi szinten a német liberális perjogi felfogástól elforduló KLEIN nevéhez kötődő szociális perjog, a mai napig is hatályban lévő öZPO fogalmazta meg.³⁷⁸ Az osztrák perjogi felfogás jelent meg az 1911-es Pp.-ben, amely a bírói aktivitáson alapult,³⁷⁹ amely az anyagi pervezetés kötelezettségben nyert megfogalmazást.³⁸⁰ Az 1911-es Pp. rendszerében ez azt jelentette a 225. §-a alapján, hogy a bíró köteles volt gondoskodni arról, hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelőadásaikat és nyilatkozataikat megmagyarázzák és a hiányos tényelőadásaikat és bizonyítékaikat kiegészítsék.

A Pp. rendszerében a jogalkotó alapelvi szinten fogalmazza meg a 6 §-ban a bíróság közrehatási tevékenységét, mely szerint a bíróságnak a perkoncentráció érvényesülése érdekében – a Pp-ben meghatározott módon és eszközökkel – hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék. A normaszöveg alapján látható, hogy egy pszeudó alapelvről van szó, mert a Pp. csupán visszautal a perkoncentráció elvére [Pp. 3. §] és a felek eljárástámogatási kötelezettségére [Pp. 4. § (1) bekezdés], és ezekkel kapcsolatban a bírósággal szembeni követelményt, elvárást fogalmaz meg. Tartalmában a jogalkotó a Pp. 6. §-ában a bíróság közrehatási tevékenységének rögzítésével a felek eljárástámogatási kötelezettsége mellett egy együttműködési elvet fogalmaz meg. A Pp. modelljében ezáltal a per vezetésének hatalma megosztott a felek és a bíróság között olyan módon, hogy a bírónak az alaki és az anyagi pervezetésével kell megszervezni ezen

³⁷⁷ KISS Attila: Hol a határ? – Gondolatok az aktív bírói szerepfelfogás egyes kérdéseiről. Debreceni Jogi Műhely, 2020. évi (XVII. évfolyam) 3-4. szám 61-73.

³⁷⁸ Az osztrák perjog a felek perbeli munkaközösséget teremteti, amelyben a bíró irányító szerepe meghatározó a per tárgyi keretének meghatározásában, és aktívan előmozdítja a hatékony, gazdaságos és igazságos per lefolytatását. Ugyanakkor a felek is kötelesek aktívan együttműködni a szociális perben az öZPO 178. § (2) bekezdésében szabályozott eljárástámogatási kötelezettségük mellett (Prozessförderungspflicht), amely igazmondási kötelezettségben és a teljes tényállás feltárási kötelezettségben [öZPO 178. § (1) bekezdés] ölt testet.

³⁷⁹ RECHENBERGER, Walter H.: Az osztrák polgári perrendtartás – mintául szolgált-e az 1911. évi magyar perrendtartás számára? In: HARSÁGI Viktória (szerk.): Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás, HVG-Orac, Budapest, 2014, 22-23.

³⁸⁰ KENGYEL Miklós: A magyar polgári perjog száz éve – az 1911. évi polgári perrendtartás, Magyar Jog, 2011, 6. szám, 325.

együttműködést, és biztosítania az eljárás kanalizálását, annak hatékony (koncentrált) lefolytatását. Ezen gondoskodó bírói pervezetés tartalmát – a felülvizsgálati eljáráson kívül – az eljárás egészében alkalmazandó a Pp. 237. § (1) – (5) bekezdésben írt anyagi pervezetés szabályai írják le. A bírói közrehatásnak, az anyagi pervezetés gyakorlásának akkor van helye, ha a felek rendelkezési jogának hatékony érvényesülése nem biztosított. Ez a gyakorlatban a perfelvétel során a leghangsúlyosabb, amikor a per tárgyának és alapjának, a jogvita jogi és ténybeli kereteinek kialakítása és tisztázása szükséges.³⁸¹

Hangsúlyozandó, hogy a bíróság az anyagi pervezetését kizárólag a perbeli jogállításokon belül gyakorolhatja [Pp. 237. § (5) bekezdés]. Azaz, ha a jogi képviselővel eljáró felperes jogállítása nem azonosítható, úgy nem lenne értelmezhető az sem, hogy milyen korlátok között élhet a bíróság az anyagi pervezetés eszközeivel [Pp. 237. § (4)-(5) bekezdés].³⁸² Ez jelenti továbbá azt is, hogy a bíróság anyagi jogi tanácsadás, a kereset teljesítéshez szükséges anyagi jogot nem jelölheti ki a fél helyett. Azonban az anyagi pervezetéssel adott bírói tájékoztatás tartalmának az adott fél sajátosságaihoz igazodóan kell, hogy megfelelő legyen. Ugyanis más módon kell tájékoztatni a jogi képviselő nélküli, a járásbírói elsőkú bemeneti szinten indult eljárásban eljáró felet, és másképpen a jogi képviselővel eljáró törvényszéki (professzionális) perrendben.³⁸³ A Pp. 247. § (1) bekezdés szerint ugyanis a járásbírói előtt indult perben a jogi képviselő nélkül eljáró félnek a keresetlevélben – továbbá a viszontkereset levélben, a beszámítást tartalmazó iratban és az írásbeli ellenkérelemben –nem kell feltüntetni a jogalapot és a jogi érvelést, míg a (2) bekezdés alapján az érvényesíteni kívánt jogot és az anyagi jogi kifogást is csak individualizáltan, az annak alapjául szolgáló tények előadásával kell megjelölnie. Az I. Pp. novella 2021. január 1. napjától hatályosan hatályon kívül helyezte a norma azon követelményét, hogy „a félnek az érvényesíteni kívánt jogot, illetve az anyagi jogi kifogást úgy kell megjelölni, hogy a jogalap beazonosítható

³⁸¹ ÉLES Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez; In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014. 70-74. és 78.

³⁸² T/11900. sz. törvényjavaslat 356–357.: „A bíróság anyagi pervezetési tevékenységének korlátja a kereseti kérelem és ellenkérelem, valamint az érvényesített jog és hivatkozott jogalapja. A bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kívánja meg.”

³⁸³ ÉLES Tamás – ÉBNER Vilmos: A pervezetés – az érdemi tárgyalás előkészítése; In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014., 388.

legyen.” Ez pedig úgy értelmezhető, hogy a jogalkotó visszatért a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetén az rPp. kéttagú pertárgyfogalmához.³⁸⁴ Ugyanis a kéttagú pertárgyfogalom esetében a kereset következetessége a petitum és az előadott tények vonatkozásban a bíró által megtalált jogi norma szerkezetéből és a jogalkalmazás logikailag zárt rendszeréből szükségképpen adódik.

Ezzel szemben a Pp. által választott háromtagú pertárgyfogalom esetében a félnek magának kell elvégeznie a jogi minősítést és ezáltal a kereset következetességének vizsgálatát a fél által megjelölt és érvényesített jog határozza meg. Az anyagi pervezetés a háromtagú pertárgyfogalmat használó törvényszéki perrendben azt jelenti, hogy a bírónak azt kell elsődlegesen vizsgálnia, hogy a felperesnek kereset által érvényesített jog törvényi tényállásának megfelelnek-e az állított tények, azok a petitumban kért alanyi jogvédelmet elvi szinten képesek-e kiváltani, továbbá, hogy a felperes jogi minősítése helytálló-e. Az anyagi pervezetés fókusza a Pp.-ben a kereset tárgya, az érvényesített jog. Ami nemcsak az anyagi pervezetés szempontjából kiemelt jelentőségű, hanem a kereset tárgya alapján határozható meg a joghatóság kérdése, a horizontális és vertikális ügyelosztás, azaz az adott, címzett bíróság hatásköre és illetékessége, a perfüggőség, az ítélt dolog perakadálya, valamint az anyagi jogerő.³⁸⁵

A Pp. módosított 247. § (2) bekezdése érdemben egyezik meg az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontjával azzal, hogy a Pp. szerkezetében a járásbírói perrendben is érvényesülnie kell a Pp. 3. §-a szerinti perkoncentrációnak, amelyet a bíróságnak a Pp. 6. §-a szerinti közrehatási tevékenységével, nevezetesen anyagi pervezetési kötelezettsége gyakorlásával érhet el. Mivel az érdemi döntés a kötelező jogi képviselet nélküli perekben sem terjedhet túl a Pp. 342. §-a szerint a kereseti kérelmen, ellenkérelmen, beszámítási kifogáson, ezért a meglepetés ítéletek csak egy aktív anyagi pervezetéssel kerülhetők el. Az anyagi pervezetés alkalmazása indokolt, ha a bíróság döntésre irányuló kérelem (petitum) és az előadott tényállás alapján nem azonosítható egy anyagi jogi jogszabályi rendelkezés vagy a kérelem nem feleltethető meg, nem szubsumálható a tények alapján egy anyagi jogi rendelkezésnek. Nem alkalmazható a keresetlevél anyagi jogi tartalmának hiányos, nem kellően részletezett volta miatt a Pp. 248. §-a szerinti hiánypótlás, mert a jogvita

³⁸⁴ VÖLCSEY Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. Magyar Jog, 2021/5., 273-283.

³⁸⁵ RECHNERBERGER Walter – SIMOTTA Daphne-Ariane: Zivilprozessrecht. Manz Verlag, Wien 2010. 211.

kereteinek tisztázása, a tényállás szubsztanciálására, a tények részletesebb előadása a kereset érdemére tartozó kérdés, amely anyagi pervezetés eszközével orvosolható.³⁸⁶ Ugyanis, ha a jogi képviselő közreműködése nélkül eljáró fél a jogalapot tévesen jelöli meg akár konkrét jogszabályhelyre hivatkozással, akár az anyagi jogi rendelkezés tartalmára utalással, vagy a tények nem kellően részletezett előadásával, akkor az csak az anyagi pervezetés eszközével tisztázható, alaki pervezetési cselekménnyel, hiánypótlás keretében nem.

A Pp. 253. §-a alapján erre tekintettel egy speciális, részben anyagi pervezetési eszköz került szabályozásra. A járásbíróság előtti perrendben a jogi képviselő nélkül eljáró felet személyes meghallgatásra lehet idézni a jogvita kereteinek meghatározása céljából, továbbá a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási lehetőségekről és eszközökről is tájékoztathatja a bíróság a felet a személyes meghallgatás során. Mivel a kereset tárgyának a tisztázása a járásbírósági előtt indult és jogi képviselő nélkül eljáró felek esetében is meghatározó jelentőségű a bíróság keresethez és a fél által érvényesített joghoz kötöttsége folytán, ezért a bíróság által azonosított érvényesített jog végzésben történő rögzítése indokolt, mert a bizonyítási érdek, majd a bizonyítási teher alkalmazása is az érvényesített jog alapján történhet. Ez esetben indokolt Pp. 2. § (2) bekezdésében írt rendelkezési elv egyértelmű érvényre juttatása végett a fél nyilatkozatának rögzítése, hogy a bíróság által szubszumált anyagi jogának elbírálását kéri. Ennek hiányában ugyanis az rPp. kéttárgyú pertárgyfogalma körében felmerülő meglepetés ítélet nem kerülhető el.

A per érdemére kiható bírói közrehatás (anyagi pervezetés) a felek rendelkezési joga és a tárgyalási elv tényleges megvalósulását jelenti. Az anyagi pervezetésnek az általunk vizsgált körben a megértés-értelmezési funkciója a meghatározó, az ún. meglepetés ítéletek kiküszöbölésén túl. Amennyiben a fél tényállítása teljesszerű és a petitummal összhangban áll, de fél érvényesíteni kívánt igénye és a jogi érvelésben megjelenő minősítés nem következetes vagy kifejezetten téves, akkor nyílik meg a bíróság kérdezési, felhívási vagy tájékoztatási kötelezettsége.

³⁸⁶ A CKOT 2017. július 7. 10. számú állásfoglalás a keresetlevél hiányosságainak jellege alapján különböztette meg a bíróság alaki és anyagi pervezetési kötelezettségét a közrehatással kapcsolatban. A keresetlevél hiányainak pótlása (majd annak eredménytelensége esetén visszautasítása) akkor lehetséges, ha a keresetlevél nem tartalmaz valamely, a Pp. 170. §-ában felsorolt kötelező tartalmi elemet. Ha a keresetlevélben előadottak megfelelnek a törvény követelményének, de inkompatibilisek, akkor nincs helye sem hiánypótlásnak, sem visszautasításnak.

A bíróság anyagi pervezetéssel kapcsolatos kötelességeit a Pp. 237. §-a tartalmazza, de a Pp.-ben más helyütt is megtalálhatóak anyagi pervezetési tartalmú rendelkezések, így többek között a Pp. 191. § (1) bekezdésében, a 201. § (1) bekezdés *c*) pontjában, a 215. § (1) bekezdés *c*) pontjában, a 220. § (1) bekezdés *d*) pontjában, a 253. §-ában, a 357. § (2) bekezdésében, a 369. § (4) bekezdésében, a 370. § (3)-(4) bekezdéseiben és a 384. §-ban. Kiss (2020) összegzése szerint *„a bírói aktivitás elsődrendű feladata az állítások nem szándékolt hibáinak korrigálása, hiányosságainak pótlása, a perben eldöntendő ténybeli és jogi kérdések mindenki számára világos és egyértelmű tisztázása, valamint a felek jogérvényesítési szándékának a rendelkezési jogukat nem sértő pártatlan elősegítése.”*³⁸⁷ A bírói gyakorlat alapján az anyagi pervezetés alkalmazása szükséges, ha a felperes által előadott tény- és jogállítások ellentmondásossága miatt a kereset inkohérens (BH2024. 162.). A Kúria Pfv.20.591/2023/5. számú eseti döntése szerint az anyagi pervezetés körébe tartozik a Pp. 237. § (2) bekezdésének megfelelően *„a feleket tájékoztatása a bizonyíték rendelkezésre bocsátása, illetve a bizonyítás indítványozása elmulasztásának, valamint a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményéről”*. Annak ellenére döntött így a Kúria, hogy a perben nem volt vitás, hogy a felperesnek kell bizonyítani a marasztalási (kártalanítási) keresete alperes által vitássá tett tényeit. A Kúria határozatával egyezően foglalt állást a Debreceni Ítéltábla a BDT 2020.4123. számon közzétett eseti döntésben, és az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését megalapozó eljárásjogi hibának minősítette azt, hogy az elsőfokú bíróság elmulasztotta az anyagi pervezetés körében felhívni a fél figyelmét arra, hogy a tényállításának alátámasztása szakértői bizonyítás útján lehetséges. Ezen döntéseivel a bíróságok az rPp. 3. § (3) bekezdésének szóhasználatával és annak tartalmával kitágították a Pp. 237. § (2) bekezdésében írt tájékoztatási korlátot. Ugyanis a Pp. keretei között már csak akkor kell tájékoztatni a feleket a bizonyíték rendelkezésre bocsátása, illetve a bizonyítás indítványozása elmulasztásának, valamint a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményéről, ha *„a felek között vita van abban, hogy valamely tény bizonyítása mely felet terheli”*.

Az anyagi pervezetés határa pedig az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése szerinti tisztességes eljárás követelményének a biztosítása. Amelyből a

³⁸⁷ KISS (2020) 68.

pártatlanság, valamint a pártatlanság látszatának megőrzése következik³⁸⁸ a felek kérelmének és jogállításának korlátain belül maradó bírói aktivitás révén [Pp. 237. § (5) bekezdés 1. fordulat]. Ilyen korlát a precedens hatású bírósági gyakorlat alapján az, hogy az anyagi pervezetés nem terjedhet ki a bizonyítékok bizonyító erejének előzetes értékelésére és a felek erről való tájékoztatására (BH2022. 205.). A Kúria Pfv.21.188/2023/5. számú eseti döntése szerint pedig az anyagi pervezetés – a hivatalból észlelendő tény kivételével – nem terjedhetett ki a kereseti kérelmet meghaladó anyagi jogi iránymutatást magában foglaló tájékoztatásra, így arra sem, hogy a bíróság a felperes tudomására hozza: mely alanyi jog érvényesítése vezethetne a keresete eredményességéhez.

5.4. A Pp. korlátozott precedensrendszerének hatása a bírói mérlegelésre és a perben állított anyagi jogra

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (módosító törvény) 72. §-a eredményeként a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) módosítása bevezette a „korlátozott precedensrendszert.”³⁸⁹ A módosító törvény nemcsak a Bszi-t érintette, hanem a Pp. kapcsolódó rendelkezéseit is. Így változtatásra került egyrészt a határozatok indokolására (jogi indokolására) vonatkozó Pp. 346. § (5) bekezdés, másrészt a Bszi-ben szabályozott új perorvoslathoz – a jogegységi panasz intézményéhez – kapcsolódóan a felülvizsgálat, mint rendkívüli perorvoslat szabályai is.

A Pp. 346. § (5) bekezdése értelmében a jogi indokolás tartalmazza azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: a Kúria közzétett határozata), vagy az arra irányuló indítványt elutasította.³⁹⁰ A korlátozott precedensrendszer lényege a Kúria döntéseinek kötelező erejének biztosítása; így a

³⁸⁸ KIRÁLY Lilla: Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb?: Az új magyar polgári perrendtartás általános rész osztott perszerkezetének hatékonysági elemzése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019., 164.

³⁸⁹T/8016. sz. törvényjavaslat az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról 167.

³⁹⁰ A Bszi. 25. §-a és a Bszi. 51. alcíme értelmében a jövőben meghaladottnak tartjuk a 2/2017. (IX. 13.) PK vélemény 5. pontját, miszerint „[A] Kúria a közzétett ítélezési gyakorlatától eltérő ítéleti rendelkezés miatt a felülvizsgálatot akkor engedélyezi, ha az a Kúria jogegységi határozatában, kollégiumi véleményében, az elvi irányítás még hatályos korábbi eszközeiben (irányelv, elvi döntés, kollégiumi állásfoglalás), illetve az általa közzétett eseti határozatban kifejtettektől eltérő jogértelmezésen alapul”.

bíróságok kötelesek a Kúria jogértelmezését követni. A korlátozottság pedig azt jeleneti, hogy a Kúria eljáró tanácsaira nézve kötelező a Kúria határozata, és a Bszi. 32. § (1) bekezdés *b)* pontja szerint a jogegység érdekében előterjesztett előzetes döntéshozatali indítványt kell előterjeszteni a Kúria ítélező tanácsának, ha jogkérdésben el kíván térni a Kúria Bírószáki Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától.³⁹¹ Míg a bírósági szervezetrendszer Kúrián kívüli minden más egységére nézve csak relatívan kötelező a Kúria Bírószáki Határozatok Gyűjteményében közzétett határozata, mert attól indokolt határozatukban eltérhetnek a Pp. 346. § (5) bekezdése alapján. Tehát a korlátozott precedensrendszer nem sérti az ítélező bírók (eljáró tanácsok) személyes függetlenségét. Ennek biztosítása érdekében biztosított az eltérés lehetősége a Kúria jogértelmezésétől, ha az az ügy körülményei vagy az Alaptörvénnyel való összhang érdekében szükséges. Eltérés esetén az eljáró bíró (tanács) köteles külön indokolni határozatát,³⁹² amelynek elmulasztása azonban nem abszolút, az ítélet hatályon kívül helyezését eredményező eljárásjogi szabálysértés.

A korlátozott precedensrendszer szabályai és annak értelmezése mentén az a célom, hogy áttekintsem a magyar polgári perjogi szabályozása miként biztosítja annak érvényesülését, illetve az miként hat a bírói érvelésre. Értekezésem fókuszán alapján nem a precedensrendszer angolszász modelljének bemutatása és ezzel a honi megoldás összehasonlító elemzése a célom. Azt vizsgálom meg, hogy a fél jogállására és jogi indokolása, valamint ezzel összefüggésben a bíróság értelmezési és mérlegelési tevékenységére a korlátozott-precedensrendszer milyen hatással lesz, illetve van a bevezetését követő első évek tapasztalatai alapján. Rögzítendő, hogy az angolszász precedensrendszer egy jogi gondolkodási módszer, nem csupán egy eljárásjogi technikai szabály. Ehhez képest a magyar jogalkotó, kiszakítja ezen jogintézményt az angolszász jogrendszer hagyományos kontextusából, amely megoldásra vannak pozitív példák,³⁹³ de sikeressége ezen korlátozott specifikum mellett ütközhet nehézségekbe.

³⁹¹ Ez esetben a jogegységi határozat meghozataláig az eljárását fel kell függeszteni [Bszi. 32. § (2) bekezdés.

³⁹² T/8016. sz. törvényjavaslat 167.

³⁹³ Az 1911-es Pp. már alkalmazta az angolszász jogrendszerből átvett azon tanú bizonyítási szabályt, hogy a megidézett tanú köteles magával hozni és bemutatni a nála lévő és az ügyre vonatkozó iratot. Ezen szabályt az rPp. majd a Pp. is fenntartotta a tanú okirat-felmutatási kötelezettségének szabályozása alatt. A Pp. 296. § (1) bekezdése szerint „*a tanú a meghallgatásakor a birtokában lévő feljegyzést, okiratot, a bizonyításnál felhasználható egyéb tárgyait, illetve azoknak a peres ügyre vonatkozó részét köteles a bíróság felhívására megtekintés végett bemutatni*”.

A korlátozott precedensrendszer alkotmányjogi, jogelméleti összefüggéseiről és bírósági szervezetet érintő relevanciájáról a jogirodalmi vitáinak összefoglalása³⁹⁴ és a klasszikus angolszász precedensjog bemutatása, tehát nem dolgozatom témája és célja. Ezért a releváns szakirodalmi műveket e vonatkozásban lábjegyzetben adom meg.

5.5. *A korlátozott precedensrendszer hatályba lépése és szabálya*

A módosító törvény 252. § (4) bekezdése alapján valamennyi a Pp-t érintő változtatás 2020. április 1. napján lép hatályba³⁹⁵ azzal, hogy az indokolási kötelezettség nem kizárólag a fellebbviteli vagy felülvizsgálati bíróságra vonatkozik, hanem az elsőfokú bíróság esetén is irányadó. A módosító törvény 252. § (4) bekezdése alapján valamennyi a Pp-t érintő változtatás 2020. április 1. napján lépett hatályba, ezért az első és másodfokú bíróságoknak 2020. április 1. napját követően meghozott ítéleteikben³⁹⁶ kell számot adniuk arról, ha jogkérdésben eltérnek a Kúria közzétett határozatától. Akkor is, ha esetlegesen ugyanazon jogkérdésben ellentétes kúriai határozat van, mert ez esetben is van olyan határozat, amelytől jogkérdésben eltér a bíróság.

A Pp. 346. § (5) bekezdése alapján az eltérést tartalmazó a jogi indokolásnak azon okokat kell tartalmaznia, amelyek miatt a bíróság *jogkérdésben* tért el a Kúria közzétett határozataitól. Ezzel összhangban a Pp. 409. § (3) bekezdése is akként módosult, hogy a Kúria az esetben engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria

³⁹⁴ OSZTOVITS András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés In: Magyar jog 2020/2. szám; és

VARGA Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról In: Magyar jog 2020/2. szám
³⁹⁵ A Pp. 630. § (13) bekezdése ugyanis rögzíti, hogy az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvénnyel megállapított 346. § (5) bekezdését, 405. § (3) bekezdését, 406. § (1) bekezdését, 409. §-át, 410. § (2) bekezdés *c*) pont *cd*) alpontját, 413. § (1) bekezdés *c*)-*e*) pontját, 423. § (1) bekezdését, 424. § (1)-(3) bekezdését, valamint 424. § (7) bekezdését a 2020. július 1-jén és az azt követően meghozott jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen indult felülvizsgálati eljárásokban kell alkalmazni.

³⁹⁶ A Pp. 630. § (13) bekezdésének értelmezése arra vezethet, hogy a 2020. július 1. alkalmazás csak a Kúria számára fenntartott speciális „alkalmazási kedvezmény”. Azaz, a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (Jat.) 15. § (1) bekezdése szerinti általános hatálybaléptető rendelkezést (2020. április 1. napja) a Pp. speciális 630. § (13) bekezdésnek szabálya csak a Kúria felülvizsgálati eljárásában történő alkalmazás körében rontja le, szabályozza eltérően. A Pp. 345. § (6) bekezdésben írt indokolási kötelezettséget csak a Kúriának a 2020. július 1-jén és az azt követően meghozott jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen indult felülvizsgálati eljárásokban kell alkalmaznia, míg az első és másodfokon eljáró bíróságoknak a 2020. április 1. napjától meghozott ítéleteik indokolásában is számot kell adniuk a Pp. 345. § (6) bekezdésében szabályozott jogkérdésben való eltérés esetén.

közzétett határozatától *jogkérdésben* eltér. Míg a 2020. március 31. napjáig hatályos Pp. 409. §-a a felülvizsgálat kivételes engedélyezése körében nem írta elő a jogkérdésben történő eltérés követelményét.

A „*jogkérdés*” fogalmát a perrendtartás nem határozza meg egyértelműen, így az ítélezés alapján az alábbi következtetések vonható le:

- a jogkérdés érinteti a felek által állított (értvényesített) jogot [Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pont; Pp. 199. § (2) bekezdés *ba*) alpont];
- a jogkérdés befolyásolhatja a jogi érvelést, úgy, mint az értvényesíteni kívánt jog, a tényállítás és a kereseti kérelem közötti összefüggés levezetésére vonatkozó jogi érvelés [Pp. 170. § (2) bekezdés *d*) pont] része;
- a Kúria közzétett határozata ténykérdés, azaz tényállítások [Pp. 170. § (2) bekezdés *c*) pont] kapcsán nem bírhat perjogi jelentőséggel.

Az értvényesíteni kívánt jog körében a jogi képviselővel eljáró fél a jogalapot a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja alapján anyagi jogi jogszabállyal jelölheti meg,³⁹⁷ és erre nem alkalmas egy – kötelező erővel – rendelkező kúriai határozat. Ugyanis a Pp. formalista szabályozási rendszerében az alanyi jogvédelmet egy konkrét tárgyi jogi szabály nyithatja meg, amelyhez kötődően individualizált kereseti tény és jogállítást kell tennie a félnek. A fél jogállítása szükségszerűen egy logikai következtetés eredménye, az nem önmagában létezik, hanem szükségszerűen származékos jellegű.³⁹⁸ Az absztrakt jogvédelmet jelentő jogszabály ezért sokkal inkább jogi minősítés, mint jogállítást. Ezen értelmezésben azonban jól látható, hogy a jogi minősítésként állított jog immanens kapcsolatban áll az ezen jogra mutató kérelem-tényállítás következetességével, és az ezt valló a magyar jogi hagyományokkal.³⁹⁹ Különös figyelemmel arra is, hogy a felperesi jogállítást elsődlegességét hangsúlyozó PLÓSZ (1911) is a keresetet csak a jogot származtató tényeken alapulóan is előadhatónak tekintette.⁴⁰⁰

³⁹⁷ T/11900. sz. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról (a továbbiakban: törvényjavaslat) 7.§ (1) bek. 8. ponthoz: „*Jogalpnak az anyagi jog azon rendelkezése tekintendő, amely közvetlenül meghatározza azokat a törvényi tényállási elemeket, amelyek fennállása az értvényesített anyagi jogi jogosultságot, illetve joghatást keletkezteti és az igény támasztására feljogosít.*”

³⁹⁸ Lásd erre részletesen ÉBNER Vilmos: A keresetlevél. In.: (Szerk.: VARGA István) A polgári Perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III. HVG-ORAC Budapest 2018. 609-627.

³⁹⁹ SZLADITS Károly: Jogszabálytan. In.: SZLADITS K.: Magyar magánjog I. Grill, Budapest 1942. 138-139.

⁴⁰⁰ vö.: a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (1911-es Pp.) Indokolásával. Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytar, 1911. évi kötet Franklin 1912. 68.

A Pp. szabályozásnak elvi alapja az, hogy a kontinentális jogrendszerekben a bírósági eljárásokban érvényesíthető igény (mint az alanyi jog egyik létszakasza) mindenképpen írott, kodifikált anyagi jogban gyökeredzik. Ehhez kapcsolódóan a keresettel érvényesített jog kapcsán is az anyagi jog szerepét emeli ki a törvény [Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pont]. Ezekre tekintettel az az álláspont rögzíthető, hogy törvényszéki perrendben a Kúria közzétett határozata mellett szükséges egy tárgyi jogi szabály megjelölése is. Ezen – dogmatikai alapon és a korlátozott precedensrendszerben nyilvánvalóan szükségtelen – követelménytől a Pp. közjogi jellege, kógens szabályozási szerkezete alapján nem lehet eltekinteni, ugyanakkor egy konzisztens tényállítás-kérelem-Kúria közzétett döntésének jogi indokolása, amely utóbbi szükségszerűen tartalmaz tételes anyagi jogi szabályt a per tárgyát egyértelműen meghatározza. Maga a jogalkotó is elismeri ezt, amikor a járásbírók hatáskörébe tartozó perben, jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében (Pp. XV. Fejezet) mellőzhetőnek tartja a jogalap, a jogi érvelés és a jogszabályhely feltüntetést [Pp. 247.§ (1) bekezdés] és csak azt követeli meg – helyesen –, hogy a jogalap beazonosítható legyen ezen pertárgyfogalmi elemek nélkül is [Pp. 247. § (2) bekezdés].

Álláspontom szerint a Kúria közzétett határozata jogalap [Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont] szerepét nem töltheti be, önmagában a kúriai határozat nem valósíthat meg jogállítást. Azonban a Pp. 237. § (3) bekezdés *a*) pontján keresztül előidézheti, indukálhatja a fél részéről megvalósuló jogállítást-változtatást, amely perjogi ellentmondás gyökere az, hogy a Pp. formakényszere alapján az érvényesített jog szubsztanciált meghatározása már a perindítási szakban a felperes kötelezettsége. Ez azért okoz értelmezési problémát a korlátozott precedensrendszerben, mert a nem helytállóan inkorporált plósi hagyomány osztott perszerkezetének célja és értelme a per jogi ténybeli alapjának a perfelvételi szakban – szóbeli tárgyaláson, a bíró anyagi pervezetése (kanalizálása) mellett – történő rögzítése lenne.

5.6. *A precedens hatása a jogi érvelésre és az anyagi pervezetésre*

Azáltal, hogy a Kúria közzétette határozatai a Kúrián kívüli valamennyi alsóbb fokú bíróságokon *de facto* kötelezők (míg a Kúrián *de iure* is), ezért az attól történő eltérést a bíróságnak kifejezetten indokolnia kell. A Kúria közzétett

határozatától jogkérdésben való eltérés felülvizsgálat alapja is lehet [Pp. 406. § (1) bekezdés]. Ezen, *de facto* kötelező hatás miatt fontos, hogy 2021. évi Pp. novella módosította a Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pontjának *b*) alpontját, amelyet követően a jogi érvelés megváltoztatása már nem minősül keresetváltoztatásnak.⁴⁰¹ Ez egyben azt is jelenti, hogy nemcsak a perfelvételi szakban, hanem az érdemi szakban és a perorvoslati során is a felek korlátozás nélkül hivatkozhatnak a Kúria közzétett határozatára, vagy további közzétett határozatra jogi érvelésük során, ha a jogállítás, illetve az ellenkérelem érdeme változatlan marad.

Az anyagi pervezetés Pp. 237. § (3) bekezdés *a*) pontjának alkalmazását ebből következően egy közzétett kúriai határozatra hivatkozás önmagában nem alapozhatja meg. Ugyanis a kúriai határozat, mint jogalap nem jelenhet meg: a felperes az érvényesíteni kíván jogot a jogalap útján egy kúriai határozattal nem jelölheti meg. Az ugyanis ellentétes lenne a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjával, de ez elviekben ennek ellenére sem zárható ki. Így ezen esetkört vizsgálni szükséges.

Abban az esetben, ha világos és konzisztens a petitum, valamint a tényelőadás és a kúria közzétett döntése, mint jogállítás [Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pont] kerül előadásra a keresetlevélben, akkor ebben az esetben nem tartom elfogadhatónak a keresetlevél hiánypótlását és annak elmulasztása esetén a keresetlevél visszautasítását. Ugyanis a kúriai határozat szükségszerűen tartalmaz anyagi jogi szabályt is, így egyben a jogalap [Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont] „szerepét” is betölti, azaz a felperes eleget tesz a Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pontjában írtaknak. A bíróságnak ez esetben a perfelvételi szakban az anyagi pervezetés eszközével kell majd közrehatni abban, hogy a felperes Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjában írt tartalmi feltételek alapján pontosítsa a jogállítását a jogalap megjelölése útján ez esetben. Tehát az anyagi pervezetést szükségességét közvetve előidézheti a Kúria precedensképes határozata. Így a keresetlevél hiánypótlásának, majd esetleges visszautasításnak reális lehetősége arra mutat rá, hogy a Pp. merev rendszere szükségtelen és terméketlen értelmezési nehézségeket generál.

Az anyagi pervezetés célja alapján alapvetően akkor merülhet fel a korlátozott precedens-rendszer vonatkozásban, ha az ügy érdemi elbírálására kiható, közzétett kúria határozattal ellentétes a felek jogállítása vagy jogtagadás. Ez a jogállítási hiba történhet akként, hogy teljesen hiányzik a kúria döntésre hivatkozás

⁴⁰¹ A Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pontja értelmében a „keresetváltoztatás” alatt a továbbiakban a viszontkereset-változtatást és a beszámítás-változtatást is értjük.

vagy előfordulhat az is, hogy a fél hivatkozik közzétett kúriai döntésre – illetve attól való eltérésre –, de annak *ratio decidendi*je alapján tévesen. Továbbá az előzőtől megkülönböztethető esetkör, amikor a kereset (vagy ellenkérelem) a jogi minősítés tekintetében következetlen vagy, amikor a fél tévesen értelmez és vonatkoztat valamely jogi fogalmat a tényállásra. Kérdéses, és nincs kialakult bírósági gyakorlat, hogy ezen esetkörökben megnyílik-e egyáltalán a bíróság pervezetési kötelezettsége, és ha igen milyen terjedelemben. A Kúria és a Fővárosi Ítéltábla polgári kollégiumai akként foglaltak állást, hogy amennyiben a fél nem hivatkozik kúria precedensképes határozatára, akkor nem nyílik meg a bíróság közrehatási és anyagi pervezetési kötelezettsége. Azaz a bíróság nem hívja fel a fél figyelmét jogállítása vagy jogértelmezése vonatkozásban a Kúria – jogkérdésben – eltérő tartalmú precedensképes határozatára.

Azonban a Pp. törvényjavaslatának indokolása szerint⁴⁰² a félnek csak jogalapon belül, a jogvita elbírálása során alkalmazandó jogszabályi rendelkezés körében kell eltérnie a bíróság jogértelmezéstől az anyagi pervezetés megnyitásához. Így vitára adhat alapot, hogy ez alapján az anyagi pervezetés keretében a Kúria közzétett határozatáról, annak tartalmáról, *ratio decidendi*éről milyen mélységig kell tájékoztatást adni. Ezen álláspont körében tovább nehezíti az egységes és kiszámítható bírói gyakorlat kialakulását, hogy a jogalap és a jogszabályi rendelkezés fogalma itt nem esik egybe és az igényérvényesítés sikerére kiható körben látja alkalmazhatónak a törvényjavaslat indokolása az anyagi pervezetést (az indokolás példája szerint, ha az öröklés megnyíltának időpontját a felek tévesen értelmezik a végrendelet megtámadása során, akkor az értelmezés helytelenségéről a bíróság tájékoztatni köteles a felet).⁴⁰³ A törvényjavaslat nem tartalmaz az anyagi pervezetés mélységére nézve iránymutatást, így bizonytalan az, hogy az eltérő jogértelmezés eredményét vagy annak indokait is esetlegesen a helyes minősítést is kell-e közölnie.

A bírói gyakorlat egységesnek látszott abban, hogy a helyes minősítés közlése, ha az a fél által megjelölt jogalaptól eltérő, akkor meg nem engedett jogi tanácsadásnak minősül, a rendelkezési elvbe, valamint a félegyenlőség és bírói pártatlanság elveibe ütközne.⁴⁰⁴ Ha a Kúria közzétett határozata alapján jut a bíró

⁴⁰² T/11900. sz. törvényjavaslat 357.

⁴⁰³ T/11900. sz. törvényjavaslat 349.

⁴⁰⁴ Lásd PJD2019. 32. számú eseti döntésének II. pontját, mely szerint „[A]z anyagi pervezetésnek nem feladata valamennyi lehetséges, de nem érvényesített igény felderítése, az ehhez szükséges bizonyítékok felkutatása. A bíróság aktivitása nem terjedhet ki elő nem terjesztett igényekről való

eltérő jogi minősítésre, úgy az érintett határozat konkrét felhívása – szükségszerűen – magában foglalja a jogi érveket és annak alapján a fél az irányadó kúriai álláspont szerint adhat elő új tény- vagy jogalapot, továbbá más petitumot. Ha pedig a bíróság a Pp. 237. § (3) bekezdés a) pontja alapján gyakorolja az anyagi pervezetést, ennek eredménye – adott esetben – felperesi keresetváltoztatás is lehet, amely a jogállításváltoztatásban nyilvánul meg.

Azaz, a kúriai határozat alapján indukált anyagi pervezetés szükségszerűen a keresetváltoztatást eredményezhet akként, hogy a fél a bíróság által helyesnek tartott jogalapot, jogi érvelést is magában foglaló megváltoztatott keresetet terjeszt elő. Ez pedig ellentétben állhat azon általános – anyagi pervezetés körében megfogalmazott – jogalkotói célkitűzéssel, amely szerint „[a] bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kíváná meg.”⁴⁰⁵

Bár a Kúria közzétett határozata a jogállítás körében relevanciával közvetlenül nem bír, ezért egy precedensképes határozat nem eredményezhet jogállításváltoztatást sem, de szükségképpen magában foglal egy anyagi jogszabályt érintő ratio decidendit. Emellett a korlátozott precedens-rendszer jogegységesítést és a bírói jogalkalmazást segíteni kívánó új rezsime indokolatlan értelmezési nehézségeket eredményez a jogi képviselővel eljáró felek esetében a jogállítás megtétele vagy annak elmulasztása körében.⁴⁰⁶ Ezen probléma feloldásánál a jogállítás dogmatikai tartalmából és az anyagi pervezetésnek céljából szükséges kiindulni.

tájékoztatásra, új tények, új szempontok perbe vezetésére. Az anyagi pervezetés nem jelent általános tájékoztatási kötelezettséget, szerepe csupán arra korlátozódik, hogy a felek tényállításait, nyilatkozatait tisztázza és konkretizálja, adott esetben alkalmat adjon a kiegészítésre.” Valamint a BH2022. 205. I. pontját, mely szerint „[A]z anyagi pervezetés nem terjedhet ki a bizonyítékok bizonyító erejének előzetes értékelésére és a felek erről való tájékoztatására.”

⁴⁰⁵ T/11900. sz. törvényjavaslat 357.

⁴⁰⁶ Az anyagi pervezetés felmerülő esetköreit a szerzők saját tisztánlátásuk érdekében egy mátrixban ábrázolták, de úgy döntöttek megkímélik az olvasókat ennek közlésétől, mert a lehetséges elvi esetek számbavétele rémisztő és elrettentő hatással bír, és csak azt mutatja meg, hogy a Pp. jelenlegi rendszere jelentékeny átgondolást és egyszerűsítést igényel. Annak bekövetkezésig pedig a józan észnek megfelelő értelmezést és önmérsékletet.

5.7. *A kúria közzétett határozatainak kötelező érvényesülési köre a Pp.-ben*

A Pp. 407-408. §-ok szabályozzák a felülvizsgálatból kizárt határozatok körét. A Pp. 407. §-a rendezi a felülvizsgálatból abszolút jelleggel kizárt határozatok körét. Ide tartoznak azon esetek is, amikor az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta.⁴⁰⁷

A Pp. 408. §-a ezzel szemben a felülvizsgálatból vagyoni jogi perekben hozott relatív értelemben kizárt határozatokat emeli ki. Releváns, hogy a Pp. 408. § (2) bekezdése alapján nincs helye felülvizsgálatnak vagyoni jogi perben, ha az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság *azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indokolásra* utalással hagyta helyben. Ezzel szemben a Pp. 407. § (2) bekezdés alapján kizárt a felülvizsgálat az esetben is, ha a másodfokú bíróság eltérő jogi indokolás alapján hagyta helyben az ott meghatározott perekben az elsőfokú ítéletet.

2020. március 31. napjáig a perjogi kódex 409. §-a értelmében a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének egyértelműen csak a Pp. 408. § alapján kizárt határozatok esetében volt helye. Azaz, ha vagyoni jogi perben a másodfokú bíróság *azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indokolásra* utalással hagyta helyben az elsőfokú határozatot, úgy kivételesen, a Pp. 409. §-ában írt feltételrendszer alapján helye lehetett a rendkívüli perorvoslatnak, míg, ha a Pp. 407. § (2) bekezdésében felsorolt perekben *eltérő* jogi indokolásra, illetve eltérő jogszabályi rendelkezésre hivatkozással hagyta helyben az elsőfokú bíróság ítéletét, úgy a felülvizsgálat kivételes engedélyezésére sem kerülhet sor.

A Pp. 409. §-a 2020. április 1. napjától akként módosult, hogy a Pp. 409. §-a önálló (3) bekezdésében emeli ki, hogy a Kúria engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltér. Ezen törvényszerkesztési mód az alábbi értelmezési lehetőséget biztosítja: a jogalkotó továbbra is csak a Pp. 408. §-ában meghatározott esetekben biztosítja a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének lehetőségét, azzal, hogy míg a Pp. 409. § (2) bekezdés *a-c*) pontjaiban meghatározott esetben engedélyezheti, addig a Pp. 409. § (3)

⁴⁰⁷ A szomszédjogok megsértéséből eredő, valamint közvetlenül a bíróság előtt megindított birtokperben, továbbá a közös tulajdonban álló dolog birtoklásával és használatával kapcsolatos perben, a XL. Fejezetben szabályozott végrehajtási perekben, a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, megváltoztatása, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, elhelyezésének megváltoztatása, továbbá a gyermekkel való kapcsolattartás szabályozása iránti perekben, valamint a társasház tulajdonostársi közösségének szervei által hozott határozatok megtámadása iránti perben [Pp. 407. § (2) bekezdés *a-d*) pont].

bekezdésében írt esetben engedélyezi a felülvizsgálatot.

A törvényjavaslat kapcsolódó indokolása szerint ugyanakkor szükséges eljárásjogi eszközökkel biztosítani annak lehetőségét, hogy az Alaptörvény 25. cikkéből fakadó feladatának a Kúria eleget tudjon tenni, és valóban következetes gyakorlatot alakíthasson ki. Biztosítani kell a peres feleknek annak lehetőségét, hogy ha a jogerős döntés jogkérdésben eltér a Kúria közzétett határozatától, azt a Kúria elé tudják vinni, ezért számukra az ilyen esetekre jogorvoslati lehetőséget kell biztosítani.⁴⁰⁸

Ezen jogalkotói cél és a korlátozott precedensrendszer bevezetésének általános célkitűzése, hogy *„az egységes és az Alaptörvénnyel összhangban álló joggyakorlat elsősorban nem igazgatási eszközök, hanem a Kúria döntéseinek kötelező ereje biztosítja, mert így a jogorvoslat során gyorsan elérhető az eredmény. A korlátozott precedens-rendszer [...] a jogegység biztosításának alkotmányos, gyors és hatékony eszköze [...] stabilitást, kiszámíthatóságot és a jog egységét biztosítja”*.⁴⁰⁹ Ezen jogalkotói céltételezés mellett elgondolkodtató, hogy mi támasztja alá azt, hogy a Pp. 407. § (2) bekezdésében meghatározott perekben – minden esetben, abszolút alapon – kizárt a felülvizsgálat.

Önmagában azt nem tartom kellő indoknak, hogy a másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú határozatot, hiszen látható, hogy a Pp. 408. §-ában írt vagyoni jogi perekben biztosított a kivételes engedélyezés lehetősége (jöllehet a fellebbviteli bíróság azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indokolásra utalással hagyta helyben az elsőfokú határozatot). Az sem igazolja ezt a különbségételt, hogy a Pp. 407. § (2) bekezdésében írt pertípus alapjául szolgáló jogviszonyok sajátossága alapján nem indokolt biztosítani a rendkívüli perorvoslatot. Ha ugyanis az első, vagy másodfokú bíróság eltért a Kúria közzétett határozatától, úgy az – utalva a korábbi jogalkotói célkitűzésre – alappal vetheti fel a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének lehetőségét.

5.8. A másodfokú eljárásban a Kúria közzétett eseti döntésére hivatkozás

Kérdésként merülhet fel: lehetséges-e másodfokú eljárás során a Kúria valamely közzétett határozatára hivatkozni. A válaszhoz – álláspontom szerint – azt

⁴⁰⁸ T/8016. sz. törvényjavaslat 185–186.

⁴⁰⁹ T/8016. sz. törvényjavaslat 167.

kell mérlegelni, a Kúria közzétett döntésének perjogi becsatornázása miként tehető meg, az hogyan értékelendő.

A Kúria közzétett határozatához kapcsolt „jogkérdés”⁴¹⁰ jelentősége miatt ez jogállításként vagy jogi érvelésként történhet meg. Ez azonban szükségszerűen azt is jelenti, hogy egy kúriai határozatra történő hivatkozás keresetváltoztatásként értékelendő [Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pont *b*) alpont]. A másodfokú eljárásban keresetváltoztatás fő szabályként nem megengedett [Pp. 373. § (1) bekezdés], az eltérő rendelkezéseket a Pp. 373. § (2) és (3)-(5) bekezdései szabályozzák. A Pp. 373. § (2) bekezdése a felek „kezdeményezésére” történő (azaz a bíróság perbeli cselekményétől független) keresetváltoztatás kivételes esetét szabályozza, míg a Pp. 373. § (4)-(5) bekezdése az elsőfokú bíróság vagy a másodfokú bíróság anyagi pervezetéséhez (annak hiányához, vagy nem megfelelő voltához) kapcsolódóan teszi lehetővé a keresetváltoztatást.

A Pp. 373. § (2) bekezdése azonban kizárólag tényállítás-változtatás formájában megnyilvánuló keresetváltoztatás lehetőségét teremti meg, és azt is csak abban az esetben, ha a fél önhibáján kívüli okból nem tudott az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztését megelőzően. Mindebből okszerűen következik, hogy jogállításban vagy kérelem-változtatásban megnyilvánuló keresetváltoztatásra a Pp. 373. § (2) bekezdése alapján nem kerülhet sor. Azaz, a fél sem az elsőfokú ítélet meghozatala után, sem a korábban közzétett Kúriai határozat jogi érvelését joghatályosan nem adhatja elő. Ugyanakkor a bíróság a Pp. 342. § alapján a felek jogi érveléséhez nincs kötve.

A Pp. 373. § (4)-(5) bekezdés esetén azonban – reflektálva az elsőfokú vagy a másodfokú bíróság anyagi pervezetésére (vagy annak hiányára) – nem zárja ki, hogy a keresetváltoztatás akár jogállítás-változtatást, vagy a jogi érvelés megváltoztatását jelentse. Hangsúlyozandó azonban, hogy kizárólag a felek kezdeményezésére – azaz függetlenül a bíróságok anyagi pervezetésétől – kúriai, közzétett határozatra a fellebbviteli eljárásban a Pp. jelenlegi rendszerében nem lehet hivatkozni. Ez pedig mindenképpen jogalkalmazásai problémákhoz, az eljárás tisztességességének elvének sérelméhez vezethet a korlátozott-precedensrendszer jellegadó sajátosságából eredően.

⁴¹⁰ vö.: Pp. 346. § (5) bekezdés, Pp. 409. § (3) bekezdés

Ettől eltérő az helyzet, amikor az elsőfokú bíróság a per érdemi szakában – a keresetváltoztatás szabályainak figyelmen kívül hagyásával⁴¹¹ – a megváltoztatott keresetről dönt és ezen szabálysértést észleli a másodfokú bíróság. Ekkor a Pp. 370. § (3) bekezdése szerint jár el a másodfokú bíróság, és ezt a felek tudomására kell hoznia. A másodfokú bíróság anyagi pervezetése folytán a fél előterjesztheti a keresetváltoztatás engedélyezése iránti kérelmét, a másodfokú bíróság ezt elbíráhatja, és dönthet a keresetváltoztatás engedélyezéséről, és ebben az esetben nincs akadálya a fellebbezés érdemi elbírálásának a keresetváltoztatásról döntő határozat tárgyában. Míg, ha a fellebbező fél továbbra sem kifogásolja a keresetváltoztatás engedélyezésére irányuló kérelem hiányának eljárási szabálysértését, illetve magát azt a tényt, hogy a keresetváltoztatásnak megfelelően folyt le az elsőfokú eljárás és született meg az ítélet, akkor az figyelmen kívül hagyható. Ezen szabály alkalmazása során az fog problémát okozni, hogy a fellebbezést főszabály szerint tárgyaláson kívül bírálja el a másodfokú bíróság és ennek következtében a Pp. 370. § (3) bekezdés alkalmazása háttérbe szorulhat, valamint az írásban történő anyagi pervezetés eredményessége és hatékonysága kétséges. Másfelől a másodfokú bíróság tájékoztatása után a fellebbező fél – ha számára kedvezőtlen az elsőfokú bíróság döntése, akkor hivatkozni fog az eljárási szabálysértésre, amelyet írásbeli anyagi pervezetés alkalmazását vonja maga után.

Kérdésként merül fel e körben továbbá az is, hogy mikor, milyen esetekben minősülhet az eltérés vagy az arra irányuló indítvány elutasítása indokolásának hiánya abszolút, az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezést kiváltó szabálysértésnek. Álláspontunk szerint, mivel a Pp. 342. § (3) bekezdésre figyelemmel a felek jogi érveléshez nincs kötve a bíróság és a Kúria közzétett határozata a jogi érvelés körében értelmezhető, továbbá az új Pp. nem a *iura novit curia* elvére épül, ezért, ha az ítélet teljessége [Pp. 341.§ (1) bekezdés] és döntés korlátjaként az *ne ultra petita* [Pp. 342. §] szabálya nem sérül, akkor önmagában az, hogy egy közzétett döntés *ratio decidendi*jétől indokolás nélkül eltérő döntés hoz a bíróság, vagy az arra irányuló indítvány elutasítását külön nem indokolja meg, nem hatályon kívül helyezéshez vezető ok.

⁴¹¹ Ez akkor áll fenn, ha a fél az elsőfokú eljárás érdemi szakaszában a Kúria közzétett eseti döntésre hivatkozva tartalmilag keresetváltoztatásnak minősülő nyilatkozatot terjeszt elő anélkül, hogy a keresetváltoztatás iránti kérelem (illetve a keresetváltoztatás formai) előterjesztésére megtörténne.

Amennyiben az elsőfokú bíróság nem indokolta meg az eltérést, de a másodfokú bíróság egyetért tartalmában az elsőfokú bíróság Kúria közzétett határozatától eltérő döntésével, akkor a másodfokú határozata indokolásban teljesíti a Pp. 346. (5) bekezdésben írt indokolási kötelezettséget, helybenhagyva az érdemben helyes döntést. Ez esetben az elsőfokú bíróság eljárási szabálysértése ugyanis nem hat ki az ügy érdemi elbírálására. Ezen megoldás okszerűségét erősíti az is, hogy a Pp. 384. § (1) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezésére önmagában nem szolgálhat alapul, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésével nem ért egyet, és kizárólag ezen okból a felek sem kérhetik az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését. Az ügy érdemében hozott döntés [Pp. 383. § (1) bekezdés] keretében értékelhető az indokolás hiánya akkor is, ha egyébként a döntés jogi indokát felülbírálatra alkalmas módon tartalmazza a határozat.

Azonban, ha a Kúria közzétett eseti döntése nemcsak jogi érvelésként, hanem közvetve jogalapként is értékelhető és új önálló jogvédelmi igényként is értelmezhető, akkor már nem látszik ez a kérdés ilyen egyértelműen eldönthetőnek. A jövőbeli joggyakorlatnak kell választ adni arra a kérdésre is, hogyha az elsőfokú bíróság indokolás nélkül eltér a Kúria közzétett határozatában foglalt jogkérdésben elfoglalt indokolástól, amit a másodfokú bíróság észlel, és nem ért egyet a határozat érdemével és annak jogi érvelésével, akkor ez mely esetekben vezet az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezésre és mikor orvosolható az a fellebbezési kérelem és ellenkérelem korlátai között. Vélhetően ennek absztrakt, elvi zsinórmértéke nem írható le előre, hanem esetről-esetre vizsgálendő majd az ügy és a fellebbezés tartalma alapján a helyes eljárásjogi megoldás. Ugyanakkor a konkrét ügy sajátosságai szerinti döntés az előre kiszámítható judikatúra elvi lehetőségét kizárja ezen esetekben.

5.9. Kritikai észrevételek a Pp. és a korlátozott-precedensrendszer viszonyrendszerében

A korlátozottprecedensrendszernek a Pp. szabályozása alapján fentebb kifejtett érvelésem alapján látható, hogy a perjogi szabályok, és kifejezetten a jogalkotó által választott háromtagú pertárgyfogalom és a keresetlevéllel szembeni elvárás professzionális perrendi mércéje aggályokat vet fel.

Bár a Kúria közzétett határozata a jogállítás körében relevanciával közvetlenül nem bír, ezért egy precedensképes határozat nem eredményezhet jogállítás-változtatást sem, de szükségképpen magában foglal egy anyagi jogszabályt érintő ratio decidendi. Emellett a korlátozott precedens-rendszer jogegységesítést és a bírói jogalkalmazást segíteni kívánó új rezsime indokolatlan értelmezési nehézségeket eredményez a jogi képviselővel eljáró felek esetében a jogállítás megtétele vagy annak elmulasztása körében.⁴¹² Ezen probléma feloldásánál a jogállítás dogmatikai tartalmából és az anyagi pervezetés céljából szükséges kiindulni a fent írtak alapján.

Az Alaptörvény 28. cikke alapján a bíróságoknak a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával – és az Alaptörvénnyel összhangban – kell értelmezniük. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Az Alaptörvény által felhívott Pp. preambuluma szerint ugyanis a polgárok szolgálatát biztosító, a közjónak és a józan észnek megfelelő jogalkalmazás eszméjének, a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezésének és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatásának célját kell szolgálni a perrendi szabályoknak és így azok értelmezésnek is. Ezen elvek érvényre jutása megköveteli, hogy a felek kiszámítható módon gyakorolhassák eljárási jogaikat.

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke az Unió joga által biztosított jogok bíróság előtti hatékony védelmét írja elő, míg Európai Emberi Jogi Egyezmény Egyezmény 13. cikke a „Hatékony jogorvoslathoz való jog”-ot biztosítja akként, hogy bárkinek, akinek az Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje. A hatékony jogorvoslat elsődleges követelmény, hogy a jogorvoslat „mind a jogalkotás, mind a gyakorlati alkalmazás terén hatékony legyen.”⁴¹³ Ennek

⁴¹² Az anyagi pervezetés felmerülő esetköreit a szerzők saját tisztánlátásuk érdekében egy mátrixban ábrázolták, de úgy döntöttek megkímélik az olvasókat ennek közlésétől, mert a lehetséges elvi esetek számbavétele rémisztő és elretentő hatással bír, és csak azt mutatja meg, hogy a Pp. jelenlegi rendszere jelentékeny átgondolást és egyszerűsítést igényel. Annak bekövetkezésig pedig a józan észnek megfelelő értelmezést és önmérsékletet.

⁴¹³ EJEB, M.S.S. kontra Belgium és Görögország, 30696/09 sz. kereset, 2011. január 21., 288. bekezdés

főbb kritériumai, hogy a jogorvoslatnak elérhetőnek kell lennie; képesnek kell lennie arra, hogy orvosolja a kérelmező sérelmét és a sikerre vonatkozóan ésszerű kilátásokat kell kínálnia.⁴¹⁴ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata szerint a különösen szigorúan értelmezett eljárási szabályok megfoszthatják a kérelmezőket a bírósági eljáráshoz való joguktól,⁴¹⁵ valamint, ha egy eljárási szabály úgy van értelmezve, hogy az megakadályozza a kérelmező eljárásának érdemi kivizsgálását, az veszélyezteti a bírósági eljáráshoz való jogot.⁴¹⁶

Ezzel összhangban az Európai Unió Bírósága a tényleges érvényesülés és egyenértékűség elvein alapján arra mutatott rá, hogy a tagállamokat olyan jogorvoslatok nyújtására való kötelezettségét, amelyek kielégítők a hatékony bírói jogvédelem biztosításához. A tényleges érvényesülés elve előírja, hogy a hazai jog nem teheti gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását.⁴¹⁷ Míg a korlátozott precedens-rendszer a fenti követelményeknek megfelel, addig a Pp. szabályai alapján annak alkalmazása során indokolatlan mértékben szűkíti be a felek jogait és a közzétett kúriai határozat felhasználást.

A Pp. számos perjogi tradícióval szakító⁴¹⁸ és dogmatikai újítást bevezető szabályozása nyomán⁴¹⁹ több száz állásfoglalás [Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása (CKOT); a Kúria Elnöke által felállított az új Pp. jogértelmezésével foglalkozó konzultációs testület] született⁴²⁰ – döntő részben – a bírói jogalkalmazás során felmerült problémák miatt. Vizsgálatunk előrejelzése

⁴¹⁴ EJEB, Vučković és társai kontra Szerbia, 17153/11 sz. kereset és 29 másik ügy, 2014. március 25., 71. és 74. bekezdések

⁴¹⁵ EJEB, Béleš és társai kontra a Cseh Köztársaság, 47273/99 sz. kereset, 2002. november 12., 69. bekezdés

⁴¹⁶ EJEB, Miragall Escolano és társai kontra Spanyolország, 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 és 41509/98 sz. keresetek, 2000. május 25., 33. és 36. bekezdések.]

⁴¹⁷ EUB, C-33/76 sz. ügy, Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland, 1976. december 16. Frissebb példákért lásd, EUB, C-415/11 sz. ügy, Mohamed Aziz kontra Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), 2013. március 14., 50. bekezdés.; EUB, C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13 sz. egyesített ügyek, Unicaja Banco SA kontra José Hidalgo Rueda és társai, Caixabank SA kontra Manuel María Rueda, Ledesma és társai, Caixabank SA kontra José Labella Crespo és társai és Caixabank SA kontra Alberto Galán Luna és társai, 2015. január 21.]

⁴¹⁸ Keresetváltogatás korábbi perjogi fogalma értelmező rendelkezés lett [Pp. 7.§ (1) bek. 12. pont], amelynek alapján a kereset, valamint az ellenkérelem [Pp. 185.§ (5) kek.] bármely elemének megváltoztatása, beleértve a törvényben pontosan meg nem határozott tartalmi jogi érvelést is, kereset, illetve ellenkérelem változtatásnak minősül függetlenül attól, hogy az érvényesített jog megváltoztatást eredményezi vagy sem.

⁴¹⁹ Kiemelendő az eljárási törvény szakaszokra bontása és az anyagi pervezetés [Pp. 237.§-án keresztül megvalósuló fokozott bírói közrehatás] révén megvalósuló percezúra.

⁴²⁰ <https://kuria-birosag.hu/hu/ckot-allasfoglalasok> és <https://kuria-birosag.hu/hu/uj-pp-jogert>

szerint a Pp. formalizmusra, kiemelten a beadványok alaki szempontjaira fókuszáló merev rendszere a korlátozott precedens-rendszer új rezsimének érvényesülést akadályozni fogja.

A Kúria határozataira történő hivatkozás az eljárás egyes szakáiban korlátozásba, valamint eljárásjogi tilalomba ütközése folytán megjelenő eventualitás újabb feloldhatatlan értelmezési nehézségeket állít majd a jogkereső polgárok és jogalkalmazók elé.

Indokolatnak látszik, hogy a Pp. perfelvételi szakának formalizmusa, a háromtagú pertárgyfogalom, különösen, a jogalap útján történő jogszabályhely megjelölésének módja, valamint a jogi indokolás tartalma; a kereset- illetve ellenkérelemváltoztatás szabályai alapvető és koncepcionális átgondolása megtörténjen a korlátozott precedensrendszer új szemléletet kívánó intézménye folytán is. Ugyanis a Pp. ezen szabályozási formái kifejezetten ellene hatnak a precedensrendszer rugalmas és alapvetően a bírói szabadságra és a felek peralakító hatalmasságának.

5.10. A korlátozott-precedensrendszer hatása a bírói jogértelmezésre

A korlátozott precedens-rendszer bevezetését követően a honi szakirodalom⁴²¹ – az annak jogrendszeri és dogmatikai elemzést követően – a bírói jogértelmezés és indokolás kérdései felé fordult: a korlátozott precedens-rendszer gyakorlati következményeit kezdte vizsgálni. Mielőtt bemutatnám és értékelés alá vonnám ezen gyakorlati tapasztalatokat azonban a rögzítenem kell, hogy milyen értelemben tekintek a bírói jogértelmezésre. Továbbá azt is, hogy milyen elméleti konstrukciók írják le a bírói tapasztalatom szerint a legpontosabban ezen fogalmat és annak gyakorlati tartalmát.

A bevezetett korlátozott precedens-rendszer gondolkodásmódjának éppen az induktív módszer a jellegadó sajátossága: a bírónak kutatnia kell az egyedi ügyek tanulságai és érvei között (*ratio decidendi*), az egyedi esetekből kell kibontani a mögöttes normatív szabályt, illetve jogelvet.⁴²² A precedens-rendszer kötelezően

⁴²¹ WALACHER Lajos: A ténybeli ügyazonosság szerepe a precedensrendszerben. Polgári Jog (online folyóirat) Wolters Kluwer 2023/5-6. <https://jogaszvilag.hu/polgari-jog-online-folyoirat/> és TAHIN Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi panaszt visszautasító ötödik határozatáról. Jogesetek Magyarázata/ JeMa/, 2021/2-3.

⁴²² ALLEN, Carleton Kemp: Law in the making. Oxford University Press 1958. 157-158, 244-271.

alkalmazandó döntései nem szabályozási céllal születnek, hanem az egyedi ügy tényállása (*obiter dicta*) alapján a felek jogvitáját „csupán” eldöntik. Ezekre történő hivatkozás honi hagyománya, ahogy azt Zödi feltárta⁴²³ az, hogy „a bíróságok a korábbi bírói ítéleteket (jogszociológiai értelemben) jogszabályként kezelik, úgy hivatkoznak rájuk”. Azaz nem a tényállások mentén, az ügy egyedi sajátossága alapján, hanem a korábbi döntések ratio decidendijét egy általános formulaként a normatív erővel megfogalmazott ún. „fejrészt” citálják az adott döntés lényegi tényeinek megkülönböztető hivatkozása, elemzése nélkül.⁴²⁴

A Kúria hivatkozási, érvelési karakterisztikáját vizsgálta meg Wallacher a Kúria Polgári Kollégium Polgári Szakágában közzétett 84 db. BH határozat szövegének elemzésével. A 2022. évben közzétett ügyek közül 21 esetben 425 hivatkozott a Kúria anyagi jogi jogkérdésben korábbi eseti döntésre, míg 18 ügyben⁴²⁶ eljárásjogi kérdésben. Ezek közül egyetlen esetben a BH 2022.151. számú ügyben emelte ki a korábbi ügy egyes tényeit. A Kúria négy eseti döntésében érvelt azzal,⁴²⁷ hogy nem kíván eltérni a jogkérdésben a korábban közzétett ügyben kifejtett gyakorlatától. Ezen ügyekben a releváns ténybeli kérdéseket a Kúria vizsgálta, de arról csak röviden, gyakorlatilag a végeredményét tekintve számolt be. Összesen négy esetben⁴²⁸ volt megállapítható az, hogy a Kúria ténybeli összevetést alkalmazva elemezte a korábbi döntését. Ezen esetekben kivétel nélkül a felek eltérésre hivatkozása szerepelt a felülvizsgálati kérelemben. Wallacher elemzésének utolsó négy esete alátámasztja azon fentebb írt álláspontomat, hogy a jogértelmezés nem kizárólag a jogalkotó normaszövegének bírói elemzését jelenti, hanem a jogászság közös értekezési munkája is egyben. Az adott 2022. évi polgári esetjogi BH-k elemzése megmutatta, hogy a bírói értelmezés egy komplex jogi struktúra és a jogász hivatásrendek közös terméke.

Ugyanakkor vitatható Wallacher azon megállapítása, hogy „*a polgári perek alapvető jogkérdése a felek által előadott tények jogi minősítése*”. Maga Wallacher is ezen alapvetését olyan jögesettel illusztrálja, amikor a fél egy kifejezetten megjelölt anyagi jogszabályra hivatkozva érvényesítési igényét, majd maga is azt írja, hogy a fél

⁴²³ ZÓDI Zsolt (2014.) 53.

⁴²⁴ ZÓDI Zsolt: A korábbi esetekkel való érvelés a jogban. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/2. 104.

⁴²⁵ Wallacher elemzése ezek között a BH2022. számon közzétett BH-kat hivatkozta.

⁴²⁶ Wallacher e körben a 2022. évből a 11., 12., 73., 74., 97., 98., 123., 124., 205., 209., 210., 235., 236., 238., 260., 266., 293. és 297. számon közzétett 2022-es BH-kat adta meg lábjegyzetben

⁴²⁷ A 2022. évi BH-k közül a 99., 100., 268. és 298. számon közzétett BH-ban

⁴²⁸ A 206., 240., 295. és 325. számon közzétett 2022-es BH-kban azonosította ezt Wallacher

által megjelölt „*jogszabályhely alapján kell minősíteni az adott tényt*”. Azaz, a Plósz 1911.es Pp. hagyományaira épülő Pp. szabályai alapján a perjog alapvető, kiindulási kérdése a fél jogállítása. A perben a fél által megjelölt jogalap tárgyi jogszabályának tényállási elemeinek állítása és szükség esetén azok bizonyítása történik. A jogi minősítés a jogi képviselővel eljáró felperes esetében, már a keresetlevélben meg kell, hogy történjen: a felperes a Pp. 170.§ (1) bekezdés *b*) pontja alapján minősíti a 170. § (2) bekezdésében feltüntetett tényeket.

Helyesen mutat rá ugyanakkor Wallacher arra, hogy egy (egyedi) tényállás absztrakt, más ügyekkel összehasonlításra alkalmas kidolgozása (általánosítása) a jogi normából, annak értelmezésből kell kiinduljon. Bár a jogi minősítés alapja a konkrét tényállás, de attól a jogértelmezés elszakadhat úgy, hogy a tények látszólag okszerű minősítését az anyagi jogi norma teleologikus célja vagy a bírói szubjektív meggyőződése (értékközvetítése) alapján végzi el. Ezáltal az adott esetben az ügy érdemi elbírálása szempontjából jelentéktelenné is válhat egy lényeges tény is, ha más szempontok és tények a jogi norma értéktartalmának az érvényesülését ezáltal támogatják. Ez történhet egyfelől úgy, hogy az egyes tények egymással való összevetésükben elenyészhetnek (relevanciájuk relatívan csökken); másfelől úgy is, hogy a bíró személyes meggyőződése, a jog értelmének és céljának kutatása teszi azt az adott perben neutrálissá. Tehát ez esetben bírói szempontból nem a tények minősítés történik, szemben Wallacher nézetével, hanem ez maga a jog konstruálása a jogértelmezés valós modellje szerint.

A fent mondottakból pedig az is levezethető, hogy a bírók, kiemelten a kontinentális jogrendszerben dolgozó bírók, nem tényeket minősítenek, hanem alanyi jogot kutatnak. Ezen szempontrendszernek fele meg az a bírói érvelési struktúra, amelyben a korábbi ügyekben hozott döntések funkciója a joggyakorlat egységességének és folyamatosságának alátámasztása. Az anyagi jog által le nem fedett jogesetek eldöntése (joghézagot kitöltő szerep) és a joggyakorlat árnyalása, a felülbírálat érvelési elemeinek bővítése.⁴²⁹ Ennek alapján a bírói jogértelmezés érvelési hagyományait, megoldásait helyesen rögzíti TAHIN,⁴³⁰ amikor azt állapítja meg, hogy az nem az eseti döntésekben és adott tények alapján kifejtett érvek

⁴²⁹ OROSZ Árpád: Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban. Jogesetek Magyarázata, 2012/3.

⁴³⁰ TAHIN (2021)

struktúráján és koherenciáján alapul.⁴³¹ álláspontom szerint sem, mert a kontinentális és ennek részeként a magyar bírói érvelési módszertana nem precedens jogi jellegű. Ebből pedig az következik, hogy a jogkérdésekben való döntés és indokolás alapvetően nem tényérzékeny. Míg ezzel szemben a precedensjogi hagyományban meghatározó jelentősége van a ténybeli azonosságnak vagy annak a korábbi ítélettől eltérő jellegének.

A honi perjog korlátozott precedens- és alkotmányos rendszerében kiemelkedő jelentőségű, hogy a Kúria, a legfelsőbb bírói fórum mind alkotmányosan, mindpedig szervezetszociológia alapon is a leghatékonyabban tudja gyakorolni a joggyakorlat egységesítő funkciót. Magyarország Alaptörvényének 25. cikk (1) bekezdés 2. mondata deklarálja a Kúria primátusát a többszintű [Alaptörvény 25. cikk (4) bekezdés] bírósági szervezetrendszerben és a (3) bekezdés a jogalkalmazás egysége biztosításának jogával, illetve kötelezettségével ruházza fel a Kúriát. A kiszámítható, széttartó értelmezésektől mentes judikatúra a jogállamiság, a jogbiztonság egyik sarokköve. A jogkereső polgárok ennek léte esetén tudják jogkövető magatartást tanúsítani és keresetindítás esetén annak várható eredményét előre tervezni.

Ha nem alkalmazza a korlátozott precedensrendszerben a bíró a korábbi döntések *ratio decidendi*jét, akkor nem önkényesen jár el, hanem vagy nem kutatott kellő mélységgel, vagy az ügy egyedi tényállása mellett nem találta alkalmazhatónak a korábbi ügyekből kitűnő jogelvet.⁴³² A korlátozott precedensrendszer kifejezetten nem érinti a Pp. szabad bizonyítás elvét és bírói szabad mérlegelés jogát. Ezen perjogi elvek a perben érvényesített igény ténybeli alapját, az érvényesített jogot megnyitó – és a tárgyi jog diszpozíciója által megjelölt – tényeket érintik. A bírói mérlegelésre elvi síkon elválik a vitatott és releváns tények meghatározása és azok jogi minősítés körében. Áthatás és a bírói szabad mérlegelést érintő értelmezés akkor adódik, ha az adott ügyben a bíró nem vagy nem helyesen választja szét az ügy egyedi történeti jellemzőit (*obiter dicta*-t):

- így vagy tévesen alapozza jogkérdésben hozott döntését korábbi eseti döntésre;
- vagy tévesen, az adott ügy lényegi tényeit nem azonosítja a korábbi eseti döntés

⁴³¹ TAHIN (2021): „[a] Legfelsőbb Bíróság (de később a Kúria is) úgy tért el a korábbi gyakorlatától, hogy erre nem utalt, vagy a „következetes gyakorlatra” utalt ugyan, de csak egy, a Bírósági Határozatok folyóiratban közzé nem tett eseti döntést hozott fel, vagy egyszerűen nem tartotta fontosnak az eltérés indokolását arra hivatkozással, hogy a hazai jogrend nem esetjogon alapul.”

⁴³² ZÖDI (2014) 63-66.

ratio decidendijét megalapozó körülményekkel.⁴³³

⁴³³ Csak utalok arra, hogy nem szükségképpen minden precedens bír lényeges ténybeli alappal, mert elképzelhető, tisztán jogi (jellemzően nyelvtani, rendszertani) értelmezés kérdésében született ratio decidendi.

6. A kereset tartalma a Szakértői Javaslat szabályozása alapján

A Szakértői Javaslat (Szj.)⁴³⁴ a törvényszéki perrendre és jogi képviselő eljárására modellezett javaslatában az rPp. 121.§-ának szabályozását alapul véve, de azt a háromtagú pertágyfogalom irányába elmozdítva a felperes keresetét állítja per középpontjába. A Szj.141.§ paragrafusa tartalmazza a keresetlevél benyújtására és annak kellékeivel vonatkozó javaslatot akként, hogy fenntartja a beadványokra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazását [Szj. 104 -105. §]. A 141.§ (1) bekezdés szerint a peres eljárást a bírósághoz címzett keresett levéllel kell kezdeményezni, amelynek a 141.§ (2) bekezdés c) pontja szerint tartalmaznia kell a perfelvétel során előadni kívánt keresetet, így az érvényesíteni kívánt jog megjelölését, az annak alapjául szolgáló tényállításokat és azok bizonyítékainak előadását. Mindezeket oly módon, hogy a jogállítás a kereset egész tartalmából megállapítható legyen, valamint a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet.

A Szj. indokolásban Éless kifejti,⁴³⁵ hogy a javaslat részletesen, az rPp.-hez képest pontosított tartalommal kívánja kibontani az érvényesíteni kívánt jog előadására vonatkozó kötelezettséget. Ennek indoka, hogy a javaslat dogmatikai alapállása szerint a peres jogviszony szerkezetét lényegileg határozza meg a kereset jogi állításának mikéntje. Ezért a jogállítást övező gyakorlati bizonytalanságok tisztázása érdekében egy fokozott, új szemléletű individualizációs követelmény kodifikálására tesznek kísérletet a szakértői javaslat készítői. Ennek alapján a felperesnek előzetes jogi minősítést kell elvégeznie és a kereset tárgyát (az érvényesíteni kívánt alanyi jogot) a keresetlevelében meg kell jelölnie. Ugyanis az egyfelől az alperes ellenkérelmének érdemét és védekezését meghatározó követelmény. Másfelől az érvényesíteni kívánt jog a bíróságot informálja arról, hogy mely tények állítása szükséges az érvényesíteni kívánt jog alapján.

Kiemelendő, hogy a javaslat koncepciója szerint a felperes csak a perfelvétel során lesz köteles a keresetének tárgyát véglegesen és magasabb konkrétsági, illetve adekváltsági szinten előadni. A keresetlevelében a félnek bár minden olyan adatot és körülményt ismertetnie kell, amely alapján a bíróság meg tudja vizsgálni a

⁴³⁴ Az értekezés ezen része alapvetően a Szakértői Javaslat indokolásán alapul, annak dogmatikai lépéseit és érveit követi. Ennek indoka, hogy a Szakértői Javaslatnak sem gyakorlata, sem releváns jogirodalmi feldolgozása nincs, valamint annak kidolgozottsága és dogmatikai világossága más tárgyalási módot nem indokolt.

⁴³⁵ ÉLESS Tamás: Perindítás. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) hvgorac 2016. Budapest 287-292.

perakadályokat és döntené tud abban, hogy a keresetet befogadja e tárgyalásra. De ezt meghaladóan nem kell szubsztanciálnia keresete tárgyát, az érvényesíteni kívánt jogot. A szakértői javaslat egyértelmű rögzíti azt a dogmatikai alapú kiindulását, hogy a polgári per jogérvényesítési célja alapján a félnek a jogállítást az rPp-ben foglaltakhoz [rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pont] képest magasabb elvárás követelménynek megfelelően kell megtennie már a keresetlevélben. Egyértelmű individualizációval meg kell jelölnie a felperesnek az érvényesíteni kívánt alanyi jogát, mert ennek alapján tudja a bíróság ellenőrizni azt, hogy az azt megnyitó tények teljeskörűen előadásra kerültek-e, továbbá, hogy az alperes tagadása esetén mely tényeket melyik félnek áll érdekében a perben bizonyítania és melyik fél viseli az adott tények bizonyítása sikertelenségének a következményét (bizonyítási teher).

Az Szj. fokozott individualizációs követelményszintjének teljesítéséhez a javaslat elvárja és szükségessé teszi azt, hogy a törvényszéki perrendben a kereset alapjául szolgáló tények mentén a felperes előzetes jogi minősítést végezzen és annak eredményét a keresetlevélben adja elő. Ezen követelmény szükségessé teszi a teljes körű tényállítás előadást, amelynek a szakértői javaslat szerint következetesnek is kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a felperes által megjelölt, az előzetes jogi minősítéssel individualizált jog tényállása által megkövetelt valamennyi (teljeskörűen előadott) jogi tényekből következnie kell az érvényesíteni kívánt jognak. Továbbá következetes, kompatibilis tény- és jogállításokból levezethetőnek kell lennie a kereseti kérelem tartalmaként előadott jogvédelmi igénynek is.

Az Szj. az érvényesíteni kívánt jogállítással (a keresett tárgyával) szemben nem a tárgyi jogszabály pontos megjelölését követeli meg, nem annak szubsztanciálását várja el. A szakértői javaslat az individualizáció fokozottabb követelményét fogalmazza meg a felperessel szemben: a keresetlevélben megjelölt jognak más jogoktól egyértelműen elhatárolhatónak kell lennie. Ezen követelmény ugyanakkor nem zárja ki azt, hogy a felperes a tárgyi jog konkrét megjelölésével teljesítse az egyértelműség követelményét. De ugyanakkor lehetősége van a felperesnek arra is, hogy a tények – és az azt igazoló bizonyítékok – olyan részletezettségű előadásával érje el a kereset egész tartalma alapján az individualizációt. A szakértői javaslat kifejezetten rögzíti azt is az indokolásában,

hogy bármelyik megoldás a keresetlevél céljának és annak elbírálásának az érdekében elegendő.⁴³⁶

Ugyanakkor a per jogi keretének és annak konkrét tartalmának rögzítése körében a perfelvételi tárgyalásra már megköveteli az Szj. a jogállítási szubsztanciálását. Ennek dogmatikai indoka elsődlegesen az, hogy az anyagi jogerő hatás tárgyi terjedelme egyértelműen meghatározott kell legyen. Valamint másodlagosan az, hogy a bíróság elbírálási jogköre tisztázott legyen,⁴³⁷ és a meglepetés ítéletek kizárhatóak legyenek. Az Szjt. javasolt megoldása megfelel a BH 2018.150. számú, precedensképes határozat követelményének: a bíróság – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozathoz kötve van.⁴³⁸

Azonban az, hogy a Szj. csak a perindítási szakot követően, a perfelvételi szakban teszi kötelezővé a kereset tárgyának szubsztanciálását nem jelenti azt, hogy megalapozatlan hiányos és az érvényesíteni kívánt alanyi jogot nem tartalmazó kereset előterjesztését elfogadná. Ugyanis kötelező költségspecializáció alapján „*a felperest a felmerült költségekben nyomban marasztalni kell*” az Szj. 175. § (6) bekezdés 2. mondata szerint, ha a perfelvételi tárgyaláson keresetét úgy egészíti ki vagy úgy változtatja meg, hogy az alperestől nem várható el, hogy arra nyomban nyilatkozzék. Ez esetben ugyanis a perfelvételi tárgyalás elhalasztására kell sor kerüljön a szakértői javaslat szerint, amely a per ésszerű időn belül történő befejezését gátolja, és azt szankciós költségspecializációval kívánja korlátozni, illetve visszaszorítani az Szj., egyben elkerülve az eventualitás veszélyét.⁴³⁹ Ennek – az eventualitás elkerülésének – azért van kiemelt jelentősége, hogy ne társuljon végleges preklúziós hatás fél keresetlevélben tett jognyilatkozatának módosításhoz. A felperes ugyanis az Szjt. rendszerében nem veszíti el véglegesen és a pervesztés terhével a jog és az azt megalapzó tényállítás teljeskörűen történő előadásának jogát a keresetlevél előterjesztésével, mert azt csak a megfelelő gondosság elmaradása

⁴³⁶ ÉLESS (2016) 289.

⁴³⁷ Abszolút eljárási szabálysértésnek minősül a kialakult bírói gyakorlat szerint az is, ha a bíróság nem meríti ki a felperes keresetét (nem bírálja el az érvényesített jogot vagy halmazati igény esetén valamennyi jogot), és az is, ha azon túlterjeszkedik. Lásd EBH2018. K.13. számon közzétett ítéletet, mely szerint „az előterjesztett kereset minden egyes részére kell tartalmaznia rendelkezést és indokolást”.

⁴³⁸ A kérelemhez kötöttség elve a BH2018. 150. számú határozat meghatározása szerint azt jelenti, hogy a bíróság a per folyamán olyan kérdésben, amelyre vonatkozóan a felek nem terjesztettek elő kereseti kérelmet, ellenkérelmet stb. nem dönthet.

⁴³⁹ SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. Magyar Jog, 2022/2., 65-75.

eredményezheti.⁴⁴⁰ Így nem terhelik a peranyagot – és ezáltal sem a felek, sem a bíróság erőforrásait – az óvatosságból és a preklúziótól való félelem miatti előadott terjedelmes és a jogvita elbírálása szempontjából irreleváns jogi és ténybeli előadások.

A szakértői javaslat – szemben a Pp. hatályba lépésekor fennálló szabályozásával – nem tartotta sem szükségesnek sem célszerűnek, hogy a keresetlevélben foglalt tény és jog állítások következtelensége esetén a bíróság a keresetlevelet visszautasítsa. Ennek indokaként azt fogalmazta meg indokolásában ÉLESS (2016),⁴⁴¹ hogy az időlegesen visszautasított jogvédelmi igény sem a jogvita végleges megoldását, sem annak igényérvényesítési és igazságszolgáltatási rendszerbe kerülését nem akadályozza meg. Ezért azt csak adminisztrációs többletterhet jelent. Az anyagi jogi jogviták rendezéséhez fűződő társadalmi érdek és annak hatékonysága a bírói út akár időleges, akár végleges elzárásával mindenképpen csorbul. Ezért a nem koherens jog és tényállítások vonatkozásában az aktív bírói szerepfelfogás alapján a kereset tisztázása nem a perindítás szakban, hanem a perfelvételi során indokolt.

Az Szj. 6.§-ában, alapelveként szabályozott anyagi pervezetés intézményének alkalmazásával a kereset kompatibilitását akként kell biztosítani – a felek rendelkezési joga alapján helyes dogmatikai megfogalmazás szerint azt megkísérelni –, hogy „a bíróság a felekkel tisztázza, hogy melyek a jogvita elbírálása szempontjából jelentős tények”. A jelentős tényeket a kereset tárgya, az érvényesíteni kívánt anyagi jog határozza meg, jelöli ki, így explicit módon ezen szakasza az Szjt.-nek szükségképpen magában foglalja a jogállítás tisztázását. Az Szj. 170. § (4) bekezdésében szabályozott bírói közrehatás alapján, amennyiben a perfelvételi tárgyalás kezdetén a felperes által szóban előadott kereset nem kompatibilis, azaz, ha a jogállásból és az annak alapjául előadott tényekből a kereset nem vezethető le, akkor a bíróságnak „tisztáznia kell a felperessel a keresetet”. Az anyagi pervezetés célja VÖLCSEYNEK (2016) a szakértői javaslatához írt indokolása szerint az,⁴⁴² hogy annak elkerülése, hogy a jogvitában ne születessen olyan döntés, amely nem véglegesen zárja le azt. Ezen perjogi követelmény a Bszi. 2. § (1) bekezdésben

⁴⁴⁰ KLINGLER, Rafael: Die Eventualmaxime in der schweizerischen Zivilprozessordnung. Helbing & Lichtenhahn, 2010.Zürich, 1-3.

⁴⁴¹ ÉLESS (2016) 290.

⁴⁴² VÖLCSEY Balázs: Anyagi pervezetés. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) hvgorac 2016. Budapest 42-45.

megfogalmazott végleges vitarendezési elvvel áll összhangban. Az anyagi pervezetés tételes szabályait és tartalmát az Szjt. 167.§ (3) bekezdése tartalmazza rugalmas, példálózó felsorolással („különösen” fordulattal). Ha a felek perbeli nyilatkozatai hiányosak egyébként következetlenek vagy ellentmondásosak, akkor a bíróság („különösen”)

- kérdések feltétele útján lehetőséget biztosít arra, hogy a felek nyilatkozatait hibáit kiigazítsák és
- gondoskodik arról, hogy a felek nyilatkozatai minden, a per elbírálása szempontjából lényeges körülményre kiterjedjenek.
- A bíróság (a fent írt cél érdekében) felhívja a fél figyelmét arra, ha nyilatkozata nyilvánvalóan nem terjed ki olyan körülményre, amely a per elbírálása szempontjából jelentős;
- tájékoztatja a felet hivatalból figyelembe veendő tényekről és
- felhívja a felek figyelmét arra, ha valamely a per eldöntése szempontjából jelentős körülményt a felektől eltérően ítél meg.

A vitás kérdések azonosítása és az ügy szempontjából jelentős tények meghatározásához szükséges eszközöket a bíróság saját jogkörében határozza meg esetről esetre rugalmasan. Ez a szubszumció szükségzerű eleme a brói jogalkalmazásnak, ugyanis a kereset alapját adó tényeket meg kell feleltetnie a bírónak valamely tételes jogszabálynak. Így a polgári per szükséges anyagi pervezetésének elméleti alapját és tartalmát már az 1900-as években – máig ható erővel – megfogalmazta Franz Klein szociális perelmélete,⁴⁴³ amely a kitanítási, a kérdezési, a nyilatkozattételre felhívó bírói közrehatásokat jelenti. Ezen, az Szjt.-ben is megjelenő és a modern perjogi tapasztalatokkal kiegészülő eszközök célja az, hogy a felek megtegyenek minden olyan nyilatkozatot, amely a tények és az érvényesíteni kívánt (majd az érvényesített) jog tisztázásához szükséges.

Azonban kiemelendő a Pp. szabályozási szemléletétől eltérően az Szj. perszerkezeti megoldása az anyagi pervezetést a perfelvételi tárgyaláson, szóban és személyesen kívánta megvalósítani. Ez összhangban áll az Alaptörvény XVIII. cikkében írt (nyilvános) tárgyaláson történő elbírálás alkotmányos elvével a szóbeli tárgyalás bevett perjogi elvével. Az alapjogi koherencia mellett kiemelendő, hogy a bírói, gyakorlati tapasztalatok szerint a szóbeli tárgyaláson tisztázhatók érdemben a

⁴⁴³ KLEIN Franz: Der Zivilprozess Oesterreichs. In: KLEIN Franc - WACH Adolf - ENGEL Friedrich: Das Zivilprozeßrecht der Kulturstaaten: eine Vorarbeit zur deutschen Prozeßreform; Bd. 3. 113-114.

jogvita elemei. Ez szinte kizárólagos a személyesen eljáró felek esetében, de a jogi képviselővel eljáró felek esetében is a komplex jogvitákba mindenképpen hatékonyabb és célravezetőbb az iratok váltásánál. Nem véletlen ezen dogmatikai és szerkezeti megoldás, mert Szakértői Javaslata egyik szerkesztője Éless álláspontja szerint az írásbeliség perjogi megjelenése szükségszerűen hozza magával az eventualitást, miszerint meghatározott perceselexményeket csak az eljárás során megadott időben és módon lehet teljesíteni. Éless szerint az írásbeliség és annak következtében megjelenő eventualitás körében *„több mint száz évvel ezelőtt lezáródott az a tudományos vita, hogy annak a szóbeli, de még a vegyes rendszerű perben sincs helye.”*⁴⁴⁴ Bár az írásbeliség fokozott használatában és az elektronikus kommunikáció rejtlő egzaktági és hatékonysági lehetőségek kiemelkedőek, azonban a polgári per kontradikciójához, a jogvita és a felek kérelmeinek megértéséhez és helyes döntés meghozatalához a Pp. gyakorlati tapasztalatai alapján nem járult hozzá. Rögzíthető bírói tapasztalat, hogy az írásbeliség elsődlegessé válása, a per iratainak növekvő mérete miatt többletmunkát és számos esetben a lényeges tények és jogi érvelések elvesztéshez vezet. A közvetlen szóbeli kommunikáció és annak metanyelvi tartalma egy többretegű dialektikus folyamat,⁴⁴⁵ a mely a bírói megértést és a felek aktív, ügyükért feleős magatartását hatékonyan tudja egyesíteni. Azonnali visszajelzések és pontosítások tehetők, amelyek iratváltások sokasága alatt, akár több hónapos pertartam növekedést eredményezhetnek.

Az Szj. perszerkezeti modelljében a fent leírt koncepció azt is jelenti, hogy a per tárgyának meghatározása és a bizonyítékok inkvizitórius felkutatása nem a bíróság feladata és kötelezettsége, abban a bíró csak közreműködik. A bírói aktív, anyagi pervezetés azt biztosítja, hogy a felek kanalizált módon tehessék meg a szükséges nyilatkozataikat, bizonyítási indítványait. A félnek minden esetben a bírói közrehatást követően szabadon kell és lehet döntenie arról, hogy perbeli jogait gyakorolja-e, és ha igen miként. Ezen elvi distinkció a jog- és tényállítások körében még azokban a különleges perekben is fennáll, amelyek mikénti eldöntéséhez közérdek fűződik (pl. a személyállapoti perekben).⁴⁴⁶ Ez esetekben ugyanis a jogalkotó az igazságszolgáltatási szervtől független, a végrehajtó hatalomhoz tartozó

⁴⁴⁴ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. Közjegyzők Közlönye 2017/5. 16.

⁴⁴⁵ MATEUS Samuel: Metacommunication as Second Order Communication. KOMÉ – An International Journal of Pure Communication Inquiry Volume 5 Issue 1, 2017., 80-90.

⁴⁴⁶ VÖLCSEY (2016) 43.

szervet jelöli ki az igény érvényesítésre, mert a bírói közrehatás nem terjedhet ki az érvényesíteni kívánt jogra és jogvédelmi igény tartalmára a rendelkezési elv és a tárgyalási elv alapján.

Az anyagi pervezetés és a bírói közrehatás azonban nem egyirányú folyamat, ahogy azt a szakértői javaslat helyesen értelmezi – szemben a Pp. 237. §-ában írtakkal. Ugyanis a valós perjogi helyzetekben nem kizárólagosan egyirányú, a bíróságtól a felek irányába ható az anyagi pervezetés. A bíróság ezen aktív pervezetési közrehatása azt is magában foglalja, hogy a bíró megérti, hogy a feleknek pontosan milyen igénye van, azt milyen tények alapján érvényesítik a perben, és milyen alanyi magánjog megsértését állítják. A bíróság kérdésfeltevése tehát nem csupán a fél oldalán keletkeztet megértési folyamatot, hanem a bíróság ezen cselekménye által szubsztanciálódik a nem egyértelmű, és csak a tények alapján individualizált kereset tárgya. Ezen percselekmény során lesz az érvényesíteni kívánt jogból érvényesített jog. A kiemelt jelentőségét az anyagi pervezetésnek az adja, hogy a perben szükségszerűen és minden esetben konkrét alanyi magánjogi igényérvényesítés történik: ezért a kereset tárgya csak a jogban fellelhető tételes jogszabály lehet.

7. Összegzés

A polgári perben az érvényesíteni kívánt alanyi (magánjogi) jogosultság alapját az előadott tények komplex egysége jelenti elsődlegesen. Ezzel áll elválaszthatatlan logikai és jogi kapcsolatban a keresetben előadott jogviszonyt meghatározó érvényesíteni kívánt jog. Ezt egy tárgyi jogi norma jogszabályhelyével kell a félnek megjelölnie, mint a magánjogi igénye perbeli jogi alapját. A kereseti tényállítás a kereset ténybeli alapját fejezi ki (tényállítás), míg a jogállítás az igény jogi alapját (a kereset tárgya). A perfelvételt lezáró végzéssel rögzült, a keresettel érvényesített magánjogi igény megnevezésére az anyagi jogi értelmű – és az eljárásjogi kódexekben nem is használt – *jogcím* megnevezése helyett eljárásjogi értelemben a **jogalap** a megfelelően adekvát elnevezés.⁴⁴⁷ A jogalap meghatározott megjelölése pedig a konkrét tárgyi jogszabályhely konkrét (szubsztanciálását), vagy legalább és szükségszerűen egyediesített (individualizált) megjelölését teszi

⁴⁴⁷ Nem véletlenül beszél a régi Pp. jogállításról: mint ahogy a tényállítás a kereset ténybeli alapját fejezi ki (mai szóhasználattal: tényállítás), úgy a jogállítás az igény jogi alapját (azaz a kereset tárgyat).

szükségessé. Ennek hiányában sem az eljárási igazságosság, sem az anyagi jognak megfelelő döntés (objektív igazságosság) nem biztosítható.

VIII. A bizonyítási eljárás igazságossága - a bírói megismerés és mérlegelés

Értekezésemben azért vizsgálom külön fejezetben a bizonyítási eljárás és azon belül a bizonyítékok bírói értékelését, mert a polgári perről vallott jogalkotó cél és társadalomkép a bizonyítási jog szerkezetéből nagyon pontosan leírható. Ezért ebben a fejezetben az angolszász típusú, adverziális és az inkvizitórius bizonyítási elemeket különböző mértékben hordozó kontinentális jogcsaládok alapjellegzetességeit összehasonlító elemzés tárgyává teszem.⁴⁴⁸ Célom, hogy pontosabban tudjam leírni a bizonyítási percesekekények bírói attitűdjét a korábbi rPp., majd a Pp. módosult, háromtagú pertárgyfogalma körében. Az összehasonlító elemzés metodikájában a német, az osztrák, a svájci, a francia és az angol – és ez utóbbihoz kapcsolódóan – részben a skandináv perjogi hagyományokat pontszerűen, a tárgyalta perjogi dogmatika mentén mutatom be. Ezáltal nem a teljesség igényével dolgozom fel az adott jogrendszer bizonyítási rendszerének struktúráját és szabályait, hanem az elemzés által megkívánt körben és mélységben.

1. A bizonyítási jog rendszere és szerkezeti tagolása – nemzetközi összehasonlító elemzés

A bizonyítási jog külföldi jogalkalmazásában és szakirodalmában⁴⁴⁹ három elkülöníthető szakasz azonosítható: (1) a bizonyítás eszközeinek előadása és azok bíróság elé tárása; (2) a bizonyítási eljárás fogantatása, a bizonyítás eszközeire vonatkozó perbeli cselekmények; (3) a bizonyítás eredményének értékelése, a bizonyítékokból történő következtetés szakasza.

A bizonyítási tevékenység három szakaszának cselekményei kettős, a normatív szabályozási szerkezetében és tartalmában is eltérő jellegzetességet hordoznak. Ennek alapján a nemzetközi irodalom ún. eljárási vagy anyagi bizonyítási jogról beszél aszerint, hogy a bizonyítás dinamikus jellegű (eljárási, pl. szakértő kirendelése, szakértő meghallgatása) vagy statikus jellegű, azaz a külvilág felé

⁴⁴⁸ KÖBLÖS Adél: Polgári eljárásjog itt és ott. Kontroll 2005/1. sz. 6-31. oldal és Angol polgári eljárásjog a csatornában? Jogtudományi Közöny 2002/6. sz. 291-296.

⁴⁴⁹ SCHNEIDER, Egon: Beweis und Würdigung – Ein Lehr- und Handbuch unter besonderer Berücksichtigung des Zivilprozesses 2. Auflage München 43-45, 62-63.

kevésbe vagy egyáltalán nem megjelenő (anyagi, szakértői vélemény mérlegelése) aspektusa jut kifejezésre abban.⁴⁵⁰

A (szakértői) bizonyításra vonatkozó tételes jogi normák a bizonyítás egységes logikai rendszerében nyernek rendszertanilag elhelyezést a külföldi eljárásjogi kódexekben.⁴⁵¹ A bizonyítási rendszerek, általában, mint egységes intézmények jelennek meg, és a bizonyítás konkrét, tételes szabályain túlmutató jogalkotói célt is kifejeznek.

Az **angolszász, adverzális rendszerben** (és részben a skandináv jogcsalád eljárásjogi rezsimében) ennek dogmatikai kifejtése odáig jut el, hogy az igazság csak a felek jogviszonyában értelmezhető, és az anyagi jog csak annyiban létezik, amennyiben az eljárásjogilag kikényszeríthető. Lord WILBERFORCE bíró álláspontja szerint⁴⁵² jogvita konkrétan és kizárólag csak a felek között létezik, és annak kimenetele csak attól függ, amit a felek a jogvitában előtártak. A felektől és perbeli magatartásuktól független, és ebből a szempontból objektívnek nevezett igazság nem juthat érvényre a felek magánjogi vitájában a felek érvényesített érdekivel, rendelkezési jogával szemben.⁴⁵³ Ezen elvi alaptételen a bíróságokon polgári ügyekben működő bírósági tisztviselő (Master) és/vagy a bíró által végzett case management eljárás érdemben nem változtat.

Az angolszász modell ellenpontjaként a KLEIN nevéhez kapcsolható, **osztrák szociális jogállami permodell** állítható. Ebben a per nem egyedi jelenségként, hanem (makró)gazdasági, társadalmi és ezen belül szociális funkciója kerül kiemelésre. Ebben a szemléletben a perbeli esélyek kiegyenlítése és a hatékonyság biztosítása érdekében az eljárás feletti uralom, és e körben a szakértő akár ex offició kirendelésének joga is, a bírót illeti meg.⁴⁵⁴ Ezen elvi alapon áll a kontinentális jogcsalád legújabb perjogi reformja is, a 2013. évben hatályba lépett (és a 134/2010. számú) **új román eljárásjogi kódex**. Ebben is a formális (alaki) igazság

⁴⁵⁰ ROSENBERG, Leo: Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs ind der Zivilprozessordnung. München : Beck, 1965, 5., durchges. Aufl. 325-327.

⁴⁵¹ MISELAK, Hans-Joachim: Die Grundlagen der Beweislast im Zivilprozess. Wübben & Co. Berlin 1975. 287-209.

⁴⁵² JOLOWICZ, J.A.: On Civil Procedure. Cambridge University Press 2000. 178. az Air Canada-ügyben

⁴⁵³ A common law országok és a skandináv jogcsalád országai (az ún. adverzális eljárási rendszerekben), a megfelelő illetve a túlnyomó valószínűség elvárását fogalmazzák csak meg (preponderance of probabillity: Lord J. DENNING bíró a Miller v Minister of Pension ügyben (1947) 2 All ER 372.). E szerint a kontradiktórius, magánjogi jogvitában elegendő a legvalószínűbb vagy valószínűbb tény bizonyítása a vitatott tény fennállására.

⁴⁵⁴ Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: Harsági Viktória. hvgorac 2014. 22-27.

biztosításával alapvetően szembenálló szabályozással érvényesül.⁴⁵⁵ A bírák aktív részvételét biztosító alapelv értelmezést kiterjesztve a román jogalkotó lehetőséget adott a bírónak arra, hogy az igazság kiderítése érdekében, a felek tiltakozása ellenére is akár – többek között – szakértői bizonyítást rendelhessenek el, és az így hivatalból beszerzett bizonyítékot bevezethessék a perbe.⁴⁵⁶

A fenti kiragadott példákban is láthatóan a bizonyítási szabályok egyben kijelölik a bírói mozgásteret, a bírói aktivitás és felek rendelkezési jogának érvényesülési körét is. E vonatkozásban fogom bemutatni a bírói anyagi pervezetés egyes külföldi megoldásainak szakértői bizonyításra vonatkozó rendelkezéseit. Ezt követően a szakértői bizonyítás tételes jogi szabályait és gyakorlatára vonatkozó osztrák, német és angol jellegzetességeket ismertetem, majd a bizonyítékok bírói mérlegelésének kérdését – és a bizonyítottság megkívánt szintjét – vessem számba. A szakértői vélemények bírói értékelésének kérdést azért mutatom be, mert a bizonyítékok értékelése határozza meg a formális, alaki igazságot és a szakértő ténybírói szerepe szoros kapcsolatot mutat a valóság kiderítést elváró és az objektív igazságosságot biztosító bizonyítási eljárással. Az objektív igazság – szakértői bizonyítással történő – elérése az aktív, anyagi pervezetéssel társuló bírói közreműködését írja elő. Ezzel szemben az alaki igazságosság elsődlegességét tételező eljárásrend a felek rendelkezési jogát el nem vonó, a bírói önkény kizárását és a tisztességes eljárás jogrendvédelmi szerepének érvényesítést kívánja csak meg. Ebben a felfogásban a bírótól a jogalkotó alapvetően passzív, alaki pervezetésre korlátozott magatartás vár csak el.

2. A bizonyítás lefolytatásának német, osztrák és francia mintái

2.1. A bizonyítás tárgya

A bizonyítás tárgya az érvényesített anyagi jog által meghatározott, eljárásjogi szempontból (a kérelem és ellenkérelem meghatározta) jelentős tények. A szakértő szempontból releváns tények alatt a német és osztrák szakirodalom –

⁴⁵⁵ PANTILIMON Rikárd Árpád: A romániai polgári perrendtartás reformja. In.: Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: Harsági Viktória. hg. 2014. 251-252. Ezzel szemben a hatályos Pp. tiszta tárgyalási elven alapuló rendszerű: a bizonyítás elsődlegesen a felek rendelkezése alatt álló eljárási cselekménye az általános bizonyítási kötelezettséget meghatározó Pp. 164. § (1) bekezdése alapján (figyelemmel a Pp. 205. §-ára is).

⁴⁵⁶ A román eljárási kódex továbbmenően a bizonyítási eszközök körét tételesen meghatározta abból a vizsgálati eredményből kiindulva, hogy a perekben a korábban példálózó felsorolással megadott bizonyítási eszközök körén túl nem vettek igénybe a felek egyéb eszközökre.

egybehangzóan – (1) a külvilágban lezajlott történéseket, (2) a külső világ tárgyi jelenségeit (és azok tudományosan igazolható törvényszerűségeit), valamint (3) az emberi lelkvilág állapotát érti.⁴⁵⁷

A bizonyítási eljárás szerkezetét és ebben az eljárás résztvevőinek jogait (kötelezettségeit) meghatározó elem a kérelemhez kötöttség és a hivatalból történő eljárás kapcsolata.⁴⁵⁸ Ez határozza meg alapvetően a polgári per bizonyítási eljárását vezető bíró pervezető aktivitásnak mértékét és a felek magánautonómiájának kereteit. A magántulajdonra épülő európai államok perjogi rendszerében a bíróság felek által előadott kérelemhez, tényekhez és megjelölt tárgyi joghoz – jellemzően, de eltérő mértékben – kötve van. A felek által érvényesített jog vizsgálata a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul.

A külföldi eljárási kódexek a koncentrált és hatékony, valamint a meglepetés ítéletek elkerülését célzó perjogi rezsimek kialakítás érdekében előírják az aktív, anyagi pervezetés kötelezettséget a bíró számára. Ez alapvető és döntő kihatással van a legköltségesebb és leghosszadalmasabb bizonyítási eszköz, a szakértő bizonyítás lefolytatására is. A per előrehaladást szolgáló alaki pervezetés (szakértő kirendelése, szakértő feladatainak meghatározása, szakértő meghallgatása stb.) alapját az anyagi pervezetés biztosítja, amelynek különösen ki kell terjednie a bizonyításra is. Az anyagi pervezetés fogalma a bíróság kitanítás, kérdezési és nyilatkozattételre felhívó cselekményeit foglalja magában Franz Klein tanai alapján. Ez a felfogás meghagyja a felek számára a bírói tájékoztatás szabad felhasználásának jogát. A német és az osztrák jogtudomány a kéttagú pertárgyfogalmat használó perjogi rendszerben a felek egyértelmű és következetes – a kérelem és az annak alapján előadott tények magánjogi védelmet nyitó (Schlüssigkeit der Klage) – perbeli nyilatkozatának támogató eszközeként értékeli ezen rezsimet.⁴⁵⁹ A bíróságnak az anyagi pervezetés eszközével oda kell hatnia, hogy a bizonyításra szoruló tények egyértelműen meghatározhatóak legyenek, a kereseti kérelem és az annak alapját képező tényállításokat kompatibilis előadásával.

⁴⁵⁷ ROSENBERG, Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter: Zivilprozessrecht. 16. Aufl. München BECK 2004. 751.; FASCHING, Hans – KONECNY, Andeas (Hrsg.): Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 1-3. Bde. Wien, 2004. III. 567.

⁴⁵⁸ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Koncepció I. tervezete. 2014. június 30. szerk.: VARGA István 167—171.

⁴⁵⁹ ROSENBERG – SCHWAB – GOTTWALD (2004) 14-15.; LEIPOLD, Dieter: Prozessförderungspflicht der Parteien und rechtliche Verantwortung. ZZZP 1980/93. 240-241.

2.2. A német szabályozás

A német ZPO 2001. évi novellája ír elő a bíró számára konkrét kötelezettségeket az anyagi pervezetése körében [139.§ (1) bekezdés]. A bírónak figyelmeztetni kell a feleket a figyelmen kívül hagyott vagy jelentéktelennek tartott tényekre, szempontokra és jogi nézőpontokra, és ezeket is meg kell tárgyalnia a felekkel. *„A bíróság megtárgyalja a feleknek a jogvitával összefüggő helyzetét, a tényeket és körülményeket. Azokat jogilag és ténybelileg minősíti és ezzel összefüggésben kérdéseket intéz a felekhez. A bíróságnak törekedni kell annak biztosítására, hogy a felek nyilatkozataikat a jogvitával kapcsolatban időben és teljeskörűen megtegyék az összes releváns tényre, különösképpen az érvényesíteni kívánt tényekhez hiányzó adatok kiegészítésére. A feleknek meg kell jelölniük bizonyítási eszközeiket, és az ügyet előmozdító indítványait meg kell tenniük e vonatkozásban.”* A német eljárásjog vagy a korai első tárgyalás kitűzésével [früher erster Termin: ZPO 272. § és 275. § (1) bekezdés] vagy írásbeli előkészítő eljárás elrendelésével [schriftliches Vorverfahren: ZPO 276. § (1) bekezdés] készíti elő a főtárgyalást, amely intézmények központi kérdése a bizonyítási eljárás előkészítése.

2.3. Az osztrák szabályozás

Az osztrák Pp., az öZPO 182.§-a szerint „az elnöknek a tárgyaláson a kérdéseivel vagy más módon oda kell hatnia, hogy a felek a döntés szempontjából lényeges ténybeli közléseiket megtegyék, vagy hiányzó adatokat pótoljanak, vagy a bizonyítási eszközeiket megjelöljék, a felajánlott bizonyítékaikat kiegészítsék, és általában minden olyan felvilágosítást megadjanak, amelyek a valós tényállás megállapításához szükségesek.” Az osztrák perrend az előkészítő-perfelvételi tárgyalás fogalmát ismeri [vorbereitende Tagsatzung: öZPO 258. § (1) bekezdés].

2.4. A francia szabályozás

A francia perjogban is a felek feladata a keresetük alapjául szolgáló tények megjelölése és bizonyítási indítványaik megtétele, míg a jogkérdések eldöntése a bíróság feladata. A Code de procédure civile 12. cikke szerint a bírónak a vitatott tényeket és eljárási cselekményeket helyesen minősítenie. A jogvitára alkalmazandó jog meghatározása a bíró feladata, akkor is, ha a felek hivatkoztak kérelmeik tárgyi

jogi alapjára, akkor is, ha nem. A francia jog nem írja elő a feleknek, hogy megjelöljék követeléseik jogalapját, kivéve, ha az eljárás idézéssel (l'assignation) indul. A 16. cikk (3) bekezdése a meglepetés ítéletek ellen véd azáltal, hogy a bíró nem alapozhatja a döntését hivatalból felhozott jogi érvekre és tényekre anélkül, hogy a feleket előzetesen felhívta volna arra, hogy terjesszék elő arra vonatkozó észrevételeiket. A bírónak kell tehát a felek által állított tényeket minősítenie, ha a felek ezt nem tették meg. Ez azonban nem vezethet ahhoz, hogy a bíró olyan tényeket vegyen figyelembe, és olyan bizonyítási eljárást folytasson le, amelyekre a felek követeléseik alátámasztásaként nem hivatkoztak.

3. A pervezetés német, osztrák és angol megoldásai szakértői bizonyítás során⁴⁶⁰

3.1. Az osztrák szabályozás

Az **osztrák** polgári perrendtartás ZPO 351-467. §-ai tartalmazzák a különleges szakismeretet igénylő ténymegállapítás végett a bíróság döntéshozatalát segítő szakértőkre vonatkozó szabályokat.⁴⁶¹ Szakértő igénybevitelükre akkor kerülhet sor, ha az szükségesnek mutatkozik a perben. E körben a bíróság széles diszkrecionális jogkörrel rendelkezik, amelynek gyakorlása során nem köti a felek – még egyező – nyilatkozata sem.

A szakértő kirendelése előtt a feleket meg kell hallgatni, de a bíróság hivatalból a felek kérelme nélkül is kirendelhet szakértőt vagy újabb más szakértőt rendelhet ki. Az osztrák jog is megkülönböztet eseti és igazságügyi szakértőt. Az igazságügyi szakértők a bíróság működési területén lévő helyi bíróság nyilvántartásába kerülnek felvételre eskütételt követően. A bíróság kirendelő határozatában foglaltak szerint köteles eljárni a szakértő, aki vagy szóban, de jellemzően írásban nyújtja be szakvéleményét a bíróság előírásainak megfelelően. A szakértőt a felek nem utasíthatják és tőlük személyében is a bírókra vonatkozó szigorú kizárási és összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak. Ez következik abból

⁴⁶⁰ Az értekezés ezen fejezet alapvetően támaszkodik dr. Wopera Zsuzsa vezette, az Igazságügyi Minisztériumban felállított Kodifikációs Munkacsoport e tárgykörben tett előtanulmányaira és vitáira, amelyek résztvevője volt a szerző. Az anyagi pervezetés bemutatása során a Munkacsoport tagjának, Köblös Adélnak a kézírata is felhasználásra került kiemelten a francia gyakorlat bemutatása körében.

⁴⁶¹ KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

is, hogy az osztrák jogirodalom szerint a szakértő közel áll a bíróhoz, egyfajta ténybírói szereppel rendelkezik az eljárásban.

Egyesített közös szakvélemény készítésének elrendelésére is sor kerülhet, illetve a perben több szakértő kirendelésére is sor kerülhet lévén erre vonatkozó tilalmi rendelkezés nem szerepel az öZPO-ban. A szakértői vélemények ütköztetésére a szabad bizonyítás keretében kerülhet sor bírói elrendelés alapján, amely lehetőség a perbeli és a peren kívül beszerzett szakvélemények esetében is sor kerülhet. Ennek tartalmára, kötelező jellegére vonatkozóan egységes esetjogi gyakorlat nincs, azt esetről-esetre kell vizsgálni.

A szakvéleményt minden esetben meg kell indokolni, amelynek minden esetben szükséges tartalmi kelléke a vizsgált tárgy jellemzését jelentő úgynevezett lelet. A bíróság az ellentmondásos vagy nem teljes körű szakvéleményt kiegészítheti, a szakértőt meghallgathatja és új szakértőt is kirendelhet erre vonatkozó széles és hivatalból gyakorolható jogkörében. A fél az általa kért szakértői bizonyításról lemondhat, azonban ez nem köti a bíróságot. A szakértői vélemények értékelésére a bíróság szabad mérlegelése alapján kerül sor. Erre vonatkozó speciális tartalmi rendelkezéseket a ZPO nem tartalmaz.

3.2. A német szabályozás

A **német** eljárásjog - az 1990. évi igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló törvényt követően - az önálló bizonyítási eljárásjog intézményét ismeri.⁴⁶² Ez a szakértői bizonyítás rendjét – többek között - az előzetes bizonyítás lehetőségével egészítette ki. Így nemcsak akkor van arra lehetőség az eljárás előtt, vagy annak folyamán, ha a bizonyíték elvesztésének veszélye vagy felhasználásnak megnehezülése áll fenn, hanem a ZPO új 485.§ 2 bekezdése alapján bármelyik fél kérheti annak elrendelését. Ennek esetköreit a törvény normatívan határozza meg: akkor van rá lehetőség továbbmenően, ha szakértőnek egy személy vagy dolog állapotát, személyi vagy anyagi kár összegét, szerződéses kellékhány okát és mindezek megtérítési költségét kell meghatároznia.

A jogalkotót az a felismerés vezette e körben, hogy a perbeli felek leggyakrabban ezen ténybeli kérdésekről vitáznak a perben, és az előzetes szakértői bizonyítással lehetőség adódik arra, hogy a pert elkerüljék. Ha ezen permegelőzési szempont nem

⁴⁶² Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: HARSÁGI Viktória. hvgorac 2014. 42-43.,61.

érvényesül, akkor a szakvéleménye a ZPO 493.§-a alapján a per későbbi szakaszában teljes értékű bizonyítékként felhasználható. A jogalkotó kifejezetten célként tételezte, hogy több szakvélemény álljon rendelkezésére a bírónak egy szakkérdés vonatkozásban. Teret kívánt nyitni a dialektikus tartalmú értelmezés lehetőségének, a szakvélemények ütköztetésének, egymás felülvizsgálatának a minél megalapozottabb döntések érdekében.

A ZPO nem tesz különbséget a magánszakértői és a perben beszerzett szakértői bizonyíték között. Az igazságszolgáltatás 2004. és 2006. évi modernizációja során az eljárás feszezbé tétele és a perbeli vitás kérdések kiterjesztett körű szabad bizonyításának adott teret. Az ZPO 411a §-a kimondta, hogy egy írásbeli szakértői vélemény közvetlenül bizonyító eszközként is felhasználható más eljárásokban. Egyebekben a magyar szakértői bizonyítási rendszer szabályai tartalmilag egyeznek meg a ZPO, mint mintajog szabályaival.

3.3. Az angol szabályozás

Az **angol** eljárásjogi törvény⁴⁶³ 35. fejezete (PART 35 - EXPERTS AND ASSESSORS) a szakértői bizonyítás körében és az azt kiegészítő szabályok és gyakorlati előírások (Rules and Practice Direction) normatív erejű szabályozásban, a bíróság kötelezettségévé teszi, hogy csak az ésszerűen szükséges szakértői bizonyításoknak adjon teret (reasonably required to resolve). Továbbá a Woolf-reform⁴⁶⁴ folyamánként normatív ajánlás, hogy az eljárásban lehetőleg egy szakértőt vehessen igénybe a fél, és a szakértő csak a bíróság engedélyével járhatson el.⁴⁶⁵ Azonban a szakértő nem, mint önálló bizonyítási eszközként jelenik meg az angol eljárásjogban, hanem jellemzően tanúként (expert witness), azonban lényegesen nagyobb bizonyítási súllyal bír az egyszerű ténytanúhoz képest a bírói gyakorlat alapján..

A szakértő kirendelése előtt a félnek, illetve feleknek előkészítő iratot kell benyújtaniuk arra vonatkozóan, hogy mely körülmények teszik indokolttá a szakértői

⁴⁶³ Civil Procedure Rules 1998. (77th Update) <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules> 1

⁴⁶⁴ ACCESS TO JUSTICE - LORD WOOLF'S FINAL REPORT:
<http://www.pnewsire.co.uk/news-releases/access-to-justice---lord-woolfs-final-report-156128445.html>

⁴⁶⁵ Ennek indoka, hogy korábbi gyakorlat alapján szinte végtelenségig, a felek anyagi lehetőségeinek határáig volt lehetőség újabb és újabb szakértők perbe történő bevezetésére.

vizsgálatot; mely tényekre, milyen tartalommal, milyen kompetenciájú szakértő és várhatóan milyen költségigény mellett indokol a perbe bevezetni. A feleknek van lehetőségük a pert megelőzően is szakvéleményt készíttetni, ezt azonban csak a másik féllel és bírósággal történő megismertetés (és beszerzésének körülményeire vonatkozó nyilvánosság megteremtése után), valamint a bírósági engedélye után lehet a perbe bevezetni.

A perben igénybe vett szakértő két típusú lehet. Az egyik a bizonyítási kötelezettség terhet viselő fél egyoldalú kérelmére eljáró szakértő, akit ez esetben egyik fél sem instruálhat, szakértő felé követelményeket nem fogalmazhat meg. A szakértő csak a bíróság kirendelésének van alávetve, és a bíró segítőjeként jár el, nem fogadhat el a felektől semmilyen irányítást vagy egyéb segítséget, csak azt, amit a bíró kifejezetten engedélyezett számára. A felek írásbeli kérdéseket intézhetnek a szakértő írásbeli szakvéleményre törvényben meghatározott (és jogvesztő) 28 napos határidőn belül.

A felek közös kérelmére lehetőség van ún. közös szakértő igénybevételére (single joint expert), akit a felek választhatnak ki. A felek megegyezésének hiányában a bíróság a szakértői személyekre a felek által összeállított listából vagy ennek hiányában a szakértői nyilvántartási névjegyzékből választhat. A közös szakértőt a felek utasításokkal láthatják el, és a szakvéleményre is észrevételeket tehetnek, illetve további kérdések megválaszolását indítványozhatják.

A szakértők minden esetben írásban terjesztik elő a véleményüket. Az eljárásjogi törvény meghatározza a szakvélemény kötelező tartalmi kellékeit, annak ellenőrizhetősége végett. A szakértőnek elsődlegesen szakvéleményének érvényességi körét és általános tartalmát kell megjelölnie, fel kell tüntetnie valamennyi szakmai véleményt, irodalmat, amely a szakmai módszertan alapjául szolgált. Ezt követően saját véleményét kell indokolnia a konkrét kérdés kapcsán, majd a szakértő összefoglaló véleménye következik sorrendben, melyben számot kell adni következtetéseiről. Itt kell arról is nyilatkoznia részletesen indokolt módon a szakértőnek, ha nem tud véleményt adni valamilyen körben.

A bíróság szakkérdések vonatkozásban a per bármely szakaszában külön és a felekkel is bármikor egyeztetést folytathat, felvilágosítást kérhet a szakértőtől, és elrendelheti a szakértők közötti megbeszélést.

3.4. A szakvélemény, mint bizonyíték

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg, amely elvárás konkrétan meg is jelenik – többek között – az angol és a magyar eljárási törvényben is. Azonban az egyetlen szakvélemény több – kiemelten a német és az angolszász (ausztrál) szakirodalomban – jelezett és vizsgált problémát okoz. A kritika alapja, hogy a szakértő, mintegy ténybírói szerephez jut, ahol erőteljesen felértékelődik a tényállás megállapítása során az egyetlen szakvélemény szerepe. A szakértő másik szakértői ellenőrzésének hiánya pedig azt okozza, hogy az egyetlen szakértői véleményben szereplő esetleges hibák nem, vagy csak nehezen kiküszöbölhetőek ki.

Bár az európai eljárási kódexek elsődlegesen a felek megegyezésre bízzák a szakértő személyének kiválasztást, a gyakorlat azt mutatja, hogy csak elvétve alakul ki a felek között konszenzus e körben. A Miniszteri Bizottság „egy per egy szakértő” elvének ajánlásával szemben, amennyiben több szakértő vesz részt a perben kialakulhat egy szakmai párbeszéd vagy vita, amely alkalmas lehet a szakvélemények – másik szakértő általi – kontrolljára, felülvizsgálatára. Ezáltal több szakmai támpont, vélemény és információ áll a bíró rendelkezésére a szakvélemények értékelésére, majd azok mérlegelésére.

Az **angolszász** országokban az elmúlt évtizedekben kiemelt figyelem középpontjába került a szakértői bizonyítékok megbízhatósága,⁴⁶⁶ azok értékelése a hibás szakvéleményre alapított, közbizalom gyengítésére alkalmas ítéletek kiküszöbölésének igénye alapján.⁴⁶⁷ Angliában a House of Common's Science and Technology Committe - a parlament alsóházában működő közjogi jogállású független testület (a továbbiakban: Bizottság) – felkérése nyomán a szakértői bizonyítás megújításának céljából 2009-ben konzultációs folyamatot indult széles

⁴⁶⁶ Az 1976-ban Angliában Lord Devlin által vezetett bizottságot állították fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg, oly mértékbe megbízhatatlanok a tanúvallomások e vonatkozásban

http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

⁴⁶⁷ Az Egyesült Államokban 2005. novemberében a Kongresszus a szakértői tevékenység vizsgálatára hatalmazta fel a National Academy Of Sciencet-t. 2006. és 2008. között független bizottság vizsgálta ennek alapján a szakértői módszereket, azok pontosságát, hibahatárait és a szakértői vélemények felhasználásának hibáit. A 2009 februárjában közzétett jelentésben súlyos problémákat és hiányosságokat tárva fel.

szakmai körben.⁴⁶⁸ Ennek egyik alapja volt, hogy a Legfelsőbb bíróság (Supreme Court) és a Felelvteli Bíróság (Court of Appeal) több határozatában elvi élel mutatott rá, hogy a szakvélemények megbízhatósága elengedhetetlenül szükséges azok megfelelő felhasználásához és az elsőfokú bírák számára kevés iránymutatás áll rendelkezésre az elfogadhatóság kérdésében.

Az **Egyesült Államok** Legfelsőbb Bíróság 1993. évi határozatában foglaltak szerint⁴⁶⁹ a bíróság döntési kompetenciájába tartozik, hogy elfogadja-e a szakértői véleményt egy alkalmazhatósági ún. Daubert-teszt alapján. A szakirodalomban MATTSON - DAOU (2004) „kapuóri funkció” elnevezéssel hivatkozta⁴⁷⁰ ezen funkciót, és a bizonyítékok felhasználása során ezen teszt alkalmazását követeli meg. A Daubert-tesztet a Bizottság ajánlása három lépcsős vizsgálati szempontrendszerre tágította, amelyen át kell esnie minden a szakvéleménynek a felhasználását megelőzően függetlenül attól, hogy az tudományos tapasztalaton alapuló vélemény vagy sem. Ez az alábbi kontroll elemek ellenőrzését követeli meg:

- Elsődleges, hogy a bizonyíték releváns-e az ügyben az érdemi segítséget jelent-e(okszerűségi vizsgálat)
- A második, hogy a szakértő kompetenciája és pártatlansága aggálytalan-e.
- Ezt követi harmadsorban az ún. „kapuóri szerep”, a szakértői bizonyításmegbízhatóságának módszeres vizsgálata.

A harmadik, legrészletesebb kapuóri vizsgálatnak arra kell választ adnia, hogy a szakértő által alkalmazott módszer és a szakvéleményt alátámasztó hipotézisek validálhatóak-e. A bíróságnak ellenőriznie kell a vélemény ténybeli, ún. bemeneti adatainak pontosságát, vizsgálnia kell az alapul szolgáló elmélet teszteltségét, felülvizsgálatnak való alávetettséget, publikáltságát, a lehetséges hiba százalékát (megbízhatóságát), ismertségét és a tudományos közéletben az elmélet általános elfogadottságát. Azonban ezen vizsgálatnak nem tárgya a szakértői következtetések helyessége.

A szakvélemény megbízhatóságát, felhasználhatóságát annak a félnek kell bizonyítania a Bizottság ajánlása és az ezzel egybeeső bírósági gyakorlat alapján,

⁴⁶⁸ GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013. 1-2. 9-18.

⁴⁶⁹ Daubert v. Merrell Dow Pharms., Inc., 509 U.S. 579, 584-587.

⁴⁷⁰ MATTSON, Jack V. – DAOU, Suha F. – SOPER, Jeffer G.: Effective Expert Witnessing. 4th Ed. CRP Press 2004. 17-

igazolnia kétség esetén, aki kéri, hogy azt a tényállás megállapításánál vegyék figyelembe (secunder bizonyítás).

4. A ténymegállapítás mérlegelhetősége

A bizonyítás tárgya az érvényesített anyagi jog által meghatározott, eljárásjogi szempontból (a kérelem és ellenkérelem meghatározta) jelentős tények. A bizonyítás körében a bírói döntés központi eleme azonban minden perjogi rendszerben a szubsumció: a jogvita elbírálásánál irányadó törvényi tényállás és a perben megállapított tények egymáshoz való viszonyának értékelése.⁴⁷¹ A külföldi eljárásjogi rezsimekben is a bíróság a bizonyítási eljárás során megismert bizonyító tényekről következtet a bizonyítandó tényekre. A bíróság a különös - és általa nem birtokolt - szakismeretek felhasználásával kell győződnie és tényállást megállapítania a bizonyításra szoruló speciális ismeretet igénylő tények valóságáról, illetve valótlanságáról.

A valóságnak megfelelő ténymegállapítás helyességének levezethetőnek és a külvilág felé igazolhatónak is kell lennie. Erről a bíróságnak a bizonyítékok értékelésénél kell számot adnia indokolt határozatában. Az ítélet megalapozatlanságát eredményező körülmény a kontinentális nemzeti eljárásjogokban, ha a bíró nem ad számot az ítélet alapjául szolgáló szakértői bizonyíték értékeléséről, különösen, ha azt elveti, vagy mérlegelése tárgyává teszi. A szakértői vélemények bíróság általi analitikus elemzése, annak módszerei, valamint ennek kapcsán a szakértő vélemények megbízhatóságának és garanciái állnak a külföldi vizsgálatok és elemzésének középpontjában.⁴⁷²

A bizonyítási jog szabadságát elsőként biztosító 1806. évi **francia** polgári eljárásjogi törvénykönyv 323. cikke már kimondta, hogy a bírák nem kötelesek a szakértők véleménye alapján döntésüket meghozni, ha az saját, belső meggyőződésükkel (conviction intime) ellenkezik. eltérés esetén azonban a bírót mérlegelésének indokolási kötelezettsége terhelte, ill. terheli a mai napig. Történetileg a XIX. századba a kötöttségektől mentes, szabad bizonyítás liberális alapelv lett általánosan meghatározó. Ez jelent meg az 1865. évi **olasz**, az 1881. évi

⁴⁷¹ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013.(V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Konceptió I. tervezete szerk. VARGA István. 2014. kézirat 2015.229.

⁴⁷² GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyításmegújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013/12. 8-18.

spanyol, majd az 1877. évben kodifikált ún. birodalmi **német** és 1895. évi **osztrák** polgári perrendtartásban is.⁴⁷³ Dominánsan kötött (törvényes, formális) bizonyítási rendszert a XXI. században már nem találunk a kontinentális és angolszász jogi környezetben kivéve az új román perjogot.⁴⁷⁴ A szabad(materiális) bizonyítási rendszer alapvető struktúráját az elmúlt évtizedek európai perjogi reformfolyamatok sem érintették érdemben.

A külföldi eljárásjogi rezsimek a bíróság számára, a jogvita eldöntése szempontjából irányadó tényállás megállapítása körében, valamennyi bizonyíték egybevetésével történő szabad meggyőződésre alapított mérlegelési jogot biztosítanak. A bizonyítás akkor szabad, ha a törvény a bíróság belátására bízta a tények bizonyító erejének meghatározást, valamint azok mérlegelését alakszerű szabályok nem korlátozzák.⁴⁷⁵ Ezen általános megállapítás arra vonatkozik, hogy a külföldi kódexekben az egyes bizonyítási eszközök bizonyító ereje előre nem meghatározott; a bizonyítási eszközök között hierarchikus viszony a szakértői által szolgáltatott bizonyíték ranghelyére nincs.

A kontinentális jogrendszer valamennyi államában a bíróság szabadon határozhatják meg – a tételes jogi normák deskriptív rendelkezései nélkül – a szakértői bizonyítékok bizonyító erejét, azokat szabadon használhatják fel a perbeli tényállás megállapítása során. E helyütt nem tárgyalom – a szakértői bizonyítás témáján túlmutató dogmatikai jellegéből adódóan – az egyes minősített okiratok kötött bizonyító erejét sem, amely a legtöbb eljárás kódexben a szabad bizonyítás korlátjaként jelenik meg mind alaki (valódiság, hamisítatlanság), mindpedig anyagi (az okirat bizonyítási tartalma) bizonyító erő tekintetében.

Végezetül utalok olyan, a szakértő bizonyítás körében is releváns bizonyítási jogintézményekre, amelyek a hazai joggyakorlatban nem, vagy csak eseti jelleggel merültek fel. A **német és az osztrák** joggyakorlatban ismert a bizonyítottsági szint csökkent változata (Beweismassreduzierung), az ún. „*prima facie*” bizonyítás.⁴⁷⁶ Ez az általános élettapasztalatra alapított következtést használja fel a bizonyítás során, amely ezen aspektusát tekintve egy bizonyítási módszernek tekinthető. Alkalmazásával egy könnyebb bebizonyítható vagy ismert eseménysor tipikus

⁴⁷³ KENGYEL Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris Budapest, 2003. 47-53.

⁴⁷⁴ Codul de procedură civilă al României No. 76/2012

⁴⁷⁵ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Budapest 1924. 402.

⁴⁷⁶ FASCHING, Hans W.: Zivilprozessrecht. 2. Aufl. Wien 1990. 468-469.

lefolyásának tényről, illetve folyamatáról az általános élettapasztalatok alapján egy hozzá tipikusan hasonló lefolyású tényállásra következtetünk.⁴⁷⁷ A szakértői vélemények körében ez abban az esetben fordul elő, ha tudományos megalapozottságú és egzakt módszerekkel nem vizsgálható tényekről kell szakvéleményt adni. Tipikus esete az emberi személyiség jelenségeit, a múltbeli tudattartalmakat vizsgáló elmeszakértő és pszichiáter szakvélemények, de itt említhetők az írásszakértő vizsgálatok eredményeinek értékelése.

Negatív tények szakértői bizonyításnak is helye lehet a **német** szakirodalom szerint.⁴⁷⁸ Erre akkor kerülhet sor, ha a jogalkotó a törvényi tényállás egyes elemeit negatívan fogalmazza meg, ha a jogszabály a joghatás kiváltását valamely tény fenn nem állásához köti. Ez esetben a kizáró következtetésnek az alapja az ok-okozati kapcsolat fennállása két tény között: egy negatívan megfogalmazott tény esetében egy másik, pozitív tény megfogalmazásaként értelmezhető. Negatívan megfogalmazott tény bizonyítására csak közvetett bizonyítás útján van lehetőség, a pozitívan megfogalmazott tény bizonyítása révén.⁴⁷⁹ Ez esetben a szakértői bizonyítás valamely tudományosan bizonyított oksági kapcsolat felhasználásával következtet a bizonyítandó tényre. A bíró ezt akkor ruházza fel bizonyító erővel, ha a közvetett bizonyító tény a bizonyítandó tényről igen nagy (tudományos megalapozottságú) valószínűséget nyújt.

Aszimmetrikus bizonyítási helyzet áll fenn akkor, amikor a felek bizonyítékok feletti rendelkezési joga és információ hozzáférési lehetősége nagymértékben eltérő. A **német** perjogi dogmatika⁴⁸⁰ ezen helyzetet úgy kezeli, hogy a bizonyításra köteles fél ellenfelére *másodlagos bizonyítási kötelezettséget* (sekundere Darlegungslast) telepít a jóhiszemű pervitel követelményéből levezetve. A per anyagává kell tenni és a szakértő rendelkezésére kell bocsátania a bizonyítási terhet viselő fél ellenfelének, a számára elérhető bizonyítékokat, információkat. A bizonyítatlanság következményeit ezen aszimmetrikus helyzetben nem a tény bizonyítására köteles fél viseli.

⁴⁷⁷ BEUTEL, Bianca: Wahrnehmungsbezogene richterliche Erfahrungssätze im Marken- und Lauterkeitsrecht. Spillingen 2011. 60. és 127-128.

⁴⁷⁸ STIEPER, Malte: Der Beweis negativer Tatsachen, insbesondere der Neuheit von Immaterialgütern im Verletzungsprozess. Zeitschrift für Zivilprozess 2010./1. 334.

⁴⁷⁹ ROSENBERG (1965) 329-331.

⁴⁸⁰ STIEPER (2011) 36.

5. A bizonyítás megkívánt szintjének külföldi gyakorlata

A bizonyítás sikertelenségét, a vitássá tett tényállítás bizonyítatlanságát eredményezi, ha a bíró meggyőződés nem éri el a kívánt szintet. Erre tekintettel bizonyítási eljárásjogi központi eleme a bizonyítottság megkívánt szintje. A hazai és a nemzetközi szakirodalom is egységes abban, hogy a bíró belső tudatállapotához tartozó szubjektív elemek szövik át a ténymegállapítás objektív tevékenységét. A bizonyítottság szintjére vonatkozó elvárást alapvetően a bírói gyakorlat alakítja ki és formálja, lévén az eljárási kódexek külföldön sem határozzák meg tételesen. Ezen hiátusnak kifejezett dogmatikai indoka nem lelhető fel, inkább kodifikáció technikai, szövegezési nehézségek merülnek fel a szabad bizonyítás elvével felmerülő kollízió folytán.

A bírói meggyőződés, illetve a bizonyítottság fokára vonatkozó legmagasabb szintet **Németországban és Ausztriában** követelik meg. A bizonyossággal határos valószínűséget, mint objektív mércét, azonban csak kivételes esetekben, akkor alkalmazza a bíróság, amikor matematikai valószínűség-számítással ellenőrizhető módon lehet egzakt pontossággal a tények bizonyító értékét kimunkálni (pl. származás megállapítására irányuló perek).⁴⁸¹ A német és az osztrák gyakorlatban is elegendő a bírói meggyőződés kialakításához a valószínűség magasabb foka, amely az objektív bizonyosságon túl a bíró belső meggyőződésének szubjektív elemét is tartalmazza. Ez azt a körülményt veszi figyelembe, hogy természettudományos alapon kimunkált, teljes bizonyosság a polgári perben jellemzően nem érhető el.

A **német bírói gyakorlat**⁴⁸² szerint azonban elérhető egy olyan kétely nélküli bírói meggyőződés, amely a bíró helyzetét, megismerési korlátait figyelembe véve követeli meg a szubjektív oldalról teljes bizonyosságot. A törvény nem követeli meg a minden kételytől mentes meggyőződést a bírótól, mert csak a döntést hozó bíró saját, kételyektől mentes meggyőződésének elérése a cél. A bírónak a bizonyosságnak a gyakorlati életben elvárt és elérhető mértékét kell elérnie, amely nem zár ki minden kétséget teljes mértékben, de elhallgattatja azokat.⁴⁸³ Ennek indoka, hogy a bizonyítás eredménye a külvilág felé indokolható és védhető kell

⁴⁸¹ ROSENBERG – SCHWAB – GOTTWALD (2004) 768.

⁴⁸² L.BGHZ 53,245, NJW 1970, 946.

⁴⁸³ Eine von Zweifeln freie Überzeugung setzt das Gesetz nicht voraus. Auf die eigene Überzeugung des entscheidenden Richters kommt es an (...) Der Richter darf und muss sich aber in tatsächlich zweifelhaften Fällen mit einem für das praktische Leben brauchbaren Grad von Gewissheit begnügen.”

legyen: a megalapozott tényállításhoz szükséges, hogy a bíró belső meggyőződése szerint kizárja a racionálisan felmerülő kételyeket.⁴⁸⁴ Erre tekintettel a valószínűség ún. magas foka a bíró értékelésétől függ, azt rugalmasan kell kezelni (flexibiles Beweismass). Ezen mértéket absztrakt módon kell meghatározni, és nem külön-külön az ügyekhez mérve, mert az semleges kategóriává eliminálná a meggyőződést.⁴⁸⁵

A **horvát** bizonyítási jogban is a bírói meggyőződésnek az ésszerű kételkedés elemeit ki kell zárni. Egy tényállás akkor tekinthető teljes egészében bizonyítottnak anyagi jogi tényállások tekintetében, ha a teljes bizonyosságot a bíró belső szubjektív körülményeiben éri el.⁴⁸⁶

A **skandináv jogcsalád államaira és a common law** országokra⁴⁸⁷ a túlnyomó valószínűségi bizonyítottság elvárása a jellemző. Ez a legvalószínűbb alternatíva kiválasztását írja elő a döntés alapjául amennyiben több ténymegállapítási lehetőség áll fenn. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy annak a félnek tényállítása kerül elfogadásra, aki a legerősebb bizonyítékot hozza fel állítása mellett. A **norvég** bírói gyakorlat egy tény fennállásnak bizonyítottsága vonatkozásában a megfelelő és elegendő valószínűség fennállását követeli meg. Azonban a skandináv jogcsalád is ismeri azt a normatív szabályozási lehetőséget, hogy a törvény kifejezetten megjelöli egy tény bizonyítottsági fokát, jellemzően a nyilvánvaló vagy kétségtelen szövegezéssel.

Az **angol** bizonyítási jog mércéjének meghatározottsága akként jellemezhető, hogyha a bizonyítás eredményeként azon meggyőződés alakul ki a bíróban, hogy egy bizonyításra szoruló tény fennállása valószínűbb, mint annak fenn nem állása, akkor az állított tény vonatkozásában a fél eleget tett bizonyítási kötelezettségének. Ennek logikai következménye az is, hogy nem tekinthető bizonyítottnak egy tény, ha mindkét vagy esetleg több alternatíva ugyanakkora valószínűségűnek mutatkozik.⁴⁸⁸

Írországbán a polgári jogviták egyes fajtái között is különbség mutatkozik a bizonyítottság megkövetelésének fokát illetően. A kívánatos szint alapja a jelentős valószínűség, amely mérlegelésen alapul és azt vizsgálja, hogy két tényállás-változat

⁴⁸⁴ FASCHING – KONECNY (2004) 557-558.

⁴⁸⁵ FASCHING – KONECNY (2004) 558.

⁴⁸⁶ UZELAC: Kroation. In: FARKAS József – KENGYEL Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-Kerszöv Kft., Budapest 2005. 66.

⁴⁸⁷ A dolgozat skandináv jogcsaládra és a common law országokra vonatkozó része - tartalmilag - kötetlen ésszerkesztett idézetként veszi át FARKAS – KENGYEL (2005) 67. oldalán írt tanulmányának tárgykörben tett megállapításait, és kutatásának anyagait, annak tematikáját, gondolati ívét is követve.

⁴⁸⁸ DENNING J. in Miller v Minister of Pension (1947) 2 All ER 372. 373.

közül melyik a valószínűbb. Ebben a vizsgálatban az ésszerű kételkedés mértékét meghaladó bizonyítás nem követelmény a felekkel szemben egy tény valónak elfogadásához.⁴⁸⁹

6. A bizonyítás dogmatikai helyzet a magyar polgári perrendben

A jogalkalmazási tevékenység, és a bírói döntés központi eleme a jogvita elbírálásánál irányadó törvényi tényállás és a perben megállapított tények egymáshoz való viszonyának értékelése, a szubsumció. Ennek jellegadó sajátosságait már ezen fejezetben már tárgyaltam. A bírónak a bizonyítási eljárás során, arról kell meggyőződnie, hogy a bizonyításra szoruló tények valósak-e vagy valótlanok. A valóságnak megfelelő ténymegállapítás helyességének levezethetőnek és a külvilág felé igazolhatónak is kell lennie, amelyről a bíró a bizonyítékok értékelésénél ad számot.

A polgári perben felek a keresettel alanyi magánjogukat érvényesítik. A bizonyítás szerepét ezen meghatározott magatartás leírásában az eljárásjog-tudomány ún. processzuális irányzata adta meg. Eszerint a bizonyítás kizárólag a felek cselekvése, amellyel a bíróságot tény- és jogállításainak valódiságáról kívánja meggyőzni.⁴⁹⁰ Az rPp. és a hatályos Pp. is tiszta tárgyalási elven alapuló rendszerében a bizonyítás elsődlegesen a felek rendelkezése alatt álló eljárási cselekmény az általános bizonyítási kötelezettség szerint. Ennek perjogi szerkezete az rPp.-ben az alábbiak szerint összegezhető:

- az általános, tárgyalási elvvel szoros dogmatikai kapcsolatban álló általános bizonyítási kötelezettséget az rPp. 164. § (1) bekezdése tartalmazza figyelemmel az rPp. 205. §-ára is.
- A tárgyaláson lefolytatandó bizonyítási eljárásban [rPp. 201. § (1) bekezdés] a felek közreműködnek, abban aktívan részt vesznek [rPp. 173. §, 181. §, 197. §, 204. §].
- A bíróság pervezető dominanciája lép előtérbe a rPp. 3. § (3) bekezdése szerinti – a jogvita elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátásáról szóló – tájékoztatás, ennek alapján a bizonyítás rPp. 3. § (4) bekezdése szerinti elrendelése;

⁴⁸⁹ FARKAS – KENGYEL (2005) 67.

⁴⁹⁰ FARKAS – KENGYEL (2005) 25-29.

- majd a bizonyítási eljárást fogantatosító tárgyalás vezetése a során is a bírói aktív bizonyítási menedzsment érvényesül [rPp.133. § (1) és 134. § (1) bekezdés].
- Végezetül a bizonyítékok értékelésében, mérlegelésében a bíróság kizárólagos szupremáciáját szabályozta a jogalkotó [rPp.206. § (1)-(3) bekezdés].

Összegezve az rPp. bizonyítási szerkezeti konstrukcióját az rögzíthető, hogy a fél abszolút, rendelkezési joga érvényesül a perindítási szakaszban, majd a tárgyalási elv és a bírói eljárás menedzsment (case management) kiegyenlített, osztott hatalmi szakasza következik, míg a tárgyalás berekesztése után a bíróság korlátlan hatalmi és mérlegelési szakaszával záródik a polgári per. A Pp. szerkezetében nem történt a fenti körben alapvető változás.

A joggyakorlat elemzése arra enged következtetni, hogy a bizonyítási eljárás tartalmát, lefolyását és még a bizonyítékok mikénti értékelését is alapvetően és döntően determinálja a kereset tartalma és annak adekvátsága. Ugyanis a bizonyítási eljárást szükségszerűen megelőzi a polgári pert megindító kereseti kérelem,^{491,492} amelynek kötelező eleme – a felek jogérvényesítő percéljából adódóan – az érvényesített jog megjelölése. A polgári per csak érvényesíthető jogállítások iránt jöhet létre, ezért a peralapítás azt jelenti, hogy legalább egy jogot állítani kell.⁴⁹³ Jogérvényesítés alapja a jogot megnyitó, megváltoztató vagy megszüntető releváns jogi tények megjelölése, amely meghatározza a bizonyítási eljárás tartalmát.

Az érvényesíteni kívánt jog megjelölésével szemben a bizonyítékok megjelölése nem szükségszerűen megkövetelt része a keresetlevélnek az rPp. 121. § (1) bekezdés *b*) pontjának harmadik fordulata és a Pp. 170. § (2) bekezdés *c*) pontja szerint. A felek jellemzően a kereseti tényállításuk alapjául szolgáló okirati bizonyítékaikat adják csak elő – figyelemmel arra is, hogy pertaktikai okokból a felperes nem kívánja megjelölni, hogy nincs vagy kétséges bizonyítékok állnak rendelkezésére az adott tényállítása igazolására. Ez is azt erősíti, hogy dogmatikai szempontból a kereset jogalapja jelöli ki azon lényeges tényeket, amelyek bizonyítására sor kerülhet majd a perben.

⁴⁹¹ A keresetlevél nem kizárólagos eszköze a perindításnak, pl. a fizetési meghagyás iránti kérelem a kötelezett ellentmondása folytán perré alakul.

⁴⁹² A keresetlevél és a kereset definíciójára lásd részletesen: MAGYARY Géza – NIZSALOVSKY Endre: Magyar Polgári Perjog, Budapest, 1939. 350. és Novák István: Kereset a polgári perben, Budapest 1966. 915.

⁴⁹³ PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, In: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 231-234.

A bizonyítás szempontjából a kereseti igény alapelemét a tények specifikus, a felperes által érvényesített jogot származtató csoportja alkotja. „*A tény – joghatást előidéző körülmény (cselekmény, esemény, állapot stb.), amely jogviszony keletkezését, módosulását, megszűnését eredményezi.*”⁴⁹⁴ Jellemzően nem egye tényt jelöl meg a felperes, hanem több- illetve tények egész sorozatából álló összetett tényállást. A pert megindító, keresetet előterjesztő félnek a keresetben az általa megjelölt tényről vagy jellemzően tényekről pozitív vagy negatív állítást kell megfogalmaznia. „*A keresetet előterjesztő fél tehát arra van kötelezve, hogy a tények valóságát vagy valótlanóságát állítsa a bíróság előtt.*”⁴⁹⁵ A per logikai struktúrájában az alperes ellenkérelmében nyilatkozik a felperes által állított, alanyi jogát megnyitó tények beismeréséről vagy azok tagadásáról, amely alperesi nyilatkozat kijelöli, meghatározza a perben bizonyítandó tényeket.⁴⁹⁶ Az egyén oldaláról a bizonyítással elérni kívánt cél a magánjogi jogépség visszaállítása: valamely jogsérelem orvoslását – vagy más megközelítésből egy jogállapot kinyilvánítást hivatott biztosítani.⁴⁹⁷ Az ellenérdekű fél által vitássá tett tény minden esetben szükséges előfeltétele a bizonyítás lefolytatásának.

A valós tényeken alapuló bírói döntés biztosítja az anyagi igazságosság érvényre jutását, amely a felek perbeli rendelkezésétől, a peranyag megfelelő és okszerű összegyűjtésétől is függ.⁴⁹⁸ Egy abszolút értelmű, objektív anyagi igazság, mint cél elérése, a múltbeli tények valósággal megegyező tartalmú feltárása és annak így helyes jogi értékelése nem biztosítható.⁴⁹⁹ Szükségszerűen adódnak olyan helyzetek, amikor a feleknek be kell érniük az eljárási igazsággal.⁵⁰⁰ A magánautonómiának, az önrendelkezési jog tág érvényesülésének az ára a jogalanyok felelős magatartása.⁵⁰¹ Fokozottan érvényesül a felek felelőssége a

⁴⁹⁴ Magyar polgári perjog [I. kötet], (Szerk.: NÉMETH) átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 292.

⁴⁹⁵ NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 19-21.

⁴⁹⁶ NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 247-248.

⁴⁹⁷ ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. Codificatio processualis civilis, Studia in Honorem Professor Németh János (szerk. Varga István) ELTE Eötvös Kiadó Budapest 2013. II. 32.

⁴⁹⁸ ÉLESS Tamás: Szerkezeti kérdések a polgári per kapcsán. Magyar Jog 2013.10. 614-615.

⁴⁹⁹ VIRÁG Csaba: A polgári per igazságossága. Az alaki és anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései. Kúriai Döntések 2013.1. A tanulmányban a szerző megmutatta a modern kognitív pszichológiai kutatások eredményére támaszkodva, hogy az emberi emlékezet szerkezete kizárja a múltbeli tények objektív valóságként történő rögzítését és előhívását.

⁵⁰⁰ OBERHAMMER, P.: Richterbild und Rechtsreform in Mitteleuropa. Wien, 2001.

⁵⁰¹ Felmerül az eljárásjogi felelősség szintjének tételezése körében a római jogi „*bonus et diligens pater familias*” fogalma. A jó és gondos családapától elvárható ún. abszolút elvárhatósági szint meghatározását e körben is alappal tekinthetjük zsinórmértéknek. Ugyanezen - római jogi

polgári perben a bizonyítási eljárási szakaszban. A Pp. rendszerében a felek önrendelkezési jogának elvi, alkotmányos (alapjogi) tartalmát a 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatok fejtik ki. Az Alkotmánybíróság elvi érveléssel mondta ki, hogy a felek az anyagi és eljárásjogi jogaikkal szabadon rendelkezhetnek, alkotmányos önrendelkezési joguk gyakorlásával szabadon dönthetnek arról, hogy kívánják-e bírósági utat igénybe venni jogaik érvényesítésére, és ha igen azt milyen ténybeli és jogi alapon teszik (rendelkezési elv). Ezen jogi érvelés visszakanyarodást jelent MAGYARY (1940) múlt század első felében következetesen képviselt magánjogi alapállásához: „[A] bíróság, csak akkor adjon jogvédelmet, ha a fél kéri, de ekkor mindenesetre köteles azt megadni.”⁵⁰² A magánjogi jogviszonyokban a felek akaraturalma a főszabály, amely meghatározza a bírói jogvédelem és ezáltal a bizonyítás tartalmát is.

7. A bizonyítás célja

7.1. Az (anyagi) igazság kiderítése

A Plósz-féle 1911-es Pp. 263.§-a, 266.§ és 269.§ is – dogmatikailag helyesen – „a tényállítások” bizonyítását szabályozza. Az 1911-es Pp.-nek ez egy forradalmi, a polgári perjogot megteremtő és egyben kifejező újítása volt. Az 1911-es Pp. koncepciója a valóságnak megfelelő tényekre alapított, igazságos döntés elérését tekintette a per végcéljának.⁵⁰³ Ezen igazságosság procedurális alapja a fél tényállítása volt az 1911-es Pp.-ben: a bizonyítás azt a felet terhelte, akinek érdekében állt, hogy a bíróság az általa állított tényt valóban tekintse. Ehhez képest az 1911-es Pp. 269. § második mondata szerint azokat a tényeket, a melyek a jog megalapítására szolgálnak, minden esetben annak a félnek kellett bizonyítania, aki a jogot érvényesíteni akarta; míg azokat a tényeket, a melyek az érvényesített jog létrejöttét kizárták, vagy a jogot megszüntették, annak a félnek kellett bizonyítania, aki a jog érvényesítését ellenezte.

hagyományra visszavezethető - élő jogi fogalom és egyben elvárhatósági mérce az angolszász jogi terminusban az okszerűen gondolkodó ember, a *“reasonable man”*. Ez objektív (absztrahált) jellegű ismeret: az okszerűen gondolkodó, gondos ember tudomása az események és dolgok szokásos alakulásáról, rendjéről. (lásd erre: MCGREGOR, H.: McGregor on Damages 1988. Sweet and Maxwell London 698.; Victoria Laundry (Windsor) LD and others (1949) 2 K.B.539.)

⁵⁰² MAGYARY Géza: Magyar Polgári perjog. (Átdolgozta: dr. Nizsalovszky Endre) Budapest, 1940. 229.

⁵⁰³ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907. 195.

Az rPp. szabályozási rendszere az objektív valóságot kideríteni (bizonyítani) kívánó inkvizitórius szabályozást tartalmazott. Az anyagi igazság, mint percel magyarországi tételes jogi kodifikálására az rPp-ben történt meg, majd III. Ppn., az 1972. évi 26. törvényerejű rendeletet követően az “anyagi” jelző elhagyásával fenntartotta az igazság kiderítésének bírósággal szembeni perjogi követelményét. Az igazságos döntés ebben a kontextusban a valóságnak megfelelő tényekre alapított ítélet, amelyek alapja valóságos tényállás megállapítása. Az rPp. nyomozati elvű perjogi szemlélete a tényállás hivatalbóli feltárását írta elő a bíróság számára az igazság kiderítésére vonatkozó kötelezettség érvényesülése érdekében.

A polgári perjog, az ügyeiért felelős autonóm magánjogi jogalanyok rendelkezési jogát juttatja érvényre, és így jog- és tényállításainak elbírálását tekinti a bíróság feladatának, így a Pp. 265. § (1) bekezdése alapján a „*perben jelentős tényeket*” kell bizonyítani. A valóságos tényeken alapuló anyagi igazság a Pp. rendszerében csak akkor és annyiban tud az érvényre jutni, amennyiben a felek magánautonómiájukkal felelősen élnek, perbeli állítási és bizonyítási érdeküknek (kötelezettségüknek) eleget tesznek. Az anyagi igazság kiderítése a Pp. jogalkotói koncepciójában a felek perjogi céljában azonosítható. Ugyanis a felek érdeke, hogy saját magánjogi céljaik elérése érdekében az állított jogi tények valóságáról meggyőzzék a bíróságot az ellenérdekű fél tagadásával szemben. Az érvényesített és állított jogot megnyitó tények feltárása, azok kiderítése így a felek közvetlen jogérvényesítésével áll kapcsolatban. Ebben az értelemben beszélhetünk állítási és bizonyítási érdekről. Ezek alapján a félnek pernyertessége érdekében az érvényesíteni kívánt jogot megalapozó tényeket kell állítani (állítási érdek) és a perben az érvényesített jog diszpozíciója alapján „lényeges tényeket” kell bizonyítani az ellenfél tagadása esetén.⁵⁰⁴

A bíróságnak a felektől eltérő per- és bizonyítási célja van: az eljárási igazságosság, a tisztességes eljárás biztosításával elérhető jogrend védelem. A bíróságnak objektív a bírónak szubjektív célja nem lehet bármelyik fél előadásának privilegizálása, annak érvényre juttatása a kontradiktórikus eljárásban. Ez a bírói pártatlanság és semlegesség Alaptörvényből folyó követelményével ellenkező. Ebből következően az alaki igazság érvényesülése a bíróság feladata és a per közjogi célja, amelynek elemeit az alábbi 7.2. pontban vizsgálom.

⁵⁰⁴ KÖBLER Ferenc: Az állítási érdek szabályai. Magyar Jogászegyleti értekezések. Budapest 1901. XXI. kötet 5. füzet

7.2. Az alaki igazságosság érvényesülése

Az alaki (formális) igazság érvényesülését a per céljaként állító polgári eljárásjog rendszerében a fél által érvényesíteni kívánt jogról való döntés a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul. A bíró a fél előadást annyiban vizsgálja, illetve vizsgálhatja, amennyiben azt a másik fél vitássá teszi. A nem vitatott tényeket valónak kell elfogadni és csak az vizsgálható, hogy azok alapján a fél által megjelölt jogkövetkezmény alkalmazható-e. A Pp. rendszerében a magánjogi viták keretét az autonóm és mellérendelt viszonyban álló jogalanyok határozzák meg, kijelölve a bíró mozgásterét is egyben. A bírónak a felek által meghatározott ténybeli és jogi keretet lehet és kell kitölteni.

Az angolszász adverzális rendszerben (és részben a skandináv jogcsalád eljárásjogi rezsimében) ennek dogmatikai kifejtése odáig jut el, hogy az igazság csak a felek jogviszonyában értelmezhető, és az anyagi jog csak annyiban létezik, amennyiben az eljárásjogilag kikényszeríthető. Lord WILBERFORCE bíró álláspontja szerint⁵⁰⁵ jogvita kizárólag a felek között létezik. Annak eldöntése nem függ a felektől és perbeli magatartásuktól független igazságtól, a jogvita alapjául szolgáló teljes igazságtól, csak attól, amit a felek a jogvitában előtártak.⁵⁰⁶

A bizonyítási eljárás szerkezetét és ebben az eljárás résztvevőinek jogait (kötelezettségeit) meghatározó elem a kérelemhez kötöttség és a hivatalból történő eljárás kapcsolata.⁵⁰⁷ Ez határozza meg alapvetően a polgári per bizonyítási eljárását vezető bírót megillető hivatalbóliség kereteit és mértékét. A bíróság oldaláról ez azt jelenti: a bíró azt teheti meg, ami nem a felek joga, illetve kötelezettsége. Azonban a felek magánautonómiája ott és annyiban érvényesül a polgári perben, amennyiben a pervezetés és egyéb bírói cselekmények kizárólagossága el nem enyészeti azt. A polgári perben az állam nem bocsátja a felek rendelkezésére a bírót.

⁵⁰⁵ JOLOWICZ, J.A.: On Civil Procedure. Cambridge University Press 2000. 178. az Air Canada-ügyben

⁵⁰⁶ A common law országok és a skandináv jogcsalád országai (az ún. adverzális eljárási rendszerekben), a megfelelő illetve a túlnyomó valószínűség elvárását fogalmazzák csak meg (preponderance of probability: Lord DENNING bíró a Miller v Minister of Pension ügyben (1947) 2 All ER 372.). E szerint a kontradiktórius, magánjogi jogvitában elegendő a legvalószínűbb vagy valószínűbb tény bizonyítása a vitatott tény fennállására.

⁵⁰⁷ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Koncepció I. tervezete. 2014. június 30. szerk.: VARGA István 167—171.

Az anyagi- és az eljárásjogi igazságosság ütközése, ezek érvényre jutása, valamint a felek rendelkezési joga és a bírói aktivitás (a hivatalbóliség) szükségszerűen együtt járó fogalmak. Fokozottan és kiemelten érvényesül ez a kettős arculat a polgári per bizonyítási szakaszában. Ezen kettős arculatot mutatja az rPp. és a Pp. szakértői bizonyítási szabályai, amelyek több helyütt ex officio rendelkezéseket tartalmaznak. Az rPp. 180. § (1) és (2) bekezdésénél és az rPp. 182. § (1) bekezdésénél a szakértő utasítása, megidézése, és a megválaszolendő kérdések meghatározása körében. Különösen feltűnő ez az rPp. 182. § (3) bekezdésében szabályozott esetkörben, amikor a bíró értékeli a szakvéleményt. A Pp. bizonyítási rendszerében a bíró a kirendelt szakértő véleményének aggályosságát a 316. § (1) bekezdés a) – d) pontjában írt szempontok alapján, míg a magánszakértő véleményének aggályosságát a 316. § (29 bekezdés a) – e) pontjaiban írt teszt elvégzésével köteles vizsgálni. Amennyiben a szakvéleményt aggályosnak találja, akkor erről a feleket a Pp. 317. § (1) bekezdés d) pontja alapján pedig köteles tájékoztatni. A bíró az rPp. rendszerében a hivatalbóli értékelésének eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy a szakvélemény homályos, hiányos, önmagával vagy más tényekkel ellentétben álló volta esetén hivatalból ezen kérdéseket tisztázni tartozott a felek erre vonatkozó kérelme, indítványa nélkül. Szükség esetén hivatalból más szakértőt kellett kirendelni a szakvélemény fennmaradt homályossága esetén az rPp. alapján. A Pp. rendszerében – a rendelkezési elv fokozott érvényesülése alapján – a bírónak csak a tájékoztatást kell megadnia a szakvélemény aggályosságáról, ami érdemben a szakvélemény, mint bizonyíték felhasználásának kizárt vagy korlátozott voltát jelenti. Ezen bírói jogosítványok a bizonyítás más eszközeivel történő egybevetés alapján unikálisak. Ugyanis csak a szakvélemény esetén állt fenn ezen officialitás, ezen előzetes bizonyíték értékelési, aggályosság vizsgálati kötelezettség. Sem a tanúvallomás, sem az okiratok tartalmát vagy a helyszíni szemle eredményét nem kellett értékelnie az rPp. és a Pp. rendelkezései alapján a bíróságnak. Továbbá az esetleges értékelés eredményét sem kellett a felek vagy a tanúk tudomására hoznia a bírónak csak a szakértői bizonyítás során. Ezen kivételesség indoka lehet a szakértői bizonyítás költsége és az, hogy olyan különleges szakértelmet igénylő ténykérdés eldöntése a tárgya a szakértői bizonyításnak, amelyet más bizonyítás nem tud szolgáltatni. Továbbá annak tárgyában a bíróság sem rendelkezik szakértelemmel, így egyéb bizonyítékok alapján történő mérlegelés a szakkérdésnek nem lehetséges.

A szakértői bizonyíték alkalmasságának ezen érdemi döntést megelőző, előzetes értékelése a valóságon alapuló döntést és az anyagi igazságosság érvényesülését szolgálja. Ha ezen perjogi, dogmatikai megállapítást elfogadjuk, akkor, abból azonban az következik, hogy ezen értékelésnek minden bizonyíték esetében meg kellene történnie. Más bizonyítás is lehet magas költséggel járó és más bizonyítékkal igazolhatatlan.

8. A szabad bizonyítás

A Pp. 263. §-ában kifejezett szabad bizonyítás elve 1893 óta érvényesülő perjogi alapelv a törvénykezésünkben. A honi jogrendszerben a Se. 64. §-ával jelent meg, amit a Se. 215. §-a kiterjesztett a rendes peres eljárásra. Az 1911. évi Pp. 270. §-a tartalmilag megegyezett az Se. 64. §-ával.⁵⁰⁸ Ezt az alapelvet fenntartotta az rPp. is, de annak szövegezése értelmezési problémákat okozott a bírói gyakorlatban. Ugyanis az rPp. 3. § (5) bekezdésének első mondata szerint: „[a] bíróság (...) szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas”. Ez a rendelkezés bizonyítéknak minősíti a felek tényelőadását, azonban az rPp. 206. § (1) bekezdése ezzel szemben különbséget tett a két fogalom között. Az rPp.-nek ez a következtetlensége okozott jogértelmezési problémákat.

A Pp. 263. §-a alapján a bíróság a perben – törvény eltérő rendelkezése hiányában – alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas. Ennek ikerszabálya a Pp. 278. § (1) bekezdése és Pp. 279. § (1) bekezdése. A Pp. 278. § (1) bekezdésében új elem a Pp. 263. § (1) bekezdéséhez képest a bizonyítási cselekmények körének és sorrendjének meghatározási szabadsága. Megjelenik a szabályozásban a bizonyítási mód-, és eszköz megválasztásának szabadsága is. A Pp. 279. § (1) bekezdése bontja ki a mérlegelési szabadság tartalmát, rögzíti gyakorlásának az eljárás módját a

⁵⁰⁸ 1911.es Pp. 270. §-a szerint a bíróság a tényállítás valóságát vagy valótlanágát a tárgyalás és a bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatásával ítéli meg. Azok az okok, a melyek a bíróság meggyőződését előidéztek, úgyszintén azok, a melyek miatt a bíróság a bizonyítást elégtelennek tartja vagy a fél ajánlotta bizonyítást mellőzte, az ítéletben tüzetesen előadandók. Törvényes bizonyítási szabályokhoz a bíróság meggyőződésének alkotásában csak az e törvényben kijelölt esetekben van kötve.

peradatoknak a bíró meggyőződése szerinti értékelését hangsúlyozza a ténymegállapítás összefüggésében. Eszerint a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg. A szabad bizonyítást meghatározó elemek a Pp.-ben a következők:

- az eljárási rend megválasztásának a szabadsága,
- a pervezetési szabadság a bizonyítási eljárás során,
- a bizonyítási mód megválasztásának a szabadsága,
- a bizonyítási eszköz megválasztásának szabadsága és
- a bizonyítékok (és egyéb peradatok) mérlegelésének szabadsága.

8.1. A szabad bizonyítás perjogi elemei

Az eljárási rend megválasztásának a szabadsága alapján a bíróság a per vezetése során a perkoncentráció elvének [Pp. 3. §-a], valamint közrehatási kötelezettségének [Pp. 6. §-a], továbbá perökonómiai követelményeinek érvényre juttatása mellett szabadon választ a bizonyítás felvételének eljárási rendjei között. A Pp. 263. § (1) bekezdésében írt alakszerű bizonyítási szabályok alóli mentesség nem jelenti a bizonyítási eljárás általános és különös szabályai alóli mentességét a bírónak. Ugyanis ezen szabályok a Pp. közjogi szabályozási jellegéből adódóan nem diszpozitívak, ezért a felek nem térhetnek el ezektől közös megállapodással sem. A szabad bizonyítás elve tehát csak a perjogban tételesen szabályozott bizonyításfelvételi rendek közötti választás szabadságát biztosítja. Ennek alapján a bíróság a bizonyítás felvételének általános szabályai [Pp. 277-278. §] alkalmazásáról, az ezekben biztosított diszkrecionalitás kerete között dönthet szabadon. A különös bizonyítás felvételi szabályok közül pedig aközött választhat, hogy alkalmazza-e az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatást [Pp. 277. § (3) bekezdés, Pp. 280. §, Pp. 622-627. §], a kiküldött bíró útján történő bizonyítás felvételt [Pp. 277. § (4) bekezdés és Pp. 281. §] vagy a megkeresett bíróság útján történő bizonyítás felvétel [Pp. 277. § (4) bekezdés, Pp. 282-283. §].⁵⁰⁹ Az eljárási rend

⁵⁰⁹ Nem tartozik a bíróság szabadsága közé az előzetes bizonyítás [Pp. 334-339. §] választása, amely sajátos eljárási rendje a bizonyítás felvételének. Ugyanis ezen rezsím nem esik a bíróság - pervezetés körébe tartozó - választási szabadságába, mert annak elrendelésére csak az érdekelt fél kérelmére van lehetőség.

megválasztásának szabadsága kiterjed a más eljárásban felvett bizonyítás eredményének szabad felhasználására is [Pp. 270. §].

Pervezetési szabadság a bizonyítási eljárás során azt jelenti, hogy a bíróság a felek indítványainak keretei között – és kifejezett törvényi felhatalmazás esetén csak hivatalból – a perkoncentrációra és a tág értelemben vett perhatékonyságra törekedve határozhatja meg az adott perben az egyes bizonyítási cselekményeket és azok elvégzésének a sorrendjét a Pp. 278. § (1) bekezdése alapján. Ugyanis ezen norma az alaki pervezetés körében a bizonyítás lefolytatására szolgáló érdemi tárgyalási szakra is vonatkozóan [Pp. 214. § (1) bekezdés] biztosítja a tanácsának elnöke számára a tárgyaláson és tárgyaláson kívül teljesítendő perbeli cselekmények megtételének és sorrendjük meghatározásának a lehetőségét.⁵¹⁰

A bizonyítási mód megválasztásának a szabadsága alapján a bíróság a bizonyításban érdekelt fél indítványa alapján szabadon választja meg a bizonyítandó tény bizonyítására legalkalmasabb módokat és azok tartalmát is. A Pp. négy bizonyítási módot szabályoz. A Pp. rendszertani sorrendjét követve a perben bizonyítandó tények bizonyítására leggyakrabban és tipikusan alkalmazandó bizonyítási eszközök a következők: a tanúbizonyítás [Pp. 284-299. §], a szakértői bizonyítás [Pp. 300-319. §], az okirati bizonyítás [Pp. 320-327. §] és a szemle [Pp. 328-333. §]. A Pp. 267. §-ának második mondata pedig kifejezetten lehetővé teszi, hogy a bíróság bármilyen olyan egyéb bizonyítást is fogadosítson, amely a perben jelentős tények megállapítására alkalmas, ha ez a jogvita eldöntése szempontjából célszerűnek mutatkozik. Ez alól a kivételt az jelenti, ha a bizonyításfelvétel adott módja a közrendbe ütközne. A közrendi klauzula nyitott törvényi tényállása is közvetve a szabad bizonyítást szolgálja negatív korlátként.

A bizonyítási eszköz megválasztásának szabadsága alapján a bizonyítási eszközök alkalmazásának módszerét a bizonyítás választott módját határozza meg és adja a bizonyítás szabadságát. A Pp. példalózóan határozza meg az alanyi és tárgyi bizonyítási eszközök leggyakrabban alkalmazott eszközeit, így a tanút és a szakértőt, valamint az okiratot, képfelvételt, a hangfelvételt [Pp. 268. § (2) bekezdés]. Ennek

⁵¹⁰ A pervezetés szabadsága kiterjed a bíróság által már meghozott pervezetési, bizonyítást elrendelő döntések megváltoztatására is a Pp. 276. § (3) bekezdése alapján. Ezen jogszabályhely ugyanis az rPp. 164. § (2) bekezdésével érdemben megegyező szabályozás mentén tartalmazza, hogy a bíróság a fél által előterjesztett bizonyítási indítványhoz, a bizonyítás felvétele tárgyában hozott határozatához nincs kötve.

korlátját, a bizonyítási eszköz megválasztásának szabadságának határát a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználásának tilalma jelenti [Pp. 269. §].

A bizonyítékok (és egyéb peradatok) mérlegelésének szabadsága a szabad bizonyítási rendszer záró rezsime. A bíróság mérlegelési tevékenysége kiterjed a bizonyítás minden mozzanatára, jelen van az előzőekben említett bizonyítási szabadságok gyakorlásánál is. Ugyanis, nyilvánvalóan mérlegel a bíró akkor is, amikor állást foglal a felajánlott bizonyítási eszköz bizonyításra való alkalmasságáról és elrendeli vagy mellőzi a felkínált bizonyítás felvételét. Ugyancsak mérlegelő tartalmú állásfoglalás állapítható meg a bírónak a bizonyíték felhasználásának megengedhetőségéről és befogadja, a per anyagává teszi a bizonyítékot. A mérlegelési szabadság kifejezést ezen kvázi mérlegelési esetektől megkülönböztetve ezektől szűkebb értelemben használom.

Mérlegelésen a bíróságnak azt a tevékenységét értem, amikor a bíró a feltárt tények valóság konstrukciójának tesztjét végezi el a felek és a peres eljárás egyéb résztvevői, valamint közreműködői nélkül. Ez a kizárólag bírói cselekmény akkor jelentkezik a perben, amikor a rendelkezésére álló bizonyítékok és az egyéb bizonyító értékű peradatok tartalmát értékeli a bíró, ezek belső összefüggéseit vizsgálja a valóság bírói szubjektumban leképzett rendje és logikája alapján. Ezen mérlegelési tevékenység révén állapítja meg a bíró a jogvita elbírálása szempontjából releváns tényállást, a kereset alapját és dönt arról, hogy az állított tények valósága bizonyított-e vagy sem. Tehát a „valóságmérlegelés” a peres eljárás érdemére vonatkozó, végső célzott eredmény. Ennek módszerét a Pp. 279. § (1) bekezdése tartalmazza,⁵¹¹ ennek érdemi vizsgálatát az értekezés IX. fejezetében végzem el a bírói gyakorlat empirikus elemzésével.

8.2. A szabad bizonyítás – a bizonyító erő szabad meghatározása

A bíróság a jogvita eldöntése szempontjából irányadó tényállást valamennyi bizonyíték egybevetésével történő mérlegeléssel, szabad meggyőződése alapján állapítja meg, ahogy azt a BDT2010.2209. és az EBH2005.1359. eseti döntése is megfogalmazza. A bizonyítás akkor szabad, ha a törvény a bíróság belátására bízta a

⁵¹¹ Pp. 279.§ (1) bekezdése szerint a bíróság a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg.

tények bizonyító erejének meghatározást,⁵¹² valamint azok mérlegelését alakszerű szabályok nem korlátozták. Ezen szabályozás jelent meg az rPp.-ben [rPp. 3.§ (5) bekezdés] és jelenik meg érdemben megegyező szabályozás mellett a Pp.-ben is [Pp. 263. § (1) bekezdés].⁵¹³ A szabad bizonyítás korlátját jelentik a törvényes vélelmek, és az ideiglenes igazságok, melyek szerint valamely körülményt az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni.⁵¹⁴ Az egyes bizonyítási eszközök bizonyító ereje előre nem meghatározott. A bizonyítási eszközök között hierarchikus viszony erre tekintettel nem állapítható meg: a bíróság szabadon határozhatja meg a hatályos, Pp. rendszerében is a bizonyító erőt egyezően az rPp. szabályaival. A szakértők által megállapított tények mérlegelés során a bíróság nem rendelkezik azon speciális szakismerettel, amely a ténymegállapításához szükséges. A szakvélemény értékelése, illetve bizonyítékként rendelkezésre álló több, eltérő módszertanú és végkövetkeztetésű szakvélemények ellentmondásainak feloldása kiemelt nehézségbe ütközik.⁵¹⁵

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása, ahogy arra korábban már utaltam az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg. A Pp. az rPp. szabályozásához képest érvényre jutattja ezen egy szakértői elvet, amely kizárja, hogy ugyanazon tény bizonyítására több szakértő vegyen részt a perben. A Pp. így azt is kizárja, hogy a szakértők reagáljanak egymás véleményeire és többlet szakmai információkat szolgáltatassanak a szakkérdés megértéséhez és megfelelő eldöntéséhez. Ez a Pp.-ben kizárt a vita azonban betölthet egy ellenőrző funkciót, továbbá a speciális szakismerettel nem rendelkező bíró számára a szakvélemények értelmezéshez nyújthat szakmai támpontokat. Ennek azért van jelentősége, mert az rPp. rendszerében a bírósági gyakorlat elemzése arra mutatott rá, hogy jelentős esetszámban a bíróság terhére értékeli a bizonyítás eredménytelenségét a perorvoslat során a fellebbviteli bíróságok. A hatályon kívül helyezési okok mintegy

⁵¹² MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Budapest 1924. 402.

⁵¹³ A bíróság a perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve. Szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas.

⁵¹⁴ A megdönthető törvényes vélelmek azt jelentik, hogy valamely tényt az ellenkező bizonyításáig kell valónak kell elfogadni –mentesítve a feleket ezek bizonyítása alól. Például az apasági vélelmek rendszere (Ptk. 4:98. §) vagy a holtak nyilvánítás esetköre (Ptk. 2:5. §). A megdönthető vélelmek és az ideiglenes igazságnál a bizonyítási teher átfordul: a vélelmezett, illetve ideiglenesen igaznak tekintett tény fenn nem állásának, illetve a tényállás valótlanságának bebizonyítása az ellenfélre hárul.

⁵¹⁵ BH1999.405., BH1999.365, BDT2003.759. és BDT2005.1119.

57%-a áll közvetlen okozati kapcsolatban a bizonyítási kötelezettség teljesítésének eljárásjogi szabályaival. Lényeges (abszolút) eljárási szabálysértésnek minősül, ha a döntés hiányos, ellentmondásos vagy bizonytalan bizonyítékon (szakvéleményen) alapul.⁵¹⁶ A Kúria EBH2002.717. számú eseti döntésében kimondta, hogy az rPp. 177. § (6) kirendelt szakértők véleményei közötti ellentmondást – az rPp. 206. §-ának (1) bekezdése alapján – helyszíni szemle tartásával, majd valamennyi bizonyíték egybevetésével és azok mérlegelésével kell feloldani a bíróságnak. A Kúria EBH.2005.1359. számon közzétett elvi döntésében a korábbi álláspontot⁵¹⁷ módosította és kimondta, hogy a szabad mérlegelési jog nem alkalmazható azokban a jogvitákban, amelyek eldöntése különös szakértelmet igényel, a szakvélemények közötti ellentmondás nem oldható fel bírói mérlegeléssel. Ilyen esetben újabb szakértő kirendelésére kell sor kerülni. Ezen értelmezéssel a legfelsőbb bírósági fórum visszatért a korábbi, 2000-es éveket megelőző gyakorlathoz, amely eklatánsan a BH.1993. 683. számú határozatban jelent meg. Az ún. szabad mérlegelési jog, vagyis a felmerült bizonyítékok egybevetése, a maguk összességében való értékelése és meggyőződés szerinti elbírálása nem alkalmazható azokban a jogvitákban, amelyek megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, és azzal a bíróság nem rendelkezik [rPp. 177. § (1) bek.].

Jelentősen tér el a szakértői bizonyítás értékelése más bizonyítékok értékeléséhez képest (okiratok, tanúk stb.), bár ennek eljárásjogi indoka nem mutatható ki. Dogmatikai szempontból ez a felsőbb bírósági gyakorlat nem igazolható, mert a bizonyítás sikertelenségét a félnek kell viselnie, ahogy arra PLÓSZ (1927) keresetről írt tanulmányában rámutatott.⁵¹⁸ ROSENBERG (1965) szerint⁵¹⁹ pedig a bizonyítási teher tana egyben a bizonyítatlanság következményeinek tana is. Tehát a bizonyítási teher alapján úgy kell tekinteni, hogy az eredménytelen, a tagadott tény sikertelen bizonyítását végző fél nem tudta tényállítást bizonyítani. Ennek következményét az általános szabályok szerint kell levonni az ügy érdemére kihatóan.

⁵¹⁶ GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban; Themis 2011. 12. szám 41-43.

⁵¹⁷ EBH2002. 717. számon közzétett

⁵¹⁸ PLÓSZ Sándor: A magánokiratok bizonyító ereje, különös tekintettel azok alakjára. In.: Összegyűjtött dolgozatai MTA Budapest 1927. 270-312.

⁵¹⁹ ROSENBERG Leo: Die beweislust. Beck, München 1965. (5. Aufl.) 525.

9. A magyar bírói gyakorlat szövegelemző vizsgálata a bírói mérlegelés tárgyában⁵²⁰

9.1. Hipotézis

Az volt a hipotézisem, hogy a bírói gyakorlat alapján megállapítható lesz egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik.

Várákozásom az volt, hogy amennyiben kimutatható lesz egy gyakorlatban alkalmazott bírói teszt, akkor annak attribútumait el tudom írni és elemezni; amennyiben pedig nem lesz megállapítható ilyen analitikus jellegű bírói módszertan, akkor választ tudok adni ennek esetleges okaira.

9.2. Bevezetés és a vizsgálat bemutatása

A szabad bizonyítás elve a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. tc. (Se.) 64. § és 215. §-ának szabályai óta a magyar polgári perjogi alapelve. A Plósz-féle 1911. évi Pp. 270. §-a tartalmilag azonosan szabályozta ezen jogintézményt a Se. 64. §-ával. Az alapelvet fenntartotta az rPp. 3. § (5) bekezdése és azzal összefüggésben az rPp. 206. §-a, majd a Pp. 263. §-a is dogmatikai pontosítással – a fél személyes nyilatkozatának bizonyítékként értékelésének kizárása mellett – átvette a tényállás szabad megállapításának elvét. Az ítéleti döntés alapját jelentő ténymegállapítás körében a szabad bizonyítás azt is biztosítja, hogy a bíró a bizonyítás eredményeinek olyan bizonyító erőt tulajdoníthat, amelyet a körülményekre tekintettel észszerűnek tart. Ennek egyetlen korlátja van: a bíróságnak okszerűen meg kell tudnia indokolni a felhasznált bizonyíték tényállás megállapítására észszerűen alkalmas voltát – beleértve a bizonyítás célszerűségét (különösen a szükségtelennek minősített bizonyítások mellőzését a Pp. 276. §-ában írtak alapján). A Pp. 279. §-a⁵²¹ bizonyítás eredményének mérlegelése körében nem változtat érdemben az rPp. 206. §-ában

⁵²⁰ OSZTOVITS András – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A bírói meggyőződés vizsgálata: A felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján In: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - Joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. Kúria 2017.

Az értekezés VIII. fejezet 9. pontja alapvetően támaszkodik Osztovits András és Völcsy Balázs szerzőtársakkal közösen elvégzett kutatásra és az arról megjelent fenti publikáció anyagára, amelynek átdolgozásra és felhasználására a szerzőtársak hozzájárultak.

⁵²¹ 279.§ (1) bek.: „A bíróság a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg.”

foglat szabad bizonyítási elven. A Pp. 263. § (1) bekezdésnek rendelkezése következik a Pp. 263. §-ban szabályozott tényállás szabad megállapításának elvéből, azt teszi teljessé. A bizonyítékok szabad mérlegelése során a bíróság azt vizsgálja, hogy a felek anyagi jogi szempontból lényeges tényállításait alátámasztották-e vagy sem az általuk rendelkezésre bocsátott bizonyítékok.

DÖME (2018) szerint a bírói mérlegelési szabadság a szabad bizonyítási rendszer utolsó, záró eleme,⁵²² a bíróságnak az a tevékenysége, amikor a bíró „valóságmérlegelést” végez. *„A rendelkezésére álló bizonyítékok és egyéb bizonyító értékű peradatok belső tartalmát teszi mérlegre, ezek belső összefüggéseit vizsgálja,”* aminek az eredménye nem lehet egy szubjektív bírói vélemény, hanem annak objektív módon – ellenőrizhetően – megalapozottnak kell lennie (BH 2012.173.).⁵²³ Azt kell értékelnie a bírónak a logika szabályai alapján, hogy okszerű és helyes következtetéseken nyugvó és a periratokkal összhangban álló tényállás állapítható-e meg a bizonyítási anyag alapján vagy sem. Ennek elemei a bírói gyakorlat alapján az alábbiak szerint azonosíthatók. A bíró a bizonyítékok szabad mérlegelése körében

- megállapítja bíróság a bizonyítási eszközök hitelességét és azok fokát;
- megállapítja a bizonyítékok erejét, azok bizonyító értékét (jelentőségét);
- figyelembe veszi összefüggéseiket és ellentmondásaikat;
- értékeli a tanúvallomások hitelét, a tanúk szavahihetőségét,
- a szakértői vélemény logikai meggyőző erejét,
- az okirat valóságát, bizonyító erejét és
- a tárgyi bizonyítékok állapotát.

A bizonyító adatokat a bíróság egyenként és összességükben (bizonyító értéküket összevetve) is értékeli. A bíróság az egyes bizonyítékok indokolt mérleget elfogadásával olyan tényállást is megállapíthat, amely egy okirati bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, de a per egyéb adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen (BH2001.301.). Így sor kerülhet egy okiratban rögzített

⁵²² DÖME Attila: A bizonyítás általános szabályai. In: Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. A bizonyítási szabadság tartalma, Kommentár a Pp. 269. §-ához.

⁵²³ DÖME (2018) helytállóan mutat rá arra is, hogy a bíróság mérlegelési tevékenysége jelen van a bizonyítás minden mozzanatában, így a felajánlott bizonyítási eszköz bizonyításra való alkalmasságának megítélésénél, a felkínált bizonyítás felvételének elrendelésénél, és a bizonyíték felhasználásának megengedhetőségénél, annak a per anyagává tételénél is.

megállapodás időpontjának eltérő megállapításra is, ha a per egyéb bizonyítékai azt cáfolják.

9.3. A bírói mérlegelés esetjogának szövegelemzési vizsgálata

Értekezésem ezen részében során azt vizsgálom meg, hogy a bírói határozatok a Pp. 206. § (1) bekezdésében foglaltakat miként tölti meg tartalommal. Miként jeleni meg, miként azonosítható a gyakorlatban a Pp. normatív követelménye, mely szerint a 206. § (1) bekezdése szerint a bíróság a tényállást

- *a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg (1);*
- *a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli (2), és*
- *meggyőződése szerint bírálja el (3).*

Ennek alapján a bírónak – a kontradiktórius magánjogi jogvitákban – egybe kell vetnie a felek előadást a bizonyítékokkal (1); azokat „összességében kell értékelnie” (2) akként, hogy végeredményt tekintve a fenti két módszertani jellegű elemzés adatait a bíró meggyőződésének szűrőjén kell átengednie (3). A törvényi szabályozás keretében az első két eljárás [(1) és (2)] objektív és technikai természetű. Ezért ezek analitikus elemzése, kimutathatósága – amennyiben az indokolásban ezen processzusról a bíró számot ad – ellenőrizhető és vizsgálható.

Ugyanakkor a harmadik követelmény, *a bírói meggyőződés szerinti elbírálás*, olyan szubjektív, a bíró egyéni személyiségében keresendő szűrőt feltételezett, amelytől azt várjuk, hogy közvetlen bírói indokolás nem fog rendelkezésre állni. Kérdésként merült fel, hogy a bírói meggyőződésről (3) lehet-e, illetve kell-e egyáltalán számot adnia döntésében a bírónak, továbbá e körben felmerülő kérdés, hogy mennyire tudatos cselekvése ez a bírónak. Értekezésem kereteit meghaladja annak vizsgálata, hogy valószínűség becsléssel járó tényállási helyzetekben milyen heurisztikus⁵²⁴ vagy egyszerűsítési stratégia határozza meg a bírói döntést.

A döntéshozó bíró szubjektív meggyőződése kialakulását meghatározza a tájékozottsági szintje, az egyéni, kismintás tapasztalatai és előítéletei a. Egy ítélet döntési helyessége csak a feladathelyzettől függően határozható meg, amelyben a döntési kényszer, a felek kérelméhez és nyilatkozatához kötöttség, valamint a jogi norma kereti mind meghatározó faktorok. Ezeket állandónak tekintettem jelen

⁵²⁴ Tversky és Kahemen szakirodalmi elnevezésére lásd KOVÁCS Zoltán: Döntés vagy pályaválasztás. Pályaválasztás 1984/2.,1984/3.

vizsgálati kérdés vonatkozásban és a bírói meggyőződésnek kizárólag az adott tényállás keretei között megnyilatkozó jogi érvelési szempontjait vizsgáltam.

9.4. Az elemzés módszertana

Empirikus alapú, szövegelemzés technikáját alkalmazó vizsgálatom a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelése polgári perjogi alapelvek bírói gyakorlatát kívánta elemzés tárgyává tenni. Az elemzett eseti döntéseket a Jogtár[®] adatbázisában⁵²⁵ a Pp. 206. §-ához a kiadó által gyűjtött jogesetek adták. Elemzésünkben a 1990. évtől kezdődően 2021. június hónapig közzétett valamennyi döntés teljes szövegtörzsét vizsgáltam. Az időkereten belül a közzelt jogesetek indokolását, szövegelemzési módszerrel dolgoztam fel, megkísérelve a bírói indokolások független, két elemző általi, önálló indexálást. Ennek során az azonos érveket és jogi indokokat próbáltam azonosítani akként, hogy az egyes tematikus csoportokat, azok objektív érvényessége érdekében független kontrol elemzések is készültek a szubjektív meghatározások kiszűrése végett. Az anyagi és eljárásjogi igazságosság körében a perjog szakirodalmi álláspontjait ismertetem, majd a szervezeti igazságosság empirikus kutatási eredményeit mutatom be a polgári perjog kontradiktórius eljárására alkalmazva annak megállapításait.

9.5. A bírói megismerés és meggyőződés⁵²⁶

A bírói megismerésre irányuló cselekvés célja a valóság feltárása, amely a jogi és ténybeli fogalmak tárgyakkal való megegyezősége. Akkor tekinthet a bíró igaznak egy perbeli állítást, amennyiben annak a valósággal való egyezőségéről bizonyosságot szerzett. Ezen folyamat során a bíró az eljárásjog közjogi szabályait alkalmazva megállapítja a tényállást a felek nyilatkozatai és a rendelkezésre bocsátott bizonyítékok alapján, majd alkalmazza a felek által hivatkozott anyagi jogi normákat.⁵²⁷

⁵²⁵ <https://uj.jogtar.hu/WoltersKluwer/>

⁵²⁶ Az értekezés ezen fejezete alapvetően támaszkodik SZUCSIKNÉ Soltész Ilona Rita: Az (ítéleti) bizonyossághoz vezető út című tanulmányában kifejtettre, amely Kúria „Az ítéleti bizonyosság” elnevezésű joggyakorlat-elemző csoportjának munkáját segítve készített és osztotta meg velem. Lásd ennek közzétett változatát 2022. december 10-i letöltéssel:

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf

⁵²⁷ BENCZE Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítékezésben. Gondolat Kiadó. Budapest, 2011. 17.

Az ítélet igazságnak megfelelő voltát tények objektivitása, minden szemlélő által ellenőrizhető volta garantálja. E szerint, ha a perbeli tények a valóságnak objektíve megfelelnek, akkor igaznak tekinthetők és a logika szabályainak helyes alkalmazásával igazságos döntés születhet. A szabad bizonyítási rendszer dogmatikájában a bírói belső meggyőződést az érzéki tapasztalás és a racionális gondolkodás egysége határozza meg.⁵²⁸ A bírói meggyőződés forrása három rétegű:
529

1. egyik rétege a tapasztalás, amely a dolgok fizikai adottságára terjed ki;
2. másik része a gondolkodás, amely az absztrakció és a metafizika területére terjed ki;
3. harmadik forrása pedig a történetileg, az adott kor társadalma által meghatározott erkölcs.

A bírói meggyőződés kialakulásának folyamata során a perben szerzett tapasztalati tények és azok értelmi megismerése során keletkező képzeteket a bíró a logika szabályai szerint rendszerbe helyezi el. Ezen rendszerezés dogmatikai alapú, az érvényesített anyagi jog tényállásának diszpozíciója határozza meg alapvetően. Ez egy absztrakciós tevékenység, amelynek során a valóság mélyebb és dogmatikailag releváns értelmezése adódik. Az absztrakció során logikai (deduktív, induktív és reduktív következtetések) és nem bizonyítható axiómákból kiinduló következtetések módszereinek alkalmazása történik. Ennek leglényegesebb és bírói munkám körében azonosított szillogisztikus metódusok a következők:

- A létezők mindig önmagukkal azonosak – azonosság elve (principium identitatis);
- egy állítás egyszerre nem lehet igaz és hamis is – ellentmondás elve (principium contradictionis);
- egy értelmes állítás esetén vagy az állításnak, vagy az állítás tagadásának helyesnek kell lennie – kizárt harmadik elve (principium exclusi tertii);
- minden állításnak kell, hogy legyen magyarázata – elégséges alap elve (principium rationis sufficientis).

⁵²⁸ ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság- szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 2012. 74.Tom. 112.

⁵²⁹ ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései. in: JURA 2014/1. 41. A szerző Carrara Ferencz gondolatait idézi.

A bírói megismerés hasonlatos az idealizmus platóni alapvetéséhez annyiban, ahogy Platón rendszerében a „fogalom” nem ismerhető meg, úgy a polgári perben sem ismerhetők meg pontosan a bíró számára a múltbeli valós tények és a felek akarata, céljai. A valós tényekre csak következtetni, reflektálni lehet, az egészében nem ragadható meg. A bírói megismerés szükségszerűen bizonytalan, mert a perben megismert tényekből a logika szabályai alapján lehet következtetni, de ez a következtetés nem vezet szükségszerűen az igaz állítások objektív feltárásához és valóság megismeréséhez.⁵³⁰ Ez a bizonytalanság a polgári perbeli tényállás felderítésének mindenkori sajátja azzal, hogy a mindennapi megismerés szintjén sem lehetséges a valóság teljesen mértékben történő objektív feltárása. Erre is figyelemmel az Alaptörvény nem biztosítja alapjogként a perbeli objektív igazságosságot, nem garantálja a valóságon és igazságon alapuló bírói jogvédelem iránti alkotmányos jogot. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése azt mondja ki – az EJEE 6. cikkével összhangban –, hogy ahhoz van joga mindenkinek, hogy a perben a törvény által felállított, független és pártatlan bíróság, tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el a jogait és kötelezettségeit.

A polgári eljárásjog garanciális keretei a bírói önkény és a perek ésszerűtlen idejű elhúzódásának kizárását biztosítja és nem a valóságon alapuló, objektíven igazságos döntést. A polgári per VARGA (2018) szerinti - „*feszültségi viszonya*”⁵³¹ abban jelenik meg, hogy a polgári jogviták végleges rendezésének számonkérhető igénye áll szemben a valós történeti tényálláson alapuló objektív igazság kideríthetetlenségével. E helyütt csak utalunk az Alkotmánybíróság azon érvelésére,⁵³² amely levezette, hogy a jogvitákat akkor is be kell fejezni, ha azok igazságosan nem dönthetők el. Az Alkotmánybíróság konzenkvens érvelése szerint⁵³³ a jogbéke, a jogviták megoldása ezen feszültségi viszonyban magasabb rendű alapjogi igény az igazságos döntés elérhetetlen eszméjéhez képest. Az Alaptörvény csak egy erre alkalmas eljárásrendet, és ennek igénybevételéhez való alanyi jogot biztosít. A jogállam törvényes és igazságos ítéletekhez fűződő célját

⁵³⁰ MADARÁSZ Tiborné – PÓLOS László- Ruzsa Imre: A logika elemei. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 15.

⁵³¹ VARGA (2018) I. kötet 6-9.

⁵³² 6/1998. (III.11.) AB határozat

⁵³³ 5/1999. (III.31.) AB határozat, 14/2002. (III.20.) AB határozat, 15/2002. (III.29.) AB határozat, 35/2002. (VI.19.) AB határozat és újabban a 7/2013. (III.1.) AB határozat

hivatott biztosítani a perrend garanciális, közjogi szabályaival.⁵³⁴ A tisztességes eljárás (fair trial) alkotmányos garanciái az Alkotmánybíróság fent hivatkozott határozatai alapján a törvény alapján felállított független és pártatlan bíróság,⁵³⁵ a tárgyalás igazságos és nyilvános megtartása, a bíróság indokolási kötelezettsége,⁵³⁶ valamint a jogorvoslathoz való jog⁵³⁷ az eljárásjogi garanciák érvényesülése és a hatékony – nem formális és adminisztratív eszközökkel nem elnehezített – bírósági jogvédelem.⁵³⁸

Azonban a megismerés korlátozottságának meghaladását, a bizonyosság magasabb szintjének elérhetőségét mind a filozófiai doktrínák, mind a gyakorlati bírói munka során meg kell kísérelni. Ennek filozófia alapja, hogy a szavak is csak a szöveg kontextusába ágyazva értelmezhetők. Ennek alapján a részleges tapasztalati tényeken és logikai következtetéseken alapuló ismeretünk csak az egész ismerete által nyeri el értelmét. A perbeli egyedi tények megismeréséhez szükséges tudunk megelőzően a valóság egészéről is. Ennek az ún. történeti értelmezési körnek a létrejöttét GADAMER akként írja le, hogy *„a neveltetésünk, a hagyomány, a világnézet és a szabad állásfoglalásaink keresztüztében megszülető előzetes valóságértelmezésünk keretül szolgál a részleges ismeretek számára, s befolyásolja ezeket, viszont minden részleges ismeret gazdagítja és bővíti előzetes valóságértelmezésünket.”*⁵³⁹ A bírói megismerés folyamata is a Gadamer által leírt történelemben,⁵⁴⁰ az adott korszak kultúrájába, értékrendszerében ágyazva értelmezhető, és ezáltal a múlt valósága mindig magában foglalja már ezen értelmezést is. Így a múltbéli dolgokról tett állítások csak a vélekedések és nem az objektív tudás területének bizonyos megállapításai, következtetései.⁵⁴¹ Ugyanakkor egy megalapozott bírói vélekedés precedensként, a jogi kultúra, az élő jog részeként hatás gyakorol a mindenkori jelenre és a jövő lehetőségét a bírói érték közvetítés, jogértelmezés keretein belül magában hordozza. A megismerő alany személye, a bírói szubjektum kiemelkedő jelentőségű ebben a rendszertani megközelítésben. Ugyanis a bíró egyedi érzéki és értelmi képességei és a történelmi tudata

⁵³⁴ 9/1992. (I.30.) AB határozat és 30/2014. (IX.30.) AB határozat

⁵³⁵ 33/2012. (VII.27.) AB határozat 84. pont, 3173/2015. (IX.23.) B határozat 32. pont

⁵³⁶ 20/2017. (VII.18.) AB határozat 26. pont

⁵³⁷ 7/2013. (III.1.) AB határozat 34. pont

⁵³⁸ 59/1993. (XI.29.) AB határozat

⁵³⁹ TURAY Alfréd: Ismeretelmélet. Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek. 1984. 18.

⁵⁴⁰ PALMER, Richard: Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1969. 209.

⁵⁴¹ SZABÓ Miklós: A jog argumentív természete. In: JeMA 2010. 2. szám 83.

determinálja megismerés valóságát, mert ez a jogi tényállásban megállapított valóság a megismerő adottságai által meghatározott.

Ennek a filozófia alapú megközelítésnek a tárgyalt témám szempontjából lényeges zárógondolatát a HUSSERL nevéhez fűződő fenomenológia irányzata mondta ki. Ebben Husserl szakít a megismerő és a megismert tárgy kettősségére épülő ismeretelméleti megközelítéssel: a megismerő szubjektumok hozzák létre a megismert tárgyi, történeti valóságot. A bírói cselekvést és a társadalmi valóság megismerését ebben az értelmezésben az interperszonalitást lehetővé tevő nyelv és a közösen megalkotott intézmények határozzák meg és teszik lehetővé. A társadalmi valóság forrása pedig az, hogy minden ténybeli és jogi megismerés a tőlünk különböző személy ismeretén alapszik.⁵⁴² A kontradiktórius peres eljárásban a bírói ismerete lesz az ítéleti valóság és egyben az ügy egyedi tényeire alkalmazva (*obiter dicta*) az anyagi magánjog élő értelmezésének (*ratio decidendi*) forrása.

A bírói ismeretén alapuló ítélet ténybeli tévedésének lehetősége azonban nem zárható ki. A polgári per bizonyítási eljárása során a bíró számára a múltbeli történések csak közvetve ismerhetők meg, ezért szükségszerűen a gondolkodás segítségével ragadható meg a perben releváns tények valósága, amelynek során logikai hibákat véthet a bíró, amikor a logika szabályai alapján ellenőrzi a perbeli bizonyítékok és a felek nyilatkozatainak igazságértékét. Ennek során a bírói szükségképpen a gondolkodás következtető szabályait alkalmazza és egyben értékeli is azokat.⁵⁴³ A bírói tevékenység szükségképpen értékelési, és ezen keresztül megnyilatkozó értékközvetítő tevékenység is egyben. Ennek során - a logikai tévedéseken túlmenően - az érzéki csalódások, a bírói előítéletei vagy a rossz, téves erkölcsi értékek (lásd pl. náci Németország) történeti meghatározottsága is hiba, tévedés forrása lehet. Ennek orvoslására szolgál a rendes és a jogerőt követő rendkívüli jogorvoslat, míg tágabb, alkotmányos kontextusban az alkotmányjogi panasz jogintézménye. Ezen jogi instrumentumok kimerülése után - eredménytelenségük vagy igénybevételükre nyitva álló objektív határidők elmúlása esetét követően – a *res iudicata pro veritata atcipitur* jogi elve, a jogerős bírói döntést igazságként való elfogadásának követelménye.

⁵⁴² GYEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. In: Jogtudományi közlöny 2003. 58. évfolyam 7-8. szám 289.

⁵⁴³ HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben In: JURA. 2014. 2. szám 73.

9.6. Dogmatikai megállapítások a bírói mérlegelési tevékenységről

Az rPp. 206. §-a és a Pp. 279. § (1) bekezdése bírói gyakorlatának áttekintése alapján elvi, dogmatikai kiindulási pontként azt rögzíthetjük, hogy bírói mérlegelés a bíróság azon perbeli cselekvése, amely az ítéleti tényállás megállapítására irányul. Ennek során a bíróság a bizonyítékok valóságtartalmát és hitelességét vizsgálja, hogy meggyőződést szerezzen a bizonyítandó tények valóságáról vagy valótlanóságáról.⁵⁴⁴ A bíróság tényállás megállapításához szükséges mérlegelési tevékenységét kiegészíti a tárgyalás egészének az értékelése, amely egy logikai egységet alkot a bizonyítékok értékelésével és a gyakorlatban ezen két bírói cselekmény nem volt szétválasztható.⁵⁴⁵ A bíróság mérlegelési tevékenysége az esetjogi vizsgálat eredményei alapján alapvetően két irányú:

- Egyfelől magában foglalja az egyes bizonyítékok egyenként, önmagukban történő mérlegelést. Ennek során megállapításra kerül azok bizonyító értéke tanú elfogulatlansága, tanúvallomás hitelessége, szakértői vélemény szakszerűsége, logikai következetessége, okirat valódisága, az egyes bizonyítékok megengedhetőségének vizsgálata stb.;
- Másfelől az egész lefolytatott bizonyítás eredményének összességében történő mérlegelését, a bizonyítékok összefüggését és egymáshoz való viszonyát, értékelést is jelenti. Így bizonyítandó tények fennállásának, valódiságának megállapítása, valamint ezen körben tartozik az egyes bizonyítékok jelentőségének – relevanciájának – mérlegelési tevékenysége, amelyeket a bíróság mérlegeléssel állapít meg.

Mivel a bíróság nem csak a bizonyítás során észlelt bizonyítékokat mérlegeli, értékeli, hanem az egész bizonyítást, annak minden egyes mozzanatát, ezért indokolt, hogy a bizonyítékok mérlegelése helyett a bizonyítás vagy a bizonyítás eredményeinek mérlegelését értsük ezen bírói cselekmény alatt.⁵⁴⁶

9.7. A bírói gyakorlat szövegelemzése

Az eseti döntések alapvetően a szakértői bizonyítás és a tanúbizonyítás eljárásai kérdéseit érintették, valamint a jogsértő módon előállított, illetve felhasznált

⁵⁴⁴ A bíróság a megismert és valónak elfogadott bizonyító tényekről következtet a bizonyítandó tényekre.

⁵⁴⁵ A mérlegelési tevékenységhez kapcsolódik, de jelen tanulmányunk vizsgálati körét nem érinti a bizonyítás nélküli ténymegállapítások köre [163. §].

⁵⁴⁶ FARKAS József - KENGYEL Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK, Budapest, 2005. 194-195.

bizonyítékok témáját. Elsőként megállapítható volt, hogy a legfőbb bírói fórum több eseti döntésében is kifejtette, hogy a bizonyítékok szabad mérlegelése elvének legfőbb korlátja a bíróság indokolási kötelezettsége. Az ítélet indokolásából ugyanis világosan ki kell tűnnie, hogy a bizonyítékok mérlegelése során melyek voltak azok a körülmények, amelyeket a bíróság irányadónak vett (BH 2012. 173.; BH 2012. 155.; BH2010. 282.).

Az indokolási kötelezettség a Kúria értelmezésében a szabad bírói mérlegelés közvetett korlátja, másfelől pedig a bírói mérlegelés okszerűségének külvilág felé történő igazolását jelenti. Az indokolási kötelezettség ekként értelmezhető egyfajta garanciális korlátként. Eszerint a bíróság szabad mérlegelési jogkörében sem állapíthatja meg a perben rendelkezésére álló bizonyítékokkal ellentétes tényeket, és meg kell jelölnie indokolásban azokat az okokat is, amelyek miatt valamely tényt nem talált bizonyítottnak (BH 1987. 416.).

Több eseti döntés jogorvoslati bírósági érvelése hivatkozik arra, hogy a bíróság belső meggyőződésének kialakítása gondos bírálatot tesz szükségessé, amely nem alapulhat önkényes és homályos érzelmi folyamatokon vagy általánosságban mozgó sejtéseken. Ezekkel szembeni kritika alapja egyfelől a meggyőződés eljárásjogi igazolhatatlansága, a transzparencia hiánya. Másfelől a bírói döntés objektív, azaz ez esetben mindenki számára elfogadható tartalma, igazsága. A bíróság szabadsága kötött abban az értelemben, hogy a mérlegelésnek a logika és a gyakorlati tapasztalat „szabályai” szerint kell megtörténnie a konkrét tényállás vizsgálata során, a helyes gondolkodás követelményei szerint.⁵⁴⁷ Az indokolási kötelezettség elmulasztása lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, amely az ítélet megalapozatlanságát eredményezi. (BH 1985. 203. és BH 1985. 245.).

A vizsgált határozatok a bírósági mérlegelés alapjának, legmeghatározóbb elemének az eset (lényeges) körülményeit nevezik meg, amelyeket a bírónak vizsgálnia, figyelembe vennie és értékelnie kell a döntéshozatal során. A mérlegelés eredményénél egyetlen irányadó szempont a bíróság belső meggyőződése azzal kapcsolatban, hogy melyek az adott eset meghatározó, üggyöntő körülményei. A következőkben elemzendő határozatok alapján - a bírói gyakorlat alapján vizsgálandó - „a körülmények” jellemzőit, meghatározását kívánom meghatározni.

⁵⁴⁷ GÁTOS György: *Mérlegelési szempontok*. In: A polgári perrendtartás magyarázata 1. szerk.: Németh János – Kiss Daisy Budapest 2007. Complex 1143.

9.8. A bírói meggyőződést kialakító körülmények a bírói gyakorlatban

Alapvetésként megállapítandó, hogy a szabad bizonyítás elvét nem lehet akként értelmezni, hogy felek minden korlátozás nélkül, bármilyen eredetű és tartalmú eszközt felhasználhatnak az igényük érvényesítése érdekében, ahogy arra a BH1997. 53. számú eseti döntése rámutatott. Ezen a határozat azért is kiemelendő, mert meghozatalának időpontjában még hatályban volt a rPp. azon rendelkezése, hogy a bíróság feladata az igazság (anyagi igazság) kiderítése.

Azonban ez az igazság kiderítési cél megvalósulása sem eredményezheti a bírói gyakorlat alapján azt, hogy a bíróságok bármilyen bizonyítási eszközt felhasználhatna, illetve bármilyen bizonyítást elrendelhetne. A szabad bizonyítási rendszer elemzése nem célja ezen tanulmánynak, de utalunk e helyütt arra, hogy a rPp.-ben és Pp.-ben példálózó jelleggel felsorolt bizonyítási eszközökön kívül más bizonyítási eszköz által szolgáltatott bizonyíték nem merült fel az elemzett esetekben és kifejezetten kivételes ilyen bizonyítékok felmerülése a gyakorlatban. Ezen körben jelentősebb az a problémakör, amelyet a törvénytelen, jogszabály ellenesen beszerzett bizonyítékok értékelése, mérlegelése, illetve azok perből történő kirekesztése jelent.

A bíróság mérlegelési tevékenysége körében releváns a BH2001. 301. számú jogeset, amelyben a legfőbb bírói testület kimondta, hogy a bíróság az egyes bizonyítékok kellően indokolt elfogadásával – mérlegeléssel – olyan tényállást is megállapíthat, amely a fél által vitatott bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, a per egyéb adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen. Ebben az ügyben a másodfokú bíróság a rendelkezésre álló okirati bizonyítékokat (azok keletkezését és tartalmát) mérlegelve jutott a végső – Legfelsőbb Bíróság által is hatályában fenntartott – következtetésére. Az indokolás azonban ennél részletesebben nem fejtette ki, hogy a „bizonyítékok mérlegelése”, mint tevékenység, milyen módon ment végbe. Annak azonban egy lényeges korlátja, hogy az „nem lehet valamiféle bírói önkény megnyilvánulása, valamiféle homályos érzelmi folyamatnak vagy általánosságban mozgó sejtésnek az eredménye, a logika és a gyakorlati tapasztalat „szabályai” szerint kell a konkrét tényállást vizsgálni.”⁵⁴⁸

Lényegében ugyanezt az elvet fogalmazta meg a bíróság a BH1997. 375. számú határozatában is. Az iratellenesség kapcsán kiemelendő az ítélet azon

⁵⁴⁸ GÁTOS (2007) 1143.

rendelkezése, amely szerint nem lehet az iratellenességet panaszolni azon a címen, hogy a tényállás egyes bizonyítékokkal ellenkezik. Az indokolás szerint azért, mert az ténylegesen nem az iratellenességet támadja, hanem a bizonyítékok mérlegelése ellen irányul. A bíróság pedig az egyes bizonyítékok kellően indokolt elfogadásával – mérlegeléssel – olyan tényállást is megállapíthat, amely a fél által vitatott bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, a per adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen.

A fenti értelmezés a rPp. hatálya alá tartozó ügyekben nem vet fel kérdéseket, azonban a Pp. alkalmazásra felkészítő képzéseken megoszlott a bírák véleménye arról, hogy a törvény által következetesen alkalmazott rendelkezési elv⁵⁴⁹ kiterjed-e annak tilalmára, hogy nem állapítható meg olyan tény az ítéletben, amelyet a fél a perben nem állított. Ugyanis 2020. december 31. napjáig a Pp.-nek az rendelkezése volt hatályban⁵⁵⁰, mely szerint keresetváltogatás: ha a fél a keresetével – ideértve a viszontkeresetet és beszámítást is – összefüggésben előadott korábbi tényállításához képest eltérő vagy további tényre hivatkozik. Mivel a bíróság kötve van a felek által előterjesztett nyilatkozatokhoz [Pp. 2.§ (2) bekezdés], a keresetlevél kötelező tartalmi kelléke a keresetet megalapozó tények előadása is [Pp. 170.§ (2) bekezdés c) pont]. Ezért minden lényeges és az ítélet alapjául szolgáló tényt állítania kell az érdekelt félnek az ezen álláspontot képviselő bírák érvelése szerint. Ezt az álláspontot látszik megerősíteni a keresetváltogatás megengedhetőségének feltételeit szabályozó Pp. 215. §-a is. Ennek a preklúziós hatást kizáró (1) bekezdése szerint perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően a keresetváltogatásnak az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig akkor van helye a tényállítás megváltoztatása esetén, ha a fél olyan tényre hivatkozik, amely önhibáján kívül, a perfelvételt lezáró végzés meghozatala után jutott tudomására, illetve következett be, vagy a tudomására jutó, illetve bekövetkező tényre tekintettel válik a per eldöntése szempontjából jelentőssé. Eszerint a keresettel érvényesített jogot megalapozó minden új tényt az érdemi tárgyalási szakban is keresetváltogatás engedélyezése [Pp. 217.§] után kellett a félnek előadnia.

A kérdés megoldását álláspontom szerint az adja, hogy a Pp. 342.§-a meghatározza az érdemi döntés korlátját, amely a Pp. közjogi szabályozási jellege

⁵⁴⁹ Pp. 2.§ (2) bekezdése szerint *a bíróság - törvény eltérő rendelkezése hiányában - a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van.*

⁵⁵⁰ Pp. 7.§ (1) bekezdés 12. pont a) pont értelmező rendelkezése

miatt nem tágítható, annak kiterjesztő értelmezésére nincs lehetőség. A Pp. 342. § (1) bekezdésben írt kérelemhez kötöttség a Pp. 2.§ (1) bekezdés alapelvi rendelkezésén túl a Pp. 170.§ (2) bekezdés *a)* pontjára utal, nevezetesen a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelemre. Ehhez a bíróság kötve van, az *ultra petita* elv alapján. Ez nem jelenti sem a kérelmet és az érvényesített jogot megalapozó tényekhez, sem a jogi érveléshez kötöttséget. Ez a Pp. 342.§ (3) bekezdésnek rendelkezéséből egyértelmű, ugyanis ezen jogszabályhely azt tartalmazza, hogy – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Azaz, a jogalkotó a bíróság számára imperatív erővel a kereseti kérelemhez (a *petitumhoz*) és a fél által állított (érvényesített) anyagi joghoz kötöttséget írja elő.

A 2021. január 1. napjától hatályos I. Pp. novella hatályon kívül helyezte a perjogi hagyományokkal és nemzetközi szabályozási megoldásokkal szembenálló, az új tény állítására alapított keresetváltoztatási törvényi szabályozást. Ezen módosítás egyértelmű dogmatikai helyzetet teremtett, elvetve azt az abszurd értelmezési lehetőséget, hogy a bíróság a valóságos és a perbeli bizonyítási révén meggyőződése szerinti tényállást ne állapíthatná meg, amennyiben azt a fél nem állítja, arra nem hivatkozik. Ezen formális megközelítés az eljárásjogi és az anyagi igazságot is durván sértené. Azzal sem lenne ezem kötöttség magyarázható, hogy a fél hibája vagy mulasztása révén veszíti el az anyagi jogérvényesítési lehetőségét, mert az általa felajánlott és a perben lefolytatott bizonyítási eljárás alapján rendelkezésre áll azon bizonyíték, amely a bíró meggyőződését befolyásolni képes. A perjog merev, formális – és nem kellően átgondolt – szabályozása olyan abszurd, ugyanakkor a tételes jogi szabályozásból dogmatikailag levezethető értelmezésekre vezethet, amely a perjog igazságosságát és társadalmi rendeltetését is képes lerontani. Ezt a nem kívánatos helyzetet ismerte fel a jogalkotó, amikor a Pp. novelláris módosítását hajtotta végre a 2020. évi CXIX. törvénnyel.

9.9. A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználása a bírói meggyőződés kialakításban

A bíróságok a Pp. normatív szabályozásának hiányában mind anyagi, mindpedig eljárásjogi érvelési alapon a jogsértő bizonyíték felhasználhatósága

mellett foglaltak állást.⁵⁵¹ Az anyagi jogi alapú érvelés szerint a jogellenes bizonyíték által okozott sérelem folytán a személyhez fűződő jogok gyakorlása nem lehet visszaélésszerű, az nem lehet eszköze a bizonyítékot szolgáltató féllel szemben elkövetett jogsértés leplezésének. A BH2001.110. és a BH2015. 38. számú eseti döntésekben foglalt indoklás pedig a szabad bizonyítás elvén nyugvó eljárási jogi alapú indokot tartalmaz: az eljáró bíróságok a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyító eszközök alkalmazásához nincsenek kötve, és így az igazság kiderítése érdekében szabadon felhasználhatnak minden („egyéb”) olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas.

E körben csak utalunk arra, hogy az új Pp. kodifikációja során a Szakértői Javaslat és a kodifikátor is kiemelt figyelemmel kezelte ezen kérdéskört, több eltérő koncepcionális megoldási lehetőséget is elemezve. A Pp. a jogellenes bizonyítási eszközök kérdéskörét normatív módon rendezi,²³² a korábbi bírói gyakorlattól részben eltérően: főszabály szerint kizárja a perből a jogsértő módon keletkezett bizonyítékok felhasználását, azonban kivételesen egy mérlegelési, érdek-összemérési teszt elvégzését teszi lehetővé a bíró számára a jogsértő bizonyíték felhasználhatósága érdekében. Ezáltal a bíró mérlegelés szabadságát kitágítva.

Azonban a szabad bizonyítás elvének további releváns korlátja, a jogsértően szerzett bizonyítékok köre, ezzel kapcsolatban az ítélkezési gyakorlatból a következő határozatok emeljük ki. A legfrissebb döntés szerint nincs akadálya annak, hogy a fél a gyermekelhelyezési perben (Ptk. családjogi könyvének terminológiája szerint a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése iránti per) jogsértő módon keletkezett hangfelvételt használjon fel a másik fél gyermeknevelésre való alkalmatlanságának bizonyítására feltéve, hogy a perben enélkül megnyugtató döntés nem hozható, mivel a valós tényállás csak ezzel a bizonyítási eszközzel deríthető fel. (BH2015. 38.)

Kimondta a legfőbb bírói fórum, hogy a jogsértő módon keletkezett hangfelvétel csak többlet tényállási elem esetén használható fel: ha a valós tényállás és az igazság kiderítése így biztosítható. (Ezt már korábban is megfogalmazta a Legfelsőbb Bíróság az EBH2000. 296. sz. eseti határozatában). A jogsértő módon

⁵⁵¹ Lásd ezen állításra a BH1985. 57., BH2000.485., BH2001.110., BH2015. 38. és BDT2009. 2126. számú eseti döntéseket.

Azáltal, hogy a hatályos Pp. az eljárási igazságosságot tűzte ki célul a VI., majd a VIII. Ppn. novella koncepcionális fordulata után a 2000. évtől kezdődően, a fenti eseti döntésben kifejtettek a jelenlegi jogi környezetben még hatványozottabban érvényesülnek.

keletkezett bármely bizonyíték esetén (nemcsak hangfelvétel vonatkozásában), annak felhasználását nem lehet az igazság kiderítésétől, illetve arra való alkalmasságától függővé tenni, hiszen a Pp. nem tartalmazza az anyagi igazság kiderítésének kötelezettségét. Ezért a jogsértő bizonyítékok körében megfontolandónak tartjuk a következő gondolatmenetet. A valós tényállás feltárása – adott esetben – szükségessé teheti a jogsértő módon keletkezett vagy a perbeli felhasználással jogsérelmet okozó bizonyítékok értékelésének szükségességét. A feleknek a valós tényállás feltárásához fűződő érdeke, illetve joga ez esetekben összhangban állhat az eljárási igazságossággal. Így közvetve a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését szolgálhatja paradox módon a jogsértő bizonyíték. Amennyiben ugyanis a jogsértő módon létrejött vagy felhasználásával jogsérelmet okozó bizonyíték miatt zárja el a perjog a felet attól, hogy bizonyítási kötelezettségének eleget tudjon tenni, akkor bizonyítási teher szabályát kellene alkalmazni. Ami a felhasználástól elzárt fél pervesztességét és az anyagi igazság elenyészését eredményezhetné. Ez az igazságosság követelménye és kontradikció miatt az ellenérdekű felek egymást kizáró fair eljárásának problémáját okozza. A probléma abból adódik, hogy a polgári per a szembenálló felek (felperes-alperes) olyan nullösszegű játszmája, ahol az egyik fél nyeresége szükségképpen másik fél azzal megegyező mértékű veszteségeként jelenik meg.

A polgári per zéró összegű játszmája pedig azt a kérdést vetheti fel, hogy hol húzódik a határ a jogsértések eltérő jellege között: milyen jogsértés esetén használható fel a bizonyíték, és milyen esetekben nem. A bírói gyakorlat megoldása⁵⁵² két feltételt ötvöz: egyrészt a jogsértő bizonyíték megszerzése és/vagy felhasználása nem lehet visszaélészerű; másfelől az alkotmányos alapjogok ütközése esetén alkalmazott érdekösszemérés alapján megfelelőnek kell lennie. Az adott jogesetben a Fővárosi Ítéltábla a perbeli jogvita eldöntése szempontjából releváns bizonyíték levéltitok megsértésével történő megszerzését (a levelezés számítógépen történő megismerése és lefordítása) azért tartotta elfogadhatónak, mert az alperesnek nem volt más lehetősége, minthogy állításai alátámasztásaként a felperesi levelezés anyagát felhasználja. Ezért a Fővárosi Ítéltábla érvelése szerint *„a levéltitok megismeréséhez az alperesnek olyan méltányolható érdeke fűződött,*

⁵⁵² Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.677/2013/10. számú ítélete

amely következtében a felperes levéltitok védelméhez fűződő személyiségi jogának korlátozására jogszerű lehetőség van.”

A Kúria Pfv.20.726/2014/4. számú eseti döntésben hivatkozva az irányadónak tekinthető BH1985. 57. számú jogesetre kifejtette, hogy hivatalos eljárásban az esetlegesen nem jogszerűen megszerzett bizonyíték is felhasználható a tényállás felderítése az igazság kiderítése érdekében. Ennek további feltételeként, az érdekösszemérés arányának vonatkozásban azt rögzítette, hogy *„a bizonyíték felhasználása nem okoz aránytalan sérelmet.”*

A kérdést az új polgári perrendtartás – figyelemmel az eljárási igazságosság érvényesülésére is – megnyugtatóan rendezi. A Pp. 269. §-a egy öt elemű teszt alkalmazást írja elő a jogsértő bizonyíték „kivételes” felhasználását téve lehetővé. A jogsértő bizonyítási eszközt a bíróság – nem általánosságban, hanem kivételesen – akkor veheti figyelembe, ha mérlegeli

- a jogsérelem sajátosságát és mértékét,
- a jogsérelemmel érintett jogi érdeket,
- a jogsértő bizonyíték tényállás felderítésére gyakorolt hatását,
- a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok súlyát, és
- az eset összes körülményeit és mindezek alapján arra a következtetésre jut, hogy a bizonyíték felhasználása nem sérti a tisztességes eljárás követelményét, az a perben érvényesített igény bizonyításának egyetlen módja.

Ez az értékelés az Alkotmánybíróság 3104/2014. (IV. 11.) AB végzésének 19. pontján alapul. Az AB ugyanis a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságát a tisztességes eljárás követelménye alapján értékelte. Kimondta, hogy a jogalkotó által szabadon meghatározható bizonyításra vonatkozó rendelkezések helyes alkalmazást a jogállamiság és tisztességes eljáráshoz való alapjog és más alkotmányosan védett jogok (például a magánszféra védelme, emberi méltóság védelme, kínzás tilalma, védelemhez való jog) figyelembevételével a bírósági jogértelmezés és joggyakorlat értékeli. Jogsértő bizonyítás perbeli felhasználását megengedő bírói mérlegelés pedig – amely mérlegelés jogalkotói parancson alapul – önmagában nem okozza az Alaptörvény sérelmét az AB álláspontja alapján.

Az érdekösszemérés dilemmájából adódik, hogy elvben nem zárható ki a jogsértő bizonyítékok felhasználása, de a konkrét perben igen, ha az ilyen bizonyíték elkészítésének körülményei és manipuláltsága felmerül. Ezen esetkört emelte ki a

Kúria is a BH2015. 38. számú eseti döntésben. Ezen kúriai álláspont árnyalja az a korábbi bírói a BH2001. 110. számú eseti döntésben megfogalmazott gyakorlatot, miszerint más nyilatkozatát tartalmazó hangfelvétel akkor is felhasználható a polgári perben bizonyítékként, ha személyhez fűződő jogok megsértésével keletkezett, vagy jutott nyilvánosságra. A korábbi gyakorlat alapján ugyanis nem volt elvárás sem az érdekmérlegelés, sem valamilyen többlet-tényállási elem a jogsértő módon keletkezett vagy ilyen módon megszerzett bizonyíték felhasználhatóságához.

A bírói mérlegelés és érdekösszemérés egy nyilvánvalóan az igazságosság, így a valóságnak megfelelő tényállásra alapított ítélet szempontjának megjelenése a bírói és az alkotmánybírói gyakorlatban, majd a Pp. jogalkotói szemléletében, kodifikációs megoldásban. A jogsértő bizonyítékok felhasználására vonatkozó bírói gyakorlat, majd ennek alapján a jogalkotó Pp.-ben foglalt normatív szabályozása is azt erősíti meg, hogy ezen kérdésnek a bírói meggyőződés kialakításánál bírnak döntő jelentőséggel. A bizonyítékok minél szélesebb körének a bírói mérlegelés körébe engedése azt a célt szolgálja, hogy a bíró meggyőződés fokát emelje. A mérlegelés objektivitását és a valóságot leíró pontosságát emeli a szabad bizonyítás és a bizonyítékok, valamint a felek nyilatkozatainak legszélesebb körben történő mérlegelése. Ezáltal kerülhet a valósággal minél pontosabb megegyező tényállás megállapításra, amely az eljárási igazságosságát és egyben az ítélet anyagi igazságosságát fokozza és ideális esetben meg is valósítja azt.

A jogsértő módon beszerzett bizonyítékok perbeli értékelését megengedő bírói gyakorlat az rPp. normatív szabályozásának hiányában – kifejezett megengedő norma hiányában, így contra legem a perjog kógens szabályozási rendszeréből következően – jogalkotói tartalmú jogfejlesztésként értékelhető. Ezáltal a bírói gyakorlat beengedte a mérlegelhető bizonyítékok körébe a jogellenes bizonyítékokat. Ez azt jelenti, hogy a bíró szabadságot – a gyakorlati és nem metafizikai, transzcendentális értelemben – a jó döntés szolgálatában használja, és a bírói bizonyosság fokának emelést az igazságos és méltányos döntés érdekében kiterjesztve értelmezi.

9.10. Az ítélet indokolásában megjelenő bírói meggyőződés

Arra, hogy mit is jelent a körülmény, illetve miként tölti meg tartalommal a bírói gyakorlat az rPp. 206. §-át és a Pp. 279.§ (1) bekezdését, meghatározó példa a

BH 2014. 23. sz. határozat, amelyben kimondta a legfőbb bírói fórum, hogy a felperes nyilatkozatára vonatkozó poligráfós vizsgálat eredményének csatolását a fél előadásaként, az rPp. 3. § (5) bekezdése szerint értékelte. Azt az rPp. 206. § (1) bekezdésének megfelelően a per egyéb adataival, két tanú vallomásával és a felperes egyéb perbeli előadásaival egybevetve saját meggyőződésük szerint bírálták el. Azaz az eljáró bíróság pusztán a bizonyítási eszközök felsorolását végezték el, majd a bíró belső szubjektumára utaltak, mint a bizonyítékok értékelésének zsinórmértéke.

Megerősíti a BH2016.172. sz. eseti döntés, hogy az rPp. 206. § (1) bekezdésének a tartalmát a bíró belső szubjektuma határozza meg. A legfelsőbb bírói fórum kimondta, hogy a felülvizsgálati eljárásban nincs helye a bizonyítékok felülmérlegelésének, ha a támadott határozat nem iratellenes, nem tartalmaz logikai ellentmondást, avagy kirívóan okszerűtlen következtetést. Tartalmában ezzel megegyező elvet tartalmaz a BH2012. 173.; a BH2012. 19.; a BH1995. 134. és a BH1995. 97. számú eseti döntés is.

Azt is megállapította ugyanakkor, hogy nem tekinthető nyilvánvalóan okszerűtlennek az ítélet amiatt, hogy az egyes bizonyítékokból eltérő következtetés is levonható lett volna. Az eltérő következtetés lehetősége a teljes, a kétséget kizáró bizonyítottság szintjének egyértelmű áttörést jelenti, és erősen az adverzális, a valószínűbb bizonyítás elve felé mutat. Ugyanis egy másik, alternatív valóság lehetősége, annak elvi kizárhatatlansága azt jelenti, hogy a bíró, belső meggyőződése alapján a valószínűbb, a hitelesebb, hihetőbb stb. vagy számára szubjektíven meggyőzőbb tények bizonyítottságát fogadhatja el.

Okszerűtlen következtetésnek minősül azonban, ha a bizonyítékokból csak egyfajta, mégpedig a támadott ítélettől eltérő következtetésre lehet jutni (BH2013. 119.), amely nyilvánvaló korlátként jelenik meg a korlátlan bírói szubjektivitással szemben. Mindebből okszerűen következik, ha a bíró által lefolytatott bizonyítási eljárás során megállapított ítéleti tényállás nem iratellenes, logikai ellentmondást nem tartalmaz és nem tekinthető kirívóan okszerűtlennek, az esetben a bizonyítékok értékelése megfelel az rPp. 206. §-ában foglalt követelményeknek. Mindehez annyi megjegyzést természetesen indokolt tenni, hogy az okszerűtlenségnek nem kell – álláspontunk szerint – kirívónak lennie, elegendő, ha „pusztán” okszerűtlen a bizonyítékok értékelése, mérlegelés. Mindez azt jelenti: a tényállást úgy kell megállapítani, hogy azt a bizonyítékok – okszerű mérlegelés alapján – alátámasszák (BH1994. 483.).

A közvetett bizonyítékok értékelése körében a bírói meggyőződés kialakítása során fogalmaz meg absztrakt követelményeket a BH2022.301. számú eseti döntés utalva – at egyébként emberölési ügyben született - Bhar.III.1.530/2019. számú (BH 2021.35.) határozata. A polgári perekben is iránymutatónak tekinti a Kúria azt, hogy a közvetett bizonyítékok zárt láncolatának szükségességét. Ez azt jelenti, hogy a két végpontot összekapcsolása során minden egyes láncszemnek tény-, illetve tárgyszerűnek, relevánsnak és a valóságra vonatkozóan kell lennie. Ez nem jelenti formál-logikai láncolatot, a közvetett bizonyítás zártláncúsága nem feltételezi a legapróbb és az egyforma értékű logikai elemek meglétét és bizonyítását sem. A Kúria szerint ugyanis ez azt jelentené, hogy a valóság megismerése már nem közvetett, hanem közvetlen.”

A szabad bizonyítás elvének, illetve a bizonyítékok szabad mérlegelésének, mint alapelvnek egyik legalapvetőbb szabályát rögzíti a Kúria fentebb bemutatott határozata, amikor kimondta: *„nem tekintendő nyilvánvalóan okszerűtlennek az ítélet amiatt, hogy az egyes bizonyítékokból eltérő következtetés is levonható lett volna.”* Azaz, ha a bizonyítékból több – de önmagában egyenként is helytálló – következtetés vonható le, bármelyik felhasználható lehet az ítélet jogi indokolásában, ennek egy releváns korlátja van: ez a következtetés nem állhat ellentétben az egyéb bizonyítékok által alátámasztott vagy alá nem támasztott tényekkel. Másként fogalmazva: a következtetéseknek koherenseknek kell lenniük a többi bizonyíték alapján levonható konklúzióval.

Az adott esetben az is vizsgálendő, hogy mikor jelenthető ki az, hogy a bizonyítékból (vagy bizonyítékokból) csak egyfajta következtetés vonható le, ez ugyanis több esetben mérlegelendő kérdés. Kiemelendő az az estkör is, amikor egy bizonyítékot részben cáfolnak a fél által előadottak, részben pedig igazolnak. Ebben az esetben a lényegtelen tévedéseknek, pontatlanságoknak nincs döntő jelentősége. De az egymásnak ellentmondó ténybeli körülményeket fel kell oldania a bizonyító félnek, ha eredményesen kíván hivatkozni valamely bizonyítékra. A BH 2023. 298. sz. eseti döntésben a Kúria kimondta, hogy a perben eljáró bíróságok a bizonyítás eredményének mérlegelése során helyesen tulajdonítottak meghatározó jelentőséget annak, hogy a felperes a felmerült kiadását okirattal (számlával) és tanúvallomásával bizonyította. Ezzel szemben „nem tette okszerűtlenné a bizonyítékok mérlegelését” az, hogy a költség keletkezésének időpontját a felperes a keresetlevélben és az élettársa a tanúvallomásában is tévesen jelölte meg, A Kúria álláspontja szerint a

számlák és a tanúvallomás bizonyító erejét azért nem rontotta le az ellentmondásos tényelőadás, mert a felperes a perfelvételi tárgyaláson a tényelőadását pontosította, feloldva az ellentmondást [Kúria Pfv.I.21.474/2011/10.].

A bizonyítékok körében felmerülő ellentmondások tisztázásának elmaradása jellemzően kihat az ügy érdemére, ahogy azt a Kúria a BH 2023. 64. sz. eseti döntésben kifejtette.⁵⁵³ Az eljáró bíróságok az adott ügyben nem pontosították a felperes nyilatkozatát, mellőzték az alperes által igényelt költségtérítés igazolására csatolt bizonyítékok vizsgálatát és értékelését, amivel megsértették a Pp. 267. §-át és a Pp. 279. § (1) bekezdésében meghatározott kötelezettségüket [Kúria Pfv.IV.20.478/2022/10.].

9.11. A bírói meggyőződés a szakértői bizonyítás körében

Terjedelmes bírói gyakorlat áll rendelkezésünkre a szakértői bizonyítás és az rPp. 206. §-ának kapcsolatára vonatkozóan. A Kúria hatályon kívül helyezte azt az első-és másodfokú ítéletet, amelyben a szakértői vélemények közötti ellentmondásokat nem oldotta fel. Egyebekben azonban elismerte azt, hogy a fél által beszerzett igazságügyi szakértői véleményt (ún. magánszakértői véleményt) is a bíróság a szabad bizonyítás keretein belül köteles értékelni (BH2012. 175.). Mindez azért is kiemelendő, mert ebben a határozatában fejtette ki a bíróság, hogy a magánszakértői vélemény nem a fél – szakmai kérdésben tett – előadása, hanem olyan egyedi, az rPp. 166. § (1) bekezdésében nem említett sui generis bizonyítási eszköz, amelyet a bíróság a szabad bizonyítás keretein (BH2005. 442.) belül értékelni köteles. Megjegyezzük, hogy dogmatikailag helyesen a magánszakértői vélemény nem bizonyítási eszköz, hanem bizonyíték – e körben az rPp. következetlenül használja a Pp. 166. § (1) bekezdésében írt fogalmakat.

A BH2013. 84. sz. határozata azt a kérdést vizsgálja amikor a bizonyító fél lényegében azt kifogásolta, hogy a törvényszék elfogadta a kirendelt szakértő szakvéleményében foglaltakat. A felperes a perben arra hivatkozott, hogy a perszakértői vélemény nem volt megalapozott, az aggályos volt, mert nem vizsgálta

⁵⁵³ A Pp. 422. §-ában meghatározott korlátozás miatt a felülvizsgálati eljárásban ezen ténybeli ellentmondások már nem pótolhatók.

meg a termőföld speciális tulajdonságait és adottságait. A törvényszék álláspontja szerint ugyanakkor a szakvélemény nem tekinthető aggályosnak (vö.: rPp. 182. § (3) bekezdés), így azt az ítélkezése alapjául elfogadta. A legfelsőbb bírói fórum azt mondta ki, hogy a bíróság egy szakvélemény kialakításának tényezőit addig vizsgálhatja, amíg nem ütközik olyan szakkérdésbe, amelyekre éppen a szakértői vélemény beszerzésével vár választ. Éppen ezért a szakértői vélemény értékelésével megállapítható az adott ügyben, hogy a szakértő megfelelően értékelte-e az ingatlan különleges adottságait, amikor véleményét előterjesztette.

Mindebből okszerűen következik, hogy a szakvélemény figyelembevétele, annak alapjául szolgáló szempontok bírói vizsgálata nem tekinthető a bizonyítékok okszerűtlen mérlegelésének. Azonban, ha a fentiek alapján egy szakvélemény a kialakítására vonatkozó tényezőknek nem felel meg (pl.: nem az adott szakterületre irányadó jogszabályi rendelkezések betartásával készült el), úgy az a szakvélemény kirekesztendő a bizonyítékok köréből. Ennek a folyamatát az rPp. 206. § (1) bekezdése alapján kell a bíróságnak elvégeznie, részletes indokát adva a mellőzésnek. Ide sorolandó az is, ha egy szakvélemény az rPp. 182. § (3) bekezdése szerint aggályos, és ezt a bíróság a vonatkozó eljárásjogi eszközökkel nem tudja kiküszöbölni. Azonban az rPp. 206. § (1) bekezdésének megfelelő értelmezése azt jelenti, hogy nem elegendő annyit leírni, hogy a szakvélemény aggályos, hanem azt is részletesen ki kell fejteni, hogy miben nyilvánul meg az aggályosság, azt miért nem sikerült feloldani. Az indokolásnak arra is ki kell terjednie, hogy a bíróság milyen eljárásjogi eszközöket alkalmazott az aggályosság kiküszöbölése érdekében. A részletes indokolás elmaradása az eljárási igazságosság, tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét jelenti.⁵⁵⁴

Ugyanakkor kézzelfoghatóbb eredményt ad az rPp. 206. § tartalmának megragadásához a BH2016. 126. sz. eseti határozat, amely szerint nem értékelhető a szakértő szakvéleménye azon a területen, amelyben nem rendelkezik kompetenciával, azaz kirekesztendő a bizonyítékok köréből ez a szakvélemény. Releváns továbbá, hogy a bíróságnak az ítélet indokolásában ki kell térnie arra, hogy az ellentétes bizonyítékok közül melyiket milyen okból fogadta el és melyeket milyen okból rekesztette ki. Ez különösen akkor lehet indokolt, ha több egybehangzó szakvélemény áll ellentétben egyetlen – szűkszavúan indokolt – véleménnyel

⁵⁵⁴ Az értekezés tartalmi korlátok között nem foglalkoztam a Pp. 182. § (3) bekezdésében írtak alkalmazása kapcsán a jogirodalomban és a joggyakorlatban kialakult vitás kérdésekkel.

(BH2005. 442.). Ugyancsak releváns a BH2003. 343. sz. határozat, amely szerint a bíróság a szakértői bizonyítékok körében is köteles vizsgálni a szakvélemény meggyőző erejét – egybevetve más bizonyítékokkal; nem kizárt, hogy a bíróság a szakértői véleménytől eltérő álláspontot fogadjon el. Az indokolás szerint a rPp. 206. § (1) bekezdése alapján a bíróságnak mérlegelnie kell az egyes bizonyítékokat, azaz megállapítani bizonyító erejüket (a szabad bizonyítási elvének egyik megnyilvánulási eleme), másrészt a bizonyítékokat összességükben, összefüggéseik alapján is értékeli. Ez azt is jelenti, hogy a bíróság köteles vizsgálni a szakértői vélemények meggyőző erejét – egybevetve más bizonyítékokkal. A mérlegelés alapján pedig nem kizárt, hogy a bíróság a szakértői véleményben foglaltakhoz képest eltérő álláspontot fogadjon el.

Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bíróságnak az rPp. 206. §-a és az ezen szabályozással megegyező Pp. 279. § (1) bekezdése alapján egyrészt van egy mérlegelési kötelezettsége, mint első lépés: meg kell állapítania az egyes bizonyítékok bizonyító erejét. Ez következik a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből, azaz, hogy az egyes bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje.⁵⁵⁵ Éppen ellenkezőleg a polgári eljárásjog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget, és nem állít fel rangsort a bizonyítékok között (BH2005. 442.; EBH2006. 1419.). Második lépés pedig egy értékelési tevékenység, amikor is a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el. Természetesen ez a két elemből álló munkafolyamat a gyakorlatban nem választható szét ilyen élesen, de mindezek segíthetik megérteni azt, hogy mit is jelent a Pp. 206. §-a, azaz támpontokat adhat ahhoz, hogy a bíró szubjektumában milyen folyamatok mennek végbe az ítéleti tényállás megállapításakor, és a jogi indokolás elkészítésekor.

A jogirodalomban és a judikatúrában a fenti folyamatot hívják bírói (bírószági) mérlegelésnek. A mérlegelési tevékenység kizárólag bírói, bírószági perbeli cselekmény, lényegében egy következtetési művelet. Rendkívül fontos, hogy a mérlegelés tágabb a bizonyítás körénél, hiszen a bíróság mérlegelési tevékenysége

⁵⁵⁵ Ez alól kivételi jelenthet a Pp. 193. §-a az okiratok kapcsán: olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.

során nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁵⁵⁶ Mindezt kifejezésre juttatja a Pp. 206. § (2) és (3) bekezdése, amely a bizonyítékok mellett például a fél perbeli magatartását is mérlegelési körbe vonja. Ez a határozat – összhangban a korábban írtakkal – még egy szempontból is rendkívül fontos: kapcsolódva a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéhez kimondja, hogy a szakvélemény, mint bizonyíték nem élvez elsőbbséget, azaz megkülönböztetett szerepet a bizonyítékok körében, még egy aggálytalan szakértői vélemény esetén is lehetséges, hogy a bíróság attól eltérő álláspontot fogadjon el – mindezt természetesen az rPp. 221. § (1) bekezdése szerint megfelelően indokolva. A konkrét esetben a kezelőorvos tanúvallomása és a felperes egészségi állapotára vonatkozó orvosi iratok meggyőzőbbek voltak a szakvéleménynél. Tartalmában ehhez hasonló elvet fogalmazott meg korábban a BH2000. 208. sz. határozat is.

9.12. A bírói indokolás és a mérlegelés viszonya

Mindezek alapján az állapítható meg, hogy a bíróság mérlegelési tevékenysége nem a bíró belső szubjektumában végbemenő tevékenység. Ezért annak lefolytatására nem lehetséges – minden pertípusban – törvényszerűen működő modellt meghatározni. Éppen ezért helytálló az a jogirodalomban⁵⁵⁷ és a joggyakorlatban⁵⁵⁸ közismert tétel, hogy a mérlegelési tevékenység legfőbb korlátja az indokolási kötelezettség.

Az indokolás bírói döntés ténybeli alapjának rögzítését (alaposági követelményét) és jogkövetkeztetési tevékenységről való számadást (a döntéshozatal ellenőrizhetősége) iránti elvárás teljesítését jelenti.⁵⁵⁹ A tisztességes eljárás elve alapján továbbá az indokolási kötelezettség a jogorvoslati jog gyakorolhatóságát is biztosítja. Ezzel áll logikai-dogmatikai kapcsolatban az rPp. 221. §-ában szigorúan rendezi azon eseteket, amikor egyszerűsített indokolással is megelégszik. Az indokolás hiánya vagy annak elégtelen volta a felek tisztességes eljáráshoz való

⁵⁵⁶ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141.)

⁵⁵⁷ VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 18–19.

⁵⁵⁸ Alkotmánybíróság 30/2014. (IX.30.) AB határozat 71. pont és pl. Kúria Bfv.III.953/2012/34.

⁵⁵⁹ ELEK Balázs – HÁGER Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései. https://ujbtk.hu/elek-balazs-hager-tamas-a-megalapozott-tenyallas-es-az-indokolasi-kotelezettseg-osszefuggesei/#_ftnref33

jogának, eljárási igazságosság érvényesülésének sérelmét jelenti. Ugyanis nem válik megállapíthatóvá, mit is jelentett a konkrét határozat meghozatala során a Pp. 279. § (1) bekezdésében és az rPp. 206. § (1) bekezdésében írt „meggyőződése szerint bírálja el” fordulat. A bírói meggyőződés jellemzően nem vagy alig fejezhető ki az ítélet indokolásának keretei között, arra csak a bizonyítékok értékelésének bírói metodikájából és az indokolás érvelési technikájából lehet – közvetett módon – visszakövetkeztetni.

Az indokolás tartalmával kapcsolatos követelmények az alábbiak szerint írhatók le a strasbourgi EJEB gyakorlatának vázlatos bemutatásával. Az EJEB kiinduló tétele, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ügyében előadott érveit és előterjesztett bizonyítékait az eljáró bíróság alaposan megvizsgálja, amelynek a bíróság oldaláról erre vonatkozó kötelezettségként jelentkezik. Ehhez kapcsolódó garanciális követelmény ügyet eldöntő határozat megfelelő, a fentiekről számot adó indokolása.⁵⁶⁰ Bár a különböző nemzeti és eltérő jogágakban dolgozó bírák szabadságot élveznek ítéleteik felépítésének és tartalmának meghatározásban, azonban egységes követelmény, hogy világosan, a felek számára megérthető módon kell megmagyarázniuk döntésük indokait. Ezen indokolás a felek és a közvélemény számára érthető kell legyen, hogy mennyiben és miként vették figyelembe az perben előadott érveiket és bizonyítékaikat.⁵⁶¹

Az EJEB gyakorlata szerint az indokolás konkrét tartalma az ügy egyedi körülményeitől függenek. Az Egyezményben védett jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos előterjesztéseket különös gondossággal kötelező megvizsgálni és arról számot adni mind az elsőfokú, mindpedig a jogorvoslati eljárásokban.⁵⁶² Ha egy érv, egy bizonyíték elfogadása vagy elvetése kihatással van a döntés érdemére, akkor azt konkrétan és a fent leírt elvárásoknak megfelelően le kell írni a döntés indokolásában. Ezen indokolás nem lehet sem formális („a bíróság megvizsgálta, de nem találta alaposnak/elfogadhatónak), sem jogon kívüli, szubjektív érvekre alapított.⁵⁶³ Hanem kifejezett módon a fél érvelése vagy a rendelkezésre bocsátott bizonyítéka érvelésének vagy elfogadásának valós és érdemi szempontjaira ki kell, hogy térjen. Ugyanakkor a lényegtelen érvekre, az ügy érdemi elbírálására ki nem

⁵⁶⁰ Dulaurans kontra Franciaország, 34553/97, 2000. március 21., § 33.

⁵⁶¹ Tatishvili kontra Oroszország, 1509/02, ECHR 2007-I.

⁵⁶² García Ruiz kontra Spanyolország (GC), 30544/96, ECHR 1999-I.

⁵⁶³ Van de Hurk kontra Hollandia, 1994. április 19., series A no. 288, § 61; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 1994. december 9., series A no. 303-A, § 29.; és lásd továbbá az Alkotmánybíróság 7/2013. (III.1.) AB határozatát

ható körülményekre, szempontokra nem kell kitérnie a bíróságnak. Ezek esetében elegendő, ha az indokolásból kiderül, hogy azokat nem vette figyelembe vagy elvetette a bíróság.

9.13. A felülmérlegelés – a meggyőződés feletti meggyőződés

A korábban elemzett döntésekben közös az, hogy megállapítják a felülvizsgálati eljárásban tilalmazott a bizonyítékok újraértékelése (BH1995. 97.), illetve felülmérlegelése. Ez a mondat nem egyezik meg a Pp. 275. § (1) bekezdésében írtakkal, azaz, hogy a felülvizsgálati eljárásban bizonyítás felvételének helye nincs. A Kúria a felülvizsgálati kérelem elbírálása során a rendelkezésre álló iratok alapján dönt. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy a Kúria kimondta, hogy a bíróság döntését kizárólag olyan tényekre alapozhatja, amelyek a per során közvetlenül rendelkezésre álló bizonyítékokból származnak (közvetlenség elve).

A bizonyítékok szabad mérlegelésének elve azt jelenti, hogy a bizonyítási eljárás során beszerzett bizonyítékok bizonyító erejét a maguk összességében értékeli, és a per összes releváns körülményére figyelemmel – meggyőződése szerint – bírálja el, mérlegeli, hogy az egyes bizonyítékok egymással ellentétes voltát miként oldja fel. A Kúria pedig csak azt vizsgálhatja, hogy a mérlegelés körébe vont adatok értékelése során a bíróság nyilvánvalóan téves vagy okszerűtlen következtetésre jutott-e (vö.: Pp. 275. § (1) bekezdés első mondat és BH 1996. 506., BH 2001. 197.).

A felülmérlegelés tilalma ugyanis azzal függ össze, hogy a bizonyítási eljárásban a közvetlenség elve, mint a bírósági eljárások egyik alapelvének érvényesülése fokozott szerephez jut. A közvetlenség elvének megvalósulása is segíti azt, hogy a bíróság az anyagi igazságosság (illetve az eljárási igazságosság) megvalósulását elérje. A felülvizsgálati eljárásban – rendkívüli perorvoslati jellege miatt – azonban – törvényileg deklaráltan – nem követelmény a közvetlenség elvének érvényesülése (vö.: Pp. 275. § (1) bek. és 274. § (1) bek.).

Abból pedig, hogy bizonyítási eljárás lefolytatásának nincs helye, további bizonyítás felvétele nem kerül sor, valamint, hogy a Kúria fő szabályként iratok alapján határoz, egyenesen következik, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékokat – kivételektől eltekintve – nem mérlegelheti felül a legfőbb bírói fórum. Felülmérlegelésre ugyanis csak igen kivételesen akkor kerülhet sor, ha a tényállás

feltáratlan maradt vagy a megállapított tényállás iratellenes, illetőleg okszerűtlen következtetéseket vagy logikai ellentmondást tartalmaz. (BH2004. 65.)

A tényállás okszerűtlensége (azaz a szükséges bizonyítás lefolytatásának hiánya és a beszerzett bizonyítékok elégtelensége) esetén pedig a Pp. 275. § (4) bekezdés alkalmazásának is helye lehet (BH1994. 483.; BH1994. 366.). Azaz mindebből nem következik az, hogy a Kúriának a bizonyítékok felülmérlegelésnek eredményeként kötelessége az első,- és másodfokú ítélet hatályon kívül helyezése, mert a Pp. 275. § (4) bekezdése a határozat megfelelő módon történő megváltoztatására is lehetőséget ad. A Pp. 275. § (1) bekezdése pedig a megváltoztatással összefüggésben azt a – rendkívül fontos – korlátot állítja fel, hogy újabb bizonyítás lefolytatásának nincs helye, azaz csak a rendelkezésre álló bizonyítékokat használhatja fel a legfőbb bírői fórum. A BH 2022.301. sz eseti döntése szerint felülmérlegelésre csak akkor kerülhet sor, ha a megállapított tényállás iratellenességére vagy a kirívóan okszerűtlen mérlegelésre történő hivatkozás csak akkor eredményezheti a jogerős határozat megváltoztatását, ha a rendelkezésre álló bizonyítékokból kizárt volt a jogerős határozat szerinti következtetések levonása, az minősíthető nyilvánvalóan okszerűtlen következtetésnek, amikor a bizonyítékokból csak a felülvizsgálattal támadott ítélettől eltérő következtetésre lehet jutni (BH 2013.119.).

Kiemelendő azon eseti döntés is, amely a jogerős ítélet a peres felek egymással részben ellentétes előadásának, a kihallgatott tanúk vallomásának, valamint a rendelkezésre álló okirati bizonyítékok adatainak egymással való egybevetésén alapuló mérlegelést értékelte. A bizonyítékok okszerű, logikai ellentmondástól mentes, a Pp. 206. § (1) bekezdésében foglalt elveknek, így az eltérő bizonyítékok egybevetési kötelezettségének megfelelően történő értékelés megalapozott ítéleti tényállást eredményez az értékelés mikéntjétől függetlenül. Azaz, a fenti eljárási szabályoknak megfelelő előzmények után kialakult bírői meggyőződésen alapuló ítéleti tényállás okszerű (BH2012. 39.).

A BH2012. 39. az eseti határozat is felsorolja az egyes bizonyítékokat, illetve előírja azok egybevetését. Továbbá egyfajta zsinórmértékként rendeli, hogy a bizonyítékoknak a Pp. 206. § (1) bekezdésében írt maguk összességében írt értékelés mit jelent, milyen szempontok mentén szükséges azt elvégezni, mégpedig úgy, hogy azok okszerűek és logikai ellentmondásoktól mentesek legyenek. (Ezzel összhangban állnak a Kúriának a felülvizsgált során – a bizonyítékok értékelésénél

irányadóként – megfogalmazott elvek, lásd többek között a BH2013. 84. számú eseti döntést).

10. Bírói interjúk az ítéleti meggyőződés kialakulásáról

Még 2015. évben általunk elvégzett öt bírói, irányított interjú alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a bírók hivatásuk szerepfelfogása és belső értékrendjük (meggyőződésük) alapján, ezek által meghatározottan értékelik a perbeli bizonyítékokat. A bírák az egyéni meggyőződésük zsinórmértéke alapján vetik össze a felek előadást a bizonyítékokkal és értékeli azokat összességükben, ahogy erre BENCZE (2016) kutatási eredményében beszámolt a büntetőjog területéről, az ártatlanság vélelmének bírói gyakorlatából vett ítéletek elemzése során.⁵⁶⁴

Az amerikai jogi realista iskola⁵⁶⁵ képviselői és BENCZE kutatási eredményei is arra utalnak, hogy prioritása van a belső bírói meggyőződésnek, amely a bírói döntési-ítélkezési (attitúd) személyisége határozza meg.⁵⁶⁶ Ezen a kutatás feltárták ezen attitűdöket alapvetően meghatározó elemeket, amelyek megjelennek a bírói mérlegelés és annak indokolása soránis:

- a hagyomány helyességének vélelme, a bírói gyakorlat vélelme (jogászi konzervativizmus)
- a törvényes rend a jog által védett értékek védelme (rendpártiság), valamint
- a viselkedéstudomány által feltárt emberi elme általános működési mechanizmusa a tényállás linearitásának, annak kerek egészé konstruálásának (korábbi személyes tapasztalatoknak és a közfelfogásnak megfelelő) igénye.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ BENCZE Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Budapest, 2016. Gondolat 42-43., 135-137., 148-150.

⁵⁶⁵ FRANK, Jerome: Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írások. (Ford.: Badó Attila – Bóka János – Bencze Mátyás – Mezei PÉTER) Budapest 2006., Szent István Társulat

⁵⁶⁶ Az attitűd fogalma vonatkozásában G. ALLPORT (1935) meghatározását tekintettük irányadónak (ALLPORT, G. W.(1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press.798– 844.). Eszerint az attitűd: tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapot, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén viselkedésére, reagálására a mérni kívánt jelenségre – a konkrét esetben a polgári eljárásjogi intézmények mikénti megújítására.

⁵⁶⁷ TEICHMAN Doron – ZAMIR Eyal: Judicial Decision making: A Behavioral Perspective. In Teichman, Doron – Zamir, Eyal (szerk.): *The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law*. Oxford, Oxford University Press, 2014. 4-10. Letöltés: <http://ssrn.com/abstract=2366678>

Mindezekből és a polgári jog területéről vett ítéletek elemzésből is az rajzolódik ki, hogy a bíró belső meggyőződése szerinti értékelés nem a bizonyítékok egybevetése után alakul ki. A bírói meggyőződést a konkrét eset körülményei, maga a bizonyítási eljárás és a bizonyítékok alakíthatnak, de annak magja egy meglévő és egyben meghatározó bírói személyiségbeli adottság. Álláspontunk szerint a törvényi felsorolás sorrendjének gyakorlatban történő megfordítása nem metodológiai, elemzési kérdés, hanem a bírói ítéleti bizonyosság, az ítélet anyagi (materiális) igazságosságának egy meghatározó eleme.

Az ítéleti szövegek textualista vizsgálati eredményei alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bírói meggyőződés közvetlenül nem vizsgálható, az implicit módon nem jelenik meg az ítéletek indokolásában. Azonban explicit módon tetten érhető volt a bírói meggyőződés az ítéleti indokolásban az életszerűség, az absztrakt élettapasztalatra hivatkozásokban és az erősen általános kirekesztés (nem volt elfogadható, a per egyéb adataival való ellentét stb.) a bírói szubjektív vélekedés megjelenéseként volt értékelhető. Bár külső értékelése szerint ezek objektív alapú érvelési technikaként értelmezhető, azonban tartalma szerint a bíró belső meggyőződésre, vélekedésre mutatott az ítéletek szövegkontextusában értékelve azt.

Álláspontom szerint az életszerűség, a történeti tényállás eleminek egy egységes koncepciójú narratívája iránti követelménynek semmilyen egyéb indokát nem tartalmazták ezen döntések. Semmilyen érv nem látszott igazolni azt, hogy a speciális jogviták, élethelyzetek megoldásának, miért kellene egy általános, szokványos („életszerű”) vagy logikai, kronológia egységet mutató megoldáson alapulnia, amikor a való életben számos jogvitára épp az esetlegeség, a véletlenszerűség és sok esetben a logikátlan, okszerűtlen, szubjektív és érzelmi színezetű magatartások (események) miatt kerül sor.

11. Összegző megállapítások a bírói mérlegelésről

Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bíróságnak a Pp. 279. §-a és az rPp. 206. §-a alapján elsődlegesen egy mérlegelési kötelezettsége van: meg kell állapítania az egyes bizonyítékok bizonyító erejét. Ez következik a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből, abból, hogy az egyes

bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje.⁵⁶⁸ Ugyanis a magyar polgári eljárásjog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget, és nem állít fel rangsort a bizonyítékok között (BH2005. 442.; EBH2006. 1419.). Ugyanakkor a gyakorlatban tapasztalható, hogy a bírók a szakértői véleményeket és az okirati bizonyítékokat kiemelten, magasabb bizonyító erővel rendelkező bizonyítékként értékelik megbízhatóságok és a szakkérdésekben való bírói kompetencia hiánya miatt. Míg a tanúvallomásokot – részben az értekezésem emlékeztetkutatási kutatások eredményeit bemutató részében írt jellemzők alapján – megbízhatatlanabb, gyengébb erejű, szubjektív színezetű és így másodlagos bizonyítékként értékelik.

A bizonyító erő megállapítását követően, második lépésként a bírók egy értékelési tevékenységet végeznek. Ez az a folyamat, amit a pejog akként határoz meg, hogy a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és azokat – a felek által előadott, bizonyítéknak nem minősülő peradatokkal együtt – meggyőződése szerint bírálja el.

Ez a két elemből álló munkafolyamat a gyakorlatban nem választható szét élesen, azok jellemzően együtt, egymásra hatva jelennek meg. De a bizonyítékok mérlegelésének elkülönülő részekre bontása bemutatja azt, hogy miként jelenik meg a gyakorlatban a Pp. 279. §-a és Pp. 206. §-a. Ezért ezen distinkció támpontot adhat annak megértéséhez, hogy a bíró szubjektumában milyen folyamatok mennek végbe az ítéleti tényállás megállapításakor, és a jogi indokolás elkészítésekor.

A jogirodalomban és a judikatúrában a fenti folyamatot nevezi bírói (bírói) mérlegelésnek. A mérlegelési tevékenység kizárólag bírói, bírói perbeli cselekmény, lényegében egy következtetési művelet. A mérlegelés tágabb a bizonyítás körénél, hiszen a bíróság mérlegelési tevékenysége során nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁵⁶⁹ Mindezt kifejezésre juttatja a Pp. 206. § (2) és (3) bekezdése, amely a bizonyítékok mellett például a fél perbeli magatartását is mérlegelési körbe vonja. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből következően még a speciális szakértelmet igénylő tények megállapítása és értékelése is a bírói diszkrécióra tartozik. Ugyanis a szakvélemény, mint bizonyíték sem élvez elsőbbséget, azaz megkülönböztetett szerepet a

⁵⁶⁸ Ez alól kivételi jelenthet a Pp. 193. §-a az okiratok kapcsán: olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.

⁵⁶⁹ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141.)

bizonyítékok körében. Még egy aggálytalan szakértői vélemény esetén is lehetséges, hogy a bíró attól eltérő álláspontot fogadjon el, ha azt az rPp. 221. § (1) bekezdése és a Pp. 346. § (4) és (5) bekezdése szerint indokolja.⁵⁷⁰

A bírói szabad meggyőződés – és azzal a legszorosabb kapcsolatban álló szükséges, illetve elégséges bizonyosság foka – a bizonyítékok értékelésének generálklauzulája, amely a bírói szubjektumot és annak vélelmezett pozitív irányultságú tartalmát („meggyőződés”) bekapcsolja a döntési folyamatba. Ezen a szubjektív tudati elemen át tud érvényre jutni az anyagi igazságosság, mint osztó igazságosság. Ennek perjogi garanciális feltétele, hogy a meggyőződés szerinti elbírálás nem lehet azonos az önkényes és szubjektív értékeléssel: az alaki igazságosság elve sem sérül meg ezen bizonyíték értékelési folyamat során.

Az alaki, eljárásjogi igazságosság peremfeltétele az anyagi igazság elérésének. A bírói döntések formalizmusa és a perjog közjogi normáinak kogens szabályozási rezsime az a keret, amelyben a valóságnak megfelelő tényeken alapuló anyagi igazságosság elérhető. A perjog ezen szemléletében alkalmazott alkotmányjog, ahol az egyedi élethelyzetekre az absztrahált és általános normák igazságos alkalmazása a bírói mérlegelési szabadság alkalmazásával tud érvényre jutni.⁵⁷¹ Az alaki igazságosság folyamatát azonban szükséges kiterjesztő módon értelmezni, kiemelten az indokolási kötelezettség körében. Abban az alább tárgyalt ún. interakciós igazságossági szempontnak is érvényre kell jutnia, hogy a procedurális igazságosság érzete és konkrét gyakorlata ne rontsa le a bírói döntés meggyőző erejét. Ugyanis az alaki és anyagi igazságosság a jogvitákban egymást kölcsönösen feltételező, együtt létező és ható fogalmak: az igazságos bírói döntés két, egymást kölcsönösen feltételező aspektusa.

⁵⁷⁰ Egy konkrét esetben a kezelőorvos tanúvallomása és a felperes egészségi állapotára vonatkozó orvosi iratok meggyőzőbbek voltak a szakvéleménynél. Tartalmában ehhez hasonló elvet fogalmazott meg korábban a BH2000.208. sz. határozat is.

⁵⁷¹ Ezen megállapításunk az erényes bíróra értendők

12. Interdiszciplináris igazságossági elemzések

12.1. Az igazságosság és méltányosság filozófiai megközelítése - igazságosság a szabad bírói mérlegelés vonatkozásában

Az „igazságosság” kifejezés a törvényeknek megfelelést, a jogszabályoknak megfelelő döntést, valamint egy közösség kialakult követelményeinek érvényre jutást jelenti. A tisztességes kifejezés pedig az erkölcsi szabályoknak megfeleléssel határozható meg.⁵⁷² ARISZTOTELÉS a Nikomakhoszi etikában⁵⁷³ az igazságosságot közösségi térben tárgyalja és a bírósági döntések megnyilatkozása és hatóköre alapján ez tárgyalt témám esetében is helyes kiindulási pontnak tekintendő. Ilyen értelemben a törvényes rend maga az igazságosság: *„minden törvény szabta dolog bizonyos értelemben igazságos: amit a törvényhozó megszab, az törvényes, s arról azt mondhatjuk, hogy igazságos”*.⁵⁷⁴ Az igazságosság filozófia klasszikus megközelítésben nem létezik egyetlen, abszolút igazság.

Az igazságosság dinamikus, versenyben álló kategória, a közösség, a közösségen belüli csoportok és végül maga az egyén eltérő igazságossági (törvényességi) szempontjaival. Ezen megközelítés szükségképpen magában rejtje a konfliktus helyzeteket, és értéksemleges igazságosság nem képzelhető el. Ebből következően az igazságos bírói döntés sem lehet értéksemleges, az abban megnyilatkozó bírói mérlegelés és a bíró belső meggyőződése szükségszerűen értékalapú. Ezen érték elsődlegesen a törvényesség és a jogbiztonság (kiszámíthatóság, megbízhatóság értelemben), amely magában foglalja az alaki (eljárásjogi) és objektív alapú (anyagi jogi) jogszabályi feltételeknek megfelelést.

12.2. Az igazságszolgáltatás szervezeti igazságossága

Azon feltételeket vesszem számba, amelyek mellett a peres felek a formális, alaki igazságot biztosító eljárást objektíven is igazságosnak érzik vagy ezen érzetüket erősítik. Ennek elemzését a kognitív pszichológia személyközi viszonyokat vizsgáló

⁵⁷² Magyar Értelmező Kéziszótár Akadémia Kiadó 2004.

⁵⁷³ ARISZTOTELÉS: Nikomakhosi etika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 1137b

⁵⁷⁴ ARISZTOTELÉS (1987) 1129b

szervezeti igazságosság diszciplináján keresztül mutatom be. A pszichológia ezen ága a közösség tagjai által észlelt igazságosság megnyilvánulásait vizsgálja.⁵⁷⁵

A szervezeti igazságosság kutatási helyzetei erős analógiát mutat a polgári peres jogvita tárgyalási szakasza és annak során megszülető bírósági ítélettel, ezért választottam ezen kutatási eredmények. A perjog közjogi jogviszonyában a tárgyalást vezető, az alaki pervezető, majd az eljárást lezáró érdemi döntést meghozó bíró irányítása mellett alakulnak ki személyközi viszonyok, majd születik meg a kikényszeríthető, egzisztenciális hatással bíró végleges döntés. A per eredményeként megállapításra kerülő tényállás értékeli a felek korábbi és perbeli cselekményeit magatartását. Végeredményét tekintve pedig a bírói mérlegelő tevékenység eredményeként megszülető ítélet igazságosságát a felek és a közvélemény értékeli.

A szervezeti igazságosság kutatói közötti közmegegyezése alapján az igazságosságon belül megkülönböztethető disztributív és procedurális igazságosság.⁵⁷⁶ A **disztributív igazságosság** alapja az, hogy törvényekben és a bírói gyakorlat által kialakított elveken alapul-e a bírói döntés, míg a **procedurális igazságosság** annak a döntéshozatali folyamatnak az értékelést jelenti, amelyben az ítélet megszületik, annak alapján, hogy a peres eljárás megfelel-e a döntésben érintett személyek jogszabályokon alapuló elvárásainak.

Ezért nem lehet elegendő a formális, a bizonyítékok tényleges, érdemi értékelést kihagyó, a bírói meggyőződés motívumait feltáró, bemutató indokolás. Azon bírói érvelések, miszerint egy vallomás „nem életszerű”, az „a következetes bírói gyakorlattal ellentétes”, „a fél állítása ellentétes volt a többi perbeli bizonyítékkal” tartalom és meggyőző erő nélküli üres érvek, amelyek nem eredményeznek megnyugvást, nem alapozzák meg a bíróság fair eljárásának érzetét. Értekezésemben bemutattam, hogy a fair eljárás szorosan összekapcsolódik a végső döntés anyagi, a tárgyi jognak megfelelő igazságossággal, de ugyanakkor érdemben a döntési folyamat kettéválk az eljárási tartalomra és annak eredményeképp létrejövő döntésre, mint végeredményre. Az igazságosság tudományos vizsgálataira arra mutattak rá, hogy az ítéletek igazságosságának megítélése, azok elfogadása szorosan kapcsolódik a meghozatali eljárás mikéntjéhez, az eljárási igazságossághoz,

⁵⁷⁵ MEGYERI Eszter: A kapcsolati minőség méltányossági dimenziója.2012 Doktori értekezés Szegedi Tudományegyetem

⁵⁷⁶ BIES, R. J.- SHAPIO, D.L.: Interaction fairness judgement: The influence of causal account. Social Justice Research 1. 199-2018.

önmagában a tárgyi jognak megfelelése nem biztosítja a bírói döntések társadalmi elfogadottságát.

Leglényegesebb összetevői a tisztességes eljárásnak a szervezeti igazságosság empirikus kutatási eredményei alapján a következők:⁵⁷⁷

- tájékoztatás, információk pontossága, teljessége (átláthatóság), a kommunikáció érdemi jellege;
- elfogulatlanság, pártatlanság;
- következetes szabályhasználat;
- etikusság, tisztességes bánásmód, valamint
- döntések magyarázata, indokolásnak megléte, azok alapossága, a kommunikáció stílusa, hitelesége, őszintesége (**interakciós igazságosság**).

A szervezeti igazságosság szakirodalmának főbb megállapításai, vizsgálati következtetései GERÁKNÉ⁵⁷⁸ ezt összegző munkája alapján a bírósági döntésekre vonatkoztatva az alábbiak szerint adható meg:

- az igazságosság értékelése nagyon szubjektív;
- a vesztesek szinte mindig méltánytalannak tartják a döntést, azonban
- az egyén számára kedvezőtlen döntés (pervesztesség) igazságosságát a fair eljárás esetén is jellemzően elismeri a vesztes fél: a procedurális igazságosságnak jelentősebb a szerepe az igazságosság megítélésében;
- a bizalmi elem az eljárás tisztességessége, objektivitása és a (tárgyalást vezető) bíró magatartás döntően meghatározza az igazságossági érzületet,
- az értékelők bánásmódja érdemben befolyásolja az érzületet (mind negatív, mindpedig pozitív irányba);
- a méltánytalannak és igazságtalannak tartott eljárás sértettséget és védekező (vagy épp támadó) magatartást vált ki az érintettekben;
- a nyílt és őszinte kommunikáció (a bíró szóbeli indokolásának tartalma, érvelésének minősége stb.) pozitívan befolyásolja az értékelési rendszert;
- az előre eldöntöttség látszata, az esély hiánya elfogadhatatlanná teszi a döntést, az a bírósági szervezettel szembeni bizalmatlanságot erősíti.

⁵⁷⁷ FOLGER, R. – KONOVSKY, M.: Effects of procedural and distributive justice on reaction to pay raise decision 1989 Academy of Management Journal 32. 115-130.

⁵⁷⁸ GERÁKNÉ KRASZ Katalin: A teljesítményértékelés igazságossága 2008. Budapest, ELTE Doktori disszertáció 187-198.

12.3. Az anyagi igazság elérésének elvi lehetősége az emberi emlékezet, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával

Az emberi emlékezeti anyagra alapított perbeli tényállások esetén felmerül a kérdés, hogy az milyen fokban megbízható, objektív lenyomata a múltbeli eseményeknek a tanúvallomás. A polgári perben az igazság, illetve bizonyosság magas fokán álló bizonyítottság megállapítására az előhívott ill. a felidézhető emlékek alapján kerül sor. Ennek ellenére a tanúvallomások alkalmasságát a célul tételezett objektív (anyagi) igazságosság elérése körében még nem vizsgálták. Az ideg- és kísérleti pszichológia tudományos eredményei alapján az anyagi, objektív igazságosság érvényesítését szolgáló polgári per elméleti alapfeltételei aggályosak. A kérdéskört érintő interdiszciplináris társtudományok eredményei, így többek közt a logikai, nyelv- és igazság-filozófiai valamint a jelen tanulmány keretében vizsgált emlékezetkutatási (kognitív pszichológia) tézisek az alaki igazságosságra törekvő (hatályos) polgári per posztulátumát látszanak igazolni. Az emberi emlékezet kutatás releváns eredményeit bemutató elemzés az anyagi és alaki igazságosság- valamint a tanúbizonyítás módszertani kérdéseiben új értékelési szempontokat tárhat fel.

12.3.1. Az emberi emlékezet általános szerkezete

Az emlékezet az emberi érzékszerveken keresztül felfogott információk tárolására és előhívására szolgáló rendszer.⁵⁷⁹ Az több, különböző entitásból áll (rövid- és hosszú távú memória, munkamemória stb.), amely alrendszerek közös jellemzője az információ megőrzése. Az emberi emlékezet egyik – a perjogi szempont-rendszerünk vonatkozásában is kiemelendő – sajátossága, hogy az emléknymok elhalványulnak: felejtés és felidézési hibák, gátlások lépnek fel.

HEBB (1978) idézi⁵⁸⁰ Liszt professzornak, a berlini egyetem kriminalisztika tanárának 1902-ből származó e tárgybeli első kísérletét. Ebben két hallgató – előre megtervezett módon – az egyetemi előadás közben, hangos szóváltásba keveredik, amelynek végén egyikük revolvért is ránt, amely a professzor közbelépése során el is sül. A jelenlévő – be nem szervezett – hallgatóknak semmilyen érdeke nem fűződött az incidens felidézése során az események torzításához, meghamisításához. A beszámoló alapján megállapítható volt, hogy a viszonylag egyszerű eseményről szóló írásokban jelentős változtatások, kihagyások, betoldások voltak. Ezek

⁵⁷⁹ BADDELEY, Alan: Az emberi emlékezet. Budapest, 2001. Osiris Kiadó 16-40.

⁵⁸⁰ HEBB, Donald O.: A pszichológia alapkérdései 1978. Budapest, Gondolat 128-129.

egyértelműen mutatták, hogy az iskolázott és pártatlan szemtanúk jelenős és alapvető hibákat követtek el a felidézés során.

A hosszú távú, önéletrajzi, epizodikus (explicit) emberi emlékezetet tényszerűsége és objektivitása nem állítható. A visszaemlékezés során a logikailag hibás vagy ténybelileg hiányos emlékeket akaratlanul is kiegészítjük, értelmes egészévé konstruáljuk. Az így kiegészített emlékek tárolódnak, és utóbb már ezekre emlékszünk; azt idézzük fel, aminek és ahogy „történnie kell”, nem azt, amire ténylegesen emlékezünk. Az összetett folyamatokra, epizodikus eseményekre történő emlékezés alapvetően rekonstrukciós folyamat. Ez a valóságos történések emléknymaiból, részleteiből, valamint a szereplő vagy megfigyelő ezek későbbi interpretációjából, a tárolás és felidézés során tett konstrukciójából áll.⁵⁸¹ A tanúmeghallgatás módszere, technikája is erősen befolyásolja a felidézett emlék pontosságát

Az emlékezés bármely megnyilvánulásának három szakasza különböztethető meg: a kódolás, a tárolás és az előhívás.⁵⁸² Ezen tartalmak elválasztására, azok magyarázatára több elméleti modellt állítottak fel – az egyes részterületeken a máig is vitában álló – az idegtudományi kutatók. Dolgozatunkban csak az emberi emlékezet kutatás konszenzusos eredményeit mutatja be, mivel azok elégségesek a tárgyalt eljárásjogi témánk, az objektív valóság feltárhatóságának megértéséhez.

RAMIREZ - TONEGAWA és munkatársaik (2013)⁵⁸³ ún. optogenetikai vizsgálata eredménye szerint az emberi agy neuronhálózatában minden egyes átélt emlék, illetve élmény nyomot hagy. Kutatásuk rögzített kiinduló pontja az volt, hogy az emberi epizodikus emlékezet pontatlan, nem valóságos és tényleges emlékekből áll keverten. Számos, jól dokumentált bírósági ügyben téves vallomások alapján ítélték el vádlottakat: a tanúk és az áldozatok hiába hittek igazukban, azt utóbb cáfolták a DNS-vizsgálatok. Kutatásaik eredménye alapján a téves emléknym-jelenség teljesen egyező a valódi memória tárolási- és előhívási folyamatával. Az epizodikus memória több összetevő, mint például a tárgyak, a hely, az idő együtteséből alakul ki. Ezen emléknymokat (más néven) engramoknak nevezik. Az emléknym szerveződése és tárolása az idegsejtek kémiai és fizikai módosulásán-, illetve az

⁵⁸¹ HEBB (1978) 129.

⁵⁸² ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J.: Pszichológia. Budapest 1994. Osiris-Századvég 219-234.

⁵⁸³ RAMIREZ, Steve – TONEGAWA, Susumu: Creating a False Memory in the Hippocampus. Science 2013. July, Vol. 341. 387-391.

idegsejtek neuronhálózata közötti kapcsolódásokon keresztül valósul meg. Az engramok hordozzák a hamis és a valódi emlékek információit is (lokálisan az agy temporális lebegyében). Az agy hippokampusza speciális sejtjeinek aktiválódása szükséges az emlékek felidezéséhez, ugyanazoké a hibás és a valódi emlékek esetében is.

12.3.2. A kódolás

A kódolási szakaszban a bemenő, környezeti információt (input: ami lehet auditoros, vizuális és haptikus esemény) először a rövid távú memóriában (Short-term memory: STM) helyezük el átalakítva az input jelet, kódolt reprezentációvá.

Vizsgálati érdeklődésünk homlokterében a hosszú távú memória (Long-term memory; LTM) áll, amelyben alapjelenségként, elsődlegesen a jelentés kerül kódolásra⁵⁸⁴ (szemantikai tárolás). Itt kerülnek tárolásra a személyes élmények, amelyeket a szakirodalom önéletrajzi emlékezetnek nevez és azt külön vizsgálatok tárgyalják. Ezen emlékek kódolásának sajátosságát mutatja be NEISSER (1981)⁵⁸⁵ az amerikai Watergate-botrány (a továbbiakban: botrány) esetelemzésében. A John Dean a botrány elsőszámú kormányzati tanújának vallomáselemzése kimutatta: társadalmi, politikai eseményekről szóló beszámolókból a tanúk az egyes részletekről megfeledkeznek. Így kifejezetten arról, hogy ki, mikor, kinek, mit mondott, ki volt még jelen stb. Sokat tévednek az emberek az elhangzottak tartalmáról, és kiemelten arról, hogy rendkívüli helyzetekben mi történt, mi hangzott el. Azonban a beszámolók egészében véve mégis –általában és a konkrét esetelemzésben is- pontosan írják le történeteket általánosságban.

A jelentés alapján történt kódolás biztosítja a legjobb felidzési pontosságot. A kódolás sikeressége érdekében értelmes kapcsolatok, ún. mélyebb szintű kódolás kialakítása segíthet az emléknym felidzésben [ATKINSON (1993)].⁵⁸⁶ Egy másik jellegzetesség, hogy ezen kódolás során az események rejtett okai, következményei hozzáadódnak a rögzített tény ill. tényekhez. A kódolás sikeressége érdekében

⁵⁸⁴ Az előnyben részesített szemantikai tároláson túl létezik más kódolási mód is (képi benyomások, ízek, szagok, szó szerinti audiális memoriter stb.). Lásd: SACKS, J. S.: Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. *Perception and Psychophysics* 1967.2. 437-442.

⁵⁸⁵ NEISSER, U: John Dean's memory: A case study. *Cognition* 1981. 9. 1-22. In: ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J. (1994.) 226-227.

⁵⁸⁶ A zenét tanulók egy felidzési útvonalat kialakító kódolásán mutatja ezt be. Az ún. keresztés dúrok (C, G, D, A, E, H, Fis, Cisz) nevein „Cérna Géza diót árul, ezért helypénzt fizet, cisz.” mondatba szerkesztése a szavak kezdőbetűit az LTM-be mélyebb szinten kódolja. Ez értelmes, kódolt kapcsolatot eredményez, jobb felidzési eredményességgel.

értelmes kapcsolatok, ún. mélyebb szintű kódolás kialakítása segíthet az emléknym felidőzésben. A jelentés kódolását minél mélyebben és kidolgozottabban végezzük el, annál pontosabb lesz az emlék felidézhetősége. Azaz, a perben az érdektelen (elfogulatlan) tanúk, akik vallomását a bíróság a nagyobb súllyal, nyomatékkal veszi figyelembe a tényállás megállapítása során, pont érdektelenségük révén kidolgozatlanabban, felszínebben kódolják az eseményeket. Ezen tanúvallomások esetén a felidézést pontosságát javító (kérdés) technikáknak alapvető jelentősége van, amely kérdéskörrel alább foglalkozunk.

Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódnak a kódolás során, és mintegy eredeti emlékeként hívhatóak elő, ahogy azt BRADSHAW és ANDERSON (1982) igazolta kísérlettel.⁵⁸⁷ A felidőzés során a szubjektíven kódolt okozatossági láncolat elemei, beleértve a konstruált, hozzáadott elemeket is az emléknymmal együtt jelennek meg, a felidzési útvonal részévé válnak. Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódnak a kódolás során, és mintegy eredeti emlékeként hívhatóak elő.⁵⁸⁸ A kódolás és az előhívás közötti kapcsolat nyilvánvaló: az információ szervezése, és a felidzési helyzet azonossága, hasonlósága döntő az emléknymok felidzésénél.

12.3.3. A tárolás

Az STM kapacitása igen korlátozott: 7 ± 2 tétel (rövid távú memória terjedelem). A LTM ismereteiből (pl. betűkből egy szót kódolunk: PPOAL → PAPOL) egységeket, ún. tömböket (chunk) képezhetünk a kapacitás bővítésére a hosszú távú memória ismeretei alapján.⁵⁸⁹ Az információk egy része szükségszerűen elvesz a tárolás során: a későbbi információk (teljesen) elnyomják, kiszorítják, vagy csak eltakarják a régebbieket (nyom-elhalványulás hipotézise). Az STM szűk kapacitása, az új információk által a régiek kiszorítása és az ismétlés nélküli nyomok elhalványulása az emlékezet első vonalának rövid életűségét okozzák. Az STM-ben az információk az előbb mondottak szerint elvesznek vagy átkódolódnak és átkerülnek a LTM-ba (kettős-memória modell).

Azonban bizonyos dolgok (pl. folyamatos motoros készségek) egyáltalán nem felejtődnek el, míg más dolgok (pl. idegen nyelvek) lassan tárolódnak, kezdetben

⁵⁸⁷ BRADSHAW, G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1982. 21. 165-174. in ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) 227.

⁵⁸⁸ BRADSHAW – ANDERSON (1982) 22.

⁵⁸⁹ ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J. (1994.) 221-223.

gyorsan felejtjük, aztán hosszú távon igen jól tárolódnak. Más emlékek, így az önéletrajzi emlékezet felejtése lineáris lépet mutat. LINTON (1975)⁵⁹⁰ klasszikus kísérletében öt éven át jegyezte le az eseményeket, és vizsgálta naplófeljegyzései elfelejtési valószínűségét. Véletlenszerű kiválasztással az életrajzi epizódokat felidézte, gyakorolta. Minden évben 5%-al többet felejtett el azzal, hogy jelentős különbség adódott a gyakorlással ill. több gyakorlással tárolt, valamint a gyakorlás nélküli események felidézhetőségében. A négy év alatt egy alkalommal gyakorolt, előhívott emlékek több, mint 60%-a felejtődött el; 2 gyakorlással után a 60%-os felejtés öt-öt és fél év után következett be. 4 vagy több gyakorlás (felidézés) esetén négy év alatt 10% alatt volt a felejtés és hat év alatt sem érte el a 20%-os mértéket.

12.3.4. A felidézés

A néhány pillanatig látott arcok felismerése a szemtanú vallomásokban rendkívüli mértékben pontatlan, gyakorlatilag teljesen megbízhatatlan.⁵⁹¹ 1976-ban Angliában Lord DEVLIN által vezetett bizottságot állítottak fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.⁵⁹²

Az emberi emlékezet a gyakran látott tárgyakat és eseményeket is elégtelenül, gyengén idézheti fel. CATTEL (1895)⁵⁹³ kísérleteiből, amelyek közül egyben konkrét egy héttel ezelőtti havazási eseményre is rákérdezett, 56 vizsgálati személy közül 7 idézte fel a konkrét hóesést, arra következtetésre jutott, hogy az emberek nem tudnak többet mondani arról, hogy milyen idő volt, mint arról, hogy milyen idő lesz.⁵⁹⁴

Hétköznapi tárgyak felidézése során nem a valóságban tapasztalt képeket idézzük fel, hanem rögzült, illetve tapasztalatainkból absztrahált valóságot⁵⁹⁵ (konstruktív emlékezet). Igen erős sémák (tárgyak mentális reprezentációja), sztereotípiák működnek bennünk, amelyek az eseményeket eltorzíthatják. A sémák, sztereotípiák, amelyek az embert érő nagy mennyiségű információ rendszerezésének jótékony és hasznos eszközei, a kódolást és az előhívást is jelentősen

⁵⁹⁰ LINTON, Marigold (1975): Memory for real-world events. in BADDELEY (2001) 276-278.

⁵⁹¹ BADDELEY (2001) 38-44.

⁵⁹² http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

⁵⁹³ CATTLE, Mc. (1985) in. BADDELEY (2001) 40.

⁵⁹⁴ A modern meteorológiai előrejelzések elérhetőségével a jövőbe-látás azonban sokat javult.

⁵⁹⁵ BADDELEY (2001) 40. (RUBBIN és KONTIS 1983-as vizsgálata alapján)

befolyásolhatják. A kísérleti személyek egy éttermi történet megismerése után megemlítik, hogy a szereplők étkeztek és fizettek akkor is, ha ilyen események egyáltalán nem szerepeltek a történetben.⁵⁹⁶

A következtetések emlékezeti konstrukciója folytán a tények és a hozzáadott következtetések láncolata szétválaszthatatlanul össze tud mosódni. Egy elhangzott beszélgetés felidézett emlékeiből utóbb nem lehet kiválasztani a tényleg elhangzott kijelentéseket és azt, amit mi magunk szükségszerűen hozzáadunk.⁵⁹⁷ Ez a következtetés a látott, szemtanúként észlelt jelenetekre is vonatkozik. LOFTUS és LOFTUS (1975) klasszikus kísérletében⁵⁹⁸ egy közúti baleset emléknymait alkották újra a vizsgálati személyek. A balesetről szóló beszámolóban mind közvetlenül utána, mindpedig egy hét elteltével a kérdés feltevésének módja, annak szóhasználata döntően megváltoztatta a választ (függetlenül a ténylegesen látott eseménytől). Azon személyek, akiknek „koccanásos balesetről” szóló kérdésekre kellett válaszolnia kisebb anyagi kárral járó balesetet rekonstruáltak, törött üveg nélkül. Azonban azok, akik „karambolról” szóló kérdéseket kaptak nagy anyagi kárral és személyi sérüléssel járó, üvegtöréses balesetről számoltak be. A beszámolók függetlenek voltak a ténylegesen látott eseményektől: a kérdés feltevése, az abban sugallt súlyosság volt döntő hatású. Ezen kísérlet igen tanulságos a tanúkihallgatások eredményeinek értékelésében. Valamint a bírói meghallgatások gondos, befolyásolástól mentes megszerkesztésére hívja fel a figyelmet.

Az epizódikus emlékezeti, illetve a megtanult anyagok felidézése sokkal nehezebb más környezetben, mint ahol azok rögzültek. Ezen kontextus függőségi hatás⁵⁹⁹ mértéke a tanult anyag felidézésekor majd 40%-al volt kevesebb a megváltozott környezetben. Ebből az következik, hogy a tárgyalóteremben történő múltbeli események felidézése szükségszerűen rosszabb, mintha azon a helyen történe, ahol az elhangzott, megtörtént. Ennek 40 %-os információ vesztes mértéke annyira jelentős, hogy az ilyen felidézési pontatlanság mellett a tényállás pontossága vagy akár annak objektivitása már elenyészhet.

⁵⁹⁶ ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J. (1994) 235.

⁵⁹⁷ ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J. (1994) 243.

⁵⁹⁸ LOFTUS, G.R. ÉS LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

⁵⁹⁹ BADDELEY (2001) 306-307.

12.3.5. *A felejtés*

Az LTM-ből történő felejtés sok esetben nem az információ elhalványulása, elvesztése okozza, hanem egyszerűen csak nem vagy nehezen hozzáférhető az emlék. Az információ szegényessége sok esetben felidézési hibát jelez. Mintha egy nagy könyvtárban nem találnánk egy könyvet mert rossz helyütt keressük, vagy mert rossz rendszerezés miatt nem jó helyre tette azt a könyvtáros.

A felejtésnek érzelmi tényezői nyilvánvalóak: az érzelmi töltésű eseményeket (mind a pozitív mind a negatív hangulati helyzeteket) gyakrabban emlegetjük, mint a közömböseket, semlegeseket. Az ún. *villanófény* emlékeknél, ahol pl. nagy jelentőségű politikai, történeti események (merényletek, katasztrófák) zajlottak évekkkel, sőt évtizedekkel később is pontosan idéztek fel a szemtanúk és azok is, akik hallomásból értesültek róla.⁶⁰⁰ Ezzel szemben az emlék aktív akadályozását jelenti az érzelmi elfojtás traumatikus- vagy az énképet sértő (kognitív disszonanciát okozó) eseményeknél. Ez esetekben az emlék elfojtása a konstruktív átszervezéstől, egészen a teljes hozzáférhetetlenségig alakulhat. Ezen hatások jelentősége kiemelkedő a személyi állapotot érintő perekben, kifejezetten a házassági, a származási és a szülői felügyelettel kapcsolatos, valamint a kapcsolattartási perekben.

12.3.6. *A felidézés javításának eljárásjogi technikái*

A felidézés pontatlansága jelentősen javító emlékezést segítő (mnemotechnikai) eljárásokkal. A legegyszerűbb és költségtakarékos eszköz e körben az, ha a tanúnak vagy a félnek a meghallgatása előtt időt ad a bíróság, és egyben felhívja a helyszín, a környezet felidezésére, elképzelésére.⁶⁰¹ Ezzel ekvivalens az a megoldás, hogy a bíróság helyszíni tárgyalást tart ott, ahol a felidézendő cselekmény történt, elhangzott. A helyszíni tárgyalás tartása a hatályos perrendtartás szabályai alapján – nem érintve azt a helyzetet, amikor a tanú betegsége, mozgáskorlátozottsága folytán csak lakóhelyén hallgatható meg – mint bizonyítási cselekmény csak a felek kérelme alapján történt, arra hivatalból nem kerülhet sor. A polgári perceselexmények elenyésző száma zajlik a történések helyszínén, így az objektív, anyagi igazság kiderítésére irányuló eljárási célokat nem is szolgálja a bizonyítási eljárás bírósági gyakorlata. A Pp. bizonyítási eszközrendszere a szabad bizonyítás elvéből adódóan ezt nem akadályozza meg, de a

⁶⁰⁰ BOWER, G. H. - BLACK J. B. – TURNER, T. R. (1979): Scripts in memory for text. in.: ATKINSON, R.L. – ATKINSON, R.C. – SMITH, E.E. – BEM, D. J. (1994) 245.

⁶⁰¹ BADDELEY (2001) 308-309.

felek rendelkezési hatalmasságába hagyja. Ezáltal a bíró az általános perrendi szabályok alapján nem tud pontosabb és az adott esetben a valóságnak megfelelő ítéleti tényállást előállítani.

Kifejezetten a tanúk és perbeli személyek emlékezetének javítására fejlesztette ki FISHER – GEISELMANN (1988)⁶⁰² a kognitív interjút. Két alapvetésen alapul ezen felidézést javító kérdezési technika: az egyik, hogy minél nagyobb az átfedés legyen a múltbéli esemény és az emlék előhívása között; míg a másik, hogy a felidézés több nyomon, útvonalon legyen elérhető. A kognitív interjú módszerei, amelyeket a polgári perbe átalakítás nélkül lehet transzformálni a következők:

- A tanú vagy fél idézze fel képzeletben az esemény helyszínét, környezetét, az ott látott személyeket, tárgyakat.
- A bíró biztassa és hagyjon időt, hogy a tanú vagy a fél felidézzen minden részletet eseményt azt is, ami nem látszik lényegesnek, relevánsnak⁶⁰³.
- Az eseményeket különböző sorrendben is idéztesse fel a bíró (időben előre, majd visszafelé is).
- Az eseményeket eltérő szemszögből (pl. más személy perspektívájából, más térbeli nézőpontból) idéztesse fel a bíró.

Az interjú készítő ill. a tanút kihallgató bíró módszere döntő hatással bír a felidézés eredményességére. A rövid, zárt kérdések és a válaszadó mentális aktivitására nem reagálás nagyon rontja az emlékezet pontosságát. Ezzel szemben a nyitott végű, nem rövid, és a válaszoló állapotára is figyelő kognitív interjú a standard kérdezés 40%-os eredményességéhez képest 57%-os teljesítményjavulást eredményezett.

⁶⁰² FISHER, R. P. – GEISELMANN, R. E. (1988): Enhancing eyewitness memory with the cognitive interview. in BADDELEY (2001) 328-331.

⁶⁰³ Ez a Pp. szabályozásával, és az ennek alapján álló bírói gyakorlattal, amely az ügy érdemére tartozó bizonyításokat, perceselemnényeket privilegizálja, ellentétben állónak látszik, és kifejezett szemléletváltozást igényel.

IX. ÖSSZEGZÉS – A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE

1. Első hipotézis

A magyar perjog általános elve, a jognyilatkozathoz kötöttség [rPp. 3. § (2) bekezdés és Pp. 2.§ (1) bekezdés] a bírói gyakorlatban a felek által érvényesített joghoz kötöttségként és az eljárásjog igazságosságának a biztosítékként azonosítható a bírói szemléletben.

Az első hipotézist a jogelméleti, dogmatikai és a perjog magyar történeti hagyományai alapján feltárt adatok részben támasztották alá, azt részben igazolták.

A jogelméleti igazságosság⁶⁰⁴ fogalmából az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárás, és a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair, valamint az ésszerű időn belül befejeződő eljárás elve is levezethető. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perben állását, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálását és az ehhez szükséges valamennyi – múltbéli – releváns tény objektív feltárását megkövetelő perjogi szemléletmód.⁶⁰⁵ Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer és bírói felfogás a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbéli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel, továbbá ellentétes a perjog kontradikciós jellegével is.

A múltbéli események objektív „valóságossága” csak a szubjektum megismerő tevékenységében, illetve azáltal létezik. A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, „lefényképezi” és tényszerűen raktározza a múltbéli eseményeket, hanem

⁶⁰⁴ GEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. Jogtudományi Közlöny 2003.7-8. 285-295.

⁶⁰⁵ MOLNÁR (2009) 129-139. A Fővárosi Ítéltábla tanácselnöke a tanulmányában azon véleményének ad hangot, hogy az rPp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől – annak tartalma szerinti értelmezés alapján – a bíróság eltérhet. A tisztességes eljárás követelménye alapján a bíróság „az irányadó jogszabályok összességének oldaláról vizsgálja” a felek tényállításait és „amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesíti”. Ezen nézetet nem tartom sem az rPp., sem a Pp. jogszabályai alapján levezethetőnek, és teljesíthető követelménynek sem egy a fair polgári eljárásban.

szükségszerűen alakítja, konstruálja is.⁶⁰⁶ Az előhívás „eredményessége, pontossága” pedig az információk korábbi megszervezésén és az előhívás kontextusán (a kódolási környezet hasonlóságán) múlik. Az emlékezet felidézése során is formálódik;⁶⁰⁷ annak tényszerűsége jelentékenyen javítható kognitív interjú, illetve helyszíni tárgyalások alkalmazásával. Az emlékezet-tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon megbízhatatlanok: a konkrét események felidézése során pedig a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.⁶⁰⁸ Az anyagi igazságosságot a polgári per igazságosságának követelményeként állítani az emberi emlékezeti anyagra (is) építő eljárásban nem elfogadható, nem fenntartható nézet.

A valóság elérhetősége a tényállás megállapítása során és az objektív igazságra törekvés tételezése a felek rendelkezési jogán alapuló polgári peres eljárásban olyan elméleti fogalmak, amelyek a hatályos Pp. szabályozás kereteit meghaladják. A Pp. rendelkezése a keresetben megjelölendő joghoz, mint perbeli jognyilatkozathoz kötöttség kérdését tisztázta: ahhoz a bíróság kötve van, a fél perbeli önrendelkezési jogával szemben attól a bíróság a törvény által biztosított cselekményeket kivéve nem térhet el. Ez nem vonja maga után azt, hogy a bíróság ne minősíthetné a törvényeknek megfelelően és azok alapján a felek jogviszonyait. Azonban ennek tartalma – a főszabályként – a felek peranyag szolgáltatására épülő eljárásban artikulálódhat és a bíróság rendelkezésére bocsátott tények körében értelmezhető. Ezen fair eljárás nehézségeit és alaki igazságosságát felcserélni a megismerhető valóság és az objektív igazság elérhetetlen ideájáért nem látszik indokoltnak a XXI. századi polgári perrendtartással szembeni követelmények alapján.

Ugyanakkor a bírósági döntések szövegelemzése alapján elvégzett kutatás eredményei azt is igazolták, hogy az értékelés végeredményének méltányossága, azaz a perbeli siker vagy sikertelensége, nem befolyásolja szignifikánsan a bírói tevékenység igazságosságának megítélését. Ez azt jelenti, hogy a méltánytalannak

⁶⁰⁶ SEIFERT, C.M., ROBERTSON, S.P., és BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. *Journal of Memory and Language* 1985. 405-422.; LOFTUS, G.R. ÉS LOFTUS, E.F.: *Human Memory: The processing of Information*. New York 1975. Halstead Press

⁶⁰⁷ Lásd a kérdéskört részletesen és átfogó (kézikönyvi) jelleggel: BADDELEY, A.: *Human Memory: Theory and Practice*. Boston 1990. Allyn and Bacon; magyarul: BADDELEY Alan: *Az emberi emlékezet* 2001 Budapest, Osiris

⁶⁰⁸ RUBIN, D. C. – KONTIS, T. C. : A schema for common cents. *Memory and Cognition*, 1983.11., 335-341. in BADDELEY, A. (2001) 38-40.

észlelt eredmény (elvesztett vagy részben elvesztett per) esetén is igazságosnak, elfogadhatónak tartják a felek a döntést és a bíróság mérlegelést, ha azt ellensúlyozza a döntéshozó(k) fair eljárása, bánásmódja. Növeli az igazságossági értékelést (függetlenül a végeredménytől) az eljárásba vetett bizalom is, amelynek alapvető eleme az eljárás nyitottsága, átláthatósága, kiszámíthatósága. Azaz, az interperszonális igazságossági tényező határozza meg döntően a bírói mérlegelési tevékenység elfogadottságát, amely bíró magatartásával, személyes jellemzőivel, indokolásának meggyőző erejével (a magyarázat elfogulatlanságával, részletességével, kompetenciájával) áll összefüggésben.⁶⁰⁹

A 800 bíró bevonásával készült, a polgári és gazdasági kollégiumok véleményét reprezentatív módon bemutató kutatásom pedig azt igazolta, hogy a bírói attitűd – a Kúria bíráinak véleményével ellentétesen – azt a perrendi felfogást tartja elfogadhatónak, amely a felek ügyükért való felelősségét emeli ki a rendelkezési jog elsődleges alapelveinek megjelenítése mellett. A bírók azzal a szemlélettel azonosulnak, azt tartják követendőnek, amely a felek kérelmeinek szűken vett keretei között számukra egy tiszta döntéshozói funkciót biztosít, minimális anyagi pervezetési, valamint közrehatási kötelezettséggel. Ezen bírói szerepfelfogás jellegadó következménye a polgári perben az alaki igazságosság meghatározó jellege – amelynek részletes elemzését a második hipotézis értékelése körében teszem meg.

2. Második hipotézis

A bírói attitűdben a mellérendelt felek egyenlőségének és a tisztességes eljárás biztosítása az elsődleges, és ebből következően a bírók az objektív (anyagi) igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalása helyett a felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a perjogi normák egyik céljának.

A kérdőíves, 800 bíró bevonásával elkészített és kielemezett kutatás eredményei igazolták a második hipotézist a Pp. professzionális perrendet bevezető új koncepciója kapcsán.

⁶⁰⁹ GERÁKNÉ (2008) 130-135.

A keresettel érvényesített és abban határozott módon megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség koncepciójához támogató, azt helyeslő tartalmú attitűdöt fejeztek ki bírók. Ezen megoldás egyfelől a felek perbeli felelősségét hangsúlyozza ügyükért, másfelől kiemeli a perbeli főszemélyek alkotmányos önrendelkezési jogának – a perbeli rendelkezési jogban testet öltő – szabadságát és annak védelmét a bírói önkénytől.⁶¹⁰ A bírók ezen attitűdjé azt mutatja, hogy per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatásának érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják az új Pp.-ben ennek érvényre jutását. Ez egyben egy passzívabb bírói magatartást jelent, amely a Pp. 6. §-ában írt bírói közrehatás alapelvét és annak a Pp. 237.§-ában írt anyagi pervezetési eszközét gyengíti, részben lerontja.

A bírói attitűd ellenérzést mutat a bírói anyagi jogi kitanítási kötelezettsége iránt figyelemmel az anyagi pervezetést és a bírói közrehatási kötelezettséget elutasító bírói szemléletre. A bírói aktívabb szerepvállalásának elutasítása összefügg a Pp. professzionális perrendi koncepciójával, nevezetesen azzal, hogy a felek számára a perben a jogi képviselő kötelező. A nem laikus képviselők esetében pedig a bírók a *iura novit curia* elvének háttérbe szorítását tartják helyesnek, azt csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében látják indokoltnak a bírók írásbeli véleményekből kitűnő álláspont szerint.

Ezen bírói attitűddel, amely a pert a felek vitájaként értelmezi és a felek ügyükért való felelőségét tartja a polgári per jellegadó sajátosságának nem áll összhangban a bizonyítékok értékelésének elvárt szintje. A szubjektív teljes bizonyosság bírói elérése nem a kontradikció, a perben szolgáltatott adatok és bizonyított tények alapján alakul, hanem a valóságnak megfelelőség („életszerűség”, „nem hihető”) szerint, egyfajta abszolutizált igazság és objektivitási elvárás alapján. Ez szükségképpen pedig perjogi feszültséget okoz, amelynek egyik jellemző következménye az ún. meglepetés ítéletek voltak az rPp. rendszerében. Erre ellenhatásként a Pp. merev, formalista megoldásai és a háromtagú pertárgyfogalom

⁶¹⁰ Egy további item volt ezt meghaladóan egyértelműen negatív attitűdöt kiváltó: a közigazgatási Pp. szabályozásának elve. Azonban itt nagyon jelentős volt a semleges és választ nem adó bírák száma, és az önálló közigazgatási kódex megalkotásával szemben ellentétes, negatív érzelmek nem mutatkoztak meg. Itt a részletszabályok, illetve a közigazgatási eljáráshoz tartozó ügytípusok meghatározásának kérdésköre volt vitás. Azonban ezen kérdést a jogalkotó közjogi erővel is bírói döntésében az önálló közigazgatási perjog vonatkozásában eldöntötte, így ezen kérdés további elemzése és értelmezése okafogyottá vált.

bevezetése a magánjogi igény érvényesítését gátló és azt elenyésztető preklúziós hatást váltott ki, közvetve pedig drasztikus ügyérkezési csökkenést okozott.

3. Harmadik hipotézis

A bírói gyakorlat alapján kimutatható egy bírói „mérlegelési teszt” amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának, valamint a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik és amely alapján meghatározzák az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is. Amennyiben kimutatható a bizonyítékok bírói mérlegelési tesztje, akkor annak perjogi és logikai attribútumai absztrakt módon leírhatóak.

A bírók a perbeli bizonyítékok mérlegelése során értékelési, következtetési tevékenységet végeznek: a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és azokat – a felek által előadott, bizonyítéknak nem minősülő peradatokkal együtt – meggyőződése szerint bírálja el. Ezen folyamat során a bíróság nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁶¹¹ Ezen folyamatról számot adó érvelés, indokolás [Pp. 346. § (4) és (5) bekezdés] az eseti döntések vizsgálata során a bírói szabad meggyőződés döntően szubjektív, látszólag önkényesen kiválasztott elemek mentén alakul. A mérlegelés objektívitását, a bíró kétséget kizáró szubjektív meggyőződését alátámasztó érvelés és az ehhez alkalmazott teszt nem volt kimutatható. Rögzíthető volt SIMON és SURICH (2013) empirikus vizsgálata⁶¹² alapján kimutatott kognitív alapú koherencia hatás, mely szerint a bírói a választott döntése indokolást alátámasztó érveket hajlamos felnagyítani és azokat abszolutizálva, retorikai túlzásokkal bemutatni. Míg az ellentétes jogi megoldásokat és azok bizonyítékai erejét gyengének, érvelésére sem méltónak állítja be azon szándékból, hogy erősítse az igazságszolgáltatás legitimitását és az egyedi döntés helyességét a nyilvánosság előtt. Azonban a kutatások azt mutatják,⁶¹³ hogy az egyoldalú, monolitikus indokok

⁶¹¹ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141.)

⁶¹² SIMON, Dan és SCURICH Nicholas: Judicial Overstating, 88 CHI.-KENT L. REV. 411 (2013). Elérhető: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol88/iss2/8>

⁶¹³ SIMON - SCURICH (2013) 12-16.

nem segítik a bírók döntésnek elfogadottságát: a laikusok kedvezőbb értékelést adtak, amikor a bírók olyan árnyaltabb indokolást adtak, amelyek ismertették és elismerték a vita mindkét oldalának helyes érveit és alapos bizonyítékait.

A bírói meggyőződés jellemzően nem vagy alig fejezhető ki az ítélet indokolásának kereti között, arra csak a bizonyítékok értékelésének bírói metodikájából és az indokolás érvelési technikájából lehet – közvetett módon – visszakövetkeztetni. A bizonyítás szükséges, illetve elégséges bizonyosság fokához szükséges adekvát kritériumok nem voltak meghatározhatók a bírói indokolásokból. A bíró szubjektív tudati eleme, amely alkalmas eszköz az anyagi igazságosság, mint osztó igazságosság eléréséhez meghatározó és szinte kizárólagos jellegű volt. A meggyőződés szerinti elbírálást a bíró személyisége határozza meg döntően szubjektív értékeléssel.

A bizonyítási cselekmények a felek pertaktikai hatalmasságában áll. A felek ezen cselekményeken keresztül azon bizonyítékokat kívánják szolgáltatni, amelyek saját perbeli állításaik, vélekedésük alátámasztására szolgál. A felek előadása e körben kiemelt jelentőségű, mert annak lefogadása, illetve kirekesztése a fél perhez kötődő érzelmi és jogi viszonyát is döntően meghatározza. A bizonyítékok értékelése során kiemelt fontosságú a nyílt, a bírói mérlegelést, a bírói meggyőződés elemeit bemutatni. Ez teszi méltányossá az eljárást: a pervesztes fél ezáltal értékelheti, érezheti úgy, hogy megfontolás tárgyává tették előadást, bizonyítékait, azokat megmérték és figyelembe vették. Ha nyílt, őszinte és transzparens a bizonyítékok értékelése az a félben az eljárás tisztességességét, igazságosságára vont következtetést alapozza meg.

4. Az interdiszciplináris kutatási eredmények alapján levonható következtetések

Az interdiszciplináris tudományos eredmények, így az értekezésben bemutatott szervezeti igazságosság és a kognitív pszichológia és emlékezet-kutatás tudományos eredményei arra engednek következtetni, hogy a valóságnak megfelelő tényállás megállapítását önmagában az eljárásjog kógens szabályai nem tudják biztosítani. Annak tartalommal történő kitöltése alapvetően függ a bíró személyiségétől, tapasztalatától és a jogtudományon kívüli ismereteitől. Mivel a bírói attitűd a kérdőíves kutatási eredmények alapján a felek ügyükért való felelősségét és

rendelkezési jogának elsődlegességét támogatja csekély bírói közrehatás mellett lefolytatott bizonyítási eljárás során, ezért a perjognak erre reflektálnia kell. Tételes jogi normákkal kell segíteni a valóságnak megfelelő és a társadalom tagja által igazságosnak észlelt ítélkezés feltételeit. Emellett kiemelkedő szerepe van a bírói kiválasztásnak és a bírók folyamatos jogi és társadalomtudományi képzésének.⁶¹⁴

5. De lege ferenda javaslatok

A jövőbeni jogalkotás számára az értekezésemben feltárt dogmatikai és bírói attitűd szempontok nem tettek lehetővé pontszerűen megfogalmazható javaslatokat. Az érvényesített joghoz kötöttség, a keresetlevél adekvációs szintje és a perfelvétel tartalma a Pp. legalapvetőbb szerkezeti kérdéseit érinti. Kutatásaim eredménye a perindítási szak érdemi, novelláris szintű, míg a perfelvételi szak alapvető, koncepcionális újragondolását alapozza meg. Ennek ellenére – az összegzés könnyebb áttekinthetősége érdekében – normaszöveg módosítás szintjén megfogalmazom azokat a csomópontokat, azokat az alapvető perszerkezeti és dogmatikai kérdéseket, amelyek koncepcionális újragondolása lenne indokolt.

A bizonyítási szak és abban a bírói mérlegelés körében feltárt bírói logikai és érvelési hiányosság a perjogi kodifikációval nem orvosolható. A bírói mérlegelés körében hiányzó teszt és a bírói érvelés analitikus szempontrendszerének hiánya kodifikáció útján nem megoldható probléma. A bizonyítási eljárás megtervezése a lényeglátás, a bizonyítékok értékelése pedig alapvető logikai képességek meglétét igényli, amely képzési, alapvetően edukációs és kompetencia alapú bírói kiválasztási kérdés. Ebben az OBH által 2011. évi bírósági reformot követően megindult modern tudományosan alapú és kognitív pszichológusok bevonásával megvalósult – majd a Covid világjárvány miatt gyakorlatilag leállt – képzések újraindítása lenne szükséges. A 2011. évi bírósági reformot követően kidolgozott kompetencia alapú bírósági fogalmazói versenyvizsga élő gyakorlata helyes, azonban a bírói életpálya

⁶¹⁴ Az OBH 2011. évi igazsági reformot követően átalakította bírósági fogalmazók kiválasztásnak folyamatát és egy kompetencia alapú felvételi vizsgát dolgozott ki. A bírósági titkárok és bírák képzése 2011. évtől kezdődően megújult és abban megjelentek a tárgyalásvezetési technikák és szervezeti igazságossági kérdések oktatása. Ehhez kommunikációs szakemberek és pszichológusok kerültek bevonásra. Sajnálatosan ez a képzési reform a Covid világjárvány hatásra nagyobb részben abbamaradt és a mai napig (2024) nem indult újra.

kinevezési bizonytalansága és kirívóan alacsony vagyoni megbecsülése⁶¹⁵ miatt még kétszeres túljelentkezés sincs egy-egy fogalmazói és titkári álláshelyre. Így a bírói hivatásra legalkalmasabb jogászok kiválogatása nem valósulhat meg. A bírói hivatás és életpálya még meglévő, de folyamatosan csökkenő presztízsének visszaállítása a jogállamiság és a társadalmi jogbéke biztosítása érdekében feltétlenül szükséges lenne.⁶¹⁶ Azért is, mert vizsgálataim megerősítették, hogy a bíró személyisége, a joghoz és az igazságos döntéshez való viszonyulása alapvetően határozta és határozza meg az elmúlt száz évben – mindháromhármas, egymástól eltérő perjogi kódex szabályozási keretei között – a polgári per alaki és anyagi igazságosságát, a bírói döntések társadalmi elfogadottságát.

Pp. háromtagú pertárgyfogalmának megtartása mellett a kereset jogalapjának szubsztanciált megjelölése a keresetlevélben a professzionális, törvényszéki perrendben indokolatlan.⁶¹⁷ A I. Pp. Novella szabályozási modelljében a jogszabály a jogi képviselővel nem rendelkező felek esetén – tartalmában – újra bevezette az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontját, amely szerint a keresettel érvényesíteni kívánt jogot a tények és a bizonyítékok megjelölésével kell előadni. Ezen szabály egységesítése indokolt mindkét elsőfokú bemeneti szinten. A perfelvétel beengedő és rugalmas struktúrája ekként állítható vissza, ezáltal a Pp. túlszabályozásán enyhíteni szükséges.

A felperesnek a keresetlevélben az érvényesíteni kívánt alanyi jogot mint a kereset tárgyát meg kell jelölnie a kereset alapjával és annak tartalmával együtt, de azt – a Pp. szabályozásától eltérően – elegendő lenne individualizáltan megtennie még a professzionális, törvényszéki perrendben is. A kereset tárgyát a felperesnek, majd a szóbeli perfelvételi tárgyaláson kellene szubsztanciálnia, míg a perfelvétel

⁶¹⁵ Lásd az Országos Bírói Tanács 20/2024. (II. 26.) OBT határozatát és jogszabályalkotási javaslatát a bírót hivatása méltóságának és felelőssége súlyának megfelelő, függetlenségét biztosító javadalmazás megteremtéséről. Bírói Közlöny 2024/3. szám 17-19. https://birosag.hu/sites/default/files/2024-04/birosagi_kozlony_2024_3_0.pdf

⁶¹⁶ FÓNAI Mihály: A jogi és igazgatási képzési területen végzetek elhelyezkedésének presztízs szempontjai. 227-243. In: GARAI Orsolya. Diplomás pályakövetés IV: Frissdiplomások 2010. (2010) http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf

FÓNAI Mihály: Státusz, professziókép és a felsőoktatási életút összefüggései. In: Oktatás és fenntarthatóság. (Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás) Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2016. Debrecen, 246-263.

⁶¹⁷ A felperes nincs elzárva, hogy már keresetlevelében szubsztanciálja érvényesíteni kívánt jogát, mert a keresete tárgyát megjelölhető konkrét jogszabályhelyre utalással is. De ezen advekvációs szint követelményként történő előírása, a jogviszony ezen egzaktuságú minősítése a perindítási, nemperes eljárási szakban indokolatlan és szükségtelen. A polgári per kontradiktórius jellegével, a szóbeliség és az aktív bírói közrehatás elvével a Pp. ezen követelményszintje nem áll összhangban.

során elegendő lenne csak előzetesen jeleznie minden olyan tényt és körülményt, amelyből a bíróság el tudja dönteni, hogy a keresetlevél befogadható-e vagy azt vissza kell utasítani valamely perakadály fennállása miatt [Pp. 176. § (1) bekezdés *a*) – *k*) pontjai].⁶¹⁸ Ugyanakkor a keresetlevél ebben a felfogásban és lényegében az I. Pp. Novella által a keresetlevél kellékeinek egyszerűsítése a perszerkezet kisebb változtatásával azt érte el, hogy a keresetlevél funkciója – az 1911-es Pp. idézési kérelemhez hasonlóan – csak a polgári per olyan kezdőirata, amely elsődlegesen a kontradikció kialakítására való alkalmasságot biztosítja⁶¹⁹ – a bírósági meghagyás kibocsájthatóságán kívül.

Nem igazolható⁶²⁰ ugyanakkor, hogy a professzionális jogi képviselővel eljáró felperes keresetlevele hiánypótlásra kerüljön akkor, ha az egyáltalán nem tartalmazza a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelmet vagy az érvényesíteni kívánt jogot⁶²¹ és a kereseti kérelmet megalapozó tényeket [Pp. 170. § (2) bekezdés *a*) - *c*) pontok]. A keresetlevél a bíróság döntésre irányuló határozott kérelem nélkül elbírállhatatlan, míg a javaslat második fordulata konjunktív feltételként kívánja meg az érvényesíteni kívánt jog és az annak alapjául szolgáló tények teljes hiányát. Mert ezek hiányában ugyancsak elbírállhatatlan a felperes alanyi magánjoga. Ezen tartalmi elemek el nem várása a professzionális jogi képviselő esetén értelmezhetetlen és az igazságszolgáltatás tekintélyét is rombolja az I. Pp. Novella ezen módosítása.

A kereset tárgyának a szóbeli perfelvételi tárgyalás során kell rögzülnie érvényesített joggá. A per ezen, perfelvételi szakaszában indokolt a felperestől a bírói aktív, anyagi pervezetését követően a szubsztanciálását megkövetelni. Ugyanis a per logikai egysége és a per ténybeli és jogi tartalmának hatékony, bírói kanalizációjának követelménye alapján a bírónak az ügyet a felekkel – az alperes ellenkérelmének előadását követően – meg kell tárgyalnia a kereset és az alperes ellenkérelmének

⁶¹⁸ A féltől a perindítás során elvárt teljesség esetleges hiánya, amennyiben a felperes a keresetének olyan mértékű módosítása szükséges, hogy a perfelvételi tárgyalást el kell halasztani, akkor az az Szj. §-a szerinti azonnali költségspecifikációval szankcionálható (a perfelvételi tárgyalás és a halasztás miatt felmerülő költségek viselésére a felperest azonnali marasztalásával).

⁶¹⁹ UDVARY Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: Jogtudományi Közlöny 2021/3. 137.

⁶²⁰ WOPERA Zsuzsa: Jogtudomány kontra jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai. Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3. különszám) 715-728.

⁶²¹ A jogalap megjelölése útján [Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pontja] vagy a de lege ferenda javaslat szerint a kereset egész tartalmából, az annak alapjául szolgáló tényállításokból és azok bizonyítékainak előadásával megjelölve.

előadása után. Ezen első perfelvételi tárgyláson történő szóváltásnak kötetlennek és jegyzőkönyvben nem rögzítettnek kellene lennie. Ennek célja a kölcsönös megértés, a hatékonyság – a per eldöntése szempontjából lényeges tények és kérdések leválasztása a nem releváns körülményektől – és a felek kérelmeinek teljeskörű beengedése és elbírálása a jogvita végleges rendezése érdekében.

Az eventualitás elkerülése érdekében a kereset ténybeli és jogi alapja a szóbeli perfelvételi tárgyaláson a bíróság aktív, anyagi pervezetésével kell koncentráldjon és ekkor indokolt, hogy véglegesedjen (rögzüljön) a felperes keresete, valamint annak jogi alapja. A bíróságnak ezen felfogásban – az anyagi pervezetés eszközével – tisztáznia kell a felekkel a rögzült jogállítás alapján, hogy melyek a jogvita elbírálásának lényeges tényei és a kereset mindezek alapján következetes-e, annak tárgya és tartalma kompatibilis-e. Ezen bírói közrehatás hatékonyan csak a perfelvételi tárgyaláson, szóban történhet meg főszabály szerint. Ez azt is jelenti, hogy a perindítási szakot követően az alperes szóban az első tárgyaláson adhatja elő ellenkérelmét, amely a keresettel szembeni érdemi védekezés vagy a pert gátló kifogás előadása lehet. Az alperes nem lenne elzárva attól, hogy a perfelvételi tárgyalást megelőzően írásban terjessze elő ellenkérelmét, de ez csupán lehetőség lenne. Az eljárás hatékony és gyors lefolyását az segíti elő, hogy a felek nem halmozzák el a bíróságot az írásbeli perfelvételi szakra a jellemző nagymennyiségű iratanyaggal attól való félelmükben, hogy a per későbbi szakaszában nem, vagy csak pénzbírság terhével adhatják elő perfelvételi nyilatkozatukat. További hatékonysági szabály lehet a bíróság számára a keresetlevél megvizsgálásra nyitva álló határidő rövidítése figyelemmel arra, hogy a keresetlevél ebben a koncepcióban – és az I. Ppn. Novella módosítását követő Pp. rendszerében is – egy magasabb követelményszintű idézési kérelemnek minősül. A felperes keresetlevelében foglalt peranyag nem teljes előadása miatti módosítás és perfelvételi tárgyalás emiatti elhalasztása pedig a beengedő, rugalmas szemléletű javaslatban költségspecifikáció szankciójával kezelendő.⁶²²

⁶²² A keresetlevél adminisztratív szemléletű visszautasítása annak érdemi elbírálása nélkül csak újabb pert generál a bírósági munkaterhet nemhogy csökkentve, hanem azt még növelve is. Egyben a társadalmi jogbéke fenntartását is akadályozza ezen szemlélet.

Ezen dogmatikai követelmények részbeni teljesülése a Pp. rendszerén belül is elérhető az alább megfogalmazott javaslatok révén.⁶²³

Javaslatok⁶²⁴

- Pp. 170. § (2) bekezdés b) pontja szerint a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni:

...

b) az érvényesíteni kívánt jogot [**a jogalap megjelölése útján**], akként, hogy a jogállításnak a kereset egész tartalmából, az annak alapjául szolgáló tényállításokból és azok bizonyítékainak előadásából kell meghatározottnak lennie;

- A Pp. 183. § (1) bekezdése a perfelvétel tartalma az alábbiakkal lenne kiegészíthető:

(1) A perfelvétel körében a bíróság a felekkel tisztázza a jogvita ténybeli és jogi tartalmát. [A perfelvétel körében a felek] A bíróság anyagi pervezetéssel (237. §) gondoskodik arról, hogy a felek által előadott tény- és jogállítások a per elbírálásához szükséges valamennyi lényeges körülményre kiterjedjenek, és lehetőséget biztosít arra, hogy azok hibáit vagy következetlenségeit a felek kijavíthassák [keresetlevélben és perfelvételi iratban feltüntetett illetve perfelvételi tárgyaláson előadott tényre és jogra vonatkozó állítással, tagadással, be- vagy elismeréssel, ezekből következő kérelemmel, a tények megállapításához szükséges bizonyítási indítvánnyal, a bizonyítékok és a bizonyítási indítványok értékelésére vonatkozó nyilatkozattal, valamint bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátásával (a

⁶²³ A javaslatok során a bevett kodifikációs jelöléseket alkalmazom: **[kapsos zárójelben vastagítva]** a normaszövegből mellőzni javasolt mondatrészeket, aláhúzással a javasolt új normaszöveg részeket tüntetem fel.

⁶²⁴ A javaslatok alapvetően támaszkodnak a SZAKÉRTŐI JAVASLAT AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS KODIFIKÁCIÓJÁRA. Szerkesztette: VARGA István - ÉLESS Tamás. Lektor: NÉMETH János. hvgorac, Budapest 2016. című munkában megjelenő, a 1267/2013. Korm. határozat alapján Polgári Kodifikációs Főbizottság által felállított Munkabizottságok anyagára. Az ennek alapjául szolgáló Munkacsoportok munkájában a szerző is részt vett.

továbbiakban együtt: perfelvételi nyilatkozat) – a bíróság közrehatása mellett – meghatározzák a jogvita kereteit].⁶²⁵

- A Pp. 187. § (1) bekezdésében a perfelvétel módjának meghatározása körében az alábbi módosítás lenne indokolt⁶²⁶

(1) A bíróság **[a keresettel szembeni írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően]**, az ügy körülményeitől függően meghatározza a perfelvétel módját, amely a következő lehet:

- a) a perfelvételi tárgyalás kitűzés**[e előtt további írásbeli perfelvételt rendel el]**ével a tárgyalás írásbeli előkészítését rendeli el,
- b) kitűzi a perfelvételi tárgyalást a keresetlevél befogadását követő 60 napon belüli időpontra, vagy
- c) a perfelvételi tárgyalás mellőzésével jár el.

- A Pp. 191. § (1) bekezdésében szabályozott perfelvételi tárgyalás menetében az alábbi módosítás lenne indokolt:

(1) A **[bíróság a]** perfelvételi tárgyalás kezdetén **[összegzi a jogvita szempontjából lényeges nyilatkozatokat. A felek az összegzésre észrevételt tehetnek.]** a felperes előadja a keresetét, amennyiben azt a keresetlevélben közölt tartalomhoz képest megváltoztatja. A felperes keresetének előadása után az alperes adja elő az ellenkérelmét – amennyiben azt írásban még nem terjesztette elő –, amely a keresettel szembeni érdemi védekezést vagy pergátló kifogást tartalmaz.

...

(2) A bíróság **[a szükséges körben felhívja a feleket, és]** lehetőséget biztosít arra, hogy **[perfelvételi nyilatkozataikat előadják]** a felek egymás tény- és jogállásra nyilatkozataikat megtegyék. Az alperes érdemi ellenkérelmében, a felperes pedig az arra tett válaszában köteles nyilatkozni arról, hogy az ellenérdekű fél tényállításai közül melyeket

⁶²⁵ Lásd a Szj. 167. §-ának tervezetét a perfelvétel tartalmára és a SZAKÉRTŐI JAVASLATOT (2016) 324-327.

⁶²⁶ Ezen javaslatnak a per szerkezetére és a kapcsolódó szabályokra, így az írásbeli perfelvétel módját szabályozó 188. § és 189. § (4) bekezdésére nyilvánvalóan érdemben hat ki. Azonban ezen koncepcionális tartalmú továbbmenő módosítások és kodifikációs összhang megteremtése túlmutat az értekezés következtetései keretein.

tagadja, és elő kell adnia védekezése alapjául szolgáló esetleges további tényállításait, valamint azok bizonyítékait.⁶²⁷

...

(5) Amennyiben a felperes a perfelvételi tárgyalás kezdetén az alperessel közölt keresetét úgy módosítja, hogy emiatt az alperestől nem várható el, hogy ellenkérelmét nyomban előterjessze, akkor a bíróság az alperes kérelmére megfelelő határidőt biztosít annak előadásra. Ha a perfelvételi tárgyalás elhalasztására ezen ok miatt kerül sor, akkor a felperest a felmerült költségekben nyomban marasztalni kell.⁶²⁸

- A Pp. 176. § (1) bekezdés hatályon kívül helyezett *j*) pontjának módosítással történő újra kodifikálása indokolt

(1) A bíróság – hiánypótlási felhívás kiadását mellőzve – a keresetlevelet visszautasítja, ha

...

j) jogi képviselő ellenére a felperes egyáltalán nem tünete fel a 170. § (2) bekezdés *a*) pontjában előírt kötelező tartalmi elemet vagy a 170. § (2) bekezdés *b*) és *c*) pontjában írt kötelező tartalmi elemek közül egyiket sem jelöli meg.⁶²⁹

⁶²⁷ Lásd az Szj. 170. § (1) és 171. § (1) bekezdésnek szabályozási tervzetét a kereset és az ellenkérelem előadásra, valamint az Szj. 173. § (1) bekezdésben szabályozott szövváltás rezsimét.

⁶²⁸ Szj. 170. § (3) bekezdés. Lásd ezen költségspecifikáció további indokaira SZAKÉRTŐI JAVASLAT (2016) 334-335.

⁶²⁹ Ennek alapján a Pp. 176. § (2) bekezdés *e*) pontjában írt – a Pp. 170. § valamennyi rendelkezést felhívó hiánypótlási – szabály egyértelműsítése és ezen kivételre történő hivatkozással történő kiegészítése szükséges.

Summary

In civil litigation, the task and purpose of the judiciary is to investigate the law of the subject matter: to establish what rights the parties have against each other and what obligations they have. The Fundamental Law guarantees the parties in civil proceedings a fair, impartial and reasonably prompt adjudication of their private claims. A fair and just decision is not guaranteed either by the legal remedies system or by the Fundamental Law. In the interests of legal certainty, the institution of *res iudicata* precludes the parties from seeking to enforce the justice of an action brought in a particular case in a new procedure. This undermines social peace and confidence in the administration of justice, because the public seeking justice and judges want justice to be done.

However, the assessment of justice is highly subjective, with losers almost always perceiving the decision as unfair. This creates a tension in civil procedure, which can be resolved by a combination of three conditions: the establishment of facts that are in conformity with reality, a qualification in accordance with substantive law, and a fair trial, i.e. a guarantee of the public law norms of litigation. In judicial decision-making, the factual statements, the legal reasoning, the legal argumentation and the assessment of the evidence (weighing the results of the taking of evidence) are of decisive importance.

Lawhistorical and doctrinal studies show that judicial assistance in determining the factual and legal basis of an action may constitute a violation of due process. In private civil law, the private autonomy of the parties prevails, whereas in civil procedural it is the dispositive principle. This implies that the judge must be closely and strictly bound by the requests and declarations of the parties. The structure of the litigation procedure, which establishes the regulated cooperation between the court and the parties, determines the decision in accordance with the actual facts and the substantive law.

A questionnaire survey of a large sample of 800 judges has shown that judges do not believe that they can formulate the law of the case for the parties. Judges primarily favour a clear adjudicative function and emphasise the increased responsibility of the parties for their cases. The judges consider the principle of impartiality to be a *sine qua non* for a fair trial, which is incompatible with active case management. Clarifying the facts, educating the parties and taking evidence ex

officio (inquisitorial proceedings) should not be the task of the court in adversarial proceedings. Judicial activism and ex officio judicial proceedings can only cover the clarification of erroneous, incomplete and contradictory statements. It is also for the judge to ensure a legal, efficient and expedient framework for the proceedings and equal rights of the parties.

An analysis of the wording of court judgments has shown that judges do not provide an account of the logical process in the reasoning of their judgments when assessing the evidence. Contradictory and incomplete reasoning in the assessment of conflicting evidence weakens the social acceptability of judgments. On the other hand, they suggest that judges favour evidence which contains facts which they consider to be the basis of a just decision, and in this way they communicate their values.

Judicial decisions, based on judicial interpretation of the law and consideration of the facts, balance the values accepted in society and the interests involved in specific cases. At the same time, procedural fairness, the existence of a fair trial, is a decisive element in the acceptability of a decision that is unfavourable to the individual. The parties' and society's assessment is substantially influenced by the judge's conduct, the transparent and verifiable reasoning and the quality of the judge's reasoning.

FORRÁSJEGYZÉK

ALLEN, Carleton Kemp: Law in the making. Oxford University Press 1958. 157-158, 244-271.

ALLPORT, G. W. (1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press. 1935. 798–844.

ANZENBACHER, Arno: Einführung in die Philosophie Herder & Co, Wien 1992. 210-217.

ARISTOTELES: Nikomakhosi etika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 1137b

ATKINSON, R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J.: Pszichológia. Budapest 1994. Osiris-Századvég 219-234.

ATKINSON, R.L. – BRADSHAW G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1982. 21.

Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907.

BABBIE, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. kiadás). Budapest, Balassi Kiadó 2003., 172- 173.

BADDELEY Alan: Az emberi emlékezet. Budapest, 2001. Osiris Kiadó 16-40.

BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben, *Magyar Jog* 1960. 10. 416-417.

BAJORY Pál: XI. fejezet, Határozatok, in: A Polgári perrendtartás magyarázata [I. kötet], (Szerk.: Szilbereky Jenő – Névai László). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

BALOGH Norbert: A bíróság közrehatási kötelezettsége és anyagi pervezetése az új Pp.-ben. *Magyar Jog*, 2019/9., 496-503.

BARKÓCZI Dávid: Justitia, az igazságosság istennője. Az istennő alakja és ábrázolása a mitológiában és a jogtörténetben. *Joghistoria* 2015. 3. szám. 7-10.

BARRY, Brian M.: How Judges Judge. Empirical Insights into Judicial Decision-Making. *Informalaw from Routledge* 2020. 312p.

BENCZE Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Budapest 2016. Gondolat 42-43., 135-137., 148-150.

BENCZE Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítékezésben. Gondolat Kiadó. Budapest, 2011.

BEUTEL, Bianca: Wahrnehmungsbezogene richterliche Erfahrungssätze im Marken-

und Lauterkeitsrecht. Spillingen 2011. 60. és 127-128.

BIES, R. J.- SHAPIRO, D.L.: Interaction fairness judgement: The influence of causal account. *Social Justice Research* 1. 199-2018.

BRADSHAW, G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1982. 21. 165-174. in:

CZOBOLY Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, 2014.

DEVLIN, Patrick: *The Judge*. Oxford University Press 1979. és Stephens, Charles: *Fiat Justitia: Lord Denning and the Common Law*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2009.

DÖME Attila: A bizonyítás általános szabályai. In: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III*. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. A bizonyítási szabadság tartalma, *Kommentár a Pp. 269. §-ához*.

DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat. In *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (Szerk.: Németh János – Varga István) 2014. Budapest

DWORKIN, Ronald: *Laws' Empire* Cambridge, Mass, Harvard University Press 1982. 4, 6, 31-33, 45, 93, 117.

ÉBNER Vilmos: A keresetlevél. In.: (Szerk.: Varga István) *A polgári Perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III*. HVG-ORAC Budapest 2018. I. kötet 609-627.

Vilmos: Anyagi pervezetés. In.: (Szerk.: Varga István) *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. I/III*. HVG-ORAC Budapest 2018. I. kötet 963-1002.

ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései. in: *JURA* 2014/1.

ELEK Balázs – HÁGER Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései. https://ujbtk.hu/elek-balazs-hager-tamas-a-megalapozott-tenyallas-es-az-indokolasi-kotelezettseg-osszefuggesei/#_ftnref33

ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. *Codificatio processualis civilis, Studia in Honorem Professor Németh János* (szerk. Varga István) ELTE Eötvös Kiadó Budapest 2013. II. 32.

Éless Tamás: Perfelvételi szak: In: (szerk.): Varga István: *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2018.

ÉLESS Tamás: Perindítás. In *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*. (Szerk.: Varga István, ÉLESS Tamás) hvgorac 2016. Budapest

ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. *Közjegyzők Közlönye* 2017/5. 16.

ÉLESS Tamás: Szerkezeti kérdések a polgári per kapcsán. *Magyar Jog* 2013.10. 614-615.

ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése. In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai.* (szerk.: Németh János – Varga István) Budapest, 2014. 377-392.

ÉLESS Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez; In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-Orac, Budapest, 2014. 70-74. és 78.

ÉLESS Tamás – FARKAS Zsolt: A polgári perről a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében *Magyar Jog* 2010/1. 1-12.

ÉLESS Tamás – PARLAGI Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai.* (szerk.: Németh János – Varga István). HVG-ORAC Kiadó 2014., Budapest, 355–361.

ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság- szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. in: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica* 2012.

FARKAS József - Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben KJK Kerszöv., Budapest 2005. 48-49.

FASCHING, Hans W.: *Zivilprozessrecht.* 2 Aufl. Wien 1990. 468-469.

FASCHING, Hans W. – KONECNY, Andeas (Hrsg.): *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen.* 1-3. Bde. Wien, 2004. III. 567.

FEKETE Fruzsina: A kísértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. *Eljárásjogi Szemle.* 2017.1. 58-65.

FIELD, A. (2005): *Discovering statistics using SPSS* (2nd ed.). London: Sage Publications. 63–106.

FISHER, R. P. – GEISELMENN R. E. (1988): Enhancing eyewitness memory with the cognitive interview. in

FOLGER, R. – KONOVSKY, M.: Effects of procedural and distributive justice on reaction to pay raise decision 1989 *Academy of Management Journal* 32. 115-130.

ERDEI Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében *Magyar Jog*, 2003/8. 467-473.

FÓNAI Mihály: A jogi és igazgatási képzési területen végzetek elhelyezkedésének presztízs szempontjai. 227-243. In: GARAI Orsolya. *Diplomás pályakövetés IV:*

Frissdiplomások 2010. (2010)
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf

FÓNAI Mihály: Státusz, professziókép és a felsőoktatási életút összefüggései. In: Oktatás és fenntarthatóság. (Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás) Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2016. Debrecen, 246-263.

FÖLDESI Tamás: Miért ne legyen közömbös a modern jog az igazságosság iránt? Állam- és Jogtudomány, 1986/2. 287.

FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998,
 FRANK, Jerome: Bírászkodás az elme ítélszéke előtt. Válogatott írások. (Ford.: Badó Attila – Bóka János – Bencze Mátyás – Mezei PÉTER) Budapest 2006., Szent István Társulat

KLEIN, Franz: Der Zivilprozess Oesterreichs. Franc Klein, Wach Adolf, Engel Friedrich: Das Zivilprozeßrecht der Kulturstaaten: eine Vorarbeit zur deutschen Prozeßreform; Bd. 3. 113-114.

GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben Magyar Jog 2000/1. 18-43.

GAJDOS István: A jogcímhez kötöttség a polgári perben (a szerző kézírata 2012.) 3.

GÁTOS György: Bizonyítás. A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141.)

GÁTOS György: Mérlegelési szempontok. in: A polgári perrendtartás magyarázata 1. szerk.: Németh János –

GERÁKNÉ Krasz Katalin: A teljesítményértékelés igazságossága 2008. Budapest, ELTE Doktori disszertáció 187-198.

GREENWALD, A.G. – KLINGER, M.R. – SHUH, E.S: Activation by marginally perceptible („subliminal”) stimuli: Dissociation of unconscious from conscious cognition. Journal of Experimental Psychology 1995. General, 124. 22-42.

GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. 1932. Grill Kiadó, II. kötet 2. rész 912.

GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban; Themis 2011. 12. szám 41-43.

GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyításmegújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013/12. 8-18.

GRÓSZ Tamás: A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban Magyar Jog 2011. 12.

GYEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány

- elméleti problémája. in: Jogtudományi közlöny 2003. 58. évfolyam 7-8. szám 289.
- HABERMAS, Jürgen: *Between facts and Norms*. Polity Press, Blackwell, Cambridge 1997.
- HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben in: JURA. 2014. 2. szám 73.
- HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben in: JURA. 2014. 2. szám 73.
- HÁMORI Vilmos: Az igazság és megállapítása a polgári perben, in: Magyar Jog 1961. évi 11. szám 511. CSIKY Ottó: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. 11.
- HAMOS Edit: A bizonyítás egyik törvényes eszköze: szakvélemény. Rendészeti szemle 2007. 1. szám.
- HAMZA Gábor: Egykorú hallgatói észrevételek a Brósz-Móra-Pólay-jegyzetről. Acta ELTE, tom. LII, ann. 2015, 47-51.
- HARARI, Yuval Noah: *Sapiens. Az emberiség rövid története*. Animus Kiadó 2020.
- HARSÁGI Viktória (szerk.): Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás hvgorac 2014.
- HART, H.L.A.: A jog fogalma. Osiris 1995. 279-318.
- HAUPT Egon: „És mégis jogcímhez kötött! - válasz Kovács László szerkesztő észrevételére” című a Magyar Jog 2003/12.
- HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben Magyar Jog 2000.10. 605-616.
- HEBB, Donald O.: *A pszichológia alapkérdései* 1978. Budapest, Gondolat 128-129.
- HORVÁTH Attila – KABÓDI Csaba – POMOGYI László: *A perjogok története*
- HOWELL, D. C. (2002): *Statistical methods for psychology* (5th ed.). Pacific Grove, CA: Duxbury, Thomson Learning.
- http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee
- <http://www.prnewswire.co.uk/news-releases/access-to-justice---lord-woolfs-final-report-156128445.html>
- HUDE CZ András: Párhuzamos történetek: A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. Közgazdasági Szemle, LI X. évf., 2012. április 349–411.; és Krekó Judit–ENDRÉSZ Marianna: A devizahitelezés szerepe az árfolyam reálgazdasági hatásában. MNB SZEMLE, 2010. március 29-38.
- HUGHES, Charles E. :*Speech before the Chamber of Commerce*, Elmira, New York

(3 May 1907); published in *Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908* (1908), p.139.

JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *JeMa* 2011.64.

JAKAB András: A magyar jogrendszer alapelemei. - jesz.ajk.elte.hu/jakab13.html#_ftn2

JAKAB András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *JeMa* 2010/1. 83-93.

JANCSÓ György: *A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Első kötet.* Athenaeum, Budapest 1912. 404.

JELLNIEK, George: *Algemeine Staatslehre.* Julis Springer. Berlin 1922.

JHERING, Rudolf von: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung.* Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1906, 339.

JHERING, Rudolf von: *Kampf um das Recht.* Nürnberg: Glock und Lutz, 1965.

JHERING, Rudolf von: *Küzdelem a jogért c. művének magánjogi keresetekkel történő jogérvényesítő aktivizmusától.*

JOLOWICZ, J.A.: *On Civil Procedure.* Cambridge University Press 2000.

KELSEN, Hans: *General Theory of Law and State.* Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, 1999. 87.

KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom a polgári perben.* Osiris, Budapest 2003.

KENGYEL Miklós: *A keresetindítás.* In *A polgári perrendtartás magyarázata* (Szerk: Németh János – Kiss Daisy)

KENGYEL Miklós: *A magyar polgári perjog száz éve – az 1911. évi polgári perrendtartás,* *Magyar Jog*, 2011, 6. szám, 325.

KENGYEL Miklós: *A polgári peres eljárás kézikönyve Bp.,* 1995.

KENGYEL Miklós: *A rendelkezési és a tárgyalási elv a polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után* *Magyar Jog* 1996/5. szám 278-285.

KENGYEL Miklós: *A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változások a bizonyítás céljára a polgári perben.* *Magyar Jog* 2005.11. 674-675, 678.

KENGYEL Miklós: *Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben* című dolgozott fel részletesen *Akadémiai doktori értekezésben.* Pécs 2003. Letöltés 2023. július 23. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf

KIRÁLY Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb? Az új magyar polgári perrendtartás általános rész osztott perszerkezetének hatékonysági elemzése,* *Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019.,* 164.

KISS Attila: Hol a határ? – Gondolatok az aktív bírói szerepfelfogás egyes kérdéseiről. Debreceni Jogi Műhely, 2020. évi (XVII. évfolyam) 3-4. szám 1-13.

KISS Daisy: A fair eljárás. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog és az EU jogharmonizáció a kilencvenes években. ELTE Eötvös Kiadó,

KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári Perrendtartás általános részéről. Budapest 2009.425. KJK Budapest 1999 24.

KLINGLER, Rafael: Die Eventualmaxime in der schweizerischen Zivilprozessordnung. Helbing & Lichtenhahn, 2010.Zürich, 1-3.

KÖBLER Ferenc: Az állítási érdek szabályai. Magyar Jogászegyleti értekezések. Budapest 1901. XXI. kötet 5. füzet

KOCH, Bernhard A.: Wilburg's Flexible System in a Nutshell. in Helmut Koziol – Barbara C. Steininger: European Tort Law 2001. Springer, Wien – New York 2002.

KOCH, H. – DIEDRICH F.: Civil Procedure in Germany; Kluwer Law 1998.

KODEK, G. – MAYR, P.: Zivilprozessrecht. Wien, 2011 195. (406) in. Éless Tamás:A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. Codificatio processualis civilis II. szerk. Varga István Budapest 2013. 31.

KOVÁCS László „Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? - észrevételek dr. Haupt Egon cikkére” című, a Magyar Jog 2003/9. számában megjelent cikkében

KOVÁCS László: Mit jelet a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek Haupt Egon cikkére. Magyar Jog 2003. 9. 553.

KOVÁCS Zoltán: Döntés vagy pályaválasztás. Pályaválasztás 1984/2.,1984/3.

KÖBLÖS Adél: Polgári eljárásjog itt és ott. Kontroll 2005/1. sz. 6-31. oldal és Angol polgári eljárásjog a csatornában? Jogtudományi Közlöny 2002/6. sz. 291-296.

KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

LEIPOLD, Dieter: Prozessförderungspflicht der partien und rechtliche Verantwortung. ZZP 1980/93. 240-241.

LESZKOVEN László: Újra a jogcímhez kötöttség kérdéséről. Gazdasági Jog 2009. 12. 22-26.

LINTON, Marigold: Memory for real-world events. (1975)

LOFTUS, G.R. - LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

LUGOSSY József: Keresetjog és kereseti jog. Jog, állam, politika 8. évf. 4. sz. 2016. 167-183.

MADARÁSZ Tiborné - PÓLOS László - RUZSA Imre: A logika elemei. Osiris Kiadó.

Budapest, 1999. 15.

Magyar Értelmező Kéziszótár Akadémia Kiadó 2004.

Magyar jogtörténet (szerk.: Mezey Barna) Osiris, Budapest, 1997

Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: Németh János, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997.

MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: Magyar Polgári Perjog, Budapest, 1939.

Novák István: Kereset a polgári perben, Budapest 1966.

MAGYARI Géza: A magyar polgári peres eljárás aaptanai: A perbeli cselekmények tana, Franklin-Társulat, Budapest, 1898.

MAGYARI Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: Nizsalovszky Endre, Franklin-Társulat, Budapest, 1940.

MATEUS, Samuel: Metacommunication as Second Order Communication. KOME – An International Journal of Pure Communication Inquiry, Volume 5 Issue 1, 2017., 80-90.

MATTSON, Jack V. – DAOU, Suha F. – SOPER, Jeffer G.: Effective Expert Witnessing. 4th Ed. CRP Press 2004.

MCGREGOR, H.: McGregor on Damages. 1988. Sweet and Maxwell London 698.; Victoria Laundry (Windsor) LD

MEGYERI Eszter: A kapcsolati minőség méltányossági dimenziója. 2012 Doktori értekezés Szegedi Tudományegyetem

MENYHÁRD Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In.: (szerk.: Chornowski Nóra – Smuk Péter- Szabó Zsolt-Szentmiklósy Zoltán) A szabadságszerető emberek – Lieber Amicorum István Kukorelli Gondolat, Budapest, 2017. 299-309.

MISELAK, Hans-Joachim: Die Grundlagen der Beweistlast im Zivilprozess. Wübben & Co. Berlin 1975. 287-209.

MITCHELL, Gregory.: Judicial decision making. Psychological Science and Law 2019. Guilford (Neil Brewer and Amy Bradfield Douglas eds.)

MOLNÁR Ambrus: A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben Magyar Jog 2009/3. 131.

NEISSER, U.: John Dean's memory: A case study. Cognition 1981. 9. 1-22.

NÉMETH János: Alapvető elvek. In A polgári perrendtartás magyarázata 17-21. Komplex Kiadó Budapest 2007. A polgári perrendtartás magyarázata, KJK-Kerszöv Budapest 1999. I. kötet) 23-26.

NÉMETH János: Magyar polgári perjog [I. kötet], (szerk. NÉMETH János), átdolgozott

kiadás, Ligatura, Budapest, 1997.

NÉMETH János: Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban. Akadémia Kiadó 1975.

NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.

NÉVAI László: Alapvető elvek in SZILBEREKY Jenő - NÉVAI László (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I. kötet KJK -Kerszöv Budapest 1976. 53-55.

NIZSALOVSZKY Endre: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai (I. kötet, 1950. év). Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1951.

NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.

NYILAS Anna: A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei. Phd értekezés, Debrecen 2011. 9-15.

OBERHAMMER, P.: Richterbild und Rechtsreform in Mitteleuropa. Wien, 2001.

OROSZ Árpád: Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban. Jogesetek Magyarázata, 2012/3.

OSZTOVITS András – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A bírói meggyőződés vizsgálata: a felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján Kúria Joggyakorlat-elemző csoportok összefoglaló véleménye https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf Letöltés 2022. január 25.

OSZTOVITS András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés In: Magyar jog 2020/2. szám; Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról In: Magyar jog 2020/2. szám

OSZTOVITS András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog 2010/3. 158-163.

PALMER, Richard: Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1969.

PANTILIMON Rikárd Árpád: A romániai polgári perrendtartás reformja. In.: Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás (Szerk.): Harsági Viktória. hvgorac 2014. 251-252.

PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. Magyar Jog 2013.4. 223-227.

PATYI András – VARGA Zs. András: Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében). Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 32.

PETTY, R. E. - CACIOPPO, J. T., & GOLDMAN, R.: Personal involvement as a determinant of argument-based persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, (1981). 41(5), 847–855.

PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, in: *Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet]* 227-246.

PLÓSZ Sándor: A magánokiratok bizonyító ereje, különös tekintettel azok alakjára. In.: *Összegyűjtött dolgozatai MTA Budapest 1927.* 270-312.

PLÓSZ Sándor: *A magyar polgári perrendtartás tervezete.* Budapest, 1885. Egyetemi Könyvnyomda

POKOL Béla: A jog rétegei. *Jogtudományi Közlöny* 1990/4. 201-209.

POKOL Béla: *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. kötet.* Századvég Kiadó. 2005.

POMEISL András: A tényállás szabad megállapításának elve. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez.* Magyar Közlöny, Budapest, 2017, 468-469.

PRIBULA László: A jogalkalmazás szakmai kritikája. *Gondolatok Dr. Kende Péter: Elorzott igazság című könyvéről.* Jogelméleti szemle 2009.1. 1-22.

PRITCHETT, C. Herman: Divisions of Opinion Among Justices of the U. S. Supreme Court, 1939–1941. *Cambridge University Press, American Political Science Review* 02 September 2013.

RAMIREZ, Steve – TONEGAWA, Susumu: Creating a False Memory in the Hippocampus. *Science* 2013. July, Vol. 341.

RECHNERBERGER, Walter: *ZPO Zivilprozeßordnung Kommentar;* Wien 2000. Springer

RECHNERBERGER, Walter – KLIČKA, THOMAS (Added A.): *Procedural Law on the Threshold of a Milenium. XI. World Congress on Procedural Law.*

RECHNERBERGER, Walter – SIMOTTA Daphne-Ariane: *Zivilprozessrecht.* Manz Verlag, Wien 2010. 211.

RECHNERBERGER, Walter: Az osztrák polgári perrendtartás – mintául szolgált-e az 1911. évi magyar perrendtartás számára?; In: HARSÁGI Viktória (szerk.): *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás,* HVG-Orac, Budapest, 2014, 22-23.

ROSENBERG, Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter: *Zivilprozessrecht.* 16. Aufl. München BeckB 2004. 751.

ROSENBERG, Leo: *Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs ind der Zivilprozessordnung.* München : Beck, 1965, 5., durchges. Aufl. 325-327.

ROSENBERG, M.J. and Hovland, C.I.: "Cognitive, Affective and Behavioral

Components of Attitudes." In M. J. Rosenberg, C. I. Hovland (eds.), *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*. New Haven: Yale University Press 1960

RUBIN, D. C. - KONTIS, T. C. : A schema for common cents. *Memory and Cognition*, 1983.11., 335-341.

SACKS, J. S.: Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. *Perception and Psychophysics* 1967.2. 437-442.

SÁRFFY Andor: *Magyar polgári perjog*. Grill Károly Könyv-kiadóvállalata, 1846. Budapest

SCHAUER Hugo: A szóbeli tárgyalás elhalasztása. *Jogtudományi Közlöny* 1911. 47. 397-398.

SCHNEIDER, Egon: *Beweis und Würdigung – Ein Lehr- und Handbuch unter besonderer Berücksichtigung des Zivilprozesses* 2. Auflage München 43-63.

SCHÖNVITZKY Bertalan: *Az ítélet és a jogerő – Bevezetés a jogerőtanba*. Eger 1938.

SCOTT, Richard: *Recent Trends in the Reform of Civil Procedure* 35-46.

SEIFERT, C.M., - ROBERTSON, S.P. - BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. *Journal of Memory and Language* 1985. 405-422.

SIMON, Daniel – SCURICH, Nicholas: Lay Judgements of judicial Decision making. *Journal of Empirical Legal Studies* 2011. Vol. 8, issue 4.

SIMON, Dan és SCURICH, Nicholas: Judicial Overstating, 88 *CHI.-KENT L. REV.* 411 (2013). Elérhető: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol88/iss2/8>

SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggség, *JURA*, 2009/2., 165-174.

SOLT Kornél: Az elsőfokú ítélezés korlátai a polgári perben, in: *Jogtudományi Közlöny* 1965. évi 6.

STIEPER, Malte: Der Beweis negativer Tatsachen, insbesondere der Neuheit von Immaterialgütern im Verletzungsprozess. *Zeitschrift für Zivilprozess* 2010./1. 334.

SUTSCHET, Holger: Bestimmter Klageantrag und Zwangsvollstreckung; *Zeitschrift für Zivilprozess* 2006/3. 279-302.

SZABÓ Miklós: A jog argumentív természete. in: *JeMA* 2010. 2. szám 83.

SAKÉRTŐI JAVASLAT AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS KODIFIKÁCIÓJÁRA. Szerkesztette: VARGA István - ÉLESS Tamás. Lektor: NÉMETH János. hvgorac Budapest 2016.

SZALAI Miklós: A munkásosztály marxista fogalmai. *Múltunk* 2007/2. 105-123.

SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: Köti-e a bíróságot a kereset tárgya? Az érdemi döntés korlátjai az igény jogalapja szempontjából, Budapest 2002. ELTE ÁJK Szakdolgozat (témavezető: Kiss Daisy)

SZIGETI Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.

SZÍVÓS Kristóf: A perkoncentráció alapelvi jellegéről 272-284. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19462/2/tanulmany-fulltext.pdf> Letöltés: 2021. 08. 28.

SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. Magyar Jog, 2022/2., 65-75.

SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlata II. rész 6.

SZLADITS Károly: Jogsabálytan. In.: Szladits K.: Magyar magánjog I. Grill, Budapest 1942.

SZŐKE Irén - MOLNÁR Ambrus: Jogalkalmazási kérdések a polgári perrendtartás módosításával kapcsolatban Bírósági Határozatok 8. 631-636.

SZUCSIKNÉ Soltész Ilona Rita: Az (ítéleti) bizonyossághoz vezető út című tanulmányában kifejtettekre, amely Kúria Az ítéleti bizonyosság elnevezésű joggyakorlat-elemző csoportjának munkáját segítve készített és osztott meg a jelen dolgozat szerzőjével. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf

TAHIN Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi panaszt visszautasító ötödik határozatáról. Jogesetek Magyarázata/ JeMa/, 2021/2-3.

TEICHMAN, Doron – ZAMIR, Eyal: Judicial Decision making: A Behavioral Perspective. In Teichman, Doron – Zamir, Eyal (szerk.): The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law. Oxford, Oxford University Press, 2014. (<http://ssrn.com/abstract=2366678>) 4-10.

TURAY Alfréd: Ismeretelmélet. Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek. 1984. 18.

UDVARY Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: Jogtudományi Közlöny 2021/3. 129 - 139.

VARGA Ádám: Igazságosság kontra Igazság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról. Iustum Aequum Salutare XI. 2015.23.

VARGA Csaba (szerk.): Jog és jogfilozófia. Budapest: Szent István Társulat. 2001. 4.

VARGA Csaba: A bírói ténymegállítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 18-19.

VARGA István – SZABÓ Imre – ZAICSEK Károly: A határozati és a perorvoslati

fejezetek egyes kodifikációs kérdései, In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 574-575.

VARGA István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. A bizonyítási szabadság tartalma, Kommentár a Pp. 269. §-ához.

WEBER, Max: Rendek, osztályok és vallás. In.: Max Weber: Vallásszociológia: a vallási közösségek típusai. [ford. Erdélyi Ágnes] Helikon Könyvkiadó, Budapest, 2005. 104–170.

VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013.1. 27-36.

VIRÁG Csaba: A polgári per igazságossága. Az alaki és anyagi igazságosság érvényesülésének emlékeztetői kérdései. In: Harsági, Viktória; Horváth, E. Írisz; Raffai, Katalin (szerk.) Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben. Budapest, Pázmány Press (2013) 227-238.

VIRÁG Csaba: Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét In: Németh, János; Varga, István (szerk.) Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, HVG-ORAC (2014) 362-376.

VIRÁG Csaba - VÖLCSEY Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. MAGYAR JOG 2020. 3. szám, 125-135.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny, Budapest, 2017.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): Nagykomentár a 2016. évi CXXX. törvényhez. 170. § 3. pont A felperesi jogállítás. 2016.

(<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/427/id/A19Y2172.KK/ts/20220901/lr/chain14828>)

WOPERA Zsuzsa: Jogtudomány kontra jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai. Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3) különszám 715-728.

VÖLCSEY Balázs: Anyagi pervezetés. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) hvgorac 2016. Budapest 42-45.

VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2021.

VÖLCSEY Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. Magyar Jog, 2021/5., 273-283.

WALACHER Lajos: A ténybeli ügyazonosság szerepe a precedensrendszerben. Polgári Jog (online folyóirat) Wolters Kluwer 2023/5-6.

WILBURG, Walter: Entwicklung eines beweglichen System im Bürgerlichen Recht.

Kienreict, Graz 1950. In: Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Shuldrechts. 163 AcP 1964. 364.

Zödi Zsolt: A korábbi esetekkel való érvelés a jogban. Iustum Aequum Salutare, 2017/2. 104.

ZÖDI Zsolt: Precedenskövetés és jogszabály-értelmezés. Állam- és Jogtudomány. 2014.3. szám

WOLFF, Harry Kenneth: ACCESS TO JUSTICE – LORD WOOLF’S FINSL REPORT. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20060213223540/http://www.dca.gov.uk/civil/final/contents.htm>

A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Koncepció I. tervezete. 2014. június 30. (Szerk.: VARGA István)

Jogszabályok

- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
- A bírósági eljárásban a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI.26.) IM rendelet
- A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII.1.) IM rendelet
- A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény
- A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény
- A költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 2/1968. (I.24.) IM rendelet
- A költségmentesség és költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény
- A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
- A polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló 21/2017. (XII.22.) IM rendelet
- A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény
- A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1958. évi 5. törvényerejű rendelet
- A polgári perrendtartás módosítására kiadott 1954. évi VI. törvény
- A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1972. évi 26. számú törvényerejű rendelet
- A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény

- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény hatálybaléptetése folytán szükséges rendelkezések tárgyában kiadott 105/1952. (XII.28.) MT rendelet
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény
- A polgári ügyekben a törvényesség érdekében használható perorvoslat tárgyában kiadott 210/1950. (VIII.20.) MT rendelet
- A Pp. hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi CXXX. törvény
- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény
- Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény
- Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény
- Magyarország Alaptörvénye
- 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LVII. törvény (régi Bjt.)
- A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (régi Bszi.) A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 7

–Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről szóló 2007. évi CLXVIII törvény

Nemzetközi dokumentumok

- 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány
- A Bizottság 2013. június 11-i 2013/396/EU Ajánlása az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről
- A fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló 2009/22/EK irányelv
- A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv
- A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1215/2012/EU rendelet
- A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló 864/2007/EK rendelet
- A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendelet
- Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása
- Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(84) 5. számú ajánlása

A Kúria Polgári Kollégiumának véleményei és jogegységi határozatai

1/2009. (VI.24.) PK vélemény
 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény
 2/2010. (VI.28.) PK vélemény
 1/2016. (II. 15.) PK vélemény
 2/2017. (IX. 13.) PK vélemény
 1/2008. Polgári Jogegységi határozat

Elvi Bírósági határozatok

EBH 1999.14.
 EBH 2000.296.
 EBH 2002.717.
 EBH 2004.1143.
 EBH 2005. 1359.
 EBH 2006.1419.
 EBH 2006.1422.
 EBH 2011.2351.
 EBH 2018. K.13.

Bírósági határozatok

BH 1979.195.	BH 1993.239.	BH 2000.208.
BH 1979.304.	BH 1993.683.	BH 2000.485.
BH 1980.134.	BH 1994.483.	BH 2001.197.
BH 1984.371.	BH 1994.272.	BH 2001.110.
BH 1985. 57.	BH 1995.134.	BH 2001.132.
BH 1985.203.	BH 1995.97.	BH 2001.301.
BH 1985.245.	BH 1996.506.	BH 2001.586.
BH 1985.431.	BH 1997.375.	BH 2003.343.
BH 1985.434.	BH 1997.411.	BH 2004.21.
BH 1987.416.	BH 1997.53.	BH 2004.65.
BH 1990.30.	BH 1997.530.	BH 2004.250.
BH 1993.508.	BH 1999.365.	BH 2004.503.
BH 1993.111.	BH 1999.405.	BH 2004.504.

BH 2005.442.	BH 2021.35.	BH 2022.240.
BH 2005.9.	BH 2022.14.	BH 2022.260.
BH 2007.191.	BH 2023. 64.	BH 2022.261.
BH 2009.17.	BH 2022.73.	BH 2022.262.
BH 2010.282.	BH 2022.76.	BH 2022.263.
BH 2012.175.	BH 2022.99.	BH 2022.266.
BH 2012.39.	BH 2022.100.	BH 2022.268.
BH 2012.155.	BH 2022.123.	BH 2022.293.
BH 2012.173.	BH 2022.124.	BH 2022.295.
BH 2013.119.	BH 2022.127.	BH 2022.296.
BH 2013. 84.	BH 2022.128.	BH 2022.297.
BH 2014. 23.	BH 2022.151.	BH 2022.298.
BH 2015.38.	BH 2022.152.	BH 2022.301.
BH 2015.38.	BH 2022.153.	BH 2022.322.
BH 2016.126.	BH 2022.205.	BH 2022.323.
BH 2016.172.	BH 2022.206.	BH 2022.325.
BH 2018.150.	BH 2022.207.	BH 2023.298.
BH 2018.82.	BH 2022.238.	

Bírósági Döntvénytár – az Ítéletáblák e seti döntései

BDT 2002. 663.
BDT 2003.759.
BDT 2009.2052.
BDT 2014.3190.
BDT 2005.1119.
BDT 2007.1580.
BDT 2009.2126.
BDT 2010.2209.
BDT 2011.74.
BDT 2012.2647.
BDT 2017. 3707.
BDT 2021.4408.

A Kúria határozatai

Kúria Pfv.I.21.474/2011.

Kúria Bfv.III.953/2012.

Kúria Pfv.I.20.726/2014.

Kúria Pfv.I.21.386/2014.

Kúria Pfv.VI.21.707/2016.

Kúria Pfv. I. 20.918/2017.

Kúria Pfv.IV.20.478/2022.

Bhar.III.1.530/2019.

Alkotmánybíróság határozatai

26/1990. (XI.8.) AB határozat

9/1992. (I.30.) AB határozat

1/1994. (I.7.) AB határozat

6/1998. (III.11.) AB határozat

5/1999. (III.31.) AB határozat

14/2002. (III.20.) AB határozat,

15/2002. (III.29.) AB határozat

35/2002. (VI.19.) AB határozat

33/2012. (VII.27.) AB határozat

7/2013. (III.1.) AB határozat

7/2014. (III. 7.) AB határozat

28/2014. (IX. 29.) AB határozat

30/2014. (IX.30.) AB határozat

3/2015. (II. 2.) AB határozat

3173/2015. (IX.23.) B határozat

20/2017. (VII.18.) AB határozat

3337/2019. (XII.19.) AB határozat

A SZERZŐ, VIRÁG CSABA, PUBLIKÁCIÓI AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉBEN

1. A szakértői bizonyítás egyes kérdései a polgári perben

In: Szakály, Zsuzsa (szerk.) Tanulmánykötet "Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben" konferencia

Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Igazságügyi Minisztérium (2019) 19-36.

2. A polgári perbeli bizonyítás

In: Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből

Budapest, Kúria (2014) 268-277.

3. Nemzetközi elméleti kitekintés: a perjogi bizonyítás

In: Molnár Ambrus (szerk.) Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből

Budapest, Kúria (2014) 10-22.

4. Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét

In: Németh, János; Varga, István (szerk.) Egy új polgári perrendtartás alapjai

Budapest, HVG-ORAC (2014) 362-376.

5. A polgári per igazságossága: Az alaki és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékeztetkutatási kérdései

In: Harsági, Viktória; Horváth, E. Írisz; Raffai, Katalin (szerk.) Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben

Budapest, Pázmány Press (2013) 227-238.

6. Keresetindítás 121-132.§

In: Osztoivits, András (szerk.) A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja

Budapest, OPTEN Informatikai Kft. (2015) 385-453.

7. Értelmező rendelkezések; Az érdemi tárgyalás

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja:
I/III : Pp. 1.§ - 262.§

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja:
I/III : Pp. 1.§ - 262.§

Budapest, HVG-ORAC (2018) 919-927.

8. Az új polgári perrendtartás alkalmazásának kihívásai

Bírósági Szemle 2020 14-25. (2020)

9. A polgári per igazságossága: Az alaki- és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései

Kúriai Döntések. A Kúria lapja 2013.1. (2013)

10. A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata

Magyar Jog 125-135. (2020)

Völcssey Balázssal közösen

11. A bírói meggyőződés vizsgálata: A felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján

In: Molnár Ambrus (szerk.) Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - joggyakorlat-elemző csoport (2017)

Budapest, Kúria 2017.

Osztovits Andrással és Völcssey Balázssal közösen

NYILATKOZAT

Alulírott, **dr. VIRÁG CSABA**, ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Budapest, **2024. augusztus 25.**

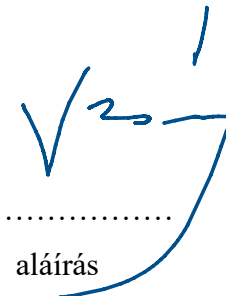

NYILATKOZAT

Alulírott **DR. VIRÁG CSABA**, neptun kód: **AKLNZ3** nyilatkozom, hogy **JOGTUDOMÁNY** tudományágban nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésem két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaitélt doktori fokozatot.

Budapest, **2024. augusztus 25.**

.....
aláírás